ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՐ

ԱՏԼԱՍ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ՍՍՌՄ ԵՐԿԱԼՐՊՄ ԳԵՈԴԵԶԻԱՅԻ, ՔԱՐՏԵԶԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՌԵՊՈՒԲԼԻԿԱՅԻ

ԱՏԼԱՍ

17134

ԵՐԵՎԱՆ–ՄՈՍԿՎԱ
1961

ՀՀ ԳԱԱ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԿՈԼԵԳԻԱ

ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ Ա. Բ., ԴԱՎԹՅԱՆ Գ. Ս., ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ Ա. Բ., ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ Հ. Մ., ՄԱՐՈՒԽՅԱՆ Ա. Հ.,
ՄԿՐՏՉՅԱՆ Ս. Ս., ՇԱՀԲԱԶՅԱՆ Մ. Ս., ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ Լ. Ա. (նախագահ), ՈՒՐՈՒՍՈՎ Վ. Վ.

ԳԻՏԱ-ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Խորհրդի նախագահ և
գլխավոր գիտական խմբագիր

ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ Ա. Բ., աշխարհագրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Խորհրդի անդամներ՝

ԱԼԼԱՀՎԵՐԴՅԱՆ Գ. Հ., տնտեսագիտական գիտությունների թեկնածու
(գլխավոր գիտական խմբագրի տեղակալ)

ԴՈՒԼՅԱՆ Ս. Մ., աշխարհագրական գիտությունների թեկնածու

ԵՐԵՄՅԱՆ Ս. Տ., Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների Ակադեմիայի թղթակից-անդամ

ԶՈՀՐԱԲՅԱՆ Լ. Ն., աշխարհագրական գիտությունների թեկնածու

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ Ն. Խ., Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների Ակադեմիայի ակադեմիկոս

ՊՈՂՈՍՅԱՆ Խ. Պ., աշխարհագրական գիտությունների դոկտոր պրոֆեսոր

ՎԱԼԵՍՅԱՆ Լ. Հ., աշխարհագրական գիտությունների թեկնածու

ՔՈՉԱՐՅԱՆ Գ. Ա., պրոֆեսոր (գլխավոր գիտական խմբագրի տեղակալ)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

էջեր		մասշտաբներ
V-VII	ԱՌԱՋԱԲԱՆ	
VIII	ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ	

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

2	ԿՈՎԿԱՍ, վարչա-քաղաքական քարտեզ	1:4 000 000
3	ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱ, վարչական քարտեզ	1:1 000 000
4	ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ՏԵՍԱԿԱՐԱՐ ԿԾԻՌԸ ՍՍՌՄ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ (տոկոսներով, 1958 թ. դրությամբ)	

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

5	ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	
6	ԿՈՎԿԱՍ, ֆիզիկական քարտեզ	1:4 000 000
7	ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱ, ֆիզիկական քարտեզ	1:1 000 000
8	ՖԻԶԻԿԱ-ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՀԻՊՍՈՄԵՏՐԻԿ ԿՏՐՎԱԾՔՆԵՐ	

ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ԳԵՈՄՈՐՖՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

9	ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	
10	ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶ	1:1 000 000
11	ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿՏՐՎԱԾՔՆԵՐ	
12	ՍԵՅՍՄԱ-ՏԵԿՏՈՆԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶ	1:1 000 000
13	ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՆԱԾՈՆԵՐ Լրացուցիչ քարտեզ՝ Օգտակար հանածոների հանքավայրեր, որոնք հայտնի էին մինչև Սովետական իշխանության հաստատումը	1:1 000 000
14-15	ԳԵՈՄՈՐՖՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶ Լրացուցիչ քարտեզներ՝ Ռելիեֆի ձևաբանական տիպերը: Ռելիեֆ առաջացնող ժամանակակից արտածին պրոցեսները	1:1 000 000
16	ԻՆԺԵՆԵՐԱ-ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶ	1:1 000 000
17	ՋՐԱ-ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶ	1:1 000 000
18	ՀԱՆՔԱՅԻՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ	1:1 000 000

ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ, ԱԳՐՈԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ԵՎ ՖԵՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

19	ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	
20	ԱՐԵՎԱՓԱՅԼԸ	1:1 500 000
21-22	ՕԴԻ ԱՄՍԱԿԱՆ ՄԻՋԻՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ	
	ՀՈՒՆՎԱՐ, ՀՈՒԼԻՍ	1:1 500 000
	ԱՊՐԻԼ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ	1:1 500 000
23	ՕԴԻ ԲԱՑԱՐՁԱԿ ՆՎԱԶԱԳՈՒՅՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ	1:1 500 000
	ՕԴԻ ԱՌԱՎԵԼԱԳՈՒՅՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ	1:1 500 000
24	ՕԴԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԻՋԻՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ	1:1 500 000
	Լրացուցիչ քարտեզ՝ Առանց դրական ջերմաստիճանների օրերի հավանականությունը հունվարին	
	ԱՆՍԱՌՆԱՄԱՆԻՔ ԺԱՄԱՆԱԿԱՄԻՋՈՑԻ ՏԵՎՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ	1:1 500 000
25	ՑՐՏԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	
	ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՑՐՏԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ	1:1 500 000
	ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ՑՐՏԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ	1:1 500 000
26-27	ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ	
	ՀՈՒՆՎԱՐ, ՀՈՒԼԻՍ	1:1 500 000
	ԱՊՐԻԼ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ	1:1 500 000
28	ՄԹՆՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԳՈՒՄԱՐԸ	1:1 500 000
29	ՋՅՈՒՆԱԾԱԾԿՈՒՅԹ	
	ՋՅՈՒՆԱԾԱԾԿՈՒՅԹԻ ՄԻՋԻՆ ՀԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏԱՍՆՕՐՅԱԿԱՅԻՆ ՄԱՔՍԻՄՈՒՄՆԵՐԻՑ	1:2 000 000
	ՋՅՈՒՆԱԾԱԾԿՈՒՅԹՈՎ ՕՐԵՐԻ ՄԻՋԻՆ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ	1:2 000 000
	ԿԱՅՈՒՆ ՋՅՈՒՆԱԾԱԾԿՈՒՅԹԻ ԱՌԱՋԱՑՄԱՆ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ	1:2 000 000
	ԿԱՅՈՒՆ ՋՅՈՒՆԱԾԱԾԿՈՒՅԹԻ ՎԵՐԱՆԱԼՈՒ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ	1:2 000 000
30	ՏԱՐԵԿԱՆ ԳՈԼՈՐՇՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ	1:2 000 000
	ԱՄՊՐՈՊՈՎ ՕՐԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ	1:2 000 000
	ԿԱՐԿՈՒՏՈՎ ՕՐԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ	1:2 000 000
	ՄԱՌԱԽՈՒՂՈՎ ՕՐԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ	1:2 000 000
31	ՔԱՄՈՒ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԱՐԱԳՈՒԹՅՈՒՆԸ	
	ՀՈՒՆՎԱՐ, ՀՈՒԼԻՍ	1:1 500 000
32	ԿԼԻՄԱՅԻ ՏԻՊԵՐԸ	1:1 000 000
33	ԿԼԻՄԱՅԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ ԸՍՏ ԵՂԱՆԱԿԻ ՏԻՊԵՐԻ	
34	ԽՈՏԵՐԻ ԵՎ ԱՇՆԱՆԱՅԱՆ ՑՈՐԵՆԻ ՎԵԳԵՏԱՑԻԱՅԻ ՎԵՐՍԿՍՈՒՄԸ: ԽԱՂՈՂԻ ՀՅՈՒԹԱՇՈՐԺՈՒԹՅՈՒՆԸ	1:2 000 000
34	ԿԱՐՏՈՖԻԼԻ ՏՆԿՈՒՄԸ: ՃԻՐԱՆԵՆՈՒ ԾԱՂԿԱԲՈՂԲՈՋՆԵՐԻ ՈՒՌՉԵԼԸ	1:2 000 000
	ԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆԻ ՑԱՆՔԸ: ՃԱԽՈՏԻ ՍԱԾԻԼՈՒՄԸ	1:2 000 000
	ԽՆՁՈՐԵՆՈՒ ԾԱՂԿԱԲՈՂԲՈՋՆԵՐԻ ՈՒՌՉԵԼԸ: ԲԱՄԲԱԿԵՆՈՒ ՑԱՆՔԸ	1:2 000 000
35	ԱՇՆԱՆԱՅԱՆ ՑՈՐԵՆԻ ՀԱՍԿԱԿԱԼՈՒՄԸ: ԽԱՂՈՂԻ ՎԱՋԻ ԾԱՂԿՈՒՄԸ	1:2 000 000
	ԿԱՐՏՈՖԻԼԻ ԾԱՂԿՈՒՄԸ: ՃԻՐԱՆԵՆՈՒ ԾԱՂԿՈՒՄԸ	1:2 000 000
	ԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆԻ ԿԱԹՆԱՅԻՆ ՀԱՍՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ: ՃԱԽՈՏԻ ԾԱՂԿՈՒՄԸ	1:2 000 000
	ԽՆՁՈՐԵՆՈՒ ԾԱՂԿՈՒՄԸ: ԲԱՄԲԱԿԵՆՈՒ ԾԱՂԿՈՒՄԸ	1:2 000 000
36	ԱՇՆԱՆԱՅԱՆ ՑՈՐԵՆԻ ՄՄԱՅԻՆ ՀԱՍՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ: ԽԱՂՈՂԻ ՀԱՍՈՒՆԱՑՈՒՄԸ	1:2 000 000
	ՃԻՐԱՆԻ ՀԱՍՈՒՆԱՑՈՒՄԸ: ԲԱՄԲԱԿԵՆՈՒ ԿՆԳՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱՑՎԵԼԸ	1:2 000 000
	ՕԴԻ 5°-ԻՑ ԲԱՐՁՐ ՄԻՋԻՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՕՐԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ	1:2 000 000
	ՕԴԻ 10°-ԻՑ ԲԱՐՁՐ ՄԻՋԻՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՕՐԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ	1:2 000 000
	Լրացուցիչ քարտեզ Օդի 20°-ից բարձր միջին ջերմաստիճան ունեցող օրերի թիվը տարվա ընթացքում	
37	ՕԴԻ ՕՐԱԿԱՆ ՄԻՋԻՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆԻ ԱՆՑՄԱՆ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆԻ ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ԺԱՄԱՆԿԱՄԻՋՈՑՈՒՄ	
	ԱՆՑՈՒՄ 5°-ԻՑ, ԱՆՑՈՒՄ 10°-ԻՑ	1:1 500 000
	Լրացուցիչ քարտեզներ՝ Օդի 0°-ից բարձր միջին ջերմաստիճան ունեցող օրերի թիվը տարվա ընթացքում	
	Օդի 15°-ից բարձր միջին ջերմաստիճան ունեցող օրերի թիվը տարվա ընթացքում	
38	ԲՈԼՈՐ ՏԻՊԻ ՄԹՆՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ԵՐԱՇՏՈՎ ԵՎ ԽՈՐՇԱԿՆԵՐՈՎ ՕՐԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ	1:2 000 000
	ՄԻՋԻՆ ԻՆՏԵՆՍԻՎՈՒԹՅԱՆ ՄԹՆՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ԵՐԱՇՏՈՎ ԵՎ ԽՈՐՇԱԿՆԵՐՈՎ ՕՐԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ	1:2 000 000
	ՕԴԻ ՕՐԱԿԱՆ ՄԻՋԻՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆԻ 0°-ԻՑ ԱՆՑՆԵԼՈՒ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆԻ ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՄԻՋՈՑՈՒՄ	1:2 000 000
	ՏԱՔ ԺԱՄԱՆԱԿԱՄԻՋՈՑՈՒՄ ՕԴԻ 0° ԻՑ ԲԱՐՁՐ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԻ ԳՈՒՄԱՐԸ	1:2 000 000
39	ՏԱՔ ԺԱՄԱՆԱԿԱՄԻՋՈՑՈՒՄ ՕԴԻ ՄԻՋԻՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԻ ԳՈՒՄԱՐԸ 5°-ԻՑ ԲԱՐՁՐ, 10°-ԻՑ ԲԱՐՁՐ	1:1 500 000
40	ԱԳՐՈԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ԶՈՆԱՆԵՐ	1:1 000 000

ՋՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

41	ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	
42	ՋՐԱԳՐԱԿԱՆ ՑԱՆՑԸ ԵՎ ԼԱՆԴՇԱՖՏԱ-ՋՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ	1:1 000 000
43	ՄԻՋԻՆ ՀՈՍՔ	1:1 000 000
44	ՀՈՍՔԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱՇԽՈՒՄԸ	1:1 000 000
45	ԱՌԱՎԵԼԱԳՈՒՅՆ ՀՈՍՔ	1:1 000 000
46	ԱՄԱՌԱՅԻՆ ՆՎԱԶԱԳՈՒՅՆ ՀՈՍՔ	1:1 000 000
47	ՁՄԵՌԱՅԻՆ ՆՎԱԶԱԳՈՒՅՆ ՀՈՍՔ	1:1 000 000
48	ԳԵՏԵՐԻ ՊԱՂՏՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ	1:1 500 000
	ՍԵԼԱՎՆԵՐ	1:1 500 000

ՀՈՂԵՐԻ, ԲՈՒՍԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ, ԿԵՆԴԱՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ, ՖԻԶԻԿԱ-ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԻ, ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

49 ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ
50 ՀՈՂԵՐ — 1:1 000 000
51 ՏԱՐԲԵՐ ՏԻՊԻ ՀՈՂԵՐԻ ԿՏՐՎԱԾՔՆԵՐ:
ՀՈՂԻ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆԸ ՏԱՐԲԵՐ ԽՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ (գրաֆիկներ)
52 ԲՈՒՍԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ — 1:1 000 000
53 ԿԵՆԴԱՆԱ-ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱՑՈՒՄ — 1:1 500 000
53 ՈՐՍԱ-ԱՐԴՅՈՒՆԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԿԱԹՆԱՍՈՒՆՆԵՐ — 1:1 500 000
54 ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐԻ ՎՆԱՍԱՏՈՒ-ԿՐՃՈՂՆԵՐ 2 քարտեզ — 1:1 500 000
55 ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ
ՋՐԱՅԻՆ ԷՆԵՐԳԱՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ — 1:1 500 000
ԱՐԵԳԱԿՆԱՅԻՆ, ՀՈՂՄԱՅԻՆ ԵՎ ԱՅԼ ԷՆԵՐԳԱՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ — 1:1 500 000
56 ԲՆԱԿԱՆ-ԼԱՆԴՇԱՖՏԱՅԻՆ ԳՈՏԻՆԵՐ ԵՎ ՖԻԶԻԿԱ-ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐ — 1:1 000 000

ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

57 ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ
58 ՀԱՅ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԱԲԱՇԽՈՒՄԸ 1914թ. — 1:5 000 000
59 ՀԱՅ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԱԲԱՇԽՈՒՄԸ 1926թ. — 1:5 000 000
60 ՀԱՅԵՐԻ ՏԱՐԱԲՆԱԿԵՑՈՒՄԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ-ԻՑ ԴՈՒՐՍ
61 ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՑԱՆ ԵՐԿՐՆԵՐԻՑ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ
62 ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ՔԱՐՏԵԶ — 1:1 000 000
Լրացուցիչ քարտեզ՝ Բնակչության խտությունը ըստ վարչական շրջանների
63 ԵՐԵՎԱՆ ՔԱՂԱՔԻ ԱՃԸ (սխեմա)
64 ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ — 1:1 000 000
65 ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԵՎ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՑ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ — 1:2 000 000
ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՆԵՐ ԵՎ ԹԱՆԳԱՐԱՆՆԵՐ — 1:2 000 000
ՄԱՍՍԱՅԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆՆԵՐ — 1:2 000 000
ԿԻՆՈՆԵՐ ԵՎ ԹԱՏՐՈՆՆԵՐ — 1:2 000 000
66 ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ — 1:1 000 000
Լրացուցիչ քարտեզներ՝ Դիսպանսերներ: Սանատորիաներ և հանգստյան տներ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

67 ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ
68 ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐ — 1:1 000 000
Լրացուցիչ քարտեզ՝ Էլեկտրաէներգիայի արտադրության և սպառման հաշվեկշիռն ըստ տնտեսական շրջանների
69 ԳՈՒՆԱՎՈՐ ՄԵՏԱԼՈՒՐԳԻԱ — 1:2 000 000
ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ — 1:2 000 000
ՄԵՔԵՆԱՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՄԵՏԱՂԱՄՇԱԿՈՒՄ — 1:2 000 000
ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ԵՎ ՓԱՅՏԱՄՇԱԿՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ — 1:2 000 000
70 ՇԻՆԱՆՅՈՒԹԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ — 1:1 000 000
71 ՍՆՆԴԱՄԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ — 1:1 000 000
72 ԹԵԹԵՎ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ — 1:1 500 000
ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ 1913 թ. — 1:1 500 000
73 ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ, ընդհանուր քարտեզ — 1:1 000 000
74-75 ՍԵՎԱՆ-ՀՐԱԶԴԱՆ ՈՌՈԳԱԿԱՆ-ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ ԿՈՄՊԼԵՔՍ
76 ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՋԱՐԳԱՑՄԱՆ ՑՈՒՑՆԱՄՑԱ ՊԼԱՆԸ (1959-1965 թթ.) — 1:1 000 000

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

77 ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ
78 ՀՈՂԱՀԱՆԴԱԿՆԵՐ — 1:1 000 000
79 ՈՌՈԳՈՒՄ — 1:1 000 000
Լրացուցիչ քարտեզներ՝ Ոռոգվող տարածություններն ըստ վարչական շրջանների: Ոռոգիչ ջրանցքներ
80 ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԷԼԵԿՏՐԻՖԻԿԱՑԻԱՆ — 1:1 000 000
81 ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԷՆԵՐԳԱԱՊԱՀՈՎՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԵՔԵՆԱՑԱՑՈՒՄԸ — 1:1 500 000
ՀԱՑԱՀԱՏԻԿԱՑԻՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐ — 1:1 500 000
82 ԽԱՂՈՂԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆ — 1:1 000 000
Լրացուցիչ քարտեզներ՝ Խաղողի այգիների տարածությունը յոթնամյակում (1959-1965թթ. պլանը)
Արարատյան գոգհովտում խաղողի այգիների տարածության աճը յոթնամյակում (1959-1965 թթ.)
83 ՊՏՂԱԲՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ — 1:1 000 000
Լրացուցիչ քարտեզ՝ Պտղատու այգիների տարածության աճը յոթնամյակում (1959-1965թթ.)
84 ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐ — 1:1 500 000
ԲԱՆՋԱՐԱ-ԲՈՍՏԱՆԱՅԻՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐ — 1:1 500 000
Լրացուցիչ քարտեզ՝ Բանջարային կուլտուրաների տեղաբաշխումը ըստ տեսակների
85 ԿԱՐՏՈՖԻԼ — 1:1 500 000
85 Լրացուցիչ քարտեզ՝ Կարտոֆիլի բերքատվությունը
ԿԵՐԱՅԻՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐ — 1:1 500 000
Լրացուցիչ քարտեզ՝ Եգիպտացորեն
86 ԲԵՐՔԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԱՑԱՀԱՏԻԿԱՑԻՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐ — 1:2 000 000
ՊՏՂԱՏՈՒ ԵՎ ԽԱՂՈՂԻ ԱՅԳԻՆԵՐ — 1:2 000 000
ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐ — 1:2 000 000
ԲԱՆՋԱՐԱՅԻՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐ — 1:2 000 000
87- ԲՆԱԿԱՆ ԿԵՐԱՀԱՆԴԱԿՆԵՐ — 1:1 000 000
88 ԱՆԱՍՆԱԲՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ — 1:1 000 000
Լրացուցիչ քարտեզներ՝ Կաթի արտադրությունը: Մսի արտադրությունը: Բրդի արտադրությունը
89 ՏԱՎԱՐԱԲՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ — 1:2 000 000
ՈՉԽԱՐԱԲՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ — 1:2 000 000
ԽՈՋԱԲՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ — 1:2 000 000
ՇԵՐԱՄԱԲՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՄԵՂՎԱԲՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ — 1:2 000 000
90 ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ, ընդհանուր քարտեզ — 1:2 000 000

ՀԱՄԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

91 ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ
92 ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶ — 1:1 000 000
93 ՏՐԱՆՍՊՈՐՏ — 1:1 000 000
Լրացուցիչ քարտեզ՝ Տերիտորիայի հեռավորությունը գլխավոր անուելս ճանապարհներից
94 ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ՆԵՐՄՈՒԾՈՒՄ
95 ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ԱՐՏԱՀԱՆՈՒՄ
96 ԷՔՍՊՈՐՏ (սխեմա)
97 ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ (սխեմա)
98 ՇԻՐԱԿԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ (սխեմա)
ԼՈՌԻ-ՓԱՄԲԱԿԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ (սխեմա)
99 ՀՑՈՒԽՍ-ԱՐԵՎԵԼՑԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ (սխեմա)
ՍԵՎԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ (սխեմա)
100 ՋԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ (սխեմա)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

101 ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ
102 ՈՒՐԱՐՏՈՒ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՐԵՎԱՆ ԵՐԿՐՆԵՐԸ (մ. թ. ա. VIII-VII դդ.) — 1:5 000 000
103 ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՀԵԼԵՆԻՍՏԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆՈՒՄ (մ. թ. ա. III-I դդ.) — 1:5 000 000
104 ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ I-IV դդ. — 1:5 000 000
105 ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ X ԴԱՐԻ ՎԵՐՋԻՆ ԵՎ XI ԴԱՐԻ ՍԿԶԲԻՆ — 1:2 500 000
106 ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՄՈՆՂՈԼԱԿԱՆ ՆՎԱՃՈՒՄՆԵՐԻ ՆԱԽՕՐՅԱԿԻՆ — 1:2 500 000
Լրացուցիչ քարտեզ՝ Հայաստանը և հարևան երկրները XII դ. վերջին և XIII դ. սկզբին — 1:10 000 000
107 ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻՆ ՄԻԱՆԱԼՈՒ ՆԱԽՕՐՅԱԿԻՆ (1785-1825 թթ.) — 1:2 500 000
Լրացուցիչ քարտեզ՝ Հայաստանը և հարևան երկրները XVIII դարի առաջին կեսին — 1:9 000 000
108 ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՄԵԾ ՌԵՎՈԼՅՈՒՑԻԱՅԻ ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ ԵՎ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆՈՒՄ (1917-1921 թթ.) — 1:2 500 000
109 ՆՅՈՒԹԱԿԱՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՅԻ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐ — 1:1 000 000
110-111 ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐՈՒՄԸ ՀԻՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐՈՒՄ
ԱՇԽԱՐՀԻ ԲԱԲԵԼՈՆՅԱՆ ՔԱՐՏԵԶԸ (մ. թ. ա. V դ.)
ՊՏՂՈՄԵՈՍԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՐՏԵԶԸ (150-ական թթ.)
IV ԴԱՐԻ ՀՌՈՄԵԱԿԱՆ ՄՂՈՆԱԶԱՓՔԻ (ՊԵՎՏԻՆԳԵՐՅԱՆ ԱՂՑՈՒՍԱԿԻ) ՄԻ ՄԱՍԸ
ԱՆԳԼՈ-ՍԱՔՍՈՆԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶ (X դ.)
ԻՍՄԱՅԻԼ ԱԲՈՒԼՖԵԴԱՅԻ ՔԱՐՏԵԶԸ (1331 թ.)
ՄԵՐԿԱՏՈՐԻ ՔԱՐՏԵԶԻ ՄԻ ՄԱՍԸ (1541 թ.)
ԻՍՐԱՅԵԼ ՕՐՈՒ ԿՈՂՄԻՑ ՊԵՏՐՈՍ I-ԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՐՏԵԶԻ ՄԻ ՄԱՍԸ (1701 թ.)

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Հայկական Սովետական Սոցիալիստական Ռեսպուբլիկան կազմվել է 1920 թ. նոյեմբերի 29-ին: Նրա տերիտորիան 29,8 հազար քառակուսի կիլոմետր է և բաժանված է 33 վարչական շրջանի: Բնակչությունը 1959 թ. մարդահամարի տվյալներով կազմում է 1763 հազար մարդ (ըստ 1961 թ. հունվարի 1-ի գնահատման՝ 1 893 հազար): Մայրաքաղաքն է Երևանը:

Հայկական ՍՍՌ սահմանակից է հյուսիսում Վրացական ՍՍՌ-ին, արևելքում և հարավ-արևմուտքում Ադրբեջանական ՍՍՌ-ին, արևմուտքում և հարավում՝ Թուրքիային և Իրանին:

Սովետական Հայաստանը լեռնային երկիր է, զբաղեցնում է ընդարձակ Հայկական լեռնաշխարհի հյուսիս-արևելյան մասը: Նրա մակերևույթը ներկայացնում է ծալքավոր, ծալքավոր-բեկորային լեռնաշղթաների, խոշոր հրաբխային զանգվածների, սարավանդների և լճային գոգավորությունների ու նեղ գետահովիտների մի բարդ զուգորդություն: Ռեսպուբլիկայի տերիտորիայի մոտ 90 տոկոսը գտնվում է ծովի մակարդակից ավելի քան 1000 մետր բարձրության վրա: Ամենաբարձր կետը Արագածի գագաթն է, որը հասնում է 4095 մետրի, ամենացածրը՝ հյուսիս-արևելքում՝ 390 մետրի: Խիստ մասնատված լեռնային ռելիեֆի պատճառով տերիտորիայի զգալի մասը գյուղատնտեսական օգտագործման համար պիտանի չէ: Գյուղատնտեսական հանդակները կազմում են 1,42 մլն հեկտար (ամբողջ տերիտորիայի 47,9 տոկոսը), անտառներով և թփուտներով ծածկված է ընդամենը 0,34 մլն հեկտար (11,7 տոկոսը), ջրի տակ գտնվում է 0,16 մլն հեկտար (5,2 տոկոսը), այդ թվում Սևանա լճի տակ՝ 0,13 մլն հեկտար: Ռեսպուբլիկայի տերիտորիայի մնացած մասը անօգտագործելի հողատարածություն է (այդ թվում անհարմար հողեր՝ ժայռեր, լերկ լեռնալանջեր, քարային ցրոններ, աղուտներ և այլն—մոտ 1 մլն հեկտար կամ 33,2 տոկոս):

Ռեսպուբլիկայի ընդերքը հարուստ է վանավան օգտակար հանածոներով: Արդյունաբերական խոշոր նշանակություն ունեն պղնձի, մոլիբդենի, ոսկու, բազմամետաղների, երկաթի և այլ մետաղային հանքավայրերը: Գունավոր մետաղների հանքաքարերը հարուստ են հազվագյուտ և ցրված տարրերով: Ոչմետաղային հանածոներից տարածված են կերակրի աղը, տարբեր գույնի հրաբխային տուֆերը, պեմզան, պեռլիտը, կրաքարը, բազալտը, մարմարը, հրակայուն ու շինարարական կավերը և այլն: Ժողովրդատնտեսական մեծ արժեք են ներկայացնում նեֆելինային սիենիտների՝ քիմիական արդյունաբերության և ալյումինի հումքի խոշոր պաշարները:

Ռեսպուբլիկայում կան մոտ 400 հանքային աղբյուրներ, որոնցից արժեքավոր բուժիչ հատկություններով ու նշանակալի ելքով աչքի են ընկնում հատկապես Ջերմուկը, Արզնին և Դիլիջանը:

Աշխարհագրական դիրքի, երկրաբանական զարգացման առանձնահատկությունների և մանավանդ լեռնային բարդ ռելիեֆի շնորհիվ ռեսպուբլիկայի բնական պայմանները (կլիման, ջրերը, հողերը, բուսական ծածկը և կենդանական աշխարհը) խիստ բազմազան են և բնորոշ են ցայտուն արտահայտված ուղղածիգ գոտիականությամբ:

* * *

Հայերն աշխարհի հնագույն ժողովուրդներից են: Ժամանակակից հայերի նախնիները բնակվում էին Հայկական լեռնաշխարհում՝ Փոքրասիական և Իրանական բարձրավանդակների միջև գտնվող այդ ընդարձակ լեռնաստանում:

Այդտեղ գոյություն է ունեցել աշխարհի հնագույն պետություններից մեկը՝ Ուրարտուն:

Մեր թվականությունից առաջ XII—VII դարերում տեղի է ունենում հայ ժողովրդի, ապա նաև հայկական պետականության կազմավորման պրոցեսը:

Մեր թվականությունից առաջ երկրորդ և առաջին հարյուրամյակներում Արտաշիսյանների թագավորությունը կանգնած էր աշխարհի ամենազարգացած պետությունների մակարդակին, իսկ Տիգրան Բ-ի թագավորության ժամանակ հասավ մեծագույն հզորության:

Գտնվելով արևելքի և արևմուտքի հակամարտ մեծ պետությունների (Պարսկաստան, Հռոմ, Արաբական խալիֆայություն, Բյուզանդիա և այլն) միջև և հանդիսանալով անվերջ կռիվների ասպարեզ, Հայաստանը դարեր շարունակ համառ պայքար է մղել իր ազատության և պետական անկախության համար:

Մեր թվականության IV դարի սկզբներին ամրապնդվում են հայկական պետության ֆեոդալական հիմքերը: Ուժեղանում է դասակարգային պայքարը ստրկացված գյուղացիների և ֆեոդալների միջև: Քրիստոնեությունը հռչակվում է պետական կրոն: Բուռն վարգացում է ապրում հայերի ազգային կուլտուրան: IV դարի վերջում հայ ժողովրդի մեծ վաստակ Մեսրոպ Մաշտոցը ստեղծում է հայկական այբուբենը: Հանդես է գալիս խոշոր մտածողների՝ պատմաբանների, փիլիսոփաների, գրողների, թարգմանիչների մի ամբողջ կաճառ՝ Մովսես Խորենացի, Դավիթ Անհաղթ, Անանիա Շիրակացի և ուրիշներ: Ծաղկում, բարգավաճում են գրականությունը, ճարտարապետությունը, թատերական արվեստը, նկարչությունը, երաժշտությունը:

Հայաստանի նվաճումն արաբների կողմից (VII—IX դ.) կործանարար ազդեցություն ունեցավ երկրի վարգացման վրա, պատճառ դառնալով առևտրի կրճատման և արհեստների անկման:

Բագրատունիների թագավորության (X դ.) և Կիլիկյան Հայկական պետության (XI դ.) երևան գալով սկսեց ծաղկել հայ մրջնադարյան հասարակությունը՝ իր բոլոր բնորոշ գծերով հանդերձ: Չնայած տնտեսական ծանր և քաղաքական բարդ պայմաններին, երկրում ստեղծվում են կուլտուրական նոր կենտրոններ, հետագա բուռն վարգացում են ապրում գրականությունը, ճարտարապետությունը, նկարչությունը, երաժշտությունը, թատերական արվեստը: Այդ ժամանակաշրջանում հայ ժողովուրդը խոշոր ավանդ է ներդրել համաշխարհային կուլտուրայի գանձարանը:

Հայաստանի համար ամենամռայլ ժամանակաշրջանը սկսվում է XIII դարի կեսերին՝ մոնղոլա-թաթարական արշավանքներով, որոնք հանգեցնում են երկրի տնտեսության քայքայմանը և հայ բնակչության սիստեմատիկ բնաջնջմանը:

XVII դարում Հայաստանը բաժանվեց Թուրքիայի և Իրանի միջև: Հետագա երեք դարերի ընթացքում հայ ժողովուրդը անընդհատ արյունահեղ պայքար էր մղում թուրք-պարսկական լծից հայրենիքն ազատագրելու համար: Ծանր ճնշումն առաջ էր բերում հայերի մասսայական արտագաղթ դեպի Ռուսաստան և Եվրոպայի երկրներ:

Այդ ողբերգական ժամանակաշրջանում հայ ժողովուրդը փրկության ուղիներ որոնելով, իր հայացքն ուղղում է դեպի հյուսիս՝ դեպի ռուս ժողովուրդը: XIX դարի սկզբներին Արևելյան Հայաստանը միացվեց Ռուսաստանին: Այդ իրադարձությունը հսկայական առաջադիմական նշանակություն ունեցավ հայ ժողովրդի ճակատագրի համար:

Հայաստանի մեծ մասը սակայն շարունակում էր մնալ թուրքական լծի տակ: XIX դարի 90-ական թվականներին և 1914—1916 թվերին թուրք ենիչերիների կողմից կազմակերպված հայերի հրեշավոր կոտորածներն ու բռնի գաղթեցումները հայ ժողովրդի կյանքի մեծագույն ողբերգությունը հանդիսացան:

1914—1918 թթ. առաջին համաշխարհային պատերազմը և դաշնակցականների բուրժուա-նացիոնալիստական պարտիայի կարճատև անփառունակ տիրապետությունը Հայաստանում երկիրը հասցրել էին լիակատար քայքայման:

1920 թ. նոյեմբերի 29-ին Հայաստանի ապստամբած բանվորներն ու գյուղացիները Կոմունիստական պարտիայի ղեկավարությամբ տապալեցին դաշնակների ատելի լուծը և երկրում հաստատեցին Սովետական իշխանություն: Ապստամբած աշխատավորների խնդրանքով այդ օրերին նրանց օգնության հասավ ռուս մեծ ժողովուրդը, Հայաստան ուղարկելով հերոսական 11-րդ Կարմիր բանակի զորամասերը:

Սովետական Հայաստանը Մեծ Հոկտեմբերի վավակն է: Նրա տնտեսական և կուլտուրական վերածնունդը Կոմունիստական պարտիայի ազգային քաղաքականության իրականացման փայլուն օրինակ է հանդիսանում:

Նախառևոլյուցիոն Հայաստանը ցարական Ռուսաստանի հետամնաց ծայրամասերից մեկն էր՝ թույլ զարգացած էկոնոմիկայով: Բացի լեռնահանքային արդյունաբերությունից, որի արտադրանքը կիսաֆաբրիկատների ձևով արտահանվում էր Ռուսաստան, նշանակալի տեղ էր գրավում գինու և կոնյակի արտադրությունը: Այդ ժամանակ երկրում կային 11 փոքր էլեկտրակայան, կաշեգործական, պահածոների մետաղամշակման, օճառագործական ձեռնարկություններ, որոնք տեղաբաշխված էին Երևանում և Ալեքսանդրապոլում (Լենինական): Նախառևոլյուցիոն Հայաստանի ամբողջ արդյունաբերության համախառն արտադրանքը 1926—27 թթ. անփոփոխ գներով կազմում էր մոտ 50 մլն ռ., այդ թվում խոշոր արդյունաբերության արտադրանքը՝ 15,5 մլն ռ.: Դաշնակների տիրապետության ժամանակաշրջանում Հայաստանի տնտեսությունը լիակատար անկման էր հասել: Խոշոր արդյունաբերության համախառն արտադրանքը 1913 թվականի համեմատությամբ 1919 թվականին կրճատվել էր 10 անգամ, իսկ գյուղատնտեսության արտադրանքը՝ համարյա 6 անգամ:

Հայաստանում Սովետական իշխանության հաստատման հենց առաջին օրերից Կոմունիստական պարտիան ձեռնամուխ եղավ արմատական սոցիալական բարեփոխումների: Ապգայնացվեցին հողը, նրա ընդերքը, անտառային և ջրային ռեսուրսները, խոշոր արդյունաբերությունը, երկաթուղային տրանսպորտը, բանկերը:

Ռեսպուբլիկան կանգնեց ժողովրդական տնտեսության արագ վարգացման ուղու վրա և առաջին իսկ տարիներին, շնորհիվ ռուս մեծ ժողովրդի և Սովետական Միության մյուս ժողովուրդների եղբայրական օգնության, ստեղծվեցին արդյունաբերական նոր ձեռնարկություններ, մեծ աշխատանքներ ծավալվեցին ոռոգչական շինարարության և էլեկտրիֆիկացման ուղղությամբ: 1928 թ. արդյունաբերության և գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը գերազանցեց 1913 թ. մակարդակը:

Նախապատերազմյան հնգամյակների ընթացքում ռեսպուբլիկան դարձավ արդյունաբերական երկիր: 1913 թվականի համեմատությամբ 1940 թվականին արդյունաբերության արտադրանքն ավելացել էր համարյա 9 անգամ: Ռեսպուբլիկայում զգալիորեն աճեց բանվոր դասակարգը, վերացվեցին անգրագիտությունը, գործազրկությունը, բարելավվեցին աշխատավորների նյութական կենցաղային պայմանները, բարձրացավ նրանց կուլտուրական մակարդակը:

Ծանր արդյունաբերության արագընթաց զարգացման հետևանքով գյուղի սոցիալիստական վերակառուցման համար ՍՍՌՄ-ում ստեղծվեց տեխնիկական բազա, հաղթեց կոլտնտեսային կարգը և ստեղծվեցին գյուղատնտեսության վերելքի ու հետագա զարգացման բոլոր պայմանները: Հայկական ՍՍՌ գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը 1913 թվականի համեմատությամբ 1940 թվականին ավելացավ 56 տոկոսով, իսկ նրա ապրանքայնությունը՝ 50 տոկոսով:

Հայրենական Մեծ պատերազմի տարիներին ռեսպուբլիկայի, ինչպես և ամբողջ Սովետական Միության տնտեսությունը վերակառուցվեց երկրի պաշտպանության կարիքներին համապատասխան: Հայ ժողովուրդը պաշտպանական արդյունաբերությանը և ռազմաճակատին տալիս էր հումք, քիմիական նյութեր, հանդերձանք, հագուստեղեն, պարեն և տարբեր տեսակի վինամթերք:

Հայրենական Մեծ պատերազմի հաղթական ավարտից հետո Հայկական ՍՍՌ ժողովրդական տնտեսության զարգացումը ընթանում էր արագ տեմպերով: Հետպատերազմյան հնգամյակների ժամանակաշրջանում բարձր տեմպերով էին զարգանում գունավոր մետալուրգիան, քիմիական արդյունաբերությունը, մեքենաշինությունը և այլ ճյուղեր: Ընդլայնվեց հանքային պարարտանյութերի արտադրությունը: Շարունակվում էր Սևան—Հրազդան կասկադի էլեկտրակայանների շինարարությունը: Ամբողջ արդյունաբերության համախառն արտա-

դրանքը 1913 թվականի համեմատությամբ 1958 թվականին աճեց 55 անգամ (1960 թ.՝ 70 անգամ):

Հայկական ՍՍՌ դարձավ բարձր վարգացած սոցիալիստական ինդուստրիայի երկիր առաջատար այնպիսի ճյուղերով, ինչպիսիք են գունավոր մետալուրգիան, լեռնահանքային և քիմիական արդյունաբերությունը, էներգետիկան, մեքենաշինությունը, մասնավորապես՝ էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերությունն ու սարքաշինությունը: Մեծ չափով վարգացան նաև շինանյութերի, թեթև ու սննդի արդյունաբերության ճյուղերը:

Ռեսպուբլիկայի արդյունաբերությունն այժմ թողարկում է մետաղահատ հաստոցներ, շարժական էլեկտրակայաններ, կոմպրեսորներ, ուժային տրանսֆորմատորներ, գեներատորներ, էլեկտրաշարժիչներ, կաբել, ավտոպահեստամասեր, էլեկտրալամպեր, սինթետիկ կաուչուկ, ավտոդողեր, լաքեր ու ներկեր, շինանյութեր, կոշկեղեն, բամբակյա, բրդյա և մետաքսյա գործվածքներ, տրիկոտաժեղեն, գինիներ ու կոնյակներ, պահածոներ, ծխախոտ և այլ ապրանքներ:

Շնորհիվ արդյունաբերության բազմաճյուղային կառուցվածքի լայն չափով վարգացել են Հայկական ՍՍՌ տնտեսական կապերը ՍՍՌՄ այլ շրջանների հետ: Սիստեմատիկաբար աճում է նաև արդյունաբերական արտադրանքի արտածումը: Ռեսպուբլիկան ավելի քան 30 արտասահմանյան երկրներ է ուղարկում մինչև 60 տեսակի արդյունաբերական արտադրանք:

Սովետական իշխանության տարիներին ոռոգվող հողերի տարածությունը ռեսպուբլիկայում ավելացել է ավելի քան 2 անգամ: Զգալիորեն վարգացել են խաղողագործությունն ու պտղաբուծությունը, որոնք դարձել են Սովետական Հայաստանի գյուղատնտեսության առաջատար ճյուղերը: Ստեղծվել են նոր ճյուղեր՝ ծխախոտագործությունն ու ճակնդեղագործությունը, որոնք նախալեռնային և լեռնային շրջաններում կոլտնտեսությունների եկամուտների կարևոր աղբյուր են հանդիսանում:

Ոռոգվող հողերի տարածության ընդարձակման, գյուղատնտեսության նյութա-տեխնիկական բազայի ամրապնդման, ագրոտեխնիկայի բարելավման և հողագործության կուլտուրայի ընդհանուր բարձրացման շնորհիվ զգալիորեն բարձրացել է գյուղատնտեսական կուլտուրաների բերքատվությունը: 1913 թ. համեմատությամբ 1959 թ. բամբակի հումքի արտադրությունը ռեսպուբլիկայում աճեց 2,1 անգամ, խաղողինը՝ 2,4, պտուղներինը՝ 2,7, բանջարեղենինը՝ 3,9 անգամ:

Էական հաջողություններ են ձեռք բերվել նաև անասնաբուծության վարգացման ուղղությամբ: Ավելացել է համայնական հոտի գլխաքանակը, բարելավվել են անասունների ցեղային կազմն ու մթերատվությունը, վարգանում է խոզաբուծությունը: Ամրապնդվել է անասնաբուծության կերի բազան: Երևան, Լենինական, Կիրովական և այլ քաղաքների քաղաքամերձ գոտիներում ընդլայնվել են բանջարաբուծությունն ու կաթնատու անասնաբուծությունը:

Իրականացնելով գյուղատնտեսության շեշտակի վերելքի մասին պարտիայի 20-րդ և 21-րդ համագումարների ու ՍՄԿՊ ԿԿ պլենումների որոշումները, ռեսպուբլիկան հետագա զգալի հաջողությունների է հասել գյուղատնտեսական արտադրության բնագավառում: Գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության ավելացման, պետությանը բամբակի հումք, շաքարի ճակնդեղ, հացահատիկ, միս, կաթ և բուրդ վաճառելու պլանների կատարման ու գերակատարման գործում Հայկական ՍՍՌ աշխատավորների ձեռք բերած խոշոր նվաճումների համար ռեսպուբլիկան ՍՍՌՄ Գերագույն Սովետի 1958 թվի դեկտեմբերի 29-ի հրամանագրով արժանացավ բարձրագույն պարգևի՝ Լենինի շքանշանի:

Ժողովրդի բարեկեցության բարձրացման հետևանքով անցած 40 տարվա ընթացքում արագ կերպով աճել է ռեսպուբլիկայի բնակչությունը, կրճատվել է մահացությունը: 1926 թ. մարդահամարի տվյալների համեմատությամբ Սովետական Հայաստանի բնակչությունը 1959 թ. ավելացել է ավելի քան 2 անգամ, իսկ արդյունաբերության բուռն վարգացման շնորհիվ զգալիորեն աճել է քաղաքային բնակչությունը, որն այժմ ռեսպուբլիկայի բնակչության կեսից ավելին է կազմում:

Հին քաղաքների՝ Երևանի, Լենինականի, Կամոյի, Գորիսի և լեռնահանքային արդյունաբերության կենտրոնների՝ Ալավերդու և Ղափանի աճի ու բարեկարգման հետ մեկտեղ ստեղծվեցին նոր քաղաքներ՝ Կիրովականը, Դիլիջանը, Հոկտեմբերյանը, Արթիկը, Քաջարանը և այլն, ինչպես նաև քաղաքատիպ շատ ավաններ:

Մեծ հաջողություններ են ձեռք բերվել լուսավորության, կուլտուրայի, առողջապահության և գիտության բնագավառներում: 1959—1960 ուսումնական տարում ռեսպուբլիկայում գործում էր 1215 հանրակրթական դպրոց՝ 296 հազար աշակերտով: Բարձրագույն և միջնակարգ մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում սովորում էր 33 հազար ուսանող:

Բարձրագույն կրթությամբ մասնագետների և գիտական աշխատողների քանակի տեսակետից Հայկական ՍՍՌ Սովետական Միությունում գրավում է առաջին տեղերից մեկը: Սովետական իշխանության տարիներին ստեղծվել են տասնյակ գիտահետազոտական ինստիտուտներ և լաբորատորիաներ, 1943 թ. հիմնադրվել է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիան: Գիտա-հետազոտական ինստիտուտներում և բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում աշխատում են 4000-ից ավելի գիտական աշխատողներ, այդ թվում գիտությունների 158 դոկտոր, ավելի քան 1430 թեկնածու:

Ստեղծվել է թատրոնների, կինո-թատրոնների, գրադարանների, կուլտուրայի պալատների, ակումբների, թանգարանների լայն ցանց: Ռեսպուբլիկայում լույս են տեսնում տասնյակ հանդեսներ ու թերթեր, բազմահազար տպաքանակով հրատարակվում են գրքեր:

Սովետական Միության Կոմունիստական պարտիայի պատմական 21-րդ համագումարի որոշումներում ծրագրված ՍՍՌՄ ժողովրդական տնտեսության 1959—1965 թթ. վարգացման հոյակապ հեռանկարները լայն հնարավորություններ են բացում նաև Հայկական ՍՍՌ տնտեսության հետագա վերելքի համար:

1965 թ. ռեսպուբլիկայի արդյունաբերության համախառն արտադրանքը 1958 թ. համեմատությամբ ավելանալու է 2,2 անգամ: Յոթնամյակի վերջում արդյունաբերության արտադրանքի ծավալը 14 անգամ գերազանցելու է 1940 թ. մակարդակը և 5 անգամ՝ 1950 թ. մակարդակը: Յոթնամյակում առավել բարձր տեմպերով է վարգանալու մեքենաշինությունը, որի արտադրանքը ավելանալու է 3,5 անգամ, այդ թվում սարքաշինության ու հաստոցաշինության արտադրանքը՝ 7—9 անգամ:

Գունավոր մետալուրգիան և քիմիական արդյունաբերությունը շարունակելու են մնալ որպես արդյունաբերության կարևոր ճյուղեր: Զգալի չափով ավելանալու է շինանյութերի արդյունաբերության արտադրանքը: Ծանր արդյունաբերության առավել վարգացման հետ մեկտեղ բարձր մակարդակի կհասնի թեթև ու սննդի արդյունաբերությունը: Ժողովրդական սպառման առարկաների արտադրանքը կաճի 1,6 անգամ:

Կարևոր փոփոխություններ տեղի կունենան ռեսպուբլիկայի էներգետիկ հաշվեկշռում: Կարադաղի բնական գազի բազայի վրա խոշոր ջերմաէլեկտրակայաններ են կառուցվելու Երևանում, Կիրովականում և Հրազդանում, ինչպես նաև սկսվելու է Տաթևի հիդրոէլեկտրակայանի կառուցումը Որոտան գետի վրա: Էլեկտրակայանների կարողությունը ավելանալու է ավելի քան 2 անգամ:

Յոթնամյակում նշանակալի չափով վարգանալու է ռեսպուբլիկայի գյուղատնտեսությունը, առանձնապես խաղողագործությունն ու պտղաբուծությունը, անասնաբուծությունն ու տեխնիկական կուլտուրաների մշակությունը: Նոր հողերի յուրացման հաշվին պտղատու և խաղողի այգիների տարածությունը 1958 թվականի համեմատությամբ 1965 թվականին ընդլայնվելու է 2 անգամ, ավելանալու է մրգերի և խաղողի համախառն բերքը, նկատելիորեն աճելու է անասունների գլխաքանակն ու բարձրանալու է անասնաբուծության մթերատվությունը:

Հայկական ՍՍՌ ժողովրդական տնտեսության մեջ պետական կապիտալ ներդրումները 1959—1965 թթ. կավելնեն ավելի քան 12,7 միլիարդ ռուբլի, այսինքն՝ մեկ միլիարդ ռուբլով ավելի, քան Սովետական իշխանության 38 տարիների (1920—1958 թթ.) ընթացքում ներդրված գումարները:

Ռեսպուբլիկայի տնտեսության նոր հսկա վերելքի հետ մեկտեղ իրականացվելու է նրա արդյունաբերության ավելի նպատակահարմար տեղաբաշխումը: Արդյունաբերական կենտրոններ են դառնալու Հրազդանը և Լուսավանը, նոր ձեռնարկություններ են կառուցվելու Ագարակում, Գորիսում, Դիլիջանում, Հոկտեմբերյանում, Ստեփանավանում, Իջևանում, Սևանում, Կամոյում և այլն:

Ժողովրդական տնտեսության վարգացման յոթնամյա պլանը լայն հեռանկարներ է բացում ռեսպուբլիկայի աշխատավորության նյութական բարեկեցության և կուլտուրական մակարդակի բարձրացման համար: 1960 թ. ավարտվեց բանվորների և ծառայողների անցումը 7—6 ժամյա աշխատանքային օրվա, իսկ յոթնամյակի վերջում սկսվելու է անցումը 35—30 ժամյա աշխատանքային շաբաթի:

Սովետական Հայաստանի աշխատավորները Կոմունիստական պարտիայի ղեկավարությամբ այսուհետև ևս անձնուրաց պայքար կմղեն հանուն յոթնամյակի հոյակապ խնդիրների կենսագործման, իրենց լուման մտցնելով կոմունիստական հասարակության կառուցման համաժողովրդական գործում:

* * *

Հայկական ՍՍՌ առաջին աշխարհագրական Ատլասը կոմպլեքսային գիտա-տեղեկատու քարտեզագրական աշխատություն է, որը պատկերացնում է տալիս Հայկական ՍՍՌ բնության, վարչական բաժանման, բնակչության մասին, ռեսպուբլիկայի տնտեսության և կուլտուրայի աճի ու վարգացման, նաև Հայաստանի պատմության մասին: Ատլասը նախատեսված է ինչպես մասնագետների, այնպես էլ ընթերցողների լայն շրջանների համար: Այն օգտակար կլինի սովետական, տնտեսական և գիտական աշխատողներին՝ նրանց պրակտիկ գործունեության ընթացքում:

Ռեսպուբլիկայի հիմնական քարտեզները տրված են 1:1 000 000, 1:1 500 000 և 1:2 000 000 մասշտաբներով, Կովկասի քարտեզները, Հայաստանի պատմական և մի շարք այլ քարտեզներ՝ 1:2 500 000, 1:4 000 000 և 1:5 000 000 մասշտաբներով:

Հայկական ՍՍՌ Ատլասի կազմման համար օգտագործվել են նորագույն քարտեզագրական և տեղեկատու նյութերը: Որպես հիմք ընդունվել են 1958 թ. (1959 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ) և 1959 թ. (1960 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ) վիճակագրական տվյալները: Ռեսպուբլիկայի վարչական բաժանումը տրված է 1961 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ:

Հիմնական վիճակագրական տվյալները ստացված են Հայկական ՍՍՌ Վիճակագրական վարչությունից: Օգտագործվել են նաև Հայկական ՍՍՌ Պետպլանի, Ժողտնտխորհի, Գյուղատնտեսության և Ջրային տնտեսության մինիստրությունների, Ջրաօդերևութաբանական ծառայության վարչության և Հայկական ՍՍՌ այլ մինիստրությունների ու գերատեսչությունների նյութերը:

Տեքստերում, գրաֆիկներում և դիագրամներում համախառն արտադրանքը տրված է մինչև 1961 թ. հունվարի 1-ը գոյություն ունեցած գների մասշտաբներով:

Բոլոր քարտեզների համար ընդհանուր պայմանական նշանները տրված են Ատլասի սկզբում, իսկ հատուկ պայմանական նշանները՝ համապատասխան քարտեզներում:

Հայկական ՍՍՌ Ատլասը մշակվել ու կազմվել է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի Աշխարհագրության սեկտորի կոլեկտիվի կողմից, ՍՍՌՄ Երկրաբանության և ընդերքի պահպանության մինիստրության գեոդեզիայի և քարտեզագրության գլխավոր վարչության Մինսկի քարտեզագրական ֆաբրիկայի հետ համատեղ: Մի շարք քարտեզների մշակմանը մասնակցել են նաև Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Տնտեսագիտության, Պատմության, Կենդանաբանության, Բուսաբանության, Էներգետիկայի և հիդրավլիկայի ինստիտուտները, Հայկական ՍՍՌ Գյուղատնտեսության մինիստրության Գյուղատնտեսության էկոնոմիկայի և կազմակերպման ու Անասնապահական ինստիտուտները, Երևանի Պետական համալսարանը, Հայկական Աշխարհագրական ընկերությունը:

Հատուկ քարտեզները խմբագրել են Հայկական ՍՍՌ ԳԱ ակադեմիկոս Ս. Ս. Մկրտչյանը, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ թղթակից-անդամ Ս. Տ. Երեմյանը, աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, տեխնիկական գիտ. դոկտ. Վ. Պ. Վալեսյանը, պրոֆ. Գ. Ա. Քոչարյանը, տնտեսական գիտ. դոկտ. Ա. Հ. Մարուխյանը, աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Խ. Պ. Պողոսյանը, տեխնիկական գիտ. դոկտ. Ե. Ջ. Սաֆարովը, տնտեսական գիտ. թեկն. Գ. Հ. Ալլահվերդյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Ա. Ա. Ասլանյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Ս. Մ. Դուլյանը, կենսաբանական գիտ. թեկն. Յա. Ի. Մուլքիջանյանը, կենսաբանական գիտ. թեկն. Ա. Հ. Չիլինգարյանը, տնտեսական գիտ. թեկն. Մ. Ս. Շահբազյանը:

Հատուկ քարտեզների գրախոսմանը և խորհրդատվությանը մասնակցել են Ռ. Տ. Աբրահամյանը, ՀՍՍՌ ԳԱ ակադեմիկոս Գ. Խ. Աղաջանյանը, տեխնիկական գիտ. թեկն. Գ. Ա. Աղախանյանը, Մ. Գ. Ալլահվերդյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Հ. Կ. Գաբրիելյանը, Գ. Տ. Գլոյանը, Գ. Լ. Գրիգորյանը, պրոֆ. Գ. Փ. Գրձելյանը, Ի. Ա. Եփրեմյանը, Ա. Ի. Ջակը, երկրաբանական-հանքաբանական գիտ. թեկն. Է. Ա. Խաչատրյանը, Վ. Ա. Խորենյանը, Ռ. Հ. Մակարյանը, երկրաբանական-հանքաբանական գիտ. թեկն. Է. Գ. Մալխասյանը, Վ. Ս. Մարինոսյանը, կենսաբանական գիտ. թեկն. Ա. Հ. Մինասյանը, բժշկական գիտ. թեկն. Ս. Պ. Նանասյանը, պատմական գիտ. թեկն. Ա. Խ. Շահինյանը, Ս. Վ. Շահինյանը, Վ. Ի. Լենինի անվան գյուղատնտ. գիտ. ակադեմիայի թղթակից-անդամ Ս. Հ. Պողոսյանը, Հ. Ս. Ստեփանյանը, Գ. Գ. Վարդումյանը, կենսաբանական գիտ. թեկն. Ա. Մ. Վերմիշյանը, Ա. Կ. Տեր-Ակոպովը:

Քարտեզագիր-խմբագիրներն են Ա. Ա. Լևշինովը, Ն. Տ. Մարկովան, Մ. Ս. Ռուտկովսկայան, Ա. Ս. Սվիրսկին:

Քարտեզների հեղինակային բնագրերը կազմել են.

«Երկրաբանական քարտեզը», «Սեյսմա-տեկտոնական քարտեզը»—Հայկական ՍՍՌ ԳԱ ակադեմիկոս Կ. Ն. Պաֆֆենգոլցը.

«Օգտակար հանածոները»—Հայկական ՍՍՌ ԳԱ ակադեմիկոս Հ. Գ. Մաղաքյանը, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ ակադեմիկոս Ս. Ս. Մկրտչյանը:

«Գեոմորֆոլոգիական քարտեզը»—աշխարհագրական գիտ. թեկն. Ս. Պ. Բալյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Լ. Ն. Ջոհրաբյանը:

«Ինժեներա-երկրաբանական քարտեզը»—Զ. Պ. Եդիգարյանը, Գ. Դ. Սահակյանը, տեխնիկական գիտ. դոկտ. Գ. Ի. Տեր-Ստեփանյանը:

«Ջրա-երկրաբանական քարտեզը»—երկրաբանական-հանքաբանական գիտ. թեկն. Վ. Ա. Ավետիսյանը:

«Հանքային աղբյուրները»—ըստ երկրաբանական-հանքաբանական գիտ. թեկն. Ա. Պ. Դեյմոխինի քարտեզի:

«Արևափայլքը»—աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, Ա. Վ. Խերունցը:

«Օդի ամսական միջին ջերմաստիճանները» (հունվար, ապրիլ, հուլիս և հոկտեմբեր), «Օդի նվազագույն ջերմաստիճանները», «Օդի առավելագույն ջերմաստիճանները», «Օդի տարեկան միջին ջերմաստիճանները», «Խոտերի և աշնանացան ցորենի վեգետացիայի վերսկսումը: Խաղողի հյութաշարժությունը», «Կարտոֆիլի տնկումը: Ծիրանենու ծաղկաբողբոջների ուռչելը»,«Եգիպտացորենի ցանքը: Ծխախոտի սածիլումը», «Խնձորենու ծաղկաբողբոջների ուռչելը: Բամբակենու ցանքը», «Աշնանացան ցորենի հասկակալումը: Խաղողի վափի ծաղկումը», «Կարտոֆիլի ծաղկումը: Ծիրանենու ծաղկումը», «Եգիպտացորենի կաթնային հասունությունը: Ծխախոտի ծաղկումը», «Աշնանացան ցորենի մոմային հասունությունը: Խաղողի հասունացումը», «Օդի 5°-ից բարձր միջին ջերմաստիճան ունեցող օրերի թիվը տարվա ընթացքում», «Օդի 10°-ից բարձր միջին ջերմաստիճան ունեցող օրերի թիվը տարվա ընթացքում»—աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, Ռ. Ս. Մկրտչյանը:

«Անսառնամանիք ժամանակամիջոցի տևողությունը», «Ցրտահարությունները», «Օդի օրական միջին ջերմաստիճանի անցման ժամկետները ջերմաստիճանի բարձրացման ժամանակամիջոցում» (անցում 5°-ից, անցում 10°-ից)—Ռ. Ս. Մկրտչյանը:

«Տեղումները», «Մթնոլորտային տեղումների տարեկան գումարը»—աշխարհագրական գիտ. թեկն. Գ. Ա. Ալեքսանդրյանը, աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը:

«Ձյունածածկույթը», «Կարկուտով օրերի թիվը տարվա ընթացքում»—աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, Ն. Դ. Բակլունովան, Ռ. Ս. Մկրտչյանը:

«Տարեկան գոլորշունակությունը»—Ա. Ա. Թամպլյանը.

«Ամպրոպով օրերի թիվը տարվա ընթացքում»—Գ. Հ. Քիրիչչյանը:

«Մառախուղով օրերի թիվը տարվա ընթացքում»—Է. Ա. Այվազյանը, աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, Զ. Ա. Ստեփանյանը:

«Քամու ուղղությունն ու արագությունը» (հունվար, հուլիս)—աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, Ն. Ի. Թովմասյանը, Ռ. Ս. Մկրտչյանը:

«Կլիմայի տիպերը», «Ագրոկլիմայական վոնաները»—աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը:

«Խնձորենու ծաղկումը: Բամբակենու ծաղկումը», «Ծիրանի հասունացումը: Բամբակենու կնգուղների բացվելը»—աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, Ռ. Ս. Մկրտչյանը, Ա. Վ. Պրոսկուրինան:

«Բոլոր տիպի մթնոլորտային երաշտով և խորշակներով օրերի թիվը տարվա ընթացքում», «Միջին ինտենսիվության մթնոլորտային երաշտով և խորշակներով օրերի թիվը տարվա ընթացքում»—աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, Ա. Մ. Կիրակոսյանը, Ռ. Ս. Մկրտչյանը:

«Օդի օրական միջին ջերմաստիճանի 0°-ից անցնելու ժամկետները ջերմաստիճանի բարձրացման ժամանակամիջոցում»—Ռ. Ս. Մկրտչյանը, Լ. Ե. Սերոբյանը:

«Տաք ժամանակամիջոցում օդի 0°-ից բարձր ջերմաստիճանների գումարը», «Տաք ժամանակամիջոցում օդի միջին ջերմաստիճանների գումարը» (5°-ից բարձր, 10°-ից բարձր)—աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, կենսաբանական գիտ. թեկն. Ս. Ա. Միրզոյանը, Ռ. Ս. Մկրտչյանը:

«Ջրագրական ցանցը և լանդշաֆտա-ջրաբանական շրջանները»—աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, Գ. Մ. Սոսյանը, Մ. Հ. Քյուչուկյանը:

«Միջին հոսքը», «Հոսքի տարեկան բաշխումը»—տեխնիկական գիտ. դոկտ. Ե. Զ. Սաֆարովը:

«Առավելագույն հոսքը», «Ամառային նվազագույն հոսքը», «Ձմեռային նվազագույն հոսքը», «Գետերի պղտորությունը»—տեխնիկական գիտ. դոկտ. Վ. Պ. Վալեսյանը:

«Սելավները»—Մ. Բ. Ծովյանը:

«Հողերը»—գյուղատնտեսական գիտ. թեկն. Ա. Հ. Զիթչյանը:

«Բուսականությունը»—Հայկական ՍՍՌ ԳԱ թղթակից-անդամ Ա. Լ. Թախտաջյանը:

«Կենդանա-աշխարհագրական շրջանացումը»—կենսաբանական գիտ. դոկտ. Ս. Կ. Դալը, կենսաբանական գիտ. թեկն. Պ. Պ. Ղամբարյանը:

«Որսա-արդյունագործական կաթնասունները», «Գյուղատնտեսական կուլտուրաների վնասատու-կրծողները»—կենսաբանական գիտ. թեկն. Պ. Պ. Ղամբարյանը:

«Ջրային էներգառեսուրսները»—տեխնիկական գիտ. թեկն. Մ. Ս. Թորգոմյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Լ. Հ. Վալեսյանը:

«Արեգակնային, հողմային և այլ էներգառեսուրսները»—աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, տեխնիկական գիտ. թեկն. Ս. Ե. Հակոբյանը, Ռ. Ս. Մկրտչյանը:

«Բնական-լանդշաֆտային գոտիները և ֆիզիկա-աշխարհագրական շրջանները» — աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը (շրջանացման սխեման՝ Հ. Ս. Ստեփանյանի հետ համատեղ):

«Հայ բնակչության տեղաբաշխումը 1914 թ.», «Հայ բնակչության տեղաբաշխումը 1926 թ.», «Հայերի տարաբնակեցումը Հայկական ՍՍՌ-ից դուրս», «Հայրենադարձությունը արտասահմանյան երկրներից Հայկական ՍՍՌ», «Բնակչության քարտեզը», «Հանրակրթական դպրոցները», «Միջնակարգ մասնագիտական և բարձրագույն ուսումնական հաստատությունները», «Գիտական հիմնարկները և թանգարանները», «Մասսայական գրադարանները», «Կինոները և թատրոնները», «Առողջապահությունը»—Հ. Ղ. Գրգեարյանը:

«Երևան քաղաքի աճը»—Հ. Ղ. Գրգեարյանը, Մ. Հ. Քյուչուկյանը:

«Էլեկտրակայանները», «Շինանյութերի արդյունաբերությունը», «Սևան-Հրազդան ոռոգչական-էներգետիկ կոմպլեքսը», «Գյուղատնտեսության էլեկտրիֆիկացիան», «Գյուղատնտեսության էներգաապահովածությունը և մեքենայացումը»—աշխարհագրական գիտ. թեկն. Լ. Հ. Վալեսյանը:

«Գունավոր մետալուրգիան», «Քիմիական արդյունաբերությունը»—աշխարհագրական գիտ. թեկն. Ս. Մ. Դուլյանը:

«Մեքենաշինությունը և մետաղամշակումը», «Անտառային և փայտամշակման արդյունաբերությունը», «Թեթև արդյունաբերությունը»—Ն. Հ. Սարգսյանը:

«Սննդհամի արդյունաբերությունը»—տնտեսական գիտ. թեկն. Գ. Հ. Ալլահվերդյանը, Ն. Հ. Սարգսյանը, տնտեսական գիտ. թեկն. Է. Մ. Տեր-Հակոբյանը:

«Արդյունաբերությունը 1913 թ.», «Արդյունաբերությունը» (ընդհանուր քարտեզ), «Տնտեսական քարտեզը»—տնտեսական գիտ. թեկն. Գ. Հ. Ալլահվերդյանը:

«Արդյունաբերության վարգացման յոթնամյա պլանը (1959—1965 թթ.)»—տնտեսական գիտ. թեկն. Գ. Հ. Ալլահվերդյանը, Ն. Հ. Սարգսյանը:

«Հողահանդակները»—աշխարհագրական գիտ. թեկն. Լ. Հ. Վալեսյանը, Կ. Գ. Շահմուրադովը, Մ. Հ. Քյուչուկյանը:

«Ոռոգումը»—աշխարհագրական գիտ. թեկն. Լ. Հ. Վալեսյանը, Մ. Հ. Քյուչուկյանը:

«Հացահատիկային կուլտուրաները», «Խաղողագործությունը», «Պտղաբուծությունը», «Տեխնիկական կուլտուրաները», «Բանջարաբոստանային կուլտուրաները», «Կարտոֆիլը», «Կերային կուլտուրաները», «Բերքատվությունը», «Անասնաբուծությունը», «Տավարաբուծությունը», «Ոչխարաբուծությունը», «Խոզաբուծությունը», «Գյուղատնտեսությունը» (ընդհանուր քարտեզ)—աշխարհագրական գիտ. թեկն. Ս. Մ. Դուլյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Կ. Պ. Պոսոշնիկովան:

«Բնական կերահանդակները»—գյուղատնտեսական գիտ. դոկտ. Շ. Մ. Աղաբաբյանը:

«Շերամաբուծությունը և մեղվաբուծությունը»—տնտեսական գիտ. թեկն. Գ. Հ. Ալլահվերդյանը, տնտեսական գիտ. թեկն. Վ. Ա. Դարյանը:

«Տրանսպորտը»—տնտեսական գիտ. թեկն. Կ. Ն. Խուրշուդյանը:

«Արդյունաբերական արտադրանքի ներմուծումը», «Արդյունաբերական արտադրանքի արտահանումը», «Էքսպորտը»—Ռ. Վ. Կոդենցևան, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Լ. Հ. Վալեսյանը:

«Կենտրոնական տնտեսական շրջանը», «Շիրակի տնտեսական շրջանը», «Սևանի տնտեսական շրջանը», «Հյուսիս-արևելյան տնտեսական շրջանը», «Լոռի-Փամբակի տնտեսական շրջանը», «Զանգեզուրի տնտեսական շրջանը»—տնտեսական գիտ. թեկն. Գ. Հ. Ալլահվերդյանը, Ի. Հ. Առաքելովան, աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, Հ. Ղ. Գրգեարյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Ս. Մ. Դուլյանը, Վ. Վ. Զաքեյանը, Ռ. Վ. Կոդենցևան, Ժ. Ս. Հովհաննիսյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Կ. Պ. Պոսոշնիկովան, Ն. Հ. Սարգսյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Լ. Հ. Վալեսյանը, Մ. Հ. Քյուչուկյանը, պրոֆ. Գ. Ա. Քոչարյանը:

«Ուրարտական պետությունը և հարևան երկրները (մ. թ. ա. VIII—VII դդ.)», «Հայաստանը հելենիստական ժամանակաշրջանում (մ. թ. ա. III—I դդ.)», «Հայաստանը I—IV դդ.», «Հայաստանը X դարի վերջին և XI դարի սկզբին», «Հայաստանը մոնղոլական նվաճումների նախօրյակին», «Հայաստանը Ռուսաստանին միանալու նախօրյակին (1785—1825 թթ.)», «Հայաստանը Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռևոլյուցիայի հաղթանակի և Սովետական իշխանության հաստատման ժամանակաշրջանում (1917—1921թթ.)»—Հայկական ՍՍՌ ԳԱ թղթակից-անդամ Ս. Տ. Երեմյանը:

«Նյութական կուլտուրայի հուշարձանները»—Ա. Ն. Շահինյանը:

«Հայաստանի պատկերումը հին քարտեզներում»—Հ. Ղ. Գրգեարյանը, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ թղթակից անդամ Ս. Տ. Երեմյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Հ. Մ. Հովհաննիսյանը:

«Հայկական ՍՍՌ տեսակարար կշիռը ՍՍՌՄ ժողովրդական տնտեսության մեջ» կավմեցին տնտեսական գիտ. թեկն. Գ. Հ. Ալլահվերդյանը, Հ. Ղ. Գրգեարյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Ս. Մ. Դուլյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Լ. Հ. Վալեսյանը:

«Փիլիկա-աշխարհագրական տեղեկությունները Հայկական ՍՍՌ վերաբերյալ», «Հիպսոմետրիկ կտրվածքները»,—աշխարհագրական գիտ. թեկն. Լ. Ն. Ջոհրաբյանը:

«Երկրաբանական կտրվածքները»—Հայկական ՍՍՌ ԳԱ ակադեմիկոս Կ. Ն. Պաֆֆենգոլցը:

«Կլիմայի կառուցվածքը ըստ եղանակի տիպերի»—աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը:

«Տարբեր տիպի հողերի կտրվածքները»—գյուղատնտեսական գիտ. թեկն. Ա. Հ. Զիթչյանը:

«Հողի ջերմաստիճանը տարբեր խորություններում»—Ռ. Ս. Մկրտչյանը:

Բաժինների ներածությունները գրել են.

Ֆիզիկական քարտեզներինը՝ աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Լ. Ն. Ջոհրաբյանը:

Երկրաբանական և գեոմորֆոլոգիական քարտեզներինը՝ Հայկական ՍՍՌ ԳԱ ակադեմիկոս Ս. Ս. Մկրտչյանը, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ ակադեմիկոս Կ. Ն. Պաֆֆենգոլցը:

Կլիմայական, ագրոկլիմայական և ֆենոլոգիական քարտեզներինը՝ աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, Ռ. Ս. Մկրտչյանը:

Ջրաբանական քարտեզներինը՝ աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, տեխնիկական գիտ. դոկտ. Ե. Զ. Սաֆարովը, տեխնիկական գիտ. դոկտ. Վ. Պ. Վալեսյանը:

Հողերի, բուսականության, կենդանական աշխարհի, ֆիզիկա-աշխարհագրական շրջանների, էներգառեսուրսների քարտեզներինը՝ աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Լ. Հ. Վալեսյանը:

Բնակչության և կուլտուրական շինարարության քարտեզներինը՝ Հ. Ղ. Գրգեարյանը:

Արդյունաբերական քարտեզներինը՝ տնտեսական գիտ. թեկն. Գ. Հ. Ալլահվերդյանը:

Գյուղատնտեսության քարտեզներինը՝ աշխարհագրական գիտ. թեկն. Ս. Մ. Դուլյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Կ. Պ. Պոսոշնիկովան:

Համատնտեսական քարտեզներինը՝ տնտեսական գիտ. թեկն. Գ. Հ. Ալլահվերդյանը, աշխարհագրական գիտ. թեկն. Լ. Հ. Վալեսյանը:

Պատմական քարտեզներինը՝ Հայկական ՍՍՌ ԳԱ թղթակից-անդամ Ս. Տ. Երեմյանը:

Ատլասի առաջաբանը գրել է աշխարհագրական գիտ. դոկտ. Ա. Բ. Բաղդասարյանը:

Ատլասի քարտեզների ճեղինակային բնագրերը ձևավորել են Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի Աշխարհագրության սեկտորի քարտեզագիրները՝ առաջատար ինժեներ Մ. Հ. Քյուչուկյանը, ավագ ինժեներ Ժ. Ս. Հովհաննիսյանը, տեխնիկ Վ. Վ. Զաքեյանը, երկրաբանական քարտեզները՝ առաջատար ինժեներ Կ. Գ. Շահմուրադովը, ավագ ինժեներ Ժ. Ս. Հովհաննիսյանը, ավագ ինժեներ Պ. Կ. Պողոսյանը:

Քարտեզագրական տպատառերը մշակել է ինժեներ-քարտեզագիր Հ. Ն. Գործակալյանը:

Կազմը և տիտղոսաթերթը՝ Հայկական ՍՍՌ Արվեստի վաստակավոր գործիչ Կ. Թ. Տիրատուրյանի:

Ատլասի քարտեզները տպագրության համար կազմել և ձևավորել է Մինսկի քարտեզագրական ֆաբրիկայի քարտեզակազմման ցեխը:

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐ

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՈՒ ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐՈՒՄ

◉	ԵՐԵՎԱՆ	500 000-ից ավելի բնակիչ
◉	ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ	100 000-ից մինչև 300 000 բնակիչ
◉	ԿԻՐՈՎԱԿԱՆ	30 000-ից մինչև 100 000 բնակիչ
◎	Ղափան	10 000-ից մինչև 30 000 բնակիչ
⊙	Արթիկ	3 000-ից մինչև 10 000 բնակիչ
○	Ջերմուկ	3 000-ից պակաս բնակիչ

Գյուղական բնակավայրերը տրված են շեղատառով

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀՆԵՐ

Մասիս — Երկաթուղիներ, կայարաններ

Գլխավոր անցելս ճանապարհներ, լեռնանցքներ

ՋՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Քաղցրահամ լճեր

Աղի լճեր

Ցամաքող գետեր

Ցամաքող լճեր

Ոռոգիչ ջրանցքներ

1903 — Ջրագծի նիշերը ծովի մակարդակից հաշված

ՀԱՏՈՒԿ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐՈՒՄ

⊙ ԵՐԵՎԱՆ — Միութենական ռեսպուբլիկայի մայրաքաղաք

○ Ստեփանակերտ — ԻՍՍՌ և ինքնավար մարզերի կենտրոններ

○ Ղափան, ○ Ամասիա — Այլ բնակավայրեր

⊙ Շրջանային կենտրոններ 1:1 000 000 և 1:1 500 000 մասշտաբի գյուղատնտեսական քարտեզներում

ՍԱՀՄԱՆՆԵՐ

պետական

միութենական ռեսպուբլիկաների

ԻՍՍՌ և ինքնավար մարզերի

շրջանների

արգելավայրերի

ԱՅԼ ՕԲՅԵԿՏՆԵՐ

Անտառներ

Ճահիճներ

Բարձրալեռնային օդերևութաբանական կայաններ

• 5156 — Բարձրության նիշերը ծովի մակարդակից հաշված

946 — Խորության նիշեր

Ծանոթություն. Ատլասի քարտեզների լեգենդներում տրված պայմանական նշանները սույն աղյուսակում չեն նշված

ԱՏԼԱՍԻ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐՈՒՄ ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ ԿՐՃԱՏՈՒՄՆԵՐԸ

անվ.	անվան	ԻՍՍՌ	ինքնավար սովետական սոցիալիստական ռեսպուբլիկա	հրվ.	հրվանդան
ավեր.	ավերակներ	*լ.*	լեռ	միջ.	միջին
Արև.	արևելյան	*լ-ցք*	լեռնանցք	նեղ.	նեղուց
արև. երկ.	արևելյան երկայնություն	*Լ-շղթա*	լեռնաշղթա	ջԷԿ	ջերմաէլեկտրակայան
Արմ.	արևմտյան	կղ.	կղզի	ջրմբ.	ջրամբար
բ/լ	բարձրալեռնային	կղ-ներ	կղզիներ	ջր.	ջրանցք
ԷՀԳ	էլեկտրահաղորդման գիծ	հկտ	հեկտար	սվխ.	սովխոզ
թ-կղ	թերակղզի	ՀԷԿ	հիդրոէլեկտրակայան	տկս.	տոկոս
ԻՄ	ինքնավար մարզ	հս. լ.	հյուսիսային լայնություն	օդ. կ.	օդերևութաբանական կայան

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ, ՀԱՐԱՎ-ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԱՌՆԱՇԽԱՐՀ

Սանդղակ 1:4 000 000

0 40 80 120 160 200 կմ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀԻ ՀԱՆՔԱՅԻՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵՋ

ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐ

- ԲԻԼԻՍ — 300 000-ից մինչև 1 մլն բնակիչ
- ԳՈՐԻՉ — 100 000-ից մինչև 300 000 բնակիչ
- Ուրֆա — 30 000-ից մինչև 100 000 բնակիչ
- Գորիս — 30 000-ից պակաս բնակիչ

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ

- Ազգային սահմանները
- Ադմինիստրատիվ սահմանները
- Ֆրանսիայի գերատեսչությունների սահմանները
- Ռազմական գոտիների սահմանները
- Ռազմական գոտիների սահմանները, որոնք գտնվում են Ֆրանսիայի վերահսկողության տակ
- Ռազմական գոտիների սահմանները, որոնք գտնվում են Ֆրանսիայի և Իտալիայի վերահսկողության տակ

ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԱՆՑՈՒՄՆԵՐ

- Երկաթուղիներ
- Ավտոմոբիլային ճանապարհներ
- Ավտոմոբիլային ճանապարհներ, որոնք անցանելի են ձմռանը
- Նավահանգիստներ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀԻ ՀԱՆՔԱՅԻՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶ

Ֆրանսերեն տեքստով

Կազմեց Ա. Ա. Ալեքսանդրովը

Խմբագրեց Ա. Ա. Ալեքսանդրովը

Տեխնիկական խմբագիր Ա. Ա. Ալեքսանդրովը

Ստորագրված է տպագրության 1960 թ. հունիսի 15-ին

Ձևաչափ 1:4 000 000

Տպագրական 2 մեծ մամուլ

Տպագրական 2 մեծ մամուլ

Տպագրական 2 մեծ մամուլ

ՎԱՐՉԱ-ՏԵՐԻՏՈՐԻԱԼ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

(առ 1 հունվարի 1961 թ.)

№№ ը/կ	Շրջանների անվանումները	Տարածությունը (քառ. կմ)	Բնակչության թիվը (ըստ 1959 թ. մարդահամարի)	Շրջանային կենտրոնները	Շրջանի № քարտեզի վրա
1	Ազիզբեկովի	1 173,8	13 411	Ազիզբեկով քտա	29
2	Ալավերդու	1 121,3	52 107	Ալավերդի ք.	5
3	Ախուրյանի	576,3	32 252	Լենինական ք.	7
4	Արթիկի	429,1	17 773	Մարալիկ գ.	12
5	Ամասիայի	594,1	12 794	Ամասիա գ.	1
6	Աշտարակի	932,0	44 791	Աշտարակ քտա	19
7	Ապարանի	816,3	22 887	Ապարան գ.	14
8	Արթիկի	634,2	37 426	Արթիկ ք.	13
9	Արտաշատի	561,7	61 721	Արտաշատ քտա	25
10	Բասարգեչարի	1 134,1	35 641	Բասարգեչար գ.	22
11	Գորիսի	752,0	29 421	Գորիս ք.	31
12	Եղեգնաձորի	1134,1	26 248	Եղեգնաձոր քտա	28
13	Էջմիածնի	425,0	63 156	Էջմիածին ք.	24
14	Թալինի	1 287,6	28 849	Վերին Թալին գ.	18
15	Իջևանի	1 298,9	32 601	Իջևան քտա	10
16	Կալինինոյի	689,6	25 265	Կալինինո քտա	3
17	Կամոյի	634,1	35 566	Կամո ք.	21
18	Կիրովականի	780,9	28 508	Կիրովական ք.	9
19	Կոտայքի	850,2	32 273	Երևան ք.	20
20	Կրասնոսելսկի	696,6	23 963	Կրասնոսելսկ գ.	17
21	Հոկտեմբերյանի	701,2	61 614	Հոկտեմբերյան ք.	23
22	Հրազդանի	945,8	35 205	Հրազդան ք.	15
23	Ղափանի	1 371,1	47 406	Ղափան ք.	32
24	Ղուկասյանի	560,7	10 045	Ղուկասյան գ.	2
25	Մարտունու	1168,3	45 670	Մարտունի գ.	27
26	Մեղրու	663,6	11 750	Մեղրի քտա	33
27	Նոյեմբերյանի	537,9	23 297	Նոյեմբերյան գ.	6
28	Ծամշադինի	824,4	31 814	Բերդ գ.	11,
29	Սևանի	384,9	21 032	Սևան ք.	16
30	Սիսիանի	1 718,8	28 808	Սիսիան քտա	30
31	Սպիտակի	596,2	35 274	Սպիտակ ք.	8
32	Ստեփանավանի	636,5	28 929	Ստեփանավան ք.	4
33	Վեդու	1399,2	38 532	Վեդի գ.	26
	Ռեսպուբլիկական ենթակայության քաղաքներ·				
1	Երևան	244,5	509 340		
	" քաղսովետին ենթա-	288,9	517 738		
	" կա տերիտ. հետ.				
2	Լենինական	36,3	108 446		
3	Կիրովական	11,3	49 423		
4	Դիլիջան	48,8	11 412		

I Վարչականորեն Երևանի քաղսովետին ենթակա տերիտորիան

Ցուցակում ընդունված կրճատումներ՝ ք.-քաղաք, քտա-քաղաքատիպ ավան, գ.-գյուղ
Ծանոթություն. Քարտեզում շրջկենտրոնները տրված են կարմիր գույնի պունսոնով. շրջանային ենթակայության քաղաքները ընդգծված են

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ՏԵՍԱԿԱՐԱՐ ԿՇԻՌԸ ՍՍՌՄ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

(տոկոսներով, 1958 թ. դրությամբ)

Տերիտորիան – 0,13 Բնակչությունը – 0,84 (ըստ 1959 թ. մարդահամարի)

Արդյունաբերություն

Էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը	1,1	Կրի արտադրությունը	1,0	Ներքնազգեստ տրիկոտաժի արտադրությունը	5,2
Մետաղահատ հաստոցների արտադրությունը	1,7	Շամոտի արտադրությունը	1,1	Վերնազգեստ տրիկոտաժի արտադրությունը	1,6
Գեներատորների արտադրությունը	18,3	Շիֆերի արտադրությունը	3,0	Գուլպաների արտադրությունը	3,1
Ուժային տրանսֆորմատորների արտադրությունը	9,0	Տուֆի, պեմզայի արդյունահանումը	90,0	Երեսացու կաշվեղենի արտադրությունը	1,4
Մինչև 100 կվտ կարողությամբ էլեկտրաշարժիչների արտադրությունը	8,7	Բամբակյա մանածաթելի արտադրությունը	1,3	Կաշվե կոշիկների արտադրությունը	1,3
Շարժական էլեկտրակայանների արտադրությունը	50,0	Բամբակյա գործվածքների արտադրությունը	1,2	Ժամացույցների (բոլոր տեսակի) արտադրությունը	6,1
Ցեմենտի արտադրությունը	1,1	Մետաքսահումքի արտադրությունը	1,5	Խաղողի գինիների արտադրությունը	5,0
		Մետաքսյա գործվածքների (առանց շտապելային գործվածքների) արտադրությունը	2,3	Կոնյակների արտադրությունը	18,6
		Բրդյա գործվածքների արտադրությունը	1,2	Պտղաբանջարային պահածոների արտադրությունը	4,0
				Գլանակների և սիգարետների արտադրությունը	2,7

Գյուղատնտեսություն

Գյուղատնտեսական հանդակները	0,26	Ծխախոտի մթերումը	9,7	Զվի արտադրությունը	0,5
Վարելահողերը	0,23	Խոշոր եղջերավոր անասունների գլխաքանակը	0,9	Բրդի արտադրությունը	1,1
Ցանքատարածությունները	0,2	Կովերի գլխաքանակը	0,7	Կոլտնտեսությունների թիվը	1,2
Ոռոգվող հողերը	2,5	Մանր եղջերավոր անասունների գլխաքանակը	1,4	Էլեկտրիֆիկացված կոլտնտեսությունների թիվը	2,4
Խաղողի այգիները	3,2	Մսի արտադրությունը	0,5	Սովխոզների թիվը	1,2
Պտղի-հատապտղի տնկարկները	0,8	Կաթի արտադրությունը	0,5	Խաղողագործական և պտղա-խաղողագործական սովխոզների թիվը	8,9
Բանջարեղենի արտադրությունը	1,0	Կենդանական յուղի արտադրությունը	0,5		

Տրանսպորտ

Երկաթուղիների երկարությունը	0,42	Ուղևորների միջքաղաքային փոխադրումները ավտոբուսային տրանսպորտով	1,2
Պինդ ծածկույթ ունեցող ավտոմոբիլային ճանապարհների երկարությունը	1,8		

Աշխատանք, կուլտուրա, առողջապահություն

Բանվորների և ծառայողների թիվը ժողովրդական տնտեսության մեջ	0,7	Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ուսանողների թիվը	0,9
Բարձրագույն կրթությամբ մասնագետների թիվը ժողովրդական տնտեսության մեջ	1,2	Գիտական աշխատողների թիվը	1,2
Հանրակրթական դպրոցներում սովորողների թիվը	0,9	Բժիշկների թիվը	1,1

ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայկական ՍՍՌ լեռնային երկիր է, այն գտնվում է Կովկասյան պարանոցում և զբաղեցնում է Անդրկովկասի հարավային մասը:

Հայկական ՍՍՌ բնական պայմանների առանձնահատկությունները զգալի չափով պայմանավորված են նրանից հյուսիս ձգվող այնպիսի հզոր պատնեշի առկայությամբ, ինչպիսին է Մեծ Կովկասը: Այն տարածվում է հյուսիս-արևմուտքից դեպի հարավ-արևելք՝ Թամանյան թերակղզուց մինչև Ապշերոնյան թերակղզին, մոտ 1500 կմ. երկարությամբ: Նրա միջին բարձրությունը տատանվում է 3000—3500 մ. սահմաններում:

Մեծ Կովկասից հարավ, համարյա նրան զուգահեռ, տարածվում է Փոքր Կովկասը՝ Հայկական լեռնաշխարհի հյուսիսային և հյուսիս-արևելյան լեռնաշղթաների սիստեմը: Հայկական լեռնաշխարհը գտնվում է Առաջավոր Ասիայի Փոքրասիական և Իրանական լեռնաշխարհների միջև: Հյուսիսից նա սահմանափակված է Անդրկովկասի, իսկ հարավից՝ Միջագետքի դաշտավայրերով: Նրա արևմտյան սահմանն անցնում է Ֆիվրիկի քաղաքից արևելք՝ Հայկական Տավրոսի և Պոնտական լեռների առավել մերձեցման տեղով: արևելքում լեռնաշխարհը աստիճանաբար ցածրանում է և ձուլվում Կուր-Արաքսյան դաշտավայրին:

Հայկական լեռնաշխարհի առանձնացումը, որպես ինքնատիպ աշխարհագրական մարզի, պայմանավորված է նախ և առաջ նրա տեկտոնիկայով և չորրորդական ժամանակաշրջանի ինտենսիվ հրաբխականությամբ, որոնք առաջացրել են լեռնային բարդ ռելիեֆ: Այն ստեղծվել է ալպիական լեռնակազմական ցիկլում, երբ կազմավորվել է Եվրոպայի և Ասիայի ծալքավոր լեռների գոտին. վերջինս ձգվում է դրասանգների ձևով, որոնք իրար են միանում բարդ լեռնային հանգույցներում: Այդ հանգույցներից մեկն է Հայկական լեռնաշխարհը, որտեղ իրար են հանդիպում Փոքրասիական և Իրանական լեռնաշխարհների ծալքավոր լեռների շղթաները:

Հայկական լեռնաշխարհը կազմված է եզրային ծալքավոր լեռնաշղթաներից և ներքին ընդարձակ բարձրավանդակից, որը մոտ 500 մ. ավելի բարձր է, քան հարակից լեռնաշխարհների ներքին բարձրավանդակները: Այդ հանգամանքը անդրադարձել է Հայկական լեռնաշխարհի լանդշաֆտային առանձնահատկությունների վրա: Կլիման այստեղ խիստ ցամաքային է. ձմեռը համեմատաբար ցուրտ է, իսկ ամառը՝ չոր և շոգ: Դեպի լեռները բարձրանալիս ցամաքայնությունը մեղմանում է՝ միջին լեռնային գոտում կլիման բարեխառն է դառնում: Մթնոլորտային տեղումները այստեղ ավելի առատ են, քան Առաջավոր Ասիայի հարևան բարձրավանդակներում: Առանձնապես մեծաքանակ տեղումներ են լինում Հայկական լեռնաշխարհի եզրային լեռնաշղթաների այն լանջերում, որոնք դարձած են դեպի Սև, Կասպից և Միջերկրական ծովերը:

Լեռնային ռելիեֆի պատճառով Հայկական լեռնաշխարհի բնությունն ունի ցայտուն արտահայտված ուղղաձիգ գոտիականություն: Այստեղ կարելի է հանդիպել լեռնային երկրների համարյա բոլոր լանդշաֆտներին՝ սկսած անապատա-կիսաանապատային գոտուց (ցածրադիր գոգավորություններում) մինչև լեռնային տունդրայի և հավերժական ձյան գոտին (բարձր լեռների գագաթներին):

Հայկական լեռնաշխարհի ներքին բարձրավանդակը կազմված է տարբեր ուղղությամբ տարածվող ծալքավոր-բեկորային լեռնաշղթաներով բաժանված առանձին հրաբխային սարահարթերից և միջլեռնային ոչ մեծ փակ գոգավորություններից: Վերջիններս հիմնականում տարածված են լեռնաշխարհի երկու գլխավոր գետերի՝ Արաքսի և Մուրադի (Արածանու) երկայնքով: Դրանք Բասենի, Արարատյան, Ալաշկերտի, Մանազկերտի, Մուշի դաշտերն են: Դրանցից հյուսիս և հարավ գոգավորությունները պարփակ են և բռնված են խոշոր լճերով՝ Սևանա, Վանա և Ռեզայե (Ուրմիա): Գոգավորությունների հողն արգավանդ է, նրանք ոռոգվում են շրջակա լեռներից հոսող գետերով, ունեն ցամաքային կլիմա և ստանում են մեծ քանակությամբ արեգակնային էներգիա:

Հայկական լեռնաշխարհի համար բնորոշ հրաբխային ռելիեֆը ներկայացված է բարձրավանդակներով (Ղարաբաղի, Ջավախքի), սարահարթերով (Կարսի, Արտահանի), լեռնաշղթաներով [Հայկական պար (Աղրի դաղ), Արսիանի, Գեղամա, Ալա-դաղ] և լանդշաֆտում գերիշխող առանձին խոշոր կոնաձև ու գմբեթաձև սարերով [Մեծ ու Փոքր Մասիսները, Արագածը, Սիփանը, Նեմրութը, Բյուրակնը (Բինգյոլ), Թոնդրակը]:

Մեծ Մասիսը (Արարատ) Հայկական լեռնաշխարհի ամենաբարձր լեռնագագաթն է (5156 մ.): Այդ պատմական լեռան վիթխարի վանգվածը վեհորեն խոյանում է Արարատյան դաշտի վրա ավելի քան 4300 մ., և հանդիսանում է Հայկական ՍՍՌ մայրաքաղաք Երևանի համայնապատկերի բնորոշ տարրը:

Հայկական ՍՍՌ-ում ֆիզիկա-աշխարհագրական տեսակետից կրկնվում են Հայկական լեռնաշխարհի բնության համարյա բոլոր առանձնահատկությունները:

Հայկական ՍՍՌ մակերևույթը կազմված է ծալքավոր, ծալքավոր-բեկորային ու հրաբխային լեռներից, լավային սարավանդներից (պլատոներից), միջլեռնային ալլուվիալ ու լճային գոգավորություններից, նեղ ու խորը ձորերից և ունի բազմապիսի լանդշաֆտներ: Հայկական ՍՍՌ հյուսիս-արևելյան և հարավային մասերում տարածված են ծալքավոր և ծալքավոր-բեկորային լեռներ, իսկ այդ շրջանների միջև հարավ-արևելյան ուղղությամբ ձգված է հրաբխային լեռնաշղթաների և բարձրավանդակների գոտին՝ Ջավախքի լեռները, Արագածը, Սյունիքի (Ղարաբաղի) բարձրավանդակը, Գեղամա և Վարդենիսի լեռնաշղթաները, որոնք շրջապատված են լավային և տուֆային սարավանդներով:

Այդ բարձրավանդակներն ու լեռնաշղթաները ստանում են համեմատաբար առատ մթնոլորտային տեղումներ, սակայն հրաբխային ապառների խիստ ճեղքատվածության հետևանքով ջրերի մակերևույթային հոսքը աննշան է և ռելիեֆը թույլ մասնատված: Նրանք հիմնականում ծածկված են խոտային բուսականությամբ, որը բարձր լեռնային գոտում իրենից ներկայացնում է ալպիական տիպի մարգագետիններ:

Ի տարբերություն այդ գոտու, Հայկական ՍՍՌ հյուսիս-արևելյան շրջանի գլխավոր լեռնաշղթաները (Վիրահայոց, Բազումի, Շիրակի, Փամբակի, Արեգունու, Մուրղուզի, Սևանի), որոնք մտնում են Փոքր Կովկասի լեռնային սիստեմի մեջ, բնորոշ են գետահովիտներով խորը մասնատված միջին լեռնային ռելիեֆով, բարեխառն-խոնավ կլիմայով և զգալի մակերևույթային ջրհոսքերով: Այստեղ գերակշռում է անտառային բուսածածկը:

Ռեսպուբլիկայի հարավային մասում աչքի է ընկնում համարյա միջօրեականի ուղղությամբ ձգվող Զանգեզուրի բարձրաբերձ լեռնաշղթան, որը Միջին-Արաքսյան միջլեռնային գոգավորության հարավ-արևելյան մասի նկատմամբ բարձր է 3000 — 3300 մ.: Նրանից համարյա լայնական ուղղությամբ ճյուղավորվում են Մեղրու, Բարգուշատի, Հայոցձորի լեռնաբազուկները: Այս շրջանն ունի համեմատաբար մեղմ կլիմա, լեռնալանջերը տեղ-տեղ ծածկված են անտառներով:

Հայկական ՍՍՌ տերիտորիայում կան մի քանի լեռնային գոգավորություններ՝ Արարատյան գոգհովտի ձախափնյա մասը. անապատային-կիսաանապատային բնական լանդշաֆտով (բնապատկերով), Սևանի գոգավորությունը և Լոռու, Շիրակի, Ապարանի դաշտերը, որոնք իրենցից ներկայացնում են գոգավորությունների հատակը՝ տափաստանային բնապատկերով: Այդ տերիտորիաները ռեսպուբլիկայի առավել մշակված մասերն են:

ԿՈՎԿԱՍ, ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶ

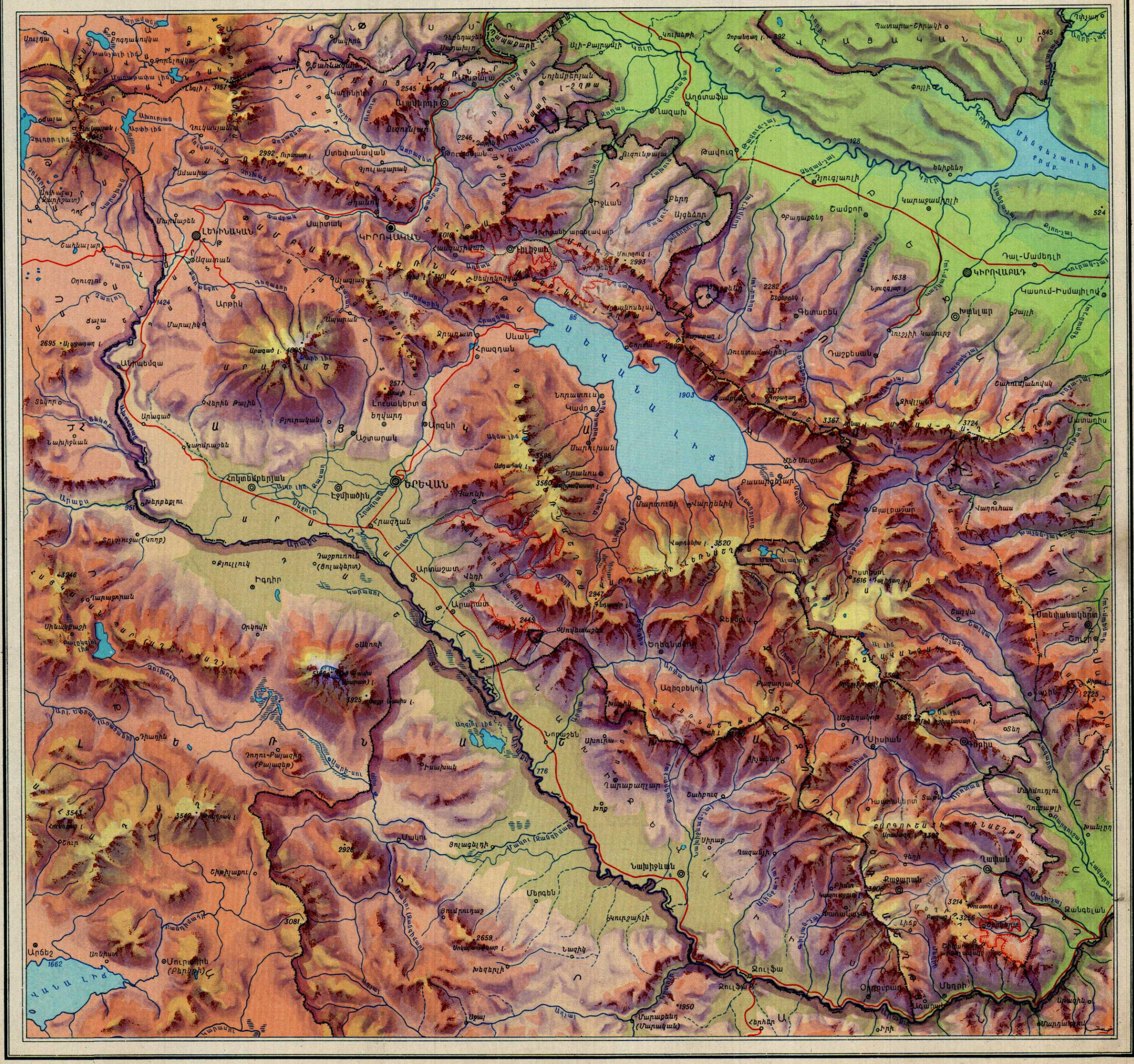
ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ
ԿԻՐՈՎԱԿԱՆ
ԵՐԵՎԱՆ
ՍԵՎԱՆԱ ԼԻՃ
Մասշտաբ 1:1 000 000
կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հայկական ՍՍՌ տարածությունը	29,8 հազ. քառ. կմ
Միջին բարձրությունը ծովի մակարդակից	1 800 մ
Առավելագույն բարձրությունը ծովի մակարդակից — Արագածի լեռնագագաթը	4 095 մ
Նվազագույն բարձրությունը ծովի մակարդակից — Դեբեդաշեն բնակավայրից հյուսիս	390 մ
Տերիտորիայի ամենամեծ ձգվածությունը	
հյուսիս-արևմուտքից հարավ-արևելք	360 կմ
արևմուտքից արևելք	200 կմ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ՏԵՐԻՏՈՐԻԱՅԻ ԲԱՇԽՈՒՄԸ ԸՍՏ ԲԱՐՁՐՈՒԹՅԱՆ

Բարձրությունը ծովի մակարդակից մետրերով	Տարածությունը քառ. կմ	Տարածությունը տոկոս
մինչև 500	72	0,3
500–1 000	2 865	9,7
1 000–1 500	5 266	17,6
1 500–2 000	9 697	32,5
2 000–2 500	7 869	26,4
2 500–3 000	3 128	10,4
3 000–3 500	878	3,0
3 500–4 000	24	0,1
4 000-ից բարձր	1	–
Ընդամենը	29 800	100

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻ ՀԵՌԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԾՈՎԵՐԻՑ

Սև ծովից	163 կմ
Կասպից ծովից	293 կմ
Միջերկրական ծովից	750 կմ

ԳԼԽԱՎՈՐ ԼԵՌՆԱԳԱԳԱԹՆԵՐԸ

Անվանումը	Բարձրությունը ծովի մակարդակից մետրերով	Որտեղ է գտնվում
Արագած	4 095	Արագած լեռնազանգված
Կապուտջուղ	3 906	Զանգեզուրի լեռնաշղթա
Աժդահակ	3 598	Գեղամա լեռնաշղթա
Մեծ Իշխանասար	3 552	Ղարաբաղի բարձրավանդակ
Վարդենիս	3 520	Վարդենիսի լեռնաշղթա
Արամազդ	3 392	Բարգուշատի լեռնաշղթա
Բաղաց	3 256	Մեղրու լեռնաշղթա
Խուստուփ	3 214	Խուստուփի լեռնազանգված
Լեգլի	3 157	Ջավախքի լեռնաշղթա
Գոգի	3 120	Հայոցձորի լեռնաշղթա
Թեժ	3 101	Փամբակի լեռնաշղթա
Ղուկասյան	3 045	Ղուկասյանի լեռնաշղթա
Հալաբ	3 016	Բազումի լեռնաշղթա
Մուրղուզ	2 993	Մուրղուզի լեռնաշղթա
Ուրասար	2 992	Բազումի լեռնաշղթա
Գնդասար	2 947	Վարդենիսի լեռնաշղթա
Քաշաթաղ	2 901	Սևանի լեռնաշղթա
Արայի	2 577	Արայի լեռնազանգված
Լալվար	2 545	Վիրահայոց լեռներ

ԳԼԽԱՎՈՐ ԳԵՏԵՐԸ

Անվանումը	Գետի երկարությունը կմ — ընդամենը	Գետի երկարությունը կմ — Հայկ. ՍՍՌ սահմաններում	Ավազանի տարածությունը քառ.կմ — ընդամենը	Ավազանի տարածությունը քառ.կմ — Հայկ. ՍՍՌ սահմաններում
Կուր գետի վտակները				
Դեբեդ	178	152	4 080	3 790
Փամբակ	86	86	1 370	1 370
Ջորագետ	71	71	1 460	1 460
Աղստև	133	99	2 589	1 730
Այլք				2 370
Արաքս	914	158	93 550	21 910
Արաքս գետի վտակները				
Ախուրյան	205	205	9 670	2 580
Սևջուր և Սելավ Մաստարա	103	103	1 970	1 970
Քասաղ	89	89	1 480	1 480
Հրազդան՝ Սևանա լճի հետ	146	146	7 310	7 310
այդ թվում՝ Սևանա լճի ավազանը			4 750	4 750
Ազատ	32	32	572	572
Վեդի	58	58	633	633
Արփա	126	90	2 598	2 080
Մեղրի	32	32	336	336
Ողջի	88	56	1 103	933
Որոտան	179	119	2 525	2 170
Այլք				1 846

ԼՃԵՐԸ

Անվանումը	Տարածությունը քառ. կմ	Բարձրությունը ծովի մակարդակից մետրերով
Սևան	1 315	1 902,8 (առ 1. 1. 1960 թ.)
Արփի	197	2 019
Սև	1,8	2 708
Ակնա	0,8	3 038
Քարի	0,3	3 185
Այղր	0,25	853

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԼԵՌՆԱՆՑՔՆԵՐԸ

Անվանումը	Բարձրությունը ծովի մակարդակից մետրերով	Լեռնաշղթա
Հայոցձորի	2 410	Վարդենիսի
Սիսիանի	2 345	Զանգեզուրի
Որոտանի	2 344	Զանգեզուրի
Սևանի	2 122	Փամբակի
Պուշկինի	2 035	Բազումի

ՀԻՊՍՈՄԵՏՐԻԿ ԿՏՐՎԱԾՔՆԵՐ

Մեծ Իշխանասար լեռան միջօրեականով

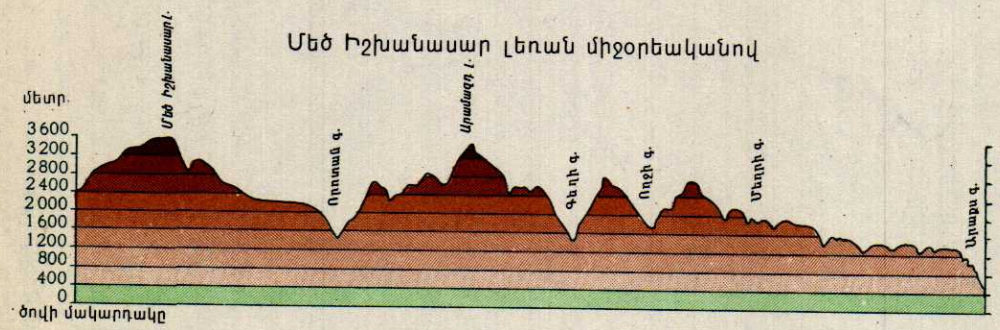

Արագած լեռան միջօրեականով

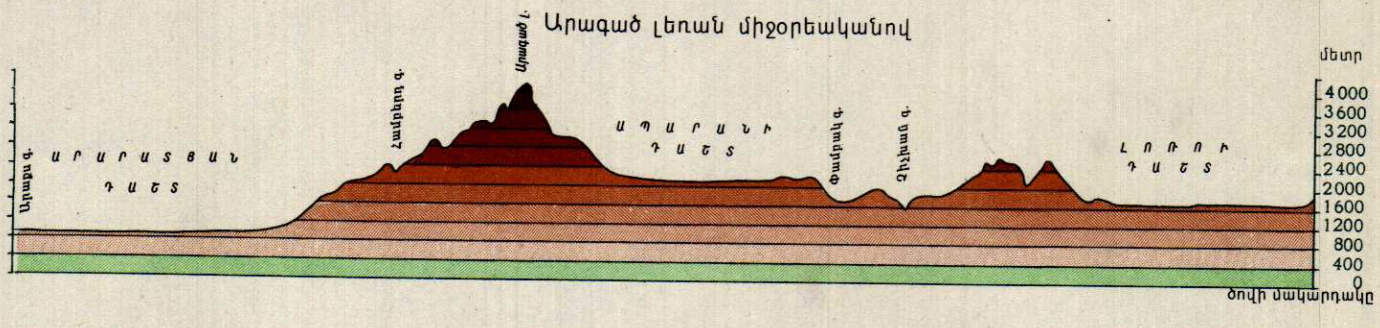

Երևան քաղաքի զուգահեռականով

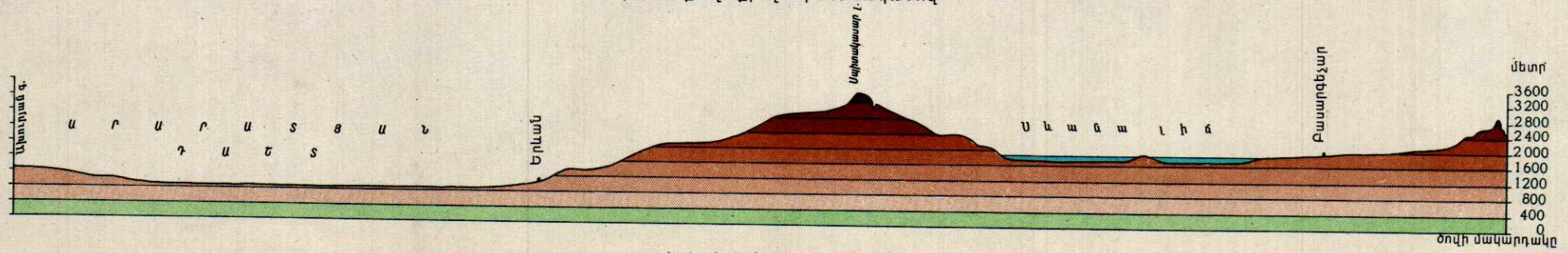

Հորիզոնական մասշտաբ 1:800 000
Ուղղաձիգ մասշտաբ 1:160 000

ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ԳԵՈՄՈՐՖՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայկական ՍՍՌ իր երկրաբանական կառուցվածքով Կովկասի ամենահետաքրքիր շրջաններից մեկն է: Այստեղ առկա է երկրաբանական տարբեր դարաշրջանների նստվածքների շերտագրական համարյա լրիվ կտրվածքը՝ սկսած քեմբրի-մինչքեմբրի առաջացումներից մինչև չորրորդական արտավիժումները (էֆուզիվները) և ժամանակակից նստվածքները: Հրային ապառները ներկայացված են մագմատիկ բոլոր ապառների կոմպլեքսով՝ գերհիմքայինից մինչև թթու և ալկալային ապառները:

Փոքր Կովկասի այս մարզը երկրաբանական ձևավորման ընթացքում իրենից ներկայացրել է վարգացող շարժուն մի վոնա՝ նստվածքակուտակման բավմաթիվ էտապներով, հզոր ծալքառաջացման և բեկորային շարժումներով, արտավիժումնային և ներժայթքային (ինտրուզիվ) հրաբխականության երևույթներով:

Արձանագրված են լեռնակավմական մի շարք փուլեր, որոնցից ամենախոշորներն են մինչվերին էոցենյանը և ստորին միոցենյանը: Մինչվերին էոցենյան փուլի հետ կապված է Փոքր Կովկասի օֆիոլիտային գոտու գերհիմքային ապառների ներդրումը: Ստորին միոցենյան փուլով է պայմանավորված գրանիտոիդային ամենախոշոր ներժայթուկների առաջացումը, որոնք կարևոր դեր են խաղացել շրջանի մետաղագոյացման մեջ: Ներկայումս Հայկական ՍՍՌ տերիտորիան իրենից ներկայացնում է մի բարդ կորածալք (անտիկլինորիում), որը հյուսիսում սահմանապատվում է Ռիոն-Կուրի, իսկ հարավում՝ Արաքսի ճկվածքներով և ստորաբաժանվում է կառուցվածքային-տեկտոնական մի շարք վոնաների: Վերջիններս կազմված են ալիքային տիպի ծալքերից և սահմանների երկայնությամբ բարդացած են տարբեր բնույթի խզումնային խախտումներով:

Հայկական ՍՍՌ դիրքը երիտասարդ ծալքավոր և խոշոր խզումնային խախտումների վոնայում պայմանավորում է նրա տերիտորիայի սեյսմիկությունը: Գրանցված երկրաշարժերի ուժգնությունը հասել է 6—8 բալի: Ամենաուժեղ երկրաշարժերը վերջին տասնամյակների ընթացքում տեղի են ունեցել Լենինականի (1926 թ.), Գորիսի (1931 թ.), Երևանի (1937 թ.) շրջաններում: Սեյսմիկ կայանները հաճախ են գրանցում թույլ ցնցումներ: Երկրաշարժերի օջախները գլխավորապես հարում են խոշոր խզումներին և տարբեր ուղղության կառուցվածքների կցորդման վայրերին: Կառույցների անորակության և անհաջող կոնստրուկցիայի հետևանքով անցյալում երկրաշարժներն առաջ էին բերում վգալի ավերումներ:

Հայկական ՍՍՌ աչքի է ընկնում լեռնային ռելիեֆի ձևերի և տիպերի բավմազանությամբ, որը պայմանավորված է երկրաբանական կառուցվածքի և ֆիզիկա-աշխարհագրական պայմանների բարդությամբ: Հիմնականում ռելիեֆը առաջացել է ծալքավոր կառուցվածքների և առանձին բլոկների տեկտոնական նորագույն դիֆերենցված շարժումների հետևանքով, որոնք տեղի են ունեցել Փոքր Կովկասի ընդհանուր կամարածև բարձրացման ֆոնի վրա և ուղեկցվել են խզումների ու հրաբխականության ակտիվ երևույթներով: Հրաբխային բարձրավանդակները և սարավանդները (պլատո) գրավում են Հայկական ՍՍՌ տերիտորիայի մոտավորապես 1/3-ը, լայն գոտով ձգվում են նրա կենտրոնական մասով, բաժանելով լերկացած-կառուցվածքային լեռնաշղթաների ու իջվածքների հյուսիս-արևելյան և հարավային վոնաները:

Հայկական ՍՍՌ լեռնաշղթաները և հրաբխային բարձրավանդակները բնորոշվում են հիմնականում միջին բարձրության, խորը մասնատված լեռնային ռելիեֆով, իսկ նրանց ավելի բարձրադիր մասերը՝ բարձրալեռնային ձյունասառցադաշտային ռելիեֆով: Նախալեռները և ցածրադիր լեռներն աչքի են ընկնում ավելի խիտ մասնատվածությամբ և ռեսպուբլիկայի հարավում ու հարավ-արևելքում ներկայացնում են չոր կլիմայի պայմաններում վարգացող ռելիեֆի «վատահողեր» (bad lands) տիպը:

Հայկական ՍՍՌ հարուստ է օգտակար հանածոներով, որոնց հանքավայրերը հիմնականում հայտնաբերվել ու ուսումնասիրվել են Սովետական իշխանության հաստատումից հետո: Այստեղ հայտնի են հանքային հումքի շատ տեսակներ, որոնք անհրաժեշտ են ռեսպուբլիկայի ժողովրդական տնտեսության բավսակողմանի վարգացման համար:

Մետաղային օգտակար հանածոներից ամենաարժեքավորներն են՝ պղնձի, մոլիբդենի, ալյումինայինի հումքի հանքավայրերը, որոնք ունեն միութենական նշանակություն: Արդյունաբերական նշանակություն ունեն նաև երկաթի, քրոմի, կապարի, ցինկի և այլ մետաղների հանքավայրերը:

Հարուստ և բավմազան են ռեսպուբլիկայի ոչ մետաղային օգտակար հանածոների՝ կերակրաղի, գիպսի, դոլոմիտի, բարիտի, ծծմբային հրաքարի, հրակայուն ապառների, կվարցի, հանքային ներկերի, բնական վարդաքարերի, մարմարի հանքավայրերը՝ արդյունաբերական խոշոր պաշարներով:

Հայաստանը հանգած հրաբուխների երկիր է: Վերին երրորդական և չորրորդական ժամանակաշրջաններում ինտենսիվ հրաբխականության հետևանքով առաջացած հրաբխային նյութերը հզոր ծածկոցի ձևով տարածված են ռեսպուբլիկայի տերիտորիայի վգալի մասում և իրենցից ներկայացնում են բարձրորակ շինանյութերի կուտակումներ: Նրանցից հայտնի են հրաբխային բավմերանգ տուֆերը, որոնք լայնորեն կիրառվում են ռեսպուբլիկայում և նրա սահմաններից դուրս, ինչպես նաև պեմզան, պեռլիտը, հրաբխային խարամը և այլն:

Հանքային հումքի բավայի վրա ստեղծվել են ժողովրդական տնտեսության տարբեր ճյուղեր՝ լեռնահանքային, քիմիական, մետալուրգիական, շինանյութերի արտադրության և այլն:

Բնական հարստությունների շարքում էական տեղ են գրավում հանքային ջրերը: Ռեսպուբլիկայում հայտնի են տարբեր բաղադրության և հատկության 400-ից ավելի հանքային աղբյուրներ, որոնց վգալի մասը բավմակողմանիորեն ուսումնասիրված է: Հանքային աղբյուրների բոլոր ելքերը հարում են տեկտոնական խախտումներին և սերտորեն կապված են երիտասարդ հրաբխային գործունեության հետ:

Մի շարք հանքային աղբյուրներ հիմք հանդիսացան միութենական և ռեսպուբլիկական նշանակություն ունեցող առողջարանների ստեղծման համար: Դրանց մեջ հատուկ տեղ են գրավում Ջերմուկի հիդրոկարբոնատասուլֆատա-նատրիումային բաղադրություն ունեցող հանքային ջրերը՝ 64°C ջերմությամբ: Հանդիսանալով հանրահռչակ «Կառլովի Վարի» հանքային ջրի նմանակը, այդ ջրերը լայնորեն օգտագործվում են ոչ միայն տեղում, այլև ռեսպուբլիկայի սահմաններից դուրս: Մեծ հռչակ է վայելում նաև «Արզնի» ածխաթթվային քլորիդա-հիդրոկարբոնատա-նատրիումային հանքային ջուրը, որը լայնորեն օգտագործվում է աղե-ստամոքսային հիվանդություններ բուժելու համար: Հայտնի են նաև լցման ենթարկվող մի շարք այլ հանքային ջրեր՝ «Հանքավան», «Դիլիջան», «Սևան»: Բարենպաստ կլիմայական պայմանները, գեղատեսիլ բնապատկերը (լանդշաֆտը), աղբյուրների ջրառատությունը, նրանց մոտիկությունը արդյունաբերական կենտրոններին ստեղծում են բոլոր նախապայմանները ռեսպուբլիկայում կուրորտային շինարարության հետագա վարգացման համար: Հեռանկարային են Տաթևի, Սիսիանի, Ուռուտի, Կեչուտի, Արարատի, Ղուկասյանի և այլ հանքային աղբյուրները:

Հայկական ՍՍՌ հարուստ է նաև քաղցրահամ ստորերկրյա ջրերի պաշարներով: Այստեղ հայտնի են 10 հազարից ավելի աղբյուրներ, որոնք հիմնականում սնվում են մթնոլորտային տեղումներից և կոնդենսացվող խոնավությունից: Լեռնաշղթաները և բարձրադիր սարավանդները հանդիսանում են ինտենսիվ ներծծման շրջաններ, իսկ միջլեռնային ճկվածքները և ընդարձակ գետահովիտները՝ ստորերկրյա ջրերի կուտակման վայրեր:

Ստորերկրյա ջրերի սնման և տեղաբաշխման մեջ շատ կարևոր դեր են կատարում ռեսպուբլիկայի տերիտորիայի մեծ մասը ծածկող վերին երրորդական և չորրորդական հասակի ճեղքավորված անդեզիտա-բազալտային լավաները: Մթնոլորտային ջրերի վգալի մասը թափանցում է դեպի խորքը և լավաների տակ թաղված գետահովիտներում առաջացնում է ստորերկրյա ջրերի հզոր հոսքեր: Վերջիններս հաճախ մակերևույթ են դուրս գալիս հորդ աղբյուրների խմբերով (0,5—17,8 մ³/վրկ. ջրածախսով), կամ էլ ջրերի բեռնաթափման հատատարած վոնաներում: Ստորերկրյա ջրերը հազվագյուտ բացառությամբ, հանդիսանում են գերքաղցրահամ և քաղցրահամ՝ 0,08—0,45 գ/լ հանքայնացումով, ճրանք սառնորակ են և օժտված են խմելու բարձրորակ հատկություններով: Այդ ջրերը լայնորեն օգտագործվում են ռեսպուբլիկայի ժողովրդական տնտեսության մեջ՝ բնակավայրերի ջրամատակարարման և ոռոգման նպատակների համար:

Հայկական ՍՍՌ տերիտորիան բնութագրվում է ինժեներա-երկրաբանական պայմանների բավմազանությամբ: Ինժեներա-երկրաբանական պայմաններից ելնելով, այստեղ առանձնացվում է հինգ շրջան՝ I. Հյուսիսային, որը կազմված է հիմնականում ժայռային ապառներից, II. Կենտրոնական, լայն տարածված կիսաժայռային հրաբխա-նստվածքային ապառներով, III. Հրաբխային բարձրավանդակի, որը բնութագրվում է լավային՝ բազալտային, անդեզիտա-բազալտային և տուֆային ծածկոցներով, IV. Հարավային, ժայռային ապառների (գրանիտների, պորֆիրիտների, կրաքարերի և այլն) գերակշռությամբ և V. Արարատյան դաշտի, երիտասարդ ավազակավային առաջացումների լայն տարածմամբ: Ընդհանուր առմամբ ռեսպուբլիկայի տերիտորիան ինչպես կառուցումների հիմքերի ամրության, այնպես էլ հիանալի բնական շինանյութերի առկայության տեսակետից բարենպաստ է լայն շինարարության համար:

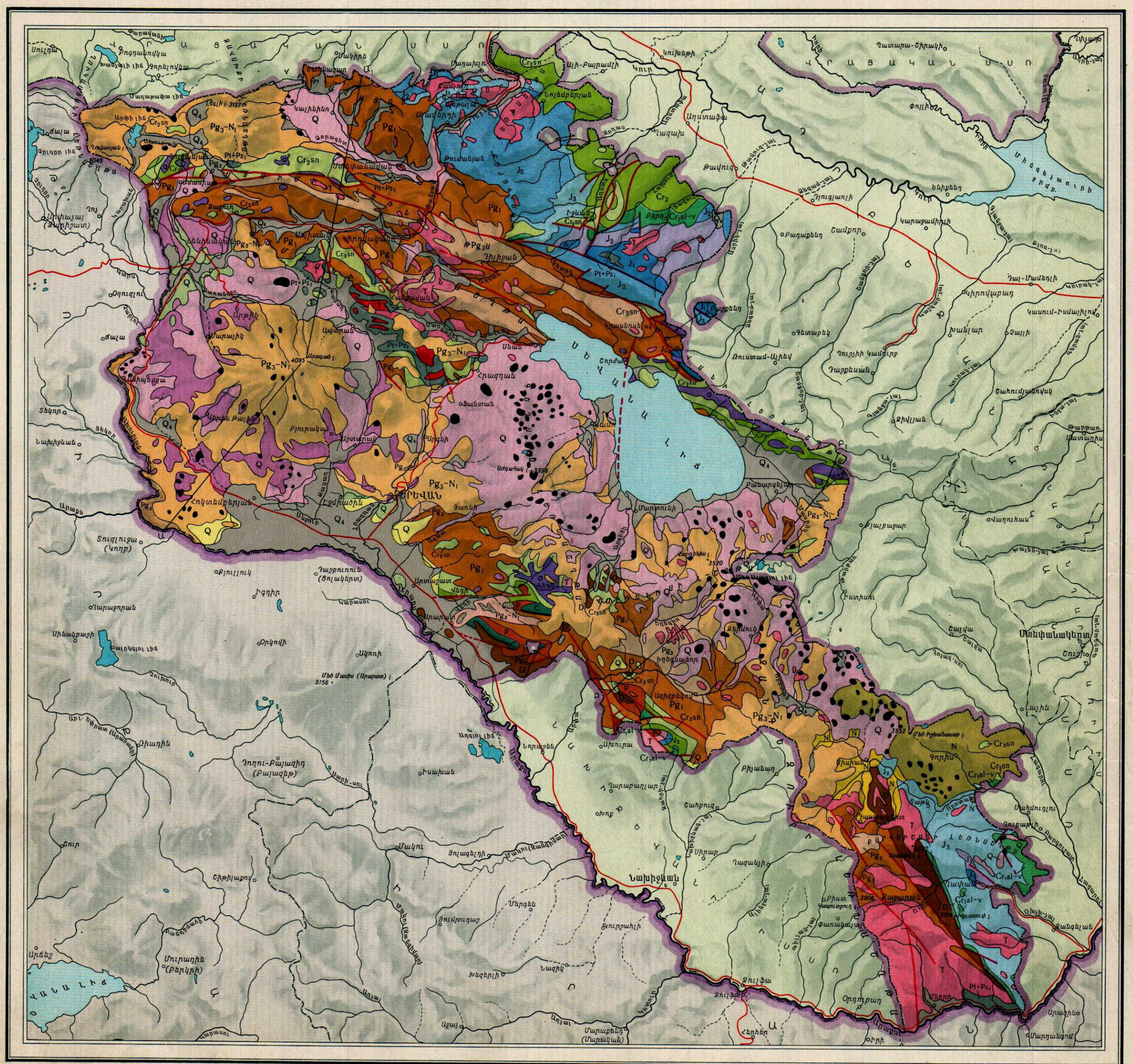
ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՍԱՍՈՒ
ԱՐՄԵՆԻԱՅԻ ՍԱՐԱՀԱՐԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐԱՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
ԱՐՄԵՆԻԱՅԻ ՓՈՔՐ ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀ
ԵՐԵՎԱՆ
ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ
ՆԱԽԻՋԱՎԱՆ
ՄԱՐՏՈՒՆԻ
ՎԱՆԱՁՈՐ
ԹԱՄԱՐԱՎԱՆ
ԱՐԹԻԿ
ԳՅՈՒՄՐԻ
ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ
ԱՂԱՎՆԱՏՈՒՆ
ՋՐԱՇԱՏ
ՄԱՍԻՍ
ՉԱՐԵՆՑԱՎԱՆ
ԱՐԶՆԻ
ԱԲՈՎՅԱՆ
ՀՐԱԶԴԱՆ
ԱԲՈՎՅԱՆ-ՀՐԱԶԴԱՆ
ՍԵՎԱՆ
ՍԵՎԱՆԱ ԼԻՃ
ՍԵՎԱՆԻ ԹԱՂԱԿ
ՍԵՎԱՆԻ ԼԻՃ
ՍԵՎԱՆ-ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ
ՍԵՎԱՆ-ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻՔ
ՍԵՎԱՆ-ՄԱՐՏՈՒՆԻ
ՍԵՎԱՆ-ՍԱՐԱԼՅԱ
ՍԵՎԱՆ-ՉԱՐԵՆՑԱՎԱՆ
ՍԵՎԱՆ-ՋՐԱՇԱՏ
ՍԵՎԱՆ-ՄԱՍԻՍ
ՍԵՎԱՆ-ԱՐԶՆԻ
ՍԵՎԱՆ-ԱԲՈՎՅԱՆ
ՍԵՎԱՆ-ՀՐԱԶԴԱՆ
ՍԵՎԱՆ-ԱՂԱՎՆԱՏՈՒՆ
ՍԵՎԱՆ-ԹԱՄԱՐԱՎԱՆ
ՍԵՎԱՆ-ՎԱՆԱՁՈՐ
ՍԵՎԱՆ-ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ
ՍԵՎԱՆ-ՆԱԽԻՋԱՎԱՆ
ՍԵՎԱՆ-ԵՐԵՎԱՆ
ՍԵՎԱՆ-ԳՅՈՒՄՐԻ
ՍԵՎԱՆ-ԹԱՄԱՐԱՎԱՆ

ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿՏՐՎԱԾՔՆԵՐ

Ա-Ա₁ գծով

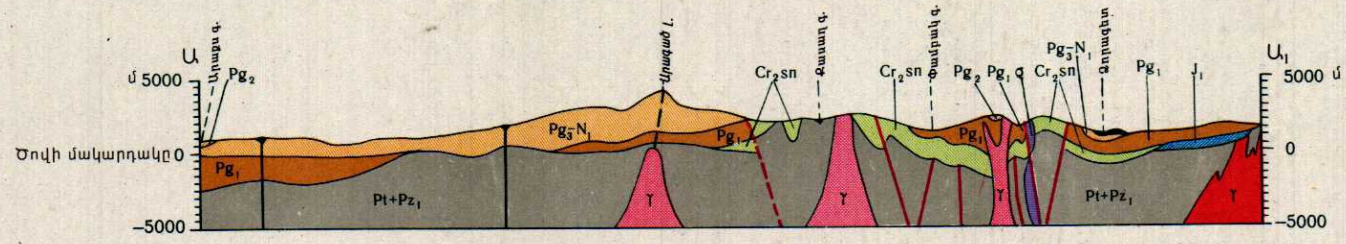

Բ-Բ₁ գծով

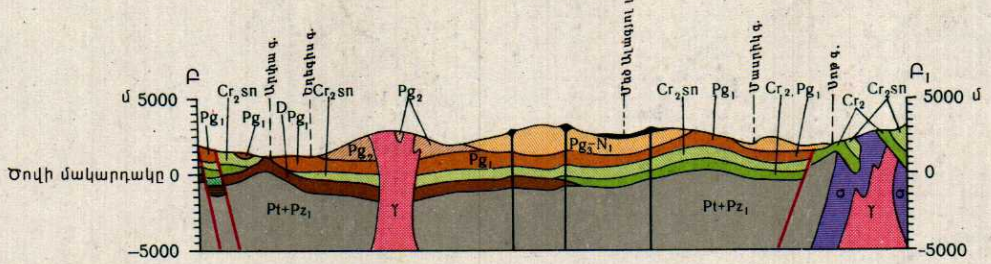

Հորիզոնական մասշտաբ 1:1000 000
Ուղղաձիգ մասշտաբ 1:500 000

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Չորրորդական սիստեմ

- Q_4 — Ժամանակակից նստվածքներ: Ալյուվիալ-պրոլյուվիալ, ալյուվիալ-դելյուվիալ և դելյուվիալ (չստորաբաժանված)
- Q — Դարատափային գոյացումներ (չստորաբաժանված)
- Q — Տրավերտիններ (չստորաբաժանված)
- Q — Լավաներ (չստորաբաժանված): Բազալտներ, անդեզիտա-բազալտներ, անդեզիտներ
- Q — Տուֆեր (չստորաբաժանված՝ Արթիկի, Երևանի և այլ տիպի)
- Q — Լճային նստվածքներ (Արարատյան և Շիրակի դաշտեր)

Երրորդական սիստեմ

- N — Պլիոցեն-միոցեն: Գորիսի և Իշխանասարի հրաբխածին հաստույթներ (ինգրեսիվ)
- N — Պլիոցեն-միոցեն: Սիսիանի կավա- դիատոմիտային շերտախումբ (ինգրեսիվ)
- Pg_3-N_1 — Միոցեն-օլիգոցեն: Հայկական լեռնաշխարհի հրաբխածին հաստույթ
- Pg_3-N_1 — Միոցեն-օլիգոցեն: Մերձերևանյան շրջանի կավային գիպսա-աղաբեր նստվածքներ

Երրորդական սիստեմ

- Pg_2 — Վերին և միջին էոցեն: Հրաբխածին-նստվածքային շերտախումբ
- Pg_1 — Ստորին էոցեն - պալեոցեն (?): Նստվածքային-հրաբխածին շերտախումբ

Կավճի սիստեմ

- Cr_2sn — Վերին կավիճ (վերին սենոն): Կարբոնատային շերտախումբ
- Cr_2 — Վերին կավիճ (ստորին սենոն-տուրոն-սենոման) Հրաբխածին-նստվածքային շերտախումբ
- Cr_1al-v — Ստորին կավիճ (ալբ - վալանժին): Հրաբխածին-նստվածքային շերտախումբ

Յուրայի սիստեմ

- J_3 — Վերին յուրա: Հրաբխածին-նստվածքային շերտախումբ
- J_2 — Միջին յուրա: Վերին հրաբխածին հաստույթ. Հայոցձորի (Դարալագյազի) նստվածքային շերտախումբ
- J_2 — Միջին (?) յուրա: Կվարցային պորֆիրների հաստույթ
- J_1 — Ստորին (?) յուրա: Ստորին հրաբխածին հաստույթ

Տրիասի սիստեմ

- T — Տրիաս (չստորաբաժանված): Կրաքարեր և ավազաքարեր

Պերմի սիստեմ

- P — Պերմ (չստորաբաժանված): Կրաքարեր

Քարածխի սիստեմ

- C — Ստորին քարածուխ (չստորաբաժանված): Կրաքարեր, կվարցիտներ, թերթաքարեր

Դևոնի սիստեմ

- D — Դևոն (չստորաբաժանված): Կրաքարեր, ավազաքարեր, թերթաքարեր, կվարցիտներ
- $Pt+Pz_1$ — Վերին մինչքեմբր և ստորին պալեոզոյ: Փոխակերպային և բյուրեղային թերթաքարեր
- γ — Երրորդական և մեզոզոյան գրանիտոիդներ
- γ — Պալեոզոյան գրանիտոիդներ
- σ — Վերին էոցենյան հիմքային և գերհիմքային ներժայթուկներ
- Չորրորդական և երրորդական հրաբխային կոներ (արտավիժման և ժայթքման կենտրոններ)
- Տեկտոնական խախտումներ (վրաշարժեր, վերնետուկներ, վարնետուկներ. կետագծով նշված են ենթադրվող խախտումները)
- Կտրվածքների գծերը

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ՓՈՔՐ ԿՈՎԿԱՍԻ ԿՈՐԱԾԱԼՔ

1 Վիրահայոց-Ղարաբաղյան զոնա

2 Օֆիոլիտային զոնա

3 Հայաստանի ծալքավոր զոնա

4 Ղափանի զոնա

5 Նախիջևանի զոնա

6 ԱՐԱՔՍԻ ԻԶՈՒՅԹ (Անատոլիական-Իրանական միջլեռնային ճկվածքի հյուսիսային եզրը)

Վերին մինչքեմբր և ստորին պալեոզոյ

Պալեոզոյան գրանիտոիդներ

Մեզո-և կայնոզոյան գրանիտոիդներ

Օֆիոլիտային զոնայի վերին էոցենյան հիմքային և ուլտրահիմքային ապառներ

Ջանգեզուրի միո-պլիոցենյան հրաբխածին և դիատոմիտային շերտախումբ (ինգրեսիվ)

Չորրորդական լավաներ և տուֆեր

Չորրորդական և երրորդական հրաբխային կոներ (արտավիժման և ժայթքման կենտրոններ)

Գլխավոր կորածալերի առանցքներ

7 Տեկտոնական խախտումներ (վրաշարժեր, վերնետուկներ, վարնետուկներ. կետագծով նշված են ենթադրվող խախտումները)

8 Կառուցվածքա-տեկտոնական զոնաների սահմանները

Մինչև 1951 թ. գրանցված երկրաշարժերի հաճախակիությունը (դեպքերի թիվը տրված է ըստ Ե.Ի.Բյուսի)

9 250 100 50 10

Երկրաշարժերի ինտենսիվությունը

10 մինչև VIII բալ

11 մինչև VII բալ

12 մինչև VI բալ

Օջախի միջին խորությունը 16-32 կմ

13 Ուժեղ (VII-VIII բալանոց) երկրաշարժերի շրջաններ

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՆԱԾՈՆԵՐԻ ՀԱՆՔԱՎԱՅՐԵՐ

- Պղնձի
- Պղնձա-մոլիբդենային
- Բազմամետաղային
- Երկաթի
- Մանգանի
- Քրոմիտի
- Ծարիրի
- Սնդիկի
- Ոսկու
- Ալյումինի հումքի (նեֆելինային սիենիտների)
- Ծծմբի հրաքարի
- Բարիտի
- Կերակրաղի
- Ֆոսֆորիտի
- Կրաքարերի և տրավերտինների
- Մարմարի և մարմարացած կոնգլոմերատի
- Դոլոմիտի
- Հրակայուն ապառների
- Կվարցի, կվարցիտի, կվարցպարունակող ավազների
- Գիպսի
- Դիատոմիտի
- Հանքային ներկերի
- Գրանիտների
- Բազալտների, անդեզիտա-բազալտների, անդեզիտների
- Պեմզայի
- Պեռլիտների
- Հրաբխային խարամների
- Տուֆերի, հրաբխային ավազների և մոխիրների
- Օբսիդիանների
- Ագաթի
- Գորշ ածխի, տորֆի, այրվող թերթաքարերի

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

- Չորրորդական նստվածքներ (չստորաբաժանված): Ալյուվիալ-պրոլյուվիալ, ալյուվիալ-դելյուվիալ, դելյուվիալ, լճային և հանքային աղբյուրների նստվածքներ (տրավերտիններ)
- Չորրորդական լավաներ (չստորաբաժանված)
- Չորրորդական տուֆեր (չստորաբաժանված)
- Նեոգեն: Սիսիանի կավա-դիատոմիտային շերտախումբ
- Օլիգոցեն և նեոգեն: Հայկական լեռնաշխարհի կենտրոնական մասի հրաբխածին հաստույթ և դրան հասակակից Մերձերևանյան շրջանի գիպսա-աղաբեր նստվածքներ, Զանգեզուրի ինգրեսիվ հրաբխածին հաստույթ
- Էոցեն: Հրաբխածին-նստվածքային շերտախումբ
- Կավիճ: Վերին սենոնի կարբոնատային շերտախումբ, ստորին սենոնի-տուրոնի-սենոմանի հրաբխածին-նստվածքային շերտախումբ, ստորին կավճի հրաբխածին-նստվածքային շերտախումբ
- Վերին յուրա: Հրաբխածին-նստվածքային շերտախումբ
- Միջին (?) յուրա: Կվարցային պորֆիրների հաստույթ
- Միջին և ստորին (?) յուրա: Հրաբխածին հաստույթ
- Տրիաս և պալեոզոյ (չստորաբաժանված): Ճամաքածին-կարբոնատային ֆացիաներ
- Վերին մինչքեմբր և ստորին պալեոզոյ: փոխակերպային և բյուրեղային թերթաքարեր
- Երրորդական և մեզոզոյան գրանիտոիդներ
- Պալեոզոյան գրանիտոիդներ
- Վերին էոցենյան հիմքային և գերհիմքային ներժայթուկներ
- Տեկտոնական խախտումներ (վրաշարժեր, վերնետուկներ, վարնետուկներ. կետագծով նշված են ենթադրվող խախտումները)

ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՆԱԾՈՆԵՐԻ ՀԱՆՔԱՎԱՅՐԵՐ, ՈՐՈՆՔ ՀԱՅՏՆԻ ԵՒՆ ՄԻՆՉԵՎ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ

● Պղինձ ● Կապար, ցինկ, ■ Տուֆ

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ՌԵԼԻԵՖԻ ԶԵՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՏԻՊԵՐԸ

- Ինտենսիվ մասնատված բարձրաբերձ լեռներ
- Խորը մասնատված միջին բարձրության լեռներ
- Խիտ մասնատված ցածրադիր լեռներ
- Հարթավայրեր
- Սարավանդներ և սարահարթեր
- Միջլեռնային գոգավորությունների և հովիտների սահմանները
- Հին հովիտների ուղղությունը

ՌԵԼԻԵՖ ԱՌԱՋԱՑՆՈՂ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԱՐՏԱԾԻՆ ՊՐՈՑԵՍՆԵՐԸ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ԼԵՐԿԱՑՄԱՆ ԳԵՐԱԿՇՌՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐ

- ա բ Մակերևութային լերկացում
- ա բ Գետերի խորքային էրոզիա և լերկացում
- ա բ Ժամանակավոր ջրհոսքերի էրոզիա և լերկացում

ԿՈՒՏԱԿՄԱՆ ԳԵՐԱԿՇՌՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐ

- ա բ Լճային կուտակում
- ա բ Ալյուվիալ-պրոլյուվիալ ու դելյուվիալ կուտակում և գետերի կողային էրոզիա
- Գետային և լճային նստվածքների մերկացման շրջաններ

Սևանա լճի մակարդակի իջեցման հետևանքով հողերի էրոզիայի ու լերկացման ուժեղացման շրջաններ

ԱՊԱՐՆԵՐԻ ՀՈՂՄԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

- ա բ Մեխանիկական (ջերմային և սառնամանիքային)
- ա բ Քիմիական և օրգանական
- ա Թույլ ընթացող պրոցեսներ
- բ Ուժեղ ընթացող պրոցեսներ

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ԳԵՈՄՈՐՖՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶԻ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐԸ

ՌԵԼԻԵՖԻ ԾԱԳՈՒՄՆԱՅԻՆ ՏԻՊԵՐԸ

I. ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ-ԼԵՐԿԱՑԱԾ

- $N_1^1 - N_2^3$ — Հրաբխածին-բեկորատված և ցամաքածին-կարբոնատային ապառներից կազմված ինտենսիվ-ծալքավոր լեռներ
- $N_1^1 - N_2^3$ — Հրաբխածին-բեկորատված և ցամաքածին-կարբոնատային ապառներից կազմված զառիկող-ծալքավոր լեռներ
- $N_1^1 - Q_1$ — Հրաբխածին-բեկորատված և ցամաքածին-կարբոնատային ապառներից կազմված միաթեք-ծալքավոր լեռներ
- $N_1^3 - Q_1$ — Հրաբխածին-պրոլյուվիալ ապառներից կազմված թույլ-ծալքավոր լեռներ
- $N_1^3 - Q_2$ — Հնագույն ցամաքածին-կարբոնատային ապառներից կազմված ծալքավոր-բեկորային լեռներ
- $N_1^2 - Q_1$ — Ներժայթքային ապառներից կազմված բեկորային լեռներ

II. ԷՐՈԶԻՈՆ-ԼԵՐԿԱՑԱԾ

- $Q_1 - Q_2$ — Ձնա-սառցադաշտային վերամշակման ենթարկված ինտենսիվ-ծալքավոր, հրաբխային և բեկորային լեռներ
- $N_1^1 - Q_1$ — Ինտենսիվ ծալքավոր և վարնետուկներով խախտված շրջված (ինվերսիոն) ռելիեֆ
- $N_2^3 - Q_3$ — Միաթեք և զառիկող ծալքավոր կառուցվածք ունեցող ընդլայնական և շեղակի էրոզիոն լեռնաշղթաներ
- $Q_1 - Q_4$ — Ինտենսիվ-ծալքավոր և բեկորային կառուցվածք ունեցող չոր լեռներ

III. ՀՐԱԲԽԱՅԻՆ

- $N_2^3 - Q_2$ — Ծալքավոր-բեկորային տարասեռ կառուցվածքների հարթված հիմքի վրա առաջացած վահանաձև զանգվածներ
- N_2^3 — Ծալքավոր և վարնետուկներով կոտրատված կառուցվածքների թույլ մասնատված մակերեսին տարածված ճեղքային արտավիժման լավային ծածկույթներ

IV. ԿՈՒՏԱԿՈՒՄԱՅԻՆ

- $N_2^3 - Q_1$ — Լճա-ալյուվիալ
- $Q_1 - Q_3$ — Լճա-սառցաողողային
- $Q_2 - Q_4$ — Ալյուվիալ
- $N_2^3 - Q_1$ — Ալյուվիալ-պրոլյուվիալ

V. ՍՏՈՐՋՐՅԱ

- N_2 — Գոգածալ ճկվածք
- $Q_2 - Q_3$ — Իջվածք (գրաբեն)

ՌԵԼԻԵՖԻ ՁԵՎԵՐԸ

I. ՋՐԱ-ԷՐՈԶԻՈՆ ԵՎ ՋՐԱ-ԿՈՒՏԱԿՈՒՄԱՅԻՆ

- Q_3-Q_4 — Նեղ V-ձև ձորեր
- $N_2^3-Q_2$ — Ողողատ և դարատափեր ունեցող լայն հովիտներ
- Q_3-Q_4 — Կանյոններ
- Q_4 — Կիրճեր
- Q_3-Q_4 — Արտահոսային կոներ

II. ՍԱՌՑԱԴԱՇՏԱՅԻՆ

- Q_3 — Կառեր
- Q_3 — Տրոգներ
- Q_2 — Վերջնային սառցաբերուկներ (մորեններ)
- Q_2 — Առավելագույն սառցապատման սահմանները

III. ԼԵՐԿԱՑԱԾ ԵՎ ԾԱՆՐԱՀԱԿ

- Q_3-Q_4 — Քարափներ
- N_2^3 — Կուեստներ և միաթեք կատարներ
- Q_4 — Հողաբուրգեր
- Q_4 — Վատահողեր (բեդլենդներ)
- Q_1-Q_4 — Սողանքներ
- Q_3-Q_4 — Քարաթափուկներ և չինգիլներ
- $N_1^3-Q_2$ — Հարթման մակերևույթներ
- $N_2^3-Q_1$ — Հին գետցանցի նստվածքների դրվագներ

IV. ՀՐԱԲԽԱՅԻՆ

- N_2^3 — Շերտավոր հրաբուխներ
- N_1^2 — Արտաժայթքման կոներ
- Q_3-Q_4 — Խարամային և ժայթքման կոներ
- Q_3-Q_4 — Կենտրոնական տիպի հրաբուխների արտավիժած նորագույն լավային հոսքեր

V. ՏԵԿՏՈՆԱԿԱՆ

- $N_1^3-Q_2$ — Քարափներ
- Q_1 — Անտեցեդենտ և մակածին ձորեր
- Q_1 — Ճեղքման ձորեր

VI. ՍՏՈՐՋՐՅԱ

- Q_1-Q_3 — Քարափներ
- N_2^3 — Արտահոսային կոներ
- N_2^3 — Հին հովիտներ
- Q_3-Q_4 — Լավային հոսքեր

$N_1^3-Q_1$ Ռելիեֆի հասակը

ԻՆԺԵՆԵՐԱ-ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

			ժայռային ապառներ	կիսա-ժայռային ապառներ	փխրուն ապառներ
Մագմատիկ կոմպլեքս	Ներժայթքային ապառներ	Գրանիտներ, գրանոդիորիտներ, սիենիտներ			
	Արտավիժումնային ապառներ	ա) բազալտներ, անդեզիտա-բազալտներ և այլն	ա	բ	
		բ) տուֆեր և տուֆալավաներ			
Փոխակերպային կոմպլեքս		Բյուրեղային թերթաքարեր և գնեյսներ			
Հրաբխածին-նստվածքային կոմպլեքս		ա) պորֆիրիտներ և այլն	ա	բ	
		բ) տուֆաբրեկչիաներ, տուֆաավազաքարեր, տուֆաթերթաքարեր և այլն			
Նստվածքային կոմպլեքս	Կարբոնատային ապառներ	ա) կրաքարեր, դոլոմիտներ	ա	բ	
		բ) տրավերտիններ			
		Կավեր, դիատոմիտներ և գիպսաբեր-աղաբեր նստվածքներ			
	Ավազա-կավային ապառներ	Գլաքարեր, ավազակավեր, կավավազներ, կավեր			

- Սևանա լճի հատակի նըստվածքների ժամանակակից մերկացումներ
- Արտահոսային կոներ
- Սելավներ
- Սողանքներ
- Փլվածքներ և չինգիլներ
- Սուֆոզիոն-անկային գրուներ (,, սպիտակահողեր, ,)
- Ենթողողում
- Կարստային երևույթներ
- Ձահճացում
- Կանյոններ
- Դելյուվիածածկ և սոլիֆլյուկցիոն պրոցեսներով բնորոշ լանջեր ունեցող V-ձև ձորեր
- Տեկտոնական խախտումներ
- Ուժեղ երկրաշարժերի շրջաններ (VII–VIII բալանոց)
- Մասնատված ռելիեֆ ունեցող բարբրաբերձ լեռնային շրջաններ
- II Ինժեներա-երկրաբանական շրջանները և նրանց սահմանները

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 0 կմ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Չորրորդական լճա-գետային նստվածքների չստորաբաժանված կոմպլեքսի ջրեր՝ճնշումնային ջրաբեր հորիզոններով

Չորրորդական և վերին-երրորդական հրաբխածին գոյացումների չստորաբաժանված կոմպլեքսի ջրեր
ա) ենթալավային ռելիեֆի փոսերում զետեղված ենթալավային և միջլավային հզոր ջրհոսքեր
բ) հրաբխային բարձրավանդակների խորը տեղադրված ճեղքային ջրեր

Պալեոգենի չստորաբաժանված կոմպլեքսի տուֆոգենների, պորֆիրիտների, նրանց տուֆերի ու տուֆաբրեկչիաների ճեղքային ջրեր

Մեզոզոյի չստորաբաժանված կոմպլեքսի ճեղքային ջրեր
ա) կրաքարերում
բ) թերթաքարերի և ավազաքարերի միջնաշերտեր ունեցող մերգելներում և կրաքարերում

Ցուրայի հրաբխածին-նստվածքային գոյացումների չստորաբաժանված կոմպլեքսի ճեղքային ջրեր

Պալեոզոյի չստորաբաժանված կոմպլեքսի ջրեր
ա) կրաքարերում, ավազաքարերում, թերթաքարերում և կվարցիտներում
բ) նստվածքային ապառների միջնաշերտեր ունեցող հրաբխածին գոյացումներում

Զանազան ներժայթքային ապառների ճեղքային ջրեր

Հզոր ջրամերժ հաստությունների, գերազանցապես վերին նեոգենի կավերի, մակերեսային ելքեր

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՋՐԻ ԼՑՈՒՄ
(մլն. լիտրերով)

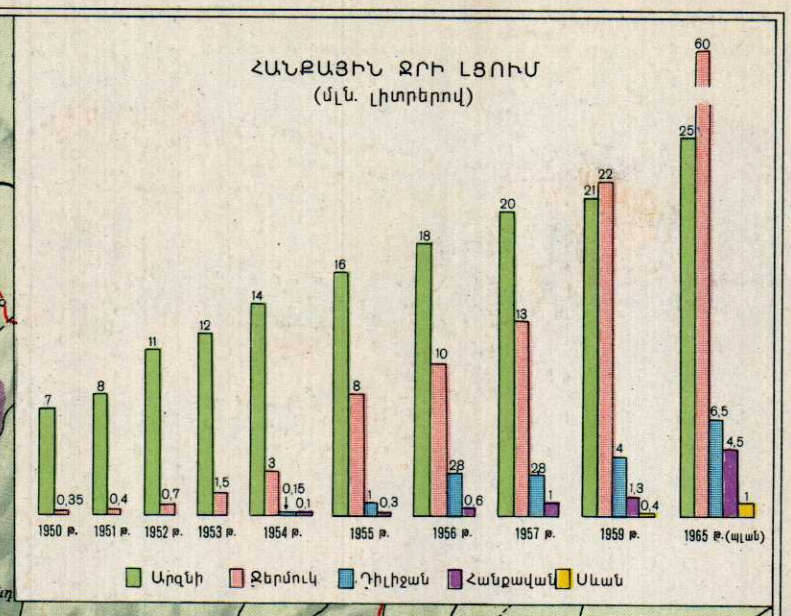

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

- Զորոորդական փխրուն նստվածքներ
- Զորոորդական լավասեր
- Զորոորդական տուֆեր
- Երրորդական, մեզոզոյի, պալեոզոյի հրաբխածին ապառներ (չստորաբաժանված)
- Երրորդական, մեզոզոյի, պալեոզոյի կրաքարեր (չստորաբաժանված)
- Երրորդական, մեզոզոյի, պալեոզոյի ավազաքարեր, տուֆիտներ և այլն (չստորաբաժանված)
- Տարբեր կազմության ներժայթքային ապառներ
- Տեկտոնական խախտումներ (վրաշարժեր, վերնետուկներ, վարնետուկներ. կետագծով նշված են ենթադրվող խախտումները)

ՀԱՆՔԱՅԻՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ

- Հիդրոկարբոնատա- նատրիումային
- Հիդրոկարբոնատա-կալցիումային և կալցիումա-մագնեզիումային
- Հիդրոկարբոնատա-քլորիդա-նատրիումային
- Հիդրոկարբոնատա-սուլֆատա-նատրիումային
- Հիդրոկարբոնատա-նատրիումա-կալցիումային
- Հիդրոկարբոնատա-քլորիդա-նատրիումա-կալցիումային
- Հիդրոկարբոնատա-սուլֆատա-նատրիումա-կալցիումային
- Խառը բաղադրության
- Հայկական ՍՍՌ համար հազվագյուտ տարբեր բաղադրության
- Տաք աղբյուրներ
- Ենթաջերմային աղբյուրներ
- Շահագործվող աղբյուրներ

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ, ԱԳՐՈԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ԵՎ ՖԵՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Լեռնային բարդ ռելիեֆի և բարձրությունների մեծ տարբերության հետևանքով Հայկական ՍՍՌ-ում առաջացել են կլիմայական պայմանների բացառիկ բազմազանություն և պարզ արտահայտված ուղղաձիգ գոտիականություն:

Ռեսպուբլիկայում հանդիպում են կլիմայի համարյա այն բոլոր տիպերը, որոնք հատուկ են Սովետական Միության Եվրոպական մասի լայնարձակ տերիտորիաներին: Ըստ որում հաճախ շատ մոտ տարածությունների վրա նկատվում են կարմանալի տարբերություններ: Ընդամենը 40—50 կմ է անջատում Արագածի ձյունապատ գագաթը Արարատյան տոթակեզ դաշտից, որտեղ խիստ չոր ցամաքային կլիմայի պայմաններում աճում են խաղող, բամբակենի և ջերմասեր այլ կուլտուրաներ:

Կլիմայական քարտեզները կազմելիս օգտագործվել են ջրաօդերևութաբանական կայանների ցանցի դիտումներից քաղված տվյալները՝ ներառյալ 1958 թվականը:

Օդերևութաբանական տարրերի, գյուղատնտեսական կուլտուրաների ֆենոլոգիական փուլերի, ինչպես նաև ագրոկլիմայական ցուցանիշների ուղղաձիգ գրադիենտները ստացվել են այդ ցուցանիշների և տեղի բարձրության միջև փոխադարձ կապի բացահայտմամբ:

Գոլորշունակության քարտեզը կազմված է հաշվարկային տվյալներով: Գոլորշունակության մեծությունները ստացված են Բ. Դ. Զայկովի բանաձևով, որտեղ C գործակցի համար ընդունվել են հետևյալ մեծությունները՝

400 — 1000 մետր բարձրության համար C = 1,84
1000 — 2000 » » » C = 2,12
2000-ից ավելի » » » C = 2,18

Ռեսպուբլիկայի կլիմաները դասակարգված են ըստ Վ. Կյոպպենի սխեմայի, սակայն ելնելով տեղական առանձնահատկություններից, տիպերը և նրանց անվանումները տեղայնացվել են: Ընդամենը ստացվել է 10 տիպ՝ չոր մերձարևադարձայինից մինչև լեռնային տունդրայի կլիման:

Ռեսպուբլիկայի տերիտորիայում կլիմայական տարրերը տարեցտարի ենթակա են զգալի տատանումների: Այդ տատանումներն առանձնապես ցայտուն են արտահայտված եղանակի սեզոնային փոփոխություններում: Այսպես, օրինակ՝ հաճախ ցածրադիր շրջաններում ձմեռը լինում է տաք, առանց կայուն ձյունածածկույթի կամ ցուրտ՝ սառնամանիքոտ և կայուն ձյունածածկույթով: Ամառը լինում է անձրևային, հաճախակի փոփոխվող եղանակով կամ չոր, շոգ, տևական պարզ եղանակով:

Եղանակի գերակշռող տարբերությունների բնույթը առանձին տարիներին պայմանավորված է մթնոլորտի ընդհանուր շրջանառության առանձնահատկություններով, որոնք հանգեցնում են ցիկլոնային (գերազանցապես տեղումներով հարուստ) կամ անտիցիկլոնային (գերազանցապես չորային) եղանակի գերակշռությանը:

Ցամաքային կլիմա ունեցող Հայկական ՍՍՌ տերիտորիայի համար բնորոշ են նաև եղանակի ներսեզոնային խիստ փոփոխությունները, որոնք նույնպես մթնոլորտի շրջանառության առանձնահատկություններով են պայմանավորված: Այդ փոփոխությունները սովորաբար բացասական ներգործություն են ունենում գյուղատնտեսական արտադրության վրա: Զգալի վնաս են հասցնում գարնանային և աշնանային ցրտահարությունները, որոնք կապված են սառն օդային զանգվածների ներխուժման հետ:

Գյուղատնտեսական կուլտուրաների աճման և զարգացման համար վճռական նշանակություն ունեն վեգետացիայի ժամանակամիջոցի տևողությունը և ջերմությամբ ապահովված լինելը. այդ պատճառով էլ ագրոկլիմայական բաժնում տրվում են 5°-ից և 10°-ից բարձր ջերմաստիճանների գումարը և օրերի քանակը պատկերող քարտեզներ:

Գյուղատնտեսության նպատակների համար շատ կարևոր են նաև ֆենոլոգիական քարտեզները: Ուստի կազմված են հիմնական գյուղատնտեսական կուլտուրաների վարգացման գլխավոր փուլերի, իսկ մի քանիսի համար էլ՝ ցանքի ժամկետների քարտեզները:

Յուրաքանչյուր քարտեզի վրա երկու կուլտուրաների փուլերը ցույց են տրված տարբեր եղանակներով: Լայն տարածում ունեցող կուլտուրաները տրված են տարբեր գույներով (իբրև ֆոն), իսկ սահմանափակ տարածում ունեցող կուլտուրաները՝ իզոգծերով: Այդ քարտեզները կազմելու համար օգտագործված են մինչև 1958 թ. փաստական տվյալները ներառյալ: Եգիպտացորենի ցանքի և կաթնային հասունության հասնելու վերաբերյալ տվյալները հաշվարկային են, ըստ որում ցանքի ժամկետները որոշված են ծիլերի համար վնասաբեր ցրտերի վերջանալու տվյալներով, իսկ կաթնային հասունության ժամկետները՝ էֆեկտիվ ջերմաստիճանների գումարով:

Հայկական ՍՍՌ չորային երկիր է, այդ պատճառով տրված են նաև խորշակների և երաշտների քարտեզները (ըստ Ե. Ա. Յուբերբիլլերի չափանիշների): Իբրև խորշակ և երաշտ ընդունված է օդի հագեցման պակսորդի և քամու արագության որոշակի զուգակցությունը ժամը 13-ին: Ըստ որում երաշտի ու խորշակների երևույթները ստորաբաժանված են ըստ իրենց ինտենսիվության:

Թույլ երաշտային ու խորշակային են համարվել այն օրերը, երբ քամու արագությունը հավասար է 8 և ավելի մ/վրկ, իսկ օդի հագեցման պակսորդը՝ 15—19 մբ, կամ արագությունը 8 մ/վրկ-ից քիչ, իսկ պակսորդը՝ 20—29 մբ:

Միջին ինտենսիվություն ունեցող երաշտային ու խորշակային են համարվել այն օրերը, երբ քամին ունի 8 և ավելի մ/վրկ արագություն, իսկ խոնավության պակսորդը՝ 20—29 մբ, կամ քամին 8 մ/վրկ-ից պակաս է, բայց պակսորդը հասնում է 30—39 մբ:

Ինտենսիվ երաշտային ու խորշակային են համարվել այն օրերը, երբ քամու արագությունը 8 մ/վրկ և ավելի է, իսկ խոնավության պակսորդը 30—39 մբ, կամ քամու արագությունը 8 մ/վրկ-ից պակաս է, իսկ պակսորդը հավասար է 40—49 մբ:

Իբրև խիստ ինտենսիվ երաշտային ու խորշակային ընդունված են այն օրերը, երբ քամու արագությունը հավասար է 8 մ/վրկ-ի, կամ ավել է դրանից, իսկ խոնավության պակսորդը 40 մբ-ից ավելի է, կամ երբ քամին 8 մ/վրկ-ից պակաս է, իսկ խոնավության պակսորդը 50 մբ-ից ավելի:

Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ ռեսպուբլիկայի տերիտորիայի մեծ մասում, տեղ-տեղ նույնիսկ մինչև 2000—2100 մ բարձրության վրա գյուղատնտեսական շատ կուլտուրաներ ոռոգման կարիք են զգում:

Ագրոկլիմայական զոնաների քարտեզը կազմելիս ելակետ է ընդունված ոչ միայն ջերմությամբ, այլև խոնավությամբ ապահովված լինելը, քանի որ ջերմության և սննդարար նյութերի բավարար քանակության դեպքում գյուղատնտեսական կուլտուրաների բերքատվությունը հիմնականում կախված է խոնավությունից: Հետևաբար, ագրոկլիմայական զոնաների քարտեզը տալիս է գյուղատնտեսության շահերի համեմատ ռեսպուբլիկայի կլիմայի ընդհանուր գնահատականը:

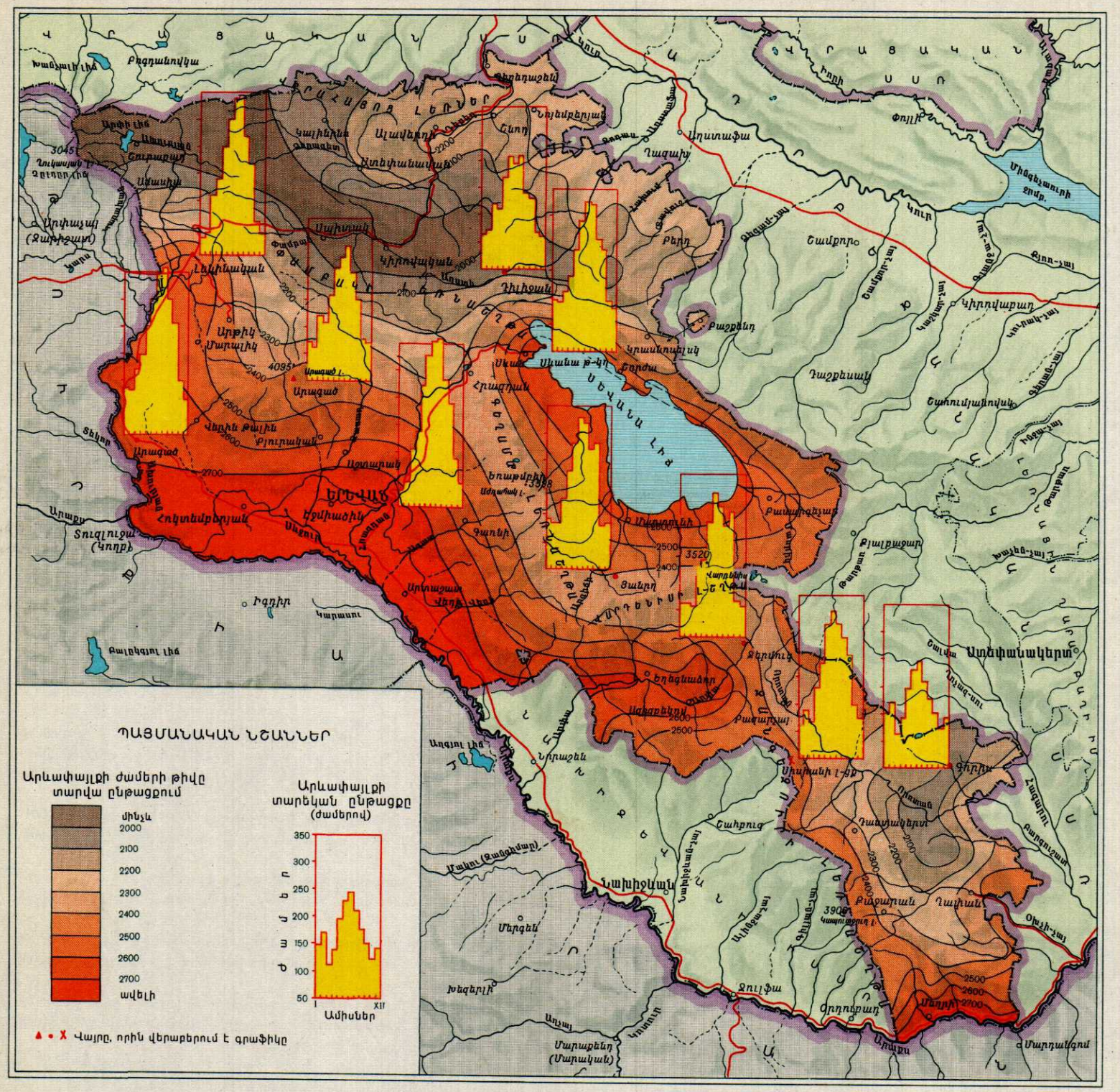

Հայկական ՍՍՌ հարուստ է արեգակնային էներգիայով: Արեգակնային ճառագայթման առատությունը պայմանավորված է ռեսպուբլիկայի աշխարհագրական լայնությամբ և մթնոլորտի շրջանառությամբ, որոնց շնորհիվ գերակշռում են պարզ եղանակները:

Չնայած տերիտորիայի փոքրությանը, ռեսպուբլիկայում, կախված լեռնային բարդ ռելիեֆից, նկատվում են ինչպես արեգակնային ճառագայթման լարվածության, այնպես էլ արևափայլքի տևողության մեծ տարբերություններ:

Ներկայացված քարտեզը տալիս է արևափայլքի ժամերի գումարի տերիտորիալ բաշխման և տարեկան ընթացքի մոտավոր պատկերը:

Արեգակնային էներգիայի մուտքի և ելքի վերաբերյալ բավարար տվյալների բացակայությունը հնարավորություն չընծեռնեց կազմել ճառագայթման հաշվեկշռի բաղադրիչների քարտեզներ, այդ պատճառով տրված են միայն ճառագայթման էլեմենտների տարեկան ընթացքի գրաֆիկները Երևանի և Սևանա թերակղզու համար:

Արևափայլքի տևողությունն առավել մեծ է Արարատյան դաշտում և Սևանի ավազանում, որոնք ունեն համարյա նույնպիսի ցուցանիշներ, ինչպես Թերմեզը (Միջին Ասիա) և Ալեքսանդրիան (Եգիպտոս):

Ճառագայթներին ուղղահայաց մակերեսի վրա իսկական կեսօրին արեգակնային ուղղակի ճառագայթման լարվածության միջին ինտենսիվության մասին պատկերացում են տալիս ստորև բերված տվյալները (կալ./սմ² րոպե)

Օդերևութաբանական կայանները	Ամիսները	
	մայիս	հունիս
Երևան	1,39	1,35
Դիլիջան	1,40	1,36
Սևան	1,44	1,40
Արագած բ/լ օդ.կ.	1,52	1,50

Ռեսպուբլիկայի արեգակնային էներգիայով հարուստ լինելը լայն հեռանկարներ է բացում ժողովրդական տնտեսության մեջ այդ էներգիան օգտագործելու ասպարեզում:

Արեգակնային ճառագայթման բաղադրիչների ամսական միջին գումարների տարեկան ընթացքը
(կիլոկալորիաներով՝ քառ. սմ (ամսական)

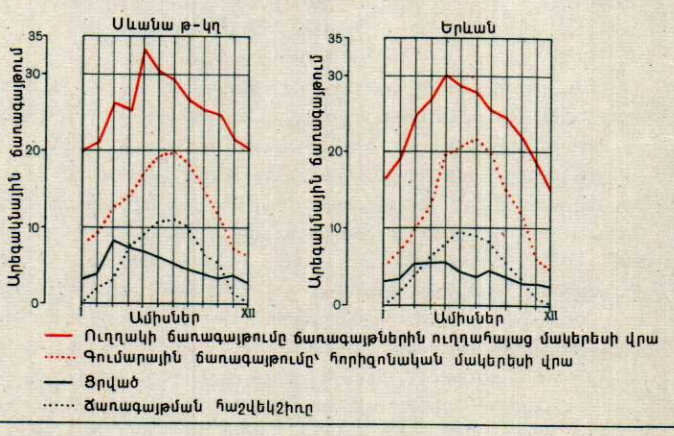

ԵՐԿՆՔԻ ՊԱՐԶ ԿԻՍԱՊԱՐԶ ԵՎ ԹԽՊԱՄԱԾ ՎԻՃԱԿԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ (տոկոսներով)

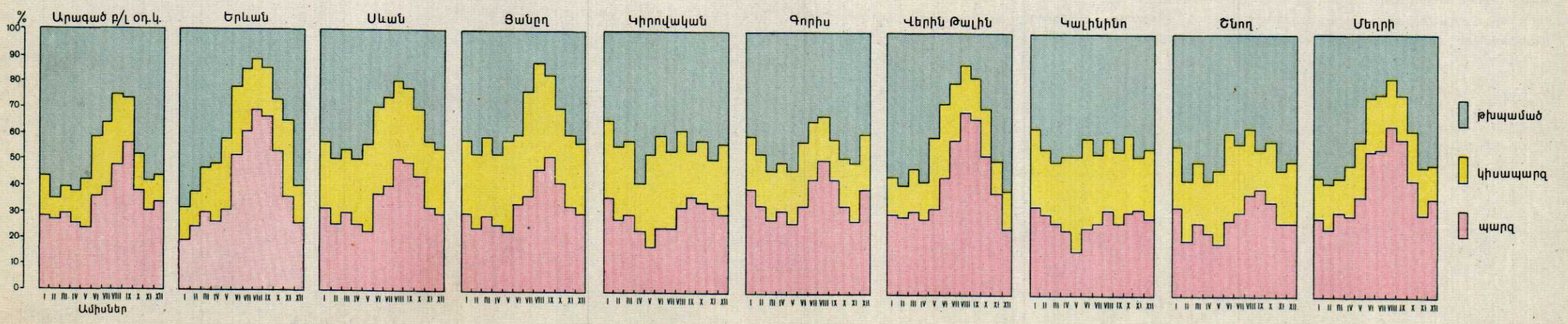

Մասշտաբ 1:1 500 000

կմ 15 0 15 30 45 60 75 կմ

ՀՈՒՆՎԱՐ

Օդի օրական միջին ջերմաստիճանով օրերի թիվը հունվարին (0,5 օրվանից պակաս տևողությամբ ջերմաստիճաններն անտեսված են)

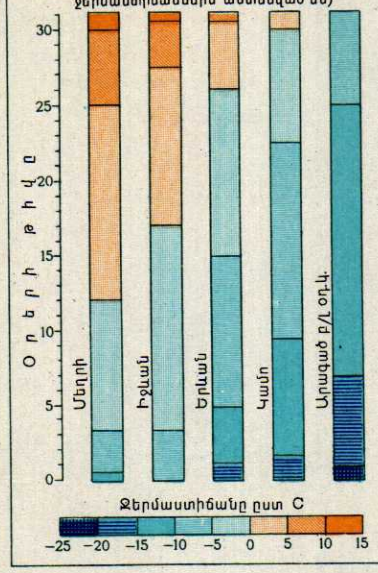

Օդի ջերմաստիճանի օրական ընթացքը հունվարին (բազմամյա միջինը)

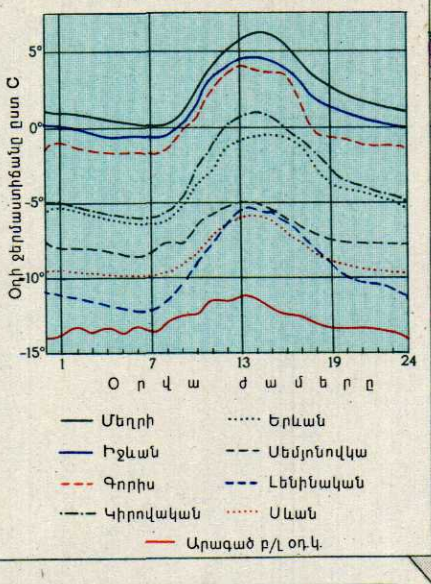

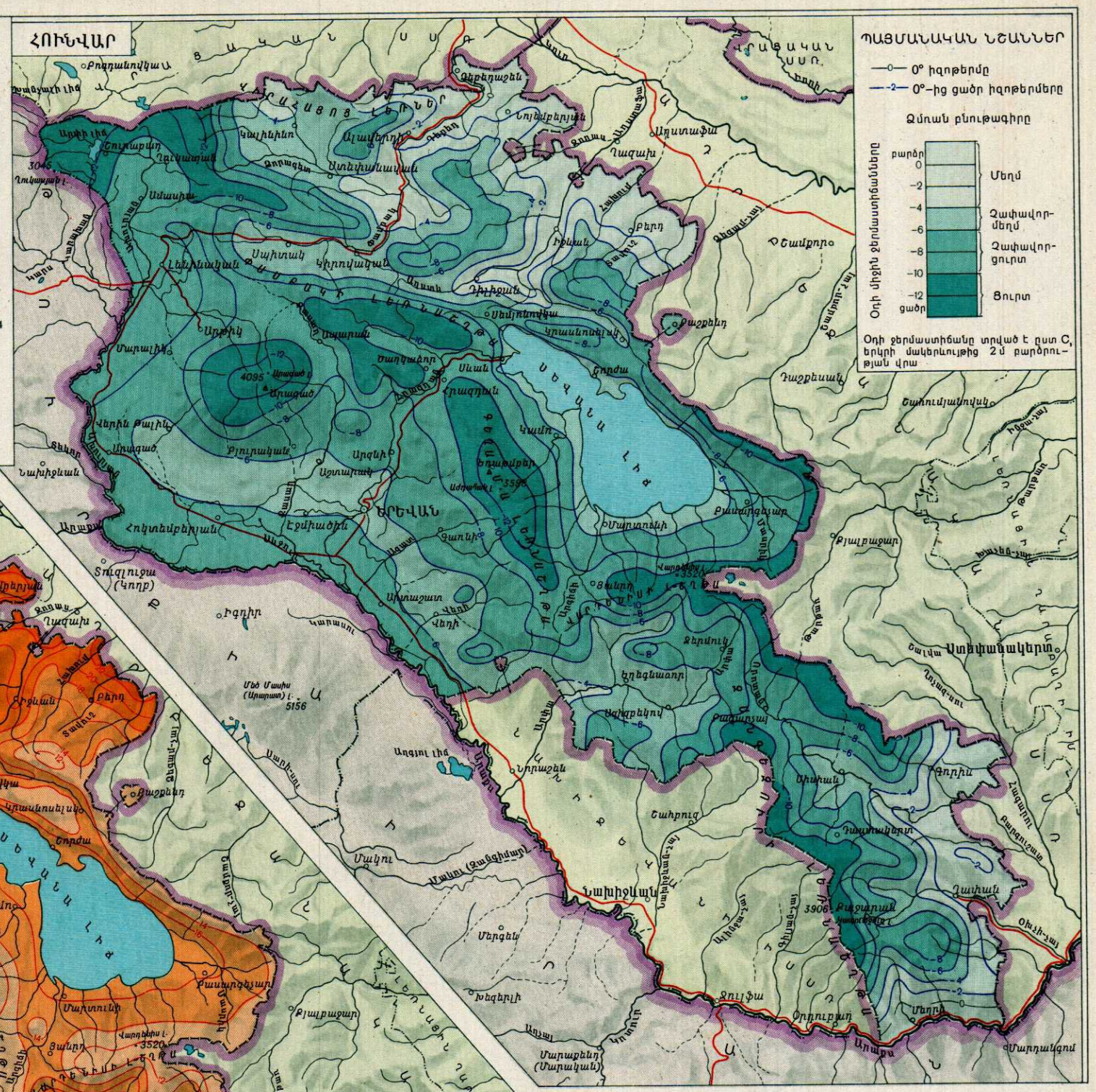
ՀՈՒՆՎԱՐ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ
ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐ
ԱՄԲԱՍՏԱՆԱՅԻՆ ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀ
ՍԵՎԱՆԱ ԼԻՃ
ԵՐԵՎԱՆ
Արագած 4095
Արագած
Արագած լ.
Ամբասար 3598
Ժռուռկաթ լ.
Կարմիր Բլուր 3597
Մեծ Մասիս (Արարատ) լ. 5156
Կարապ լ. 3520
Կապուտան լ. 3906
Ազդու լիճ
Ախթալա
Ալավերդի
Ամասիա
Աշտարակ
Արթիկ
Արտաշատ
Աքսաքալ
Բաղրամյան
Բերդ
Բյուրական
Գառնի
Գորիս
Գյումրի
Դիլիջան
Եղեգնաձոր
Եղվարդ
Երասխ
Էջմիածին
Թալին
Թումանյան
Իջևան
Իսահակյան
Լենինական
Հրազդան
Ծաղկաձոր
Ծաղկահովիտ
Կամո
Կիրովական
Հոկտեմբերյան
Մարտունի
Մեղրի
Նոյեմբերյան
Նորաշեն
Նոր Հաճն
Չարենցավան
Ջերմուկ
Ջուլֆա
Սիսիան
Սպիտակ
Սևան
Վանաձոր
Վարդենիս
Տաշիր
Տումանյան
Օձուն
Պատկեր
Ստեփանավան
Ստեփանակերտ
Շահումյանովկա
Քաշաթաղ
Քարվաճառ
Քելբաջար
Ղազանչի
Ղափան
Ղորաղբյուր
Ղուկասյան
Մեղրու
Մեծամոր
Մարալիկ
Մասիս
Մրգաշատ
Մրգանուշ
Նախիջևան
Նավուր
Շամբոր
Շիրակ
Ոսկեպար
Պեմզաշեն
Ռյա-Թամար
Ռուբինա
Սարի-սու
Սարդարապատ
Վայք
Վեդի
Վերին Թալին
Տուզլուջա (Կողբ)
Դողու-Քալաքիդ (Քալաշեթ)
Մակու
Մակու (Ջանգիմարք)
Մեհրաբան
Մերգեմ
Նախիջևան
Նախիջևանի ԻՍՀ
Նուռնուս
Նուռնուսի
Նուռնուսի լ.
Նրնաշեն
Նրնաշենի
Նրնաշենի լ.
Նրնաշենի լ.
Նրնաշենի լ.

ՕԴԻ ԱՄՍԱԿԱՆ ՄԻՋԻՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ

Օդի օրական միջին ջերմաստիճանով օրերի թիվը ապրիլին (0,5 օրվանից պակաս տևողությամբ ջերմաստիճաններն անտեսված են)

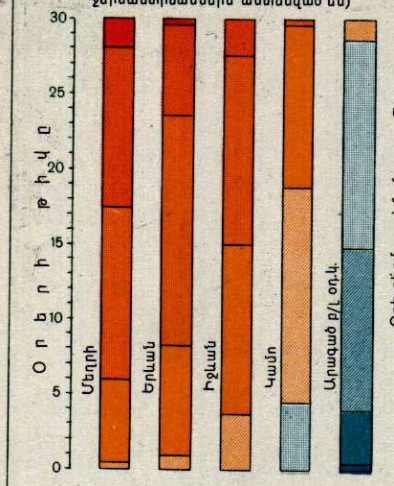

Օդի ջերմաստիճանի օրական ընթացքը ապրիլին (բազմամյա միջինը)

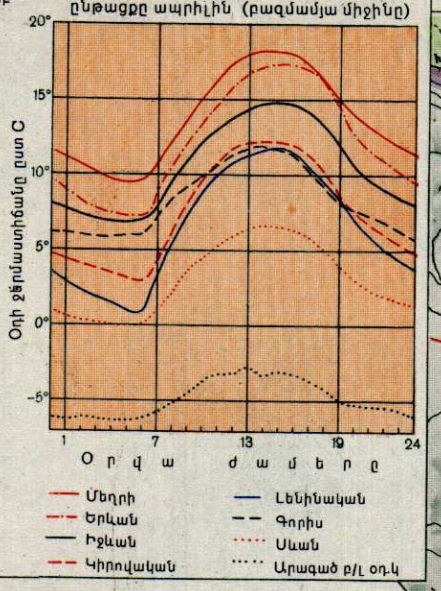

ԱՊՐԻԼ

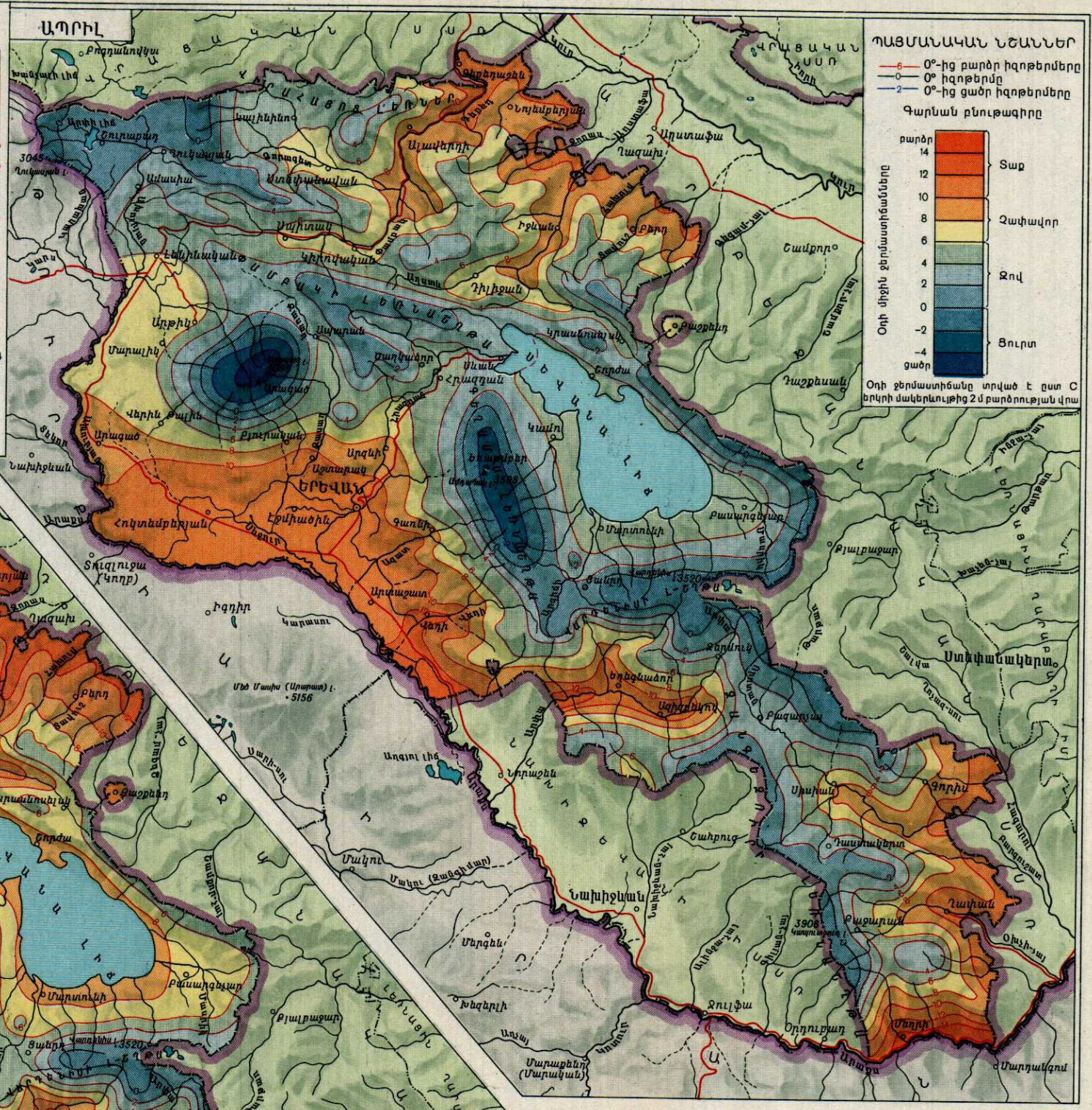

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

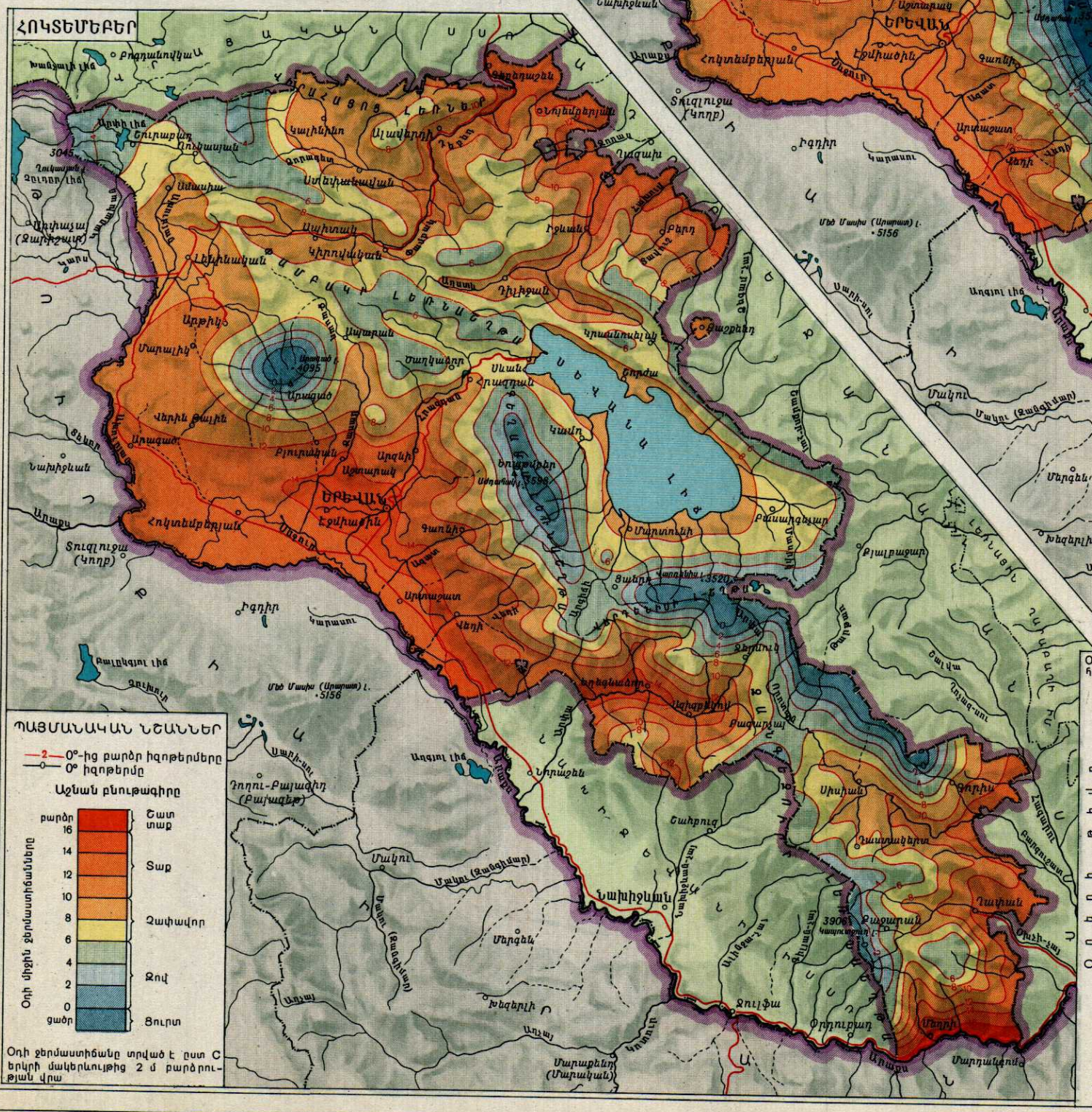

Օդի օրական միջին ջերմաստիճանով օրերի թիվը հոկտեմբերին (0,5 օրվանից պակաս տևողությամբ ջերմաստիճաններն անտեսված են)

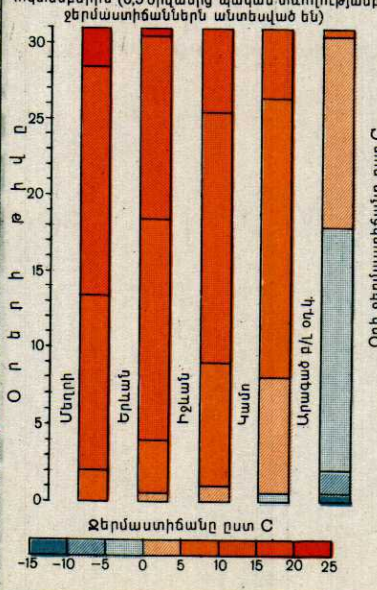

Օդի ջերմաստիճանի օրական ընթացքը հոկտեմբերին (բազմամյա միջինը)

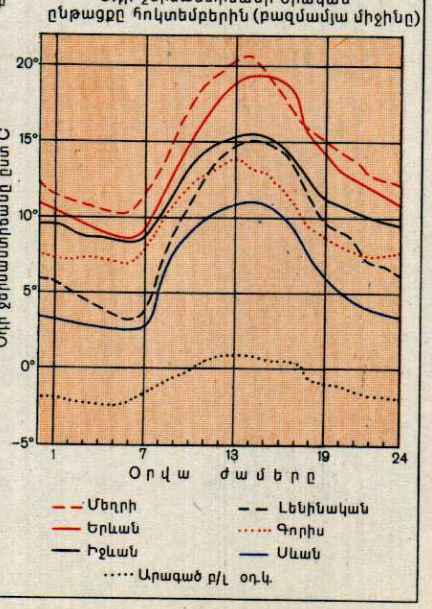

Մասշտաբ 1:1 500 000

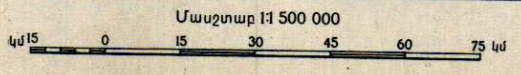

Օդի նվազագույն ջերմաստիճանների տարեկան ընթացքը

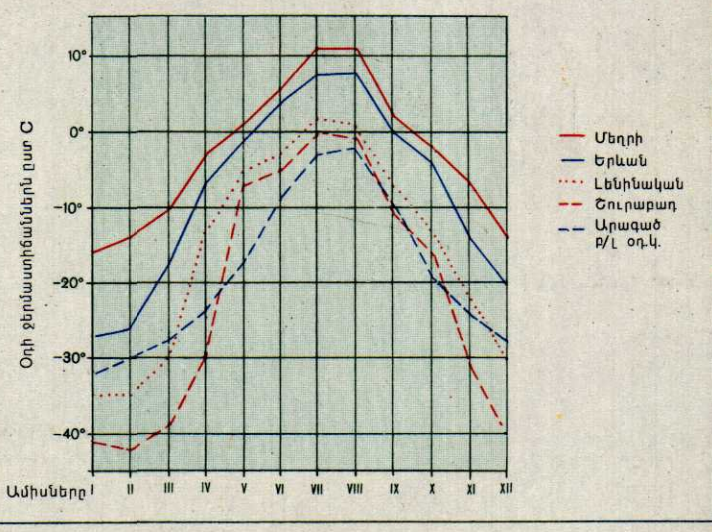

ՕԴԻ ԲԱՑԱՐՁԱԿ ՆՎԱԶԱԳՈՒՅՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ

ՕԴԻ ԱՌԱՎԵԼԱԳՈՒՅՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

38 Առավելագույն ջերմաստիճանների իզոգծերը

մինչև 20 24 28 30 32 34 36 38 40 բարձր

40 Օդի առավելագույն ջերմաստիճանները

Քարտեզում տրված են ժամը 13-ին դիտված ամենաբարձր ջերմաստիճանները: Առավելագույն ջերմաստիճանները սովորաբար փոքր-ինչ ուշ են նկատվում և ամռանը մոտավորապես 3°-ով, ձմռանը՝ 2°-ով գերազանցում են այստեղ նշվածներից:
Օդի ջերմաստիճանը տրված է ըստ C, երկրի մակերևույթից 2 մ բարձրության վրա:

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

-25 Նվազագույն ջերմաստիճանների իզոգծերը

բարձր -15 -20 -25 -30 -35 -40 ցածր

-30 Նվազագույն ջերմաստիճանները
Օդի ջերմաստիճանը տրված է ըստ C, երկրի մակերևույթից 2մ բարձրության վրա:

Օդի առավելագույն ջերմաստիճանների տարեկան ընթացքը

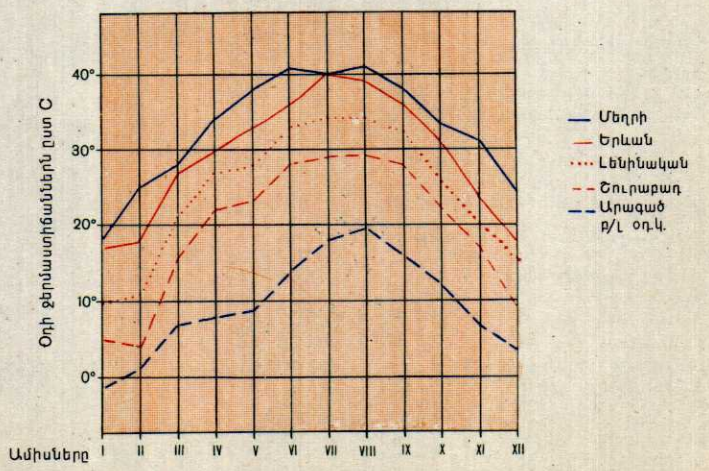

Մասշտաբ 1:1 500 000

կմ 15 0 15 30 45 60 75 կմ

Օդի ամսական միջին ջերմաստիճանների տարեկան ընթացքը

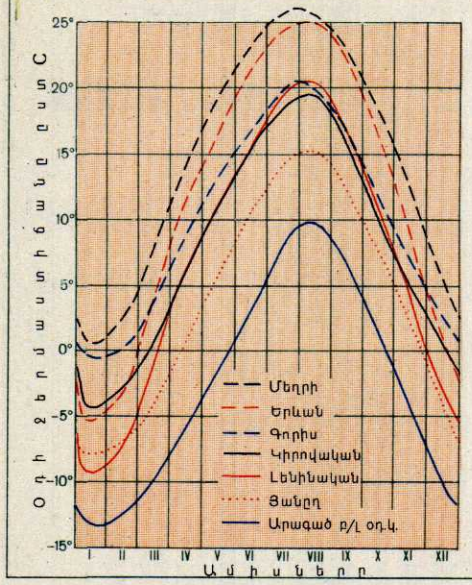

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

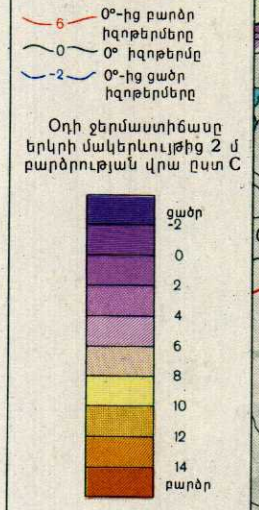

ՕԴԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԻՋԻՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ

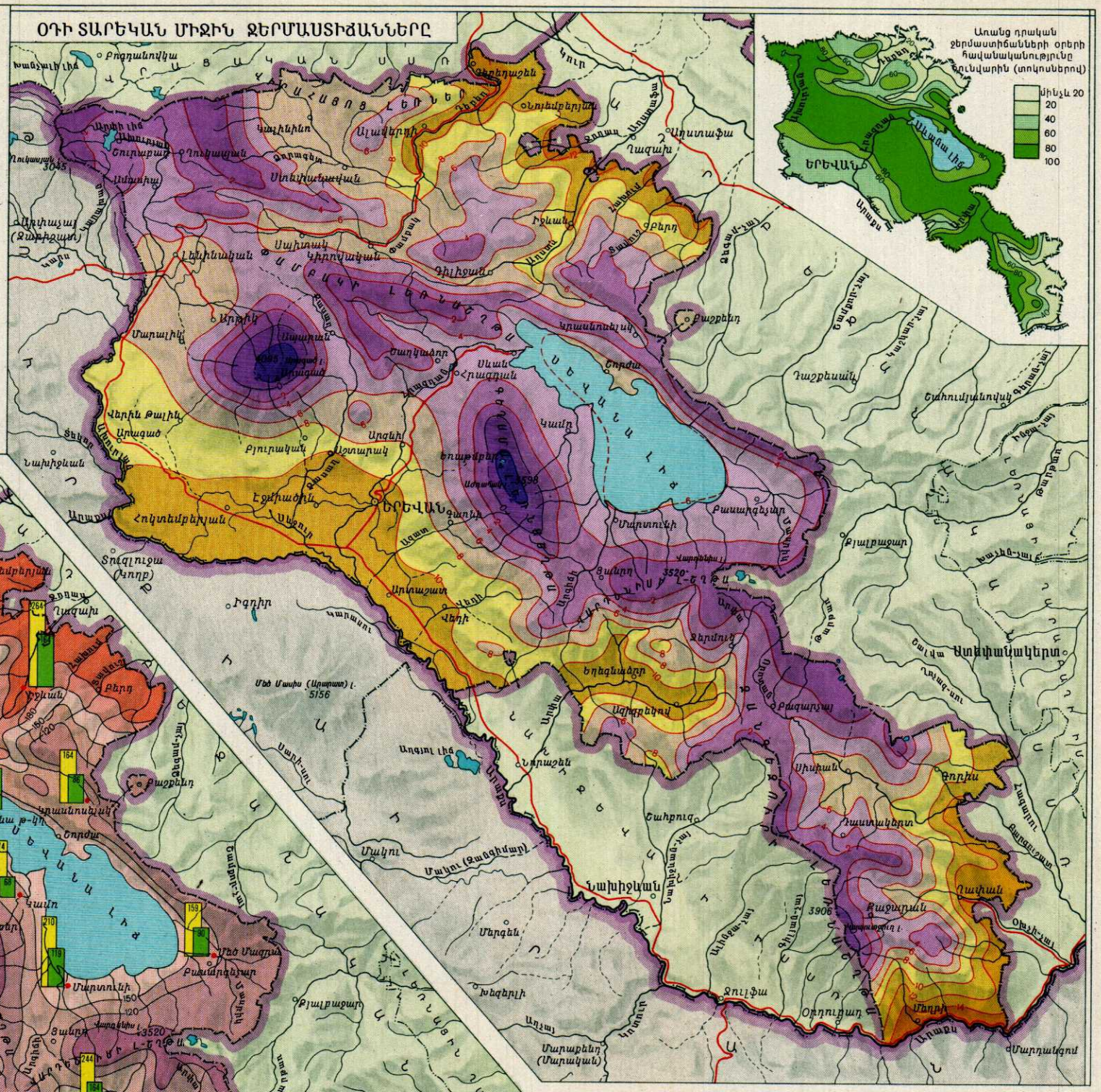
Բոգդանովկա
Խանչալի լիճ
Ղազախ
Շուրաբադ
Ղուկասյան
Ալավերդի
Նոյեմբերյան
Կապին
Գյոլագարակ
Ստեփանավան
Իջևան
Դիլիջան
Սպիտակ
Կիրովական
Թումանյան
Ջաջուռ
Վանաձոր
Արթիկ
Մարալիկ
Ապարան
Թալին
Աշտարակ
Արագած
Ծաղկաձոր
Հրազդան
Սևան
Գավառ
Մարտունի
Վարդենիս
Ջերմուկ
Եղեգնաձոր
Մեծ Մասիս (Արարատ) լ. 5156
Սիսիան
Գորիս
Կապան
Մեղրի
Ագուլ լիճ
Նախիջևան
Մակու
Մակու (Ջանգիմարդ)
Մարգեն
Խզձորի
Ջուլֆա
Օրդուբադ
Մարտունի (Մարտական)
Ստեփանակերտ
Քաջարան
Մարտակերտ
Մարդանագոմ
Տուզլուջա (Կողբ)
Իգդիր
Կարադաու
Արաքս
Ծաղկոտան
Ներքին Գետաշեն
Ամուլսար
Ագարակ
Ալավերդի
Ախթալա
Տաշիր
Վանաձոր
Ստեփանավան
Իջևան
Նոյեմբերյան
Դիլիջան
Գոշ
Ջիլիզա
Ծաղկաձոր
Հրազդան
Արզնի
Աբովյան
Ապարան
Թալին
Աշտարակ
Արագած
Արթիկ
Մարալիկ
Գյումրի
Ախուրյան
Ամասիա
Սպիտակ
Կիրովական
Թումանյան
Ջաջուռ
Վանաձոր
Ստեփանավան
Իջև

Տարբեր ուժի աշնանային ցրտահարությունների սկսվելու հավանականությունը (տոկոսներով)

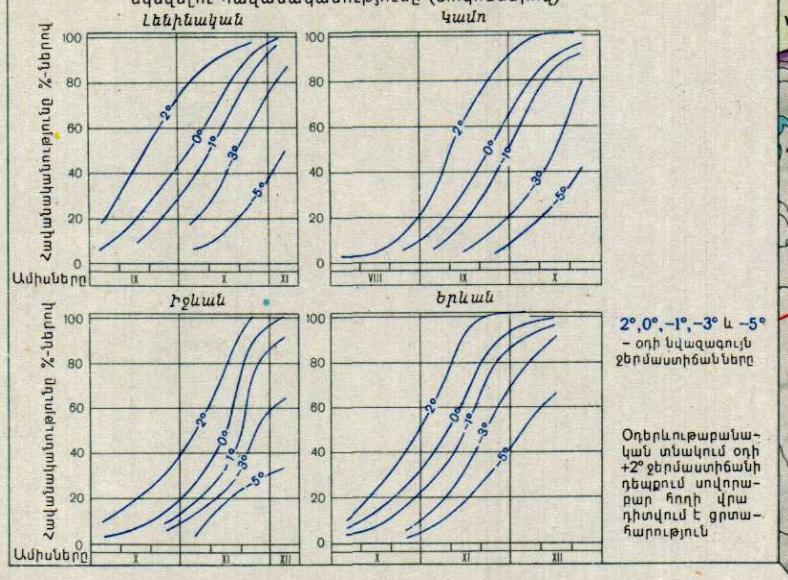

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՑՐՏԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ՑՐՏԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Օդում աշնանային առաջին ցրտահարություններն սկսվելու միջին ժամկետները

մինչև 10.IX 20.IX 30.IX 10.X 20.X 31.X 10.XI 20.XI հետո

17.IX / 17.X – Ցրտահարություններն սկսվելու ամենավաղ և ամենաուշ ժամկետները բազմամյա ժամանակաշրջանում

● ▲ Կետ, որին վերաբերվում են ցրտահարությունների սկսվելու ժամկետները

Տարբեր ուժի գարնանային ցրտահարությունների դադարելու հավանականությունը (տոկոսներով)

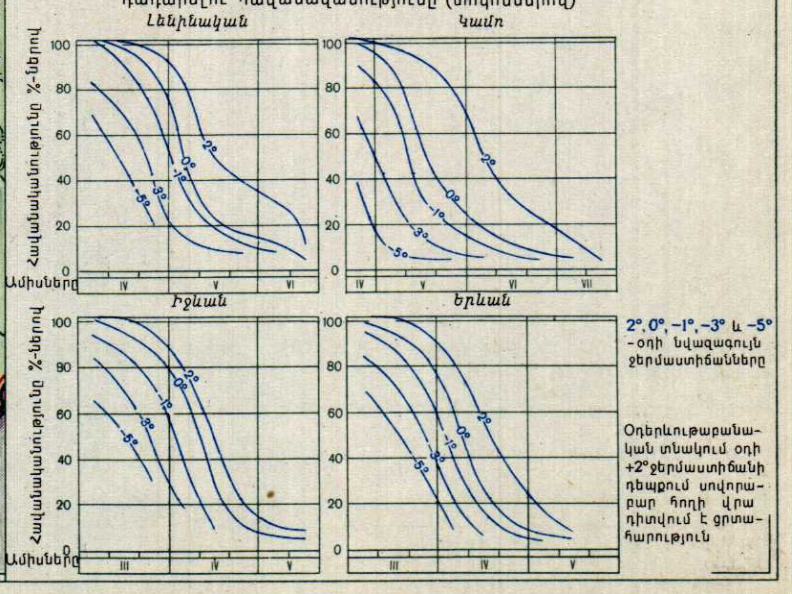

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Օդում գարնանային վերջին ցրտահարությունների դադարելու ժամկետները

մինչև 20.III 10.IV 1.V 10.V 20.V 1.VI 15.VI 30.VI հետո

17.III / 12.V – Ցրտահարությունները դադարելու ամենավաղ և ամենաուշ ժամկետները բազմամյա ժամանակաշրջանում

● ▲ Կետ, որին վերաբերվում են ցրտահարությունների դադարելու ժամկետները

Մասշտաբ 1:1 500 000

կմ 15 0 15 30 45 60 75 կմ

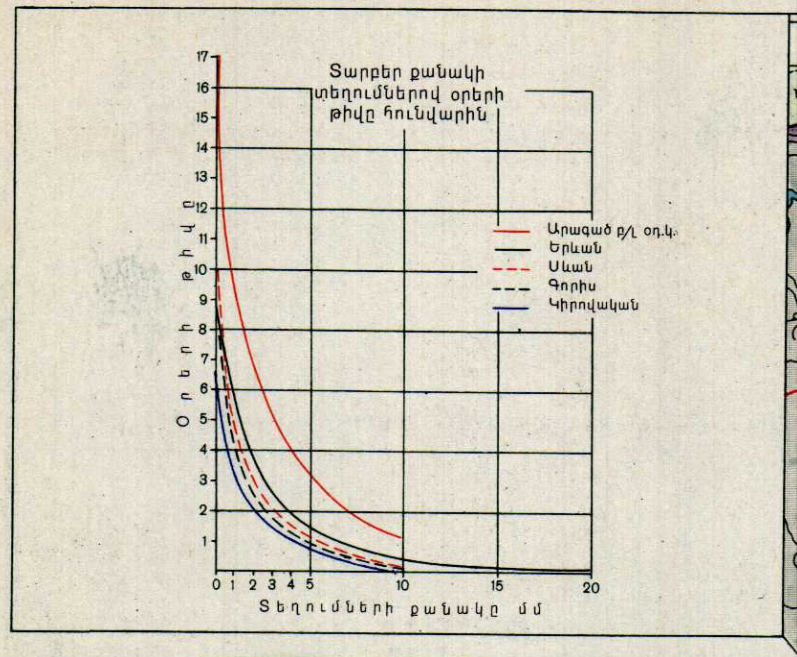

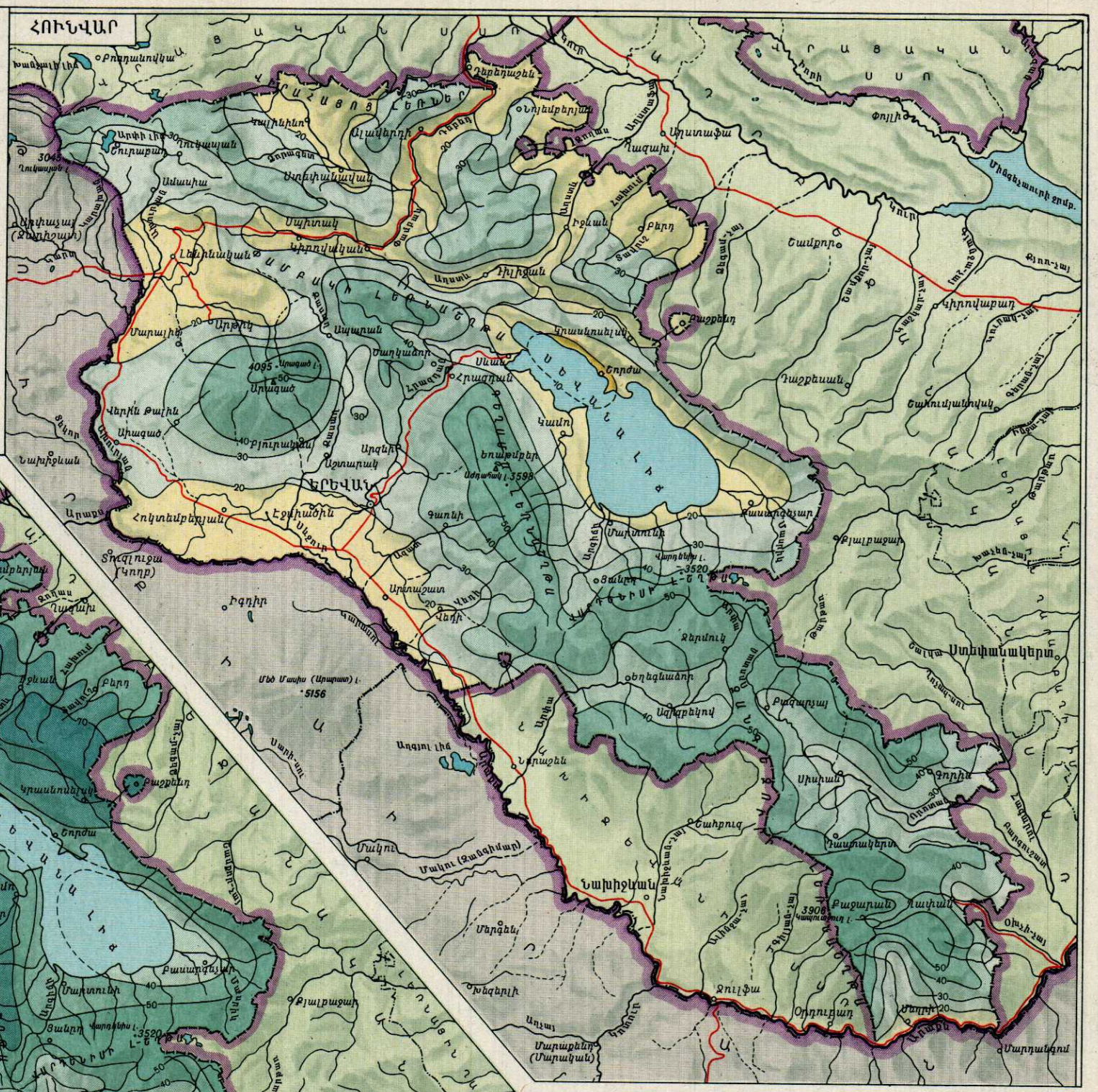

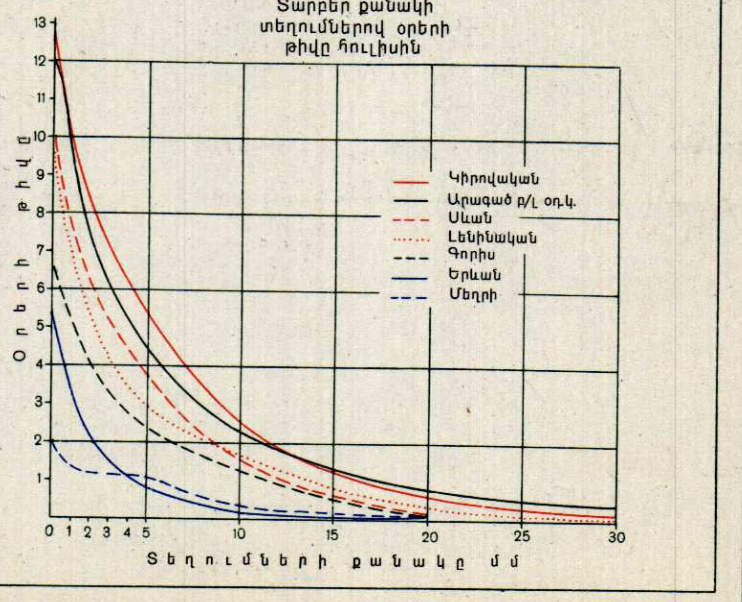

ՄԹՆՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐԻ ՄԻՋԻՆ ՔԱՆԱԿԸ ՄԻԼԻՄԵՏՐԵՐՈՎ

մինչև 10 20 30 40 50 60 70 80 90 ավելի

Մասշտաբ 1:1 500 000

կմ 15 0 15 30 45 60 75 կմ

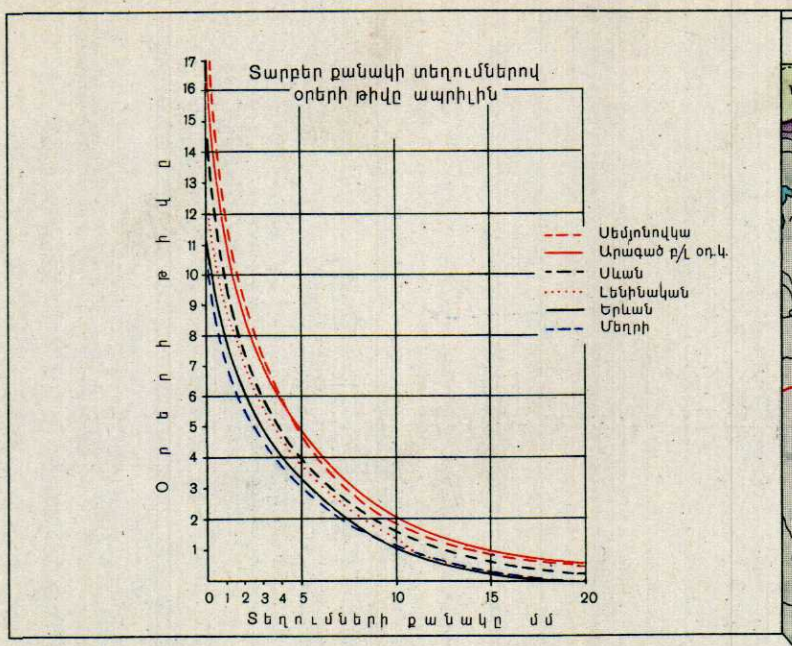

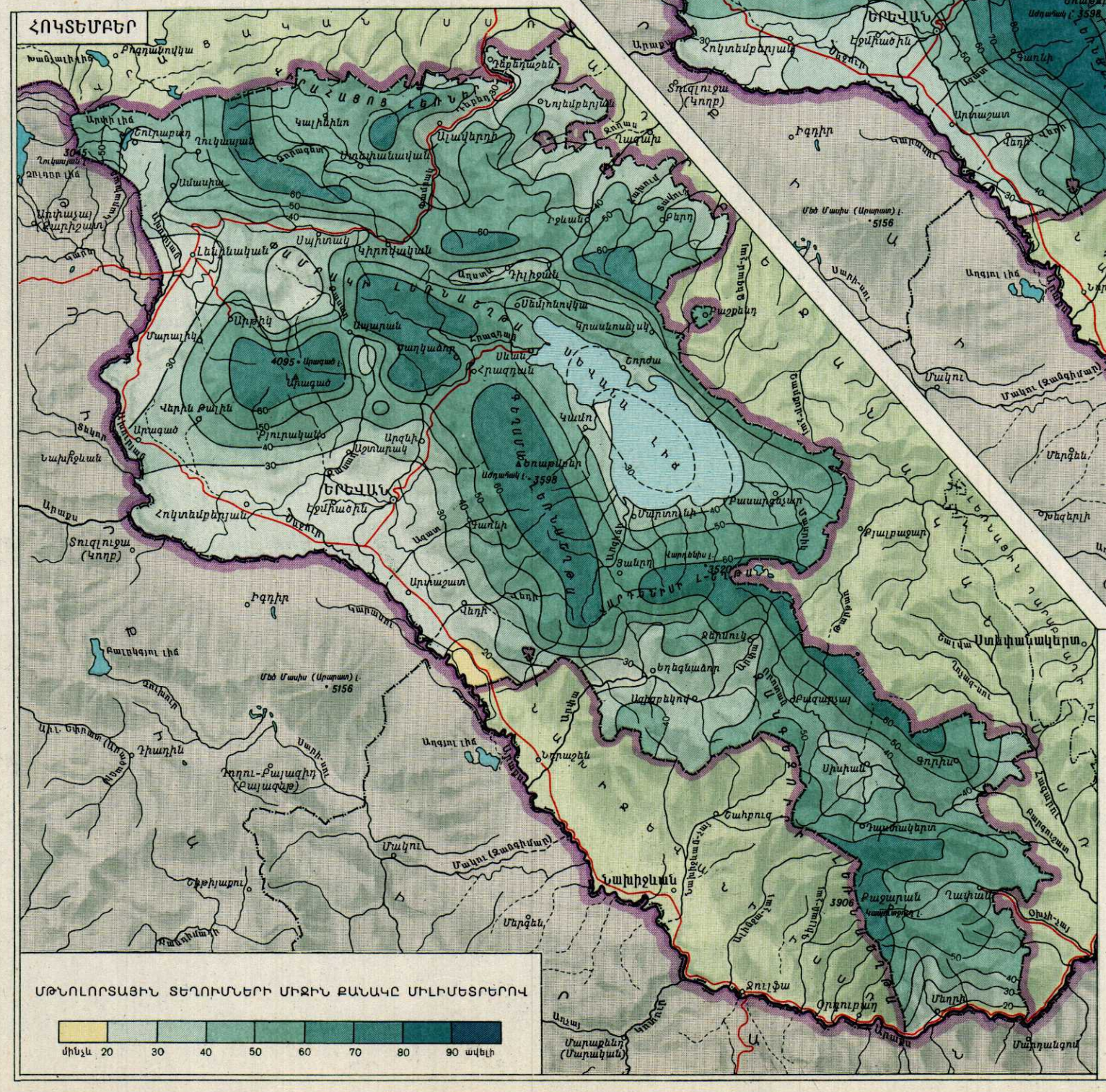
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
ԵՐԵՎԱՆ
Լենինական
Նախիջևան
Ստեփանակերտ
Մեծ Մասիս (Արարատ) լ. 5156
Ամուրի լ. 3598
Սևան լ. 1900
Ապարան
Արագած
Վերին Թալին
Հրազդան
Կամո
Գառնի
Գեղարդ
Սևանա լճ
Գավառ
Մարտունի
Վարդենիս լ. 3520
Սիսիան
Գորիս
Քաջարան
Դաստակերտ
Ղափան
Մեղրի
Ջուլֆա
Օրդուբադ
Նախիջևան
Մակու
Մակու (Ջանգիմարդ)
Մարաղա
Մարաբադ (Մարագան)
Ահար
Ջուղա
Մարդանգում
Տուզլուջա (Կողբ)
Իգդիր
Արտաշատ
Վեդի
Արարատ
Արտաշավան
Եղեգնաձոր
Վայք
Ջերմուկ
Ծաղկաձոր
Դիլիջան
Իջևան
Նոյեմբերյան
Ալավերդի
Տաշիր
Վանաձոր
Ստեփանավան
Կալինինո
Ամասիա
Տումանյան
Թումանյան
Ղազախ
Ղուկասյան
Ղորագեղ
Ղուրաբուլաղ
Ախուրյան
Արփի լիճ
Ախուրյան ջրամբ.
Ախուրյան ջրամբ.
Ախուրյան ջրամբ.

ՄԹՆՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԳՈՒՄԱՐԸ

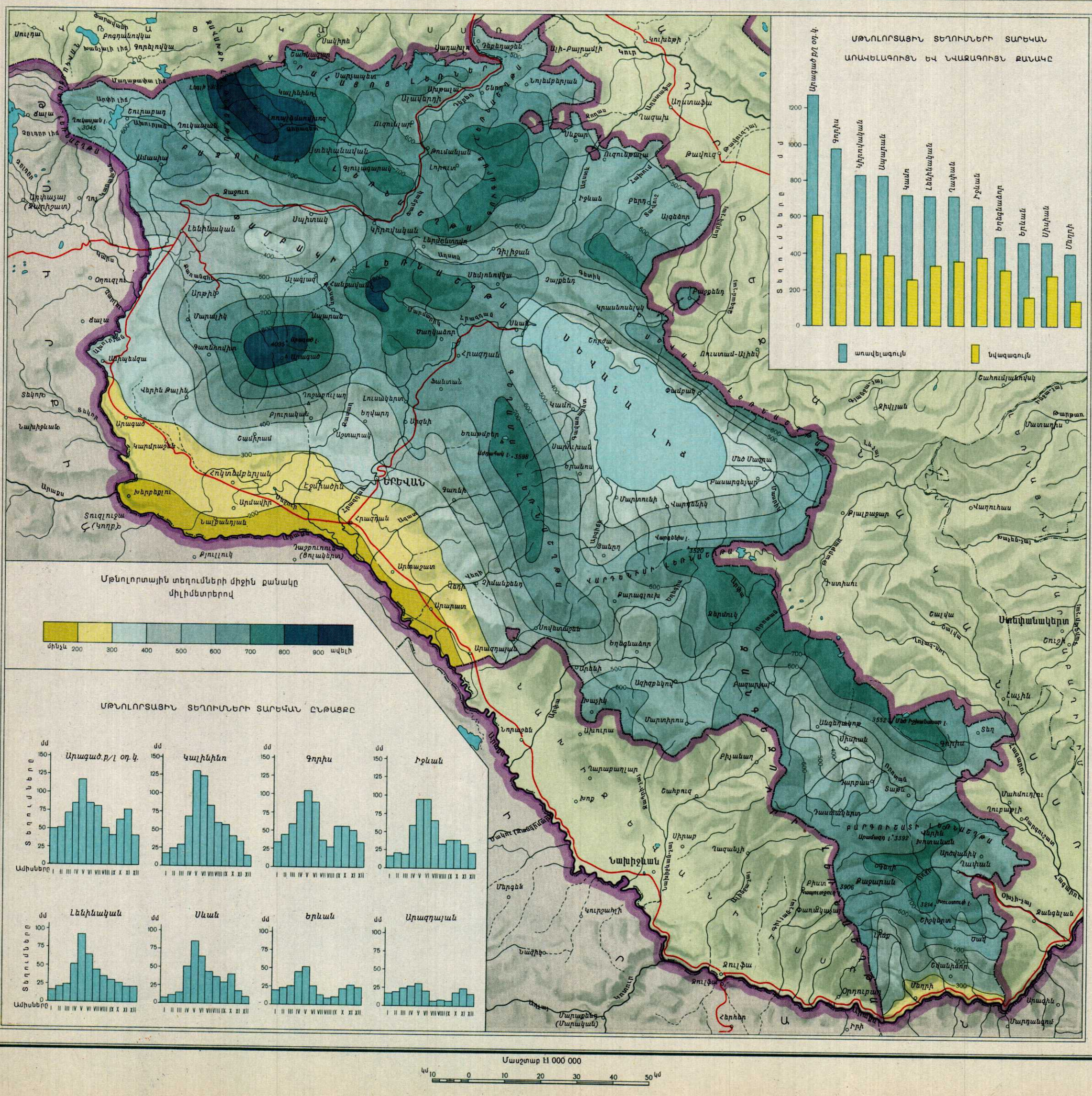

ՁՅՈՒՆԱԾԱԾԿՈՒՅԹԻ ՄԻՋԻՆ ՀԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏԱՍՆՕՐՅԱ ՄԱՔՍԻՄՈՒՄՆԵՐԻՑ

Ձյունածածկույթի հաստությունը (սմ)
մինչև 10 · 20 · 50 · 100 · 150 · ավելի

Ձյունածածկույթի տասնօրյա միջին հաստությունը

Ամիսները: XI XII I II III IV V VI VII

Արագած բ/լ օդ.կայան · Շուրաբադ · Լենինական · Երևան

ՁՅՈՒՆԱԾԱԾԿՈՒՅԹՈՎ ՕՐԵՐԻ ՄԻՋԻՆ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Օրերի թիվը
մինչև 30 · 60 · 90 · 120 · 180 · 240 · ավելի

ԿԱՅՈՒՆ ՁՅՈՒՆԱԾԱԾԿՈՒՅԹԻ ԱՌԱՋԱՑՄԱՆ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ

Կայուն ձյունածածկույթի առաջացման միջին ժամկետները
մինչև 20.X · 20.X · 1.XI · 10.XI · 20.XI · 1.XII · 10.XII · 20.XII · 1.I

Ջոնաներ, որտեղ կայուն ձյունածածկույթ դիտվում է ձմեռների 50 %-ից պակաս

ԿԱՅՈՒՆ ՁՅՈՒՆԱԾԱԾԿՈՒՅԹԻ ՎԵՐԱՆԱԼՈՒ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ

Կայուն ձյունածածկույթի վերանալու միջին ժամկետները
1.III · 10.III · 20.III · 1.IV · 10.IV · 20.IV · 20.V · 20.VI · 20.VI-ից հետո

Ջոնաներ, որտեղ կայուն ձյունածածկույթ դիտվում է ձմեռների 50 %-ից պակաս

Մասշտաբ 1:2 000 000

կմ 20 0 20 40 60 80 100 կմ

ՏԱՐԵԿԱՆ ԳՈԼՈՐՇՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գոլորշունակությունը մմ

մինչև 600 · 700 · 800 · 900 · 1000 · 1100 · 1200 · 1300 · 1400 ավելի

Գոլորշունակության տարեկան ընթացքը մմ

Ստեփանավան · Արագած բ/լ օդ.կայան

Ամիսներ՝ I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

Գոլորշունակությունը մմ

Ջերմուկ · Հոկտեմբերյան · Շորժա · Մեղրի

ԱՄՊԱՐՈՊՈՎ ՕՐԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Ամպրոպների հավանականությունը օրվա տարբեր ժամանակամիջոցներում մայիսին (տոկոսներով)

Լենինական · Երևան · Ղափան · Կամո

Տոկոսներ

Օրվա ժամերը 1–7 · 7–13 · 13–19 · 19–1

Ամպրոպով օրերի թիվը

մինչև 30 · 40 · 50 · 60 · ավելի

Ամպրոպով օրերի թվի տարեկան ընթացքը

Արագած բ/լ օդ.կայան · Լենինական · Երևան · Գորիս

Ամպրոպով օրերի թիվը

Ամիսներ՝ Ա մ ի ս ն ե ր ը

ԿԱՐԿՈՒՏՈՎ ՕՐԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

մինչև 2 · 4 · 6 · 8 · 10 ավելի

Կարկուտով օրերի թվի տարեկան ընթացքը

Արագած բ/լ օդ.կայան · Լենինական · Ստեփանավան · Գորիս · Երևան · Իջևան · Եղեգնաձոր · Մեղրի

Կարկտոտով օրերի թիվը

Ամիսներ՝ Ա մ ի ս ն ե ր ը

ՄԱՌԱԽՈՒՂՈՎ ՕՐԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

մինչև 10 · 30 · 50 · 70 · 90 ավելի

Մառախուղով օրերի թվի տարեկան ընթացքը

Սիսիանի լեռնանցք · Արագած բ/լ օդ.կայան · Սեմյոնովկա · Գորիս · Երևան · Շորժա

Մառախուղով օրերի թիվը

Ամիսներ՝ Ա մ ի ս ն ե ր ը

Մասշտաբ 1:2 000 000

կմ 20 0 20 40 60 80 100 կմ

Լեռն. Ղարաբաղ

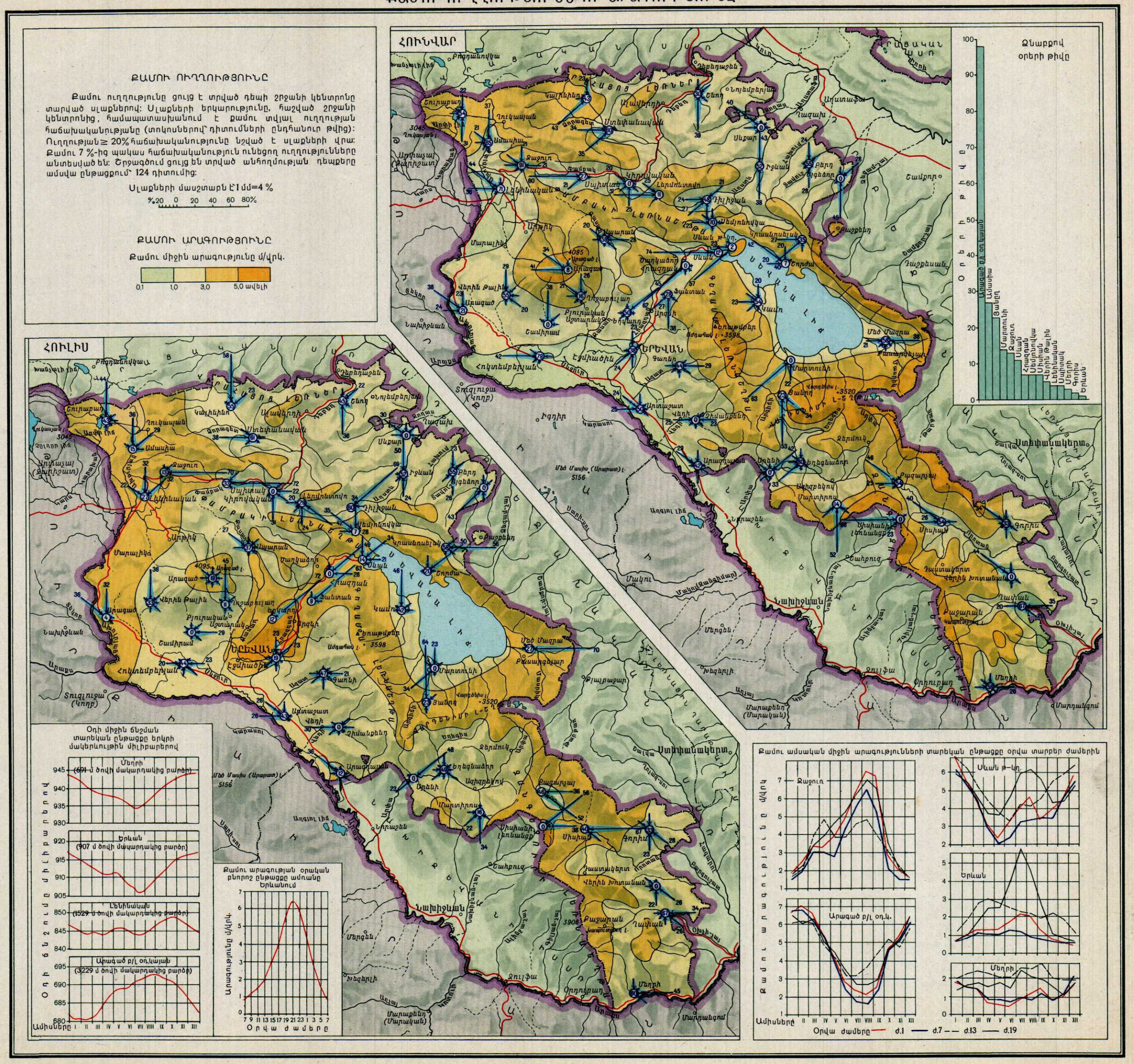
ՔԱՄՈՒ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆԸ
Քամու ուղղությունը ցույց է տրված դեպի շրջանի կենտրոնը տարված սլաքներով: Սլաքների երկարությունը, հաշված շրջանի կենտրոնից, համապատասխանում է քամու տվյալ ուղղության հաճախականությանը (տոկոսներով՝ դիտումների ընդհանուր թվից): Ուղղության ≥ 20% հաճախականությունը նշված է սլաքների վրա: Քամու 7 %-ից պակաս հաճախականություն ունեցող ուղղությունները անտեսված են: Շրջագծում ցույց են տրված անհողմության դեպքերը ամսվա ընթացքում՝ 124 դիտումից:
Սլաքների մասշտաբն է՝ 1 մմ=4 %
%20 0 20 40 60 80%
ՔԱՄՈՒ ԱՐԱԳՈՒԹՅՈՒՆԸ
Քամու միջին արագությունը մ/վրկ.
0,1 1,0 3,0 5,0 ավելի
ՀՈՒՆՎԱՐ
ՀՈՒԼԻՍ
ՁՆԱԲՔՈՎ
օրերի թիվը
Օրերի թիվը
Ամիսները
Օդի միջին ճնշման տարեկան ընթացքը երկրի մակերևույթին միլիբարերով
Մեղրի (691 մ ծովի մակարդակից բարձր)
Երևան (907 մ ծովի մակարդակից բարձր)
Լենինական (1529 մ ծովի մակարդակից բարձր)
Արագած բ/լ օդ.կայան (3229 մ ծովի մակարդակից բարձր)
Օդի ճնշումը միլիբարերով
Ամիսները
Քամու արագության օրական բնորոշ ընթացքը ամռանը Երևանում
Արագությունը մ/վրկ.
Օրվա ժամերը
Քամու ամսական միջին արագությունների տարեկան ընթացքը օրվա տարբեր ժամերին
Ջաջուռ
Արագած բ/լ օդ.կ.
Սևան թ-կդ.
Երևան
Մեղրի
Քամու արագությունը մ/վրկ
Ամիսները
Օրվա ժամերը ժ.1 ժ.7 ժ.13 ժ.19
Մասշտաբ 1:1 500 000
կմ 15 0 15 30 45 60 75 կմ

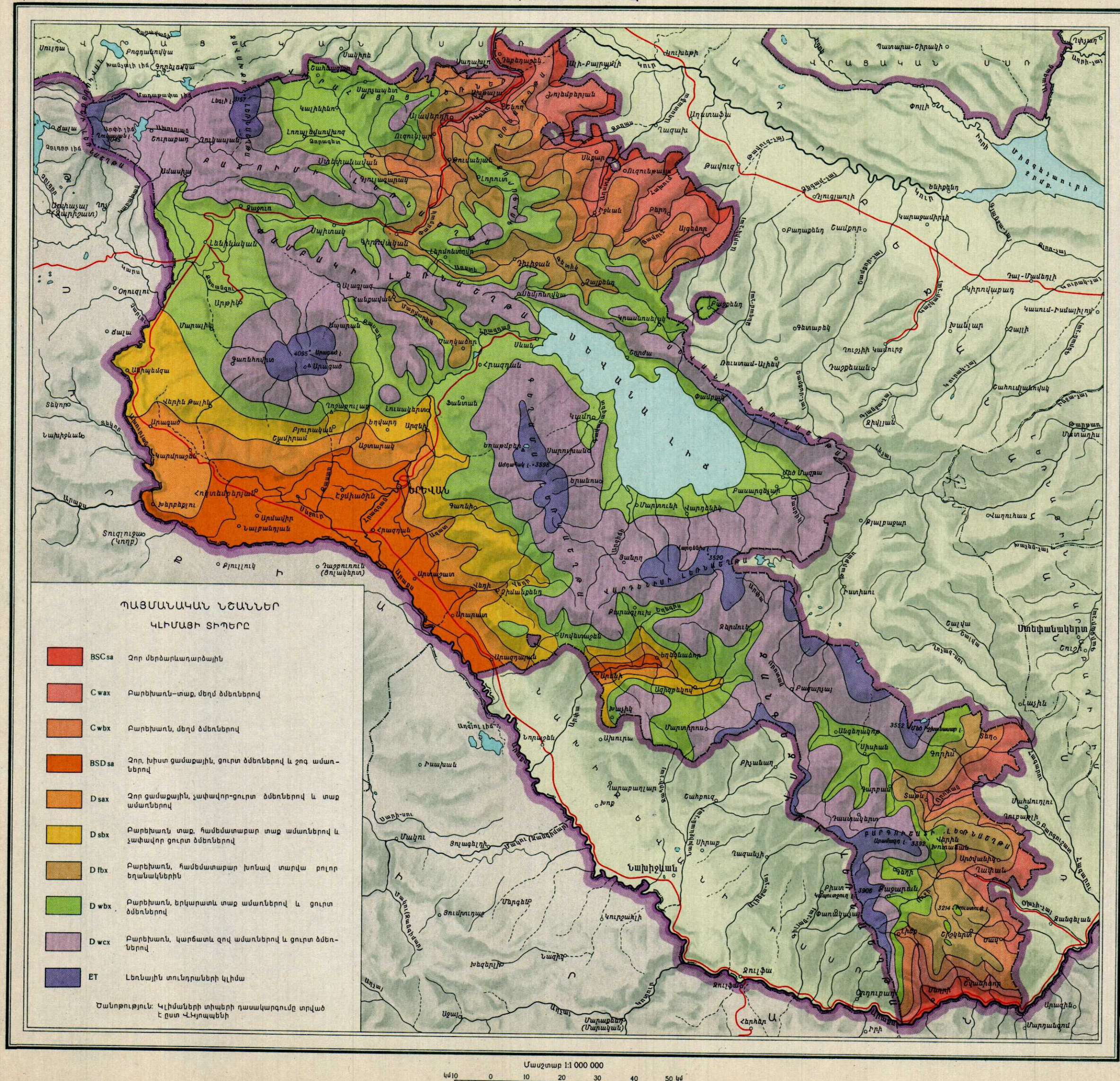
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
ԿԼԻՄԱՅԻ ՏԻՊԵՐԸ
BSCsa Չոր մերձարևադարձային
Cwax Բարեխառն–տաք, մեղմ ձմեռներով
Cwbx Բարեխառն, մեղմ ձմեռներով
BSDsa Չոր, խիստ ցամաքային, ցուրտ ձմեռներով և չոգ ամառներով
Dsax Չոր ցամաքային, չափավոր-ցուրտ ձմեռներով և տաք ամառներով
Dsbx Բարեխառն տաք, համեմատաբար տաք ամառներով և չափավոր ցուրտ ձմեռներով
Dfbx Բարեխառն, համեմատաբար խոնավ տարվա բոլոր եղանակներին
Dwbx Բարեխառն, երկարատև տաք ամառներով և ցուրտ ձմեռներով
Dwcx Բարեխառն, կարճատև զով ամառներով և ցուրտ ձմեռներով
ET Լեռնային տունդրաների կլիմա
Ծանոթություն: Կլիմաների տիպերի դասակարգումը տրված է ըստ Վ.Կյոպպենի
ԵՐԵՎԱՆ
ՍԵՎԱՆԱ ԼԻՃ
Մասշտաբ 1:1 000 000
կմ10 0 10 20 30 40 50 կմ

Արագած բ/լ օդ.կ.

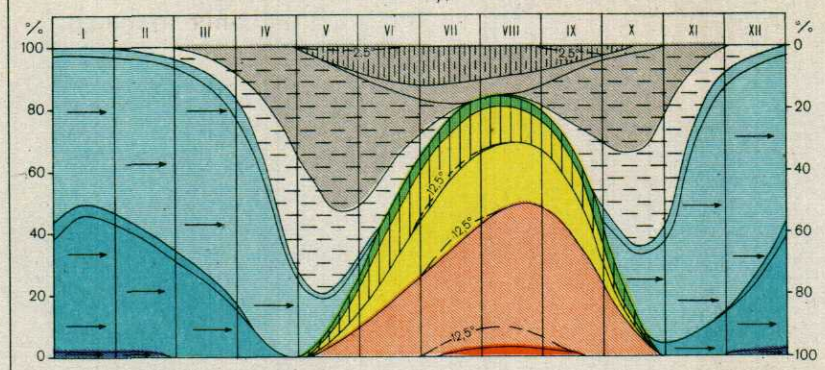

Սևան

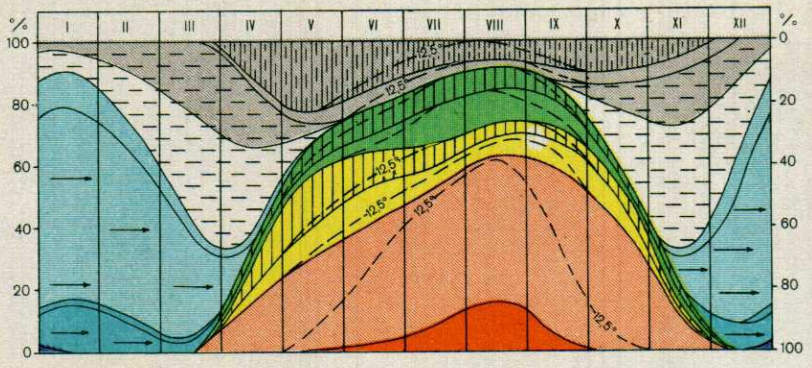

Կիրովական

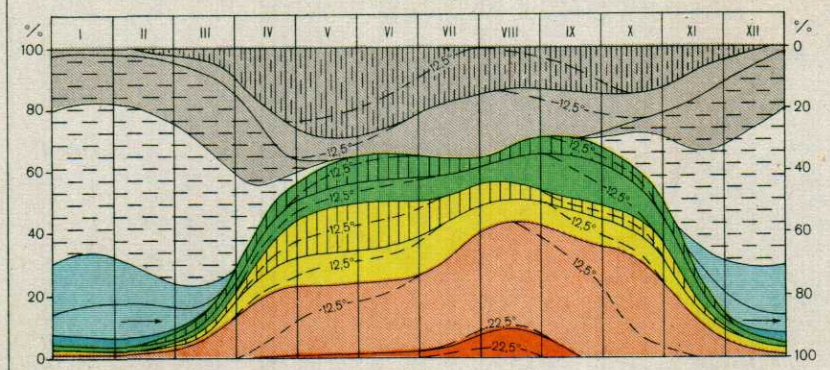

Իջևան

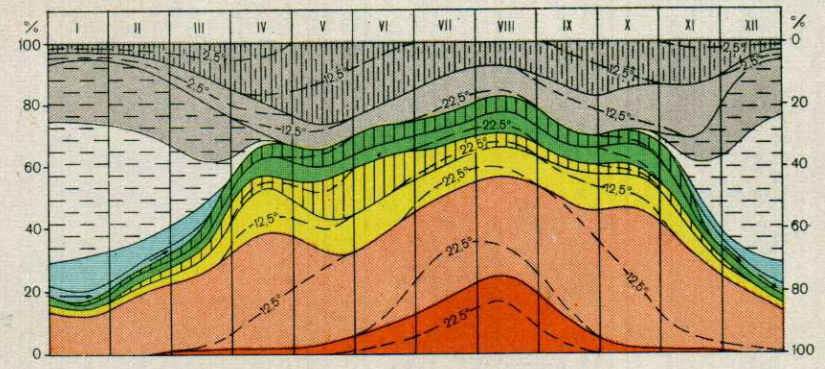

Լենինական

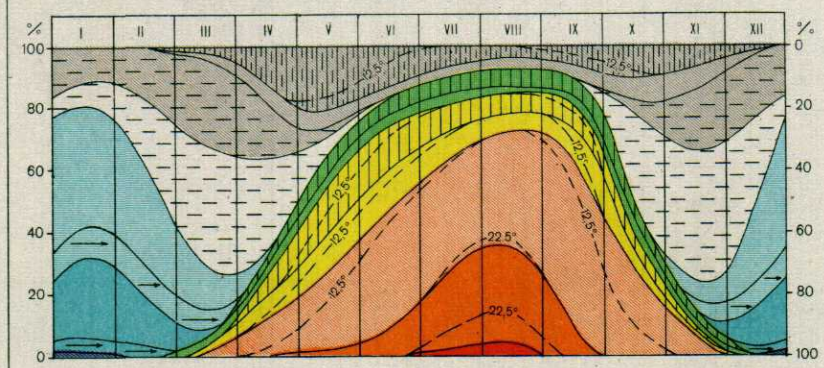

Սիսիան

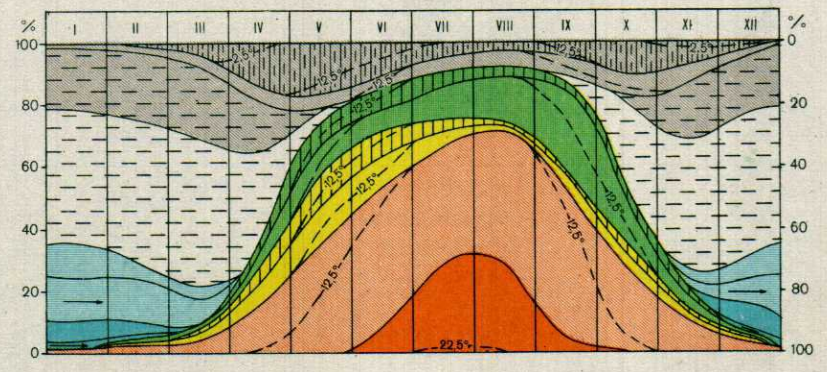

Վերին Թալին

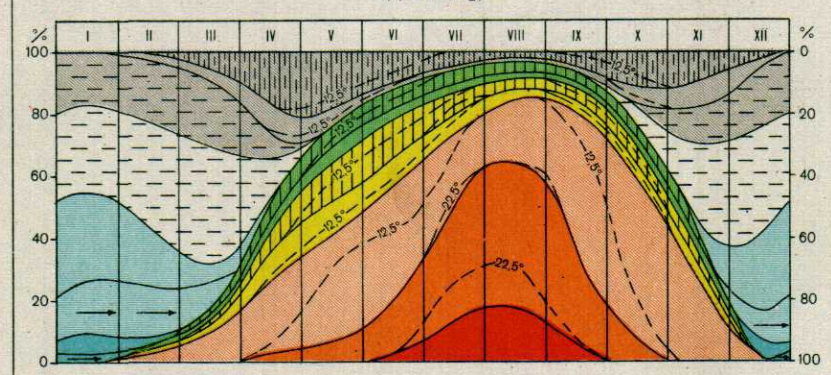

Գորիս

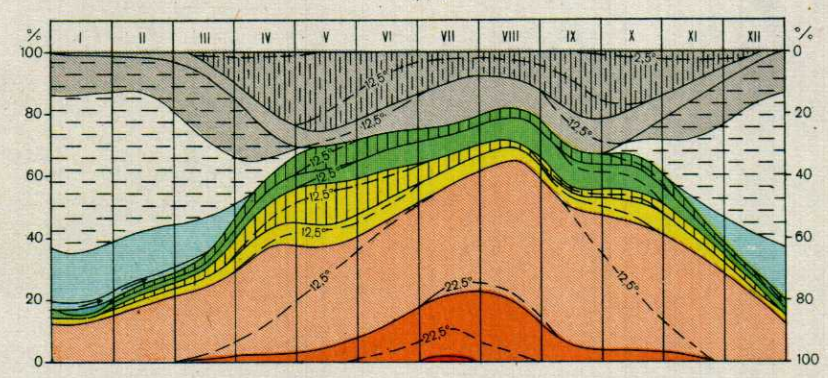

Երևան

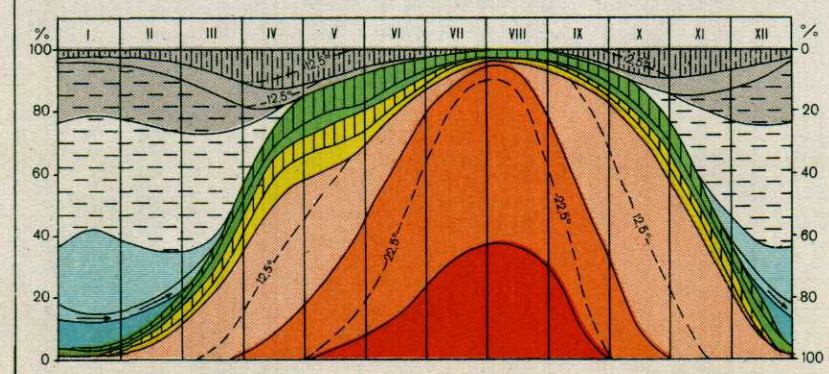

Մեղրի

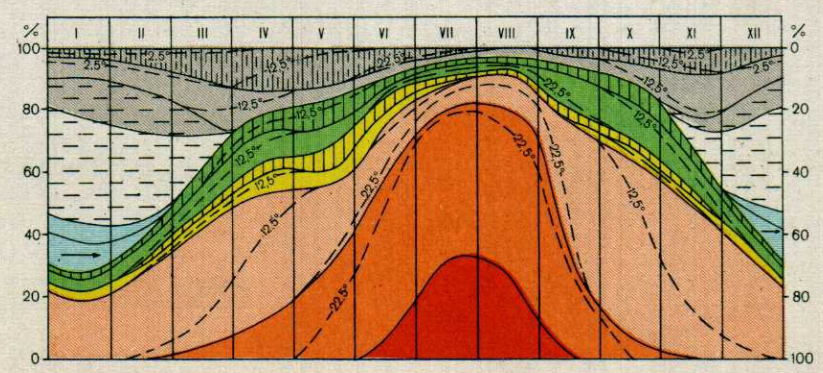

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ԱՆՍԱՌՆԱՄԱՆԻՔ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐ

- Չոր խորշակային ($t°_{cc} > 22°, r_{cc} < 40\%$)
- Չափավոր չոր ($t°_{cc} > 22°, r_{cc}$ 40%-ից մինչև 60%)
- Քիչ ամպամած
- Ցերեկն ամպամած
- Գիշերն ամպամած
- Թխպամած
- Անձրևային

ԵՂԱՆԱԿ, ԵՐԲ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆԸ 0°-ԻՑ ԱՆՑՆՈՒՄ Է

- Ցերեկն ամպամած
- Ցերեկը պարզ

ՍԱՌՆԱՄԱՆԻՔԱՅԻՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐ

- Թույլ և չափավոր սառնամանիքային ($t°_{cc}$ 0°-ից մինչև –12°)
- Զգալի սառնամանիքային ($t°_{cc}$ –13°-ից մինչև –22°)
- Խիստ սառնամանիքային ($t°_{cc}$ –23°-ից մինչև –32° և ցածր)

- Տեղումներով եղանակ
- → Քամոտ եղանակ
- --22.5°-- Օրական միջին ջերմաստիճանների կրկնելիությունը
- $t°_{cc}$ Օրական միջին ջերմաստիճանը
- r_{cc} Օրական միջին հարաբերական խոնավությունը

ԽՈՏԵՐԻ ԵՎ ԱՇՆԱՆԱՑԱՆ ՑՈՐԵՆԻ ՎԵԳԵՏԱՑԻԱՅԻ ՎԵՐՍԿՍՈՒՄԸ· ԽԱՂՈՂԻ ՀՅՈՒԹԱՇԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆԸ

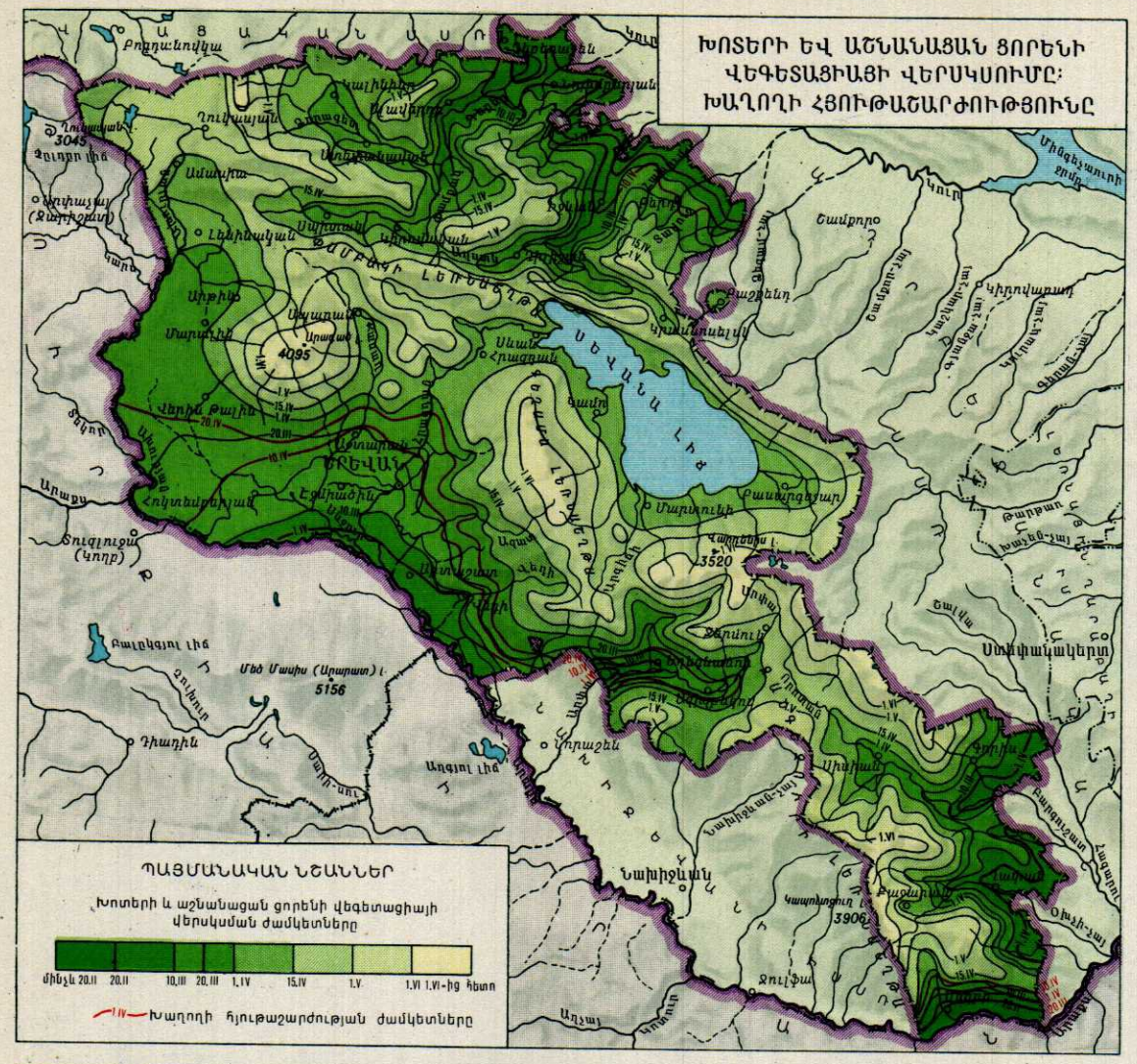

ԿԱՐՏՈՖԻԼԻ ՏՆԿՈՒՄԸ· ԾԻՐԱՆԵՆՈՒ ԾԱՂԿԱԲՈՂԲՈՋՆԵՐԻ ՈՒՌՉԵԼԸ

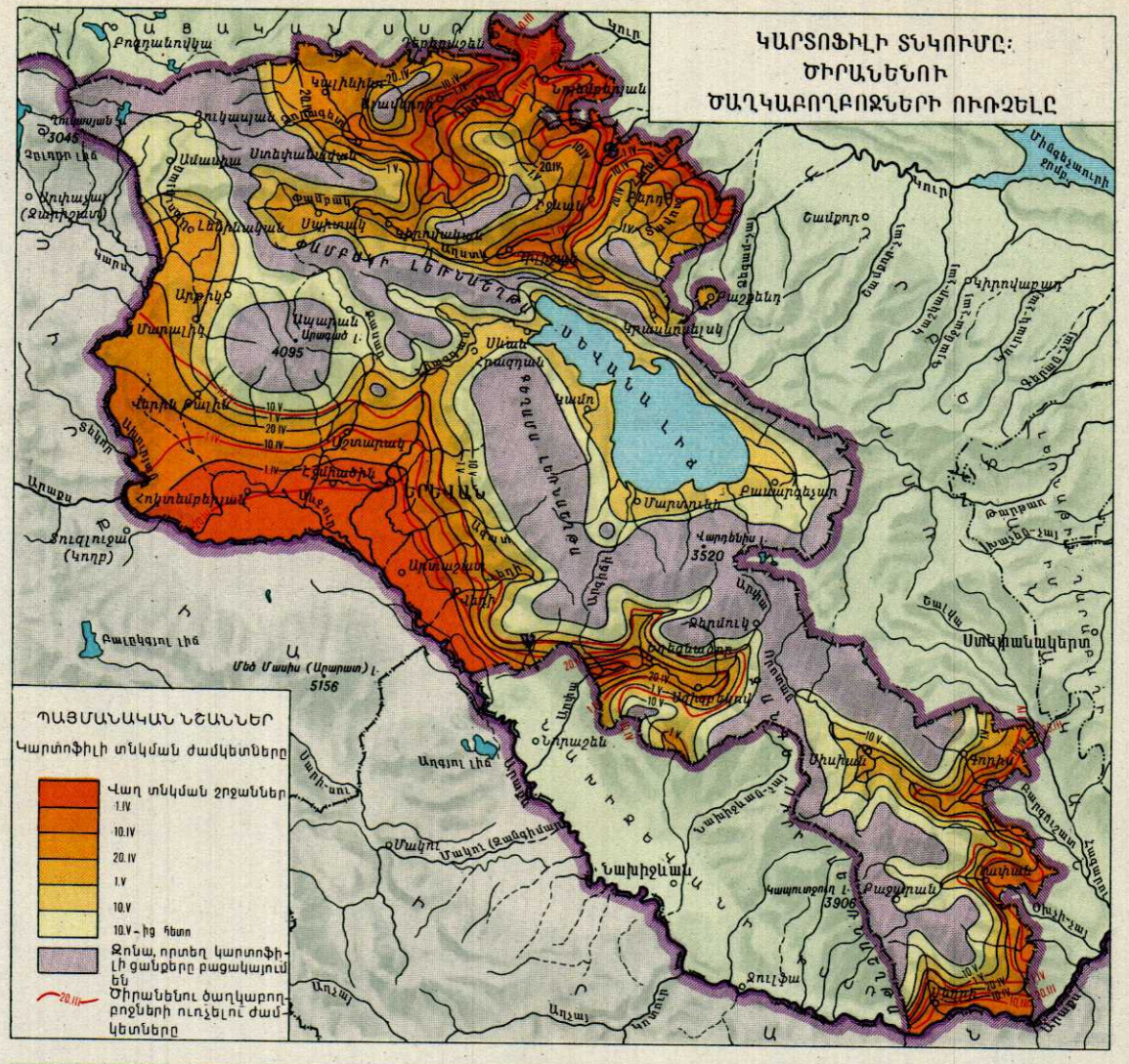

ԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆԻ ՑԱՆՔԸ· ԾԽԱԽՈՏԻ ՍԱԾԻԼՈՒՄԸ

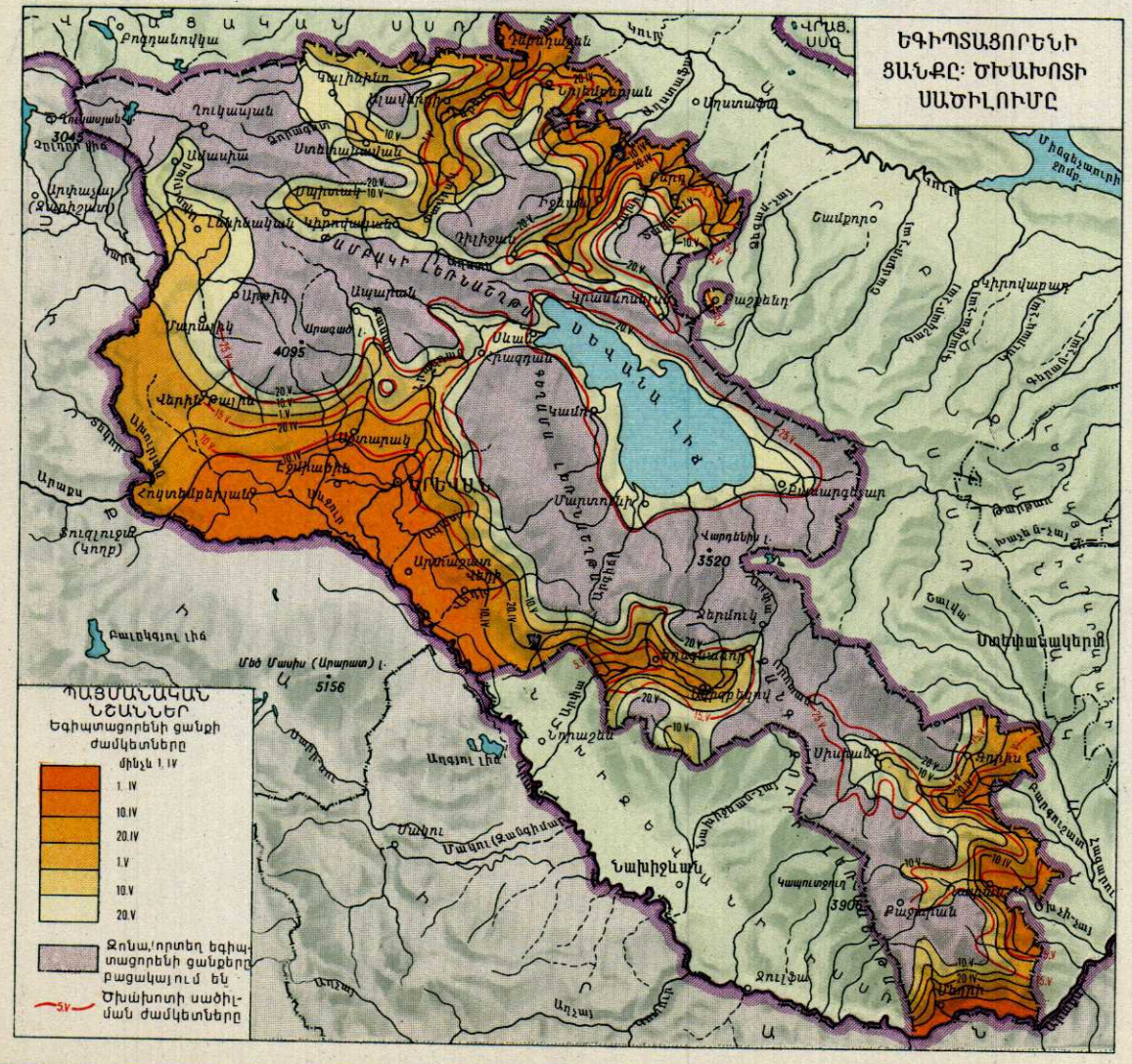

ԽՆՁՈՐԵՆՈՒ ԾԱՂԿԱԲՈՂԲՈՋՆԵՐԻ ՈՒՌՉԵԼԸ· ԲԱՄԲԱԿԵՆՈՒ ՑԱՆՔԸ

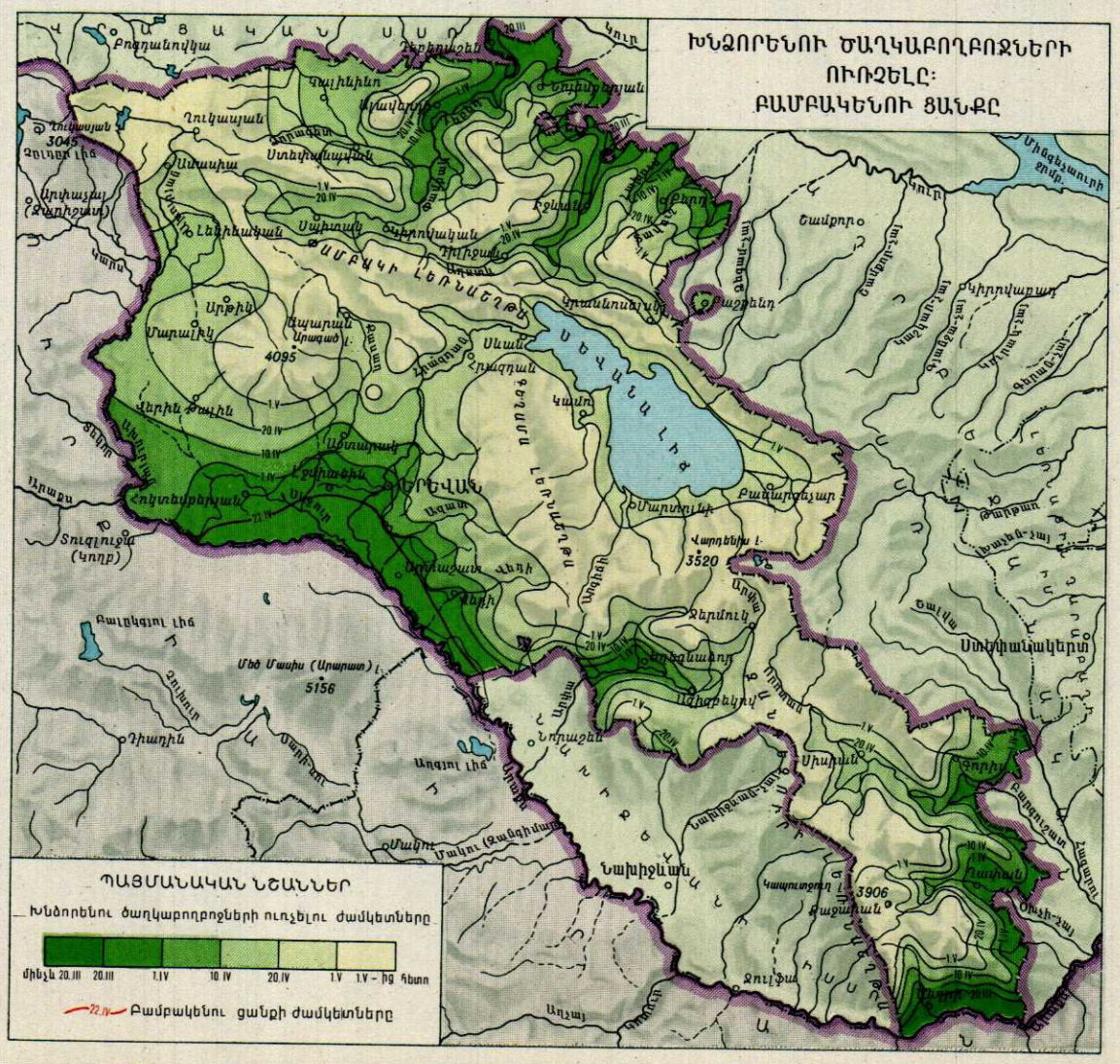

Մասշտաբ 1:2 000 000

կմ 20 0 20 40 60 80 100 կմ

ԱՇՆԱՆԱՑԱՆ ՑՈՐԵՆԻ ՀԱՍԿԱՑՄԱՆ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ. ԽԱՂՈՂԻ ՎԱՂԻ ԾԱՂԿՈՒՄԸ

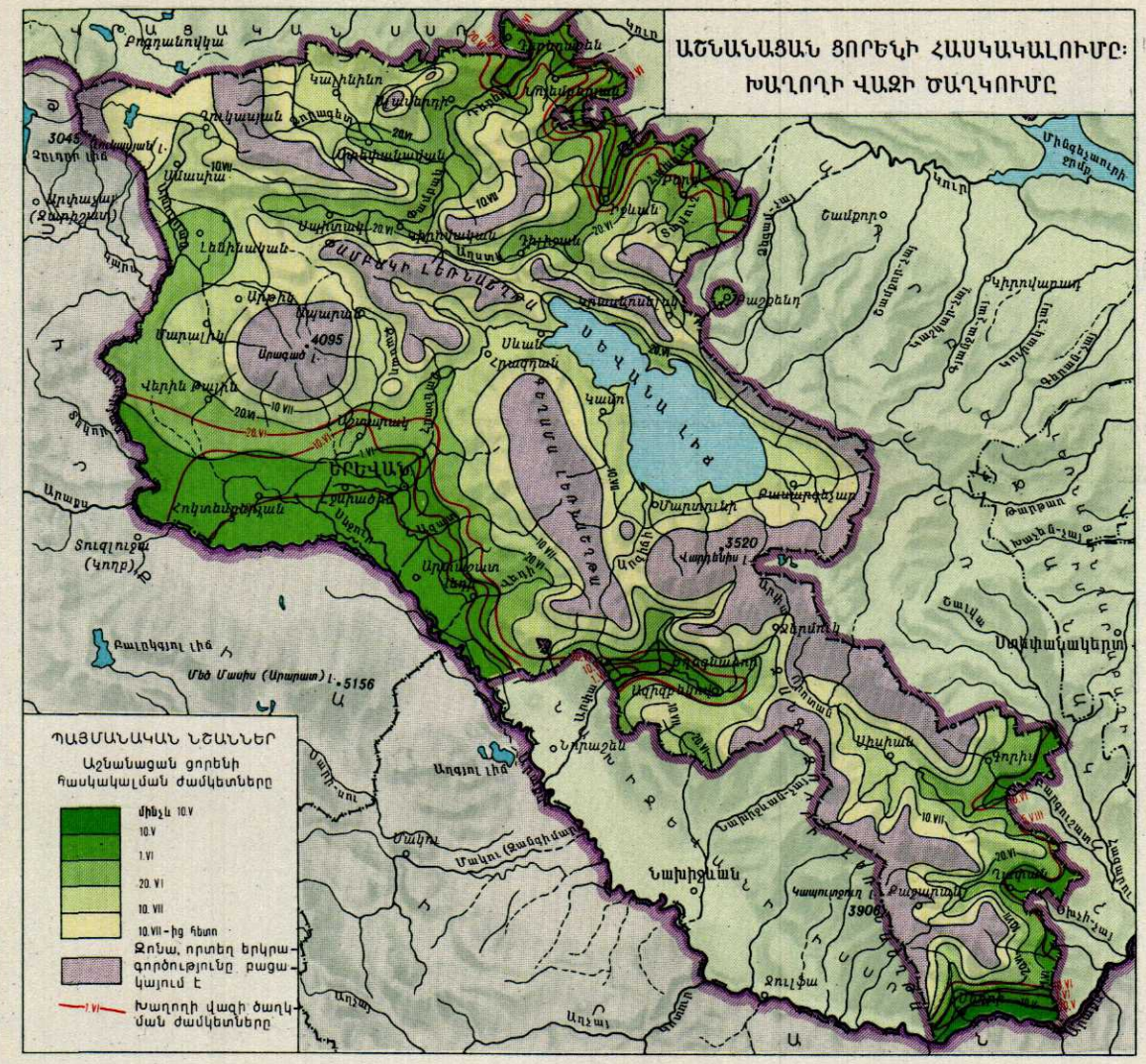

ԿԱՐՏՈՖԻԼԻ ԾԱՂԿՈՒՄԸ. ԾԻՐԱՆԵՆՈՒ ԾԱՂԿՈՒՄԸ

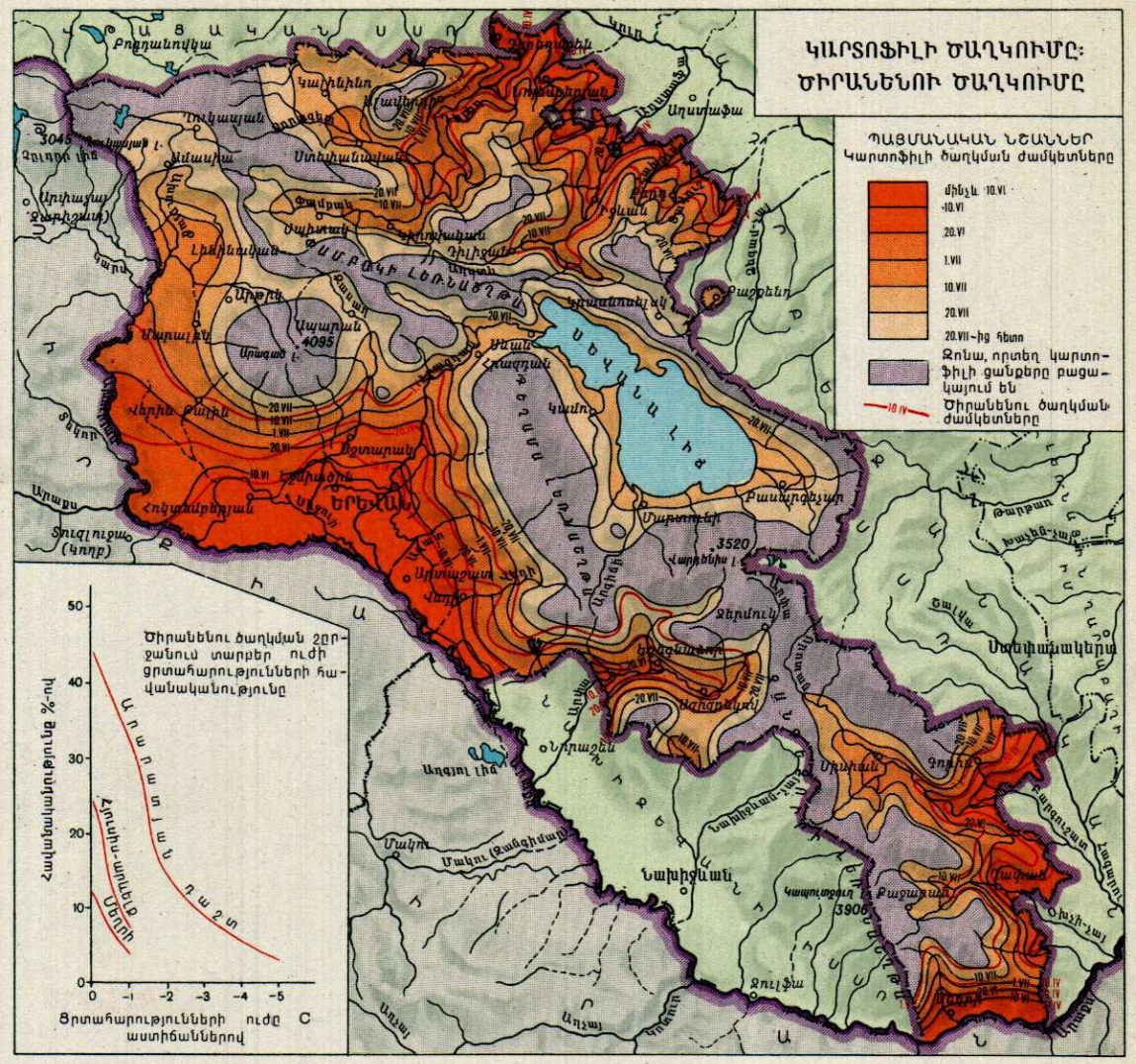

ԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆԻ ԿԱԹՆԱՅԻՆ ՀԱՍՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ. ԾԽԱԽՈՏԻ ԾԱՂԿՈՒՄԸ

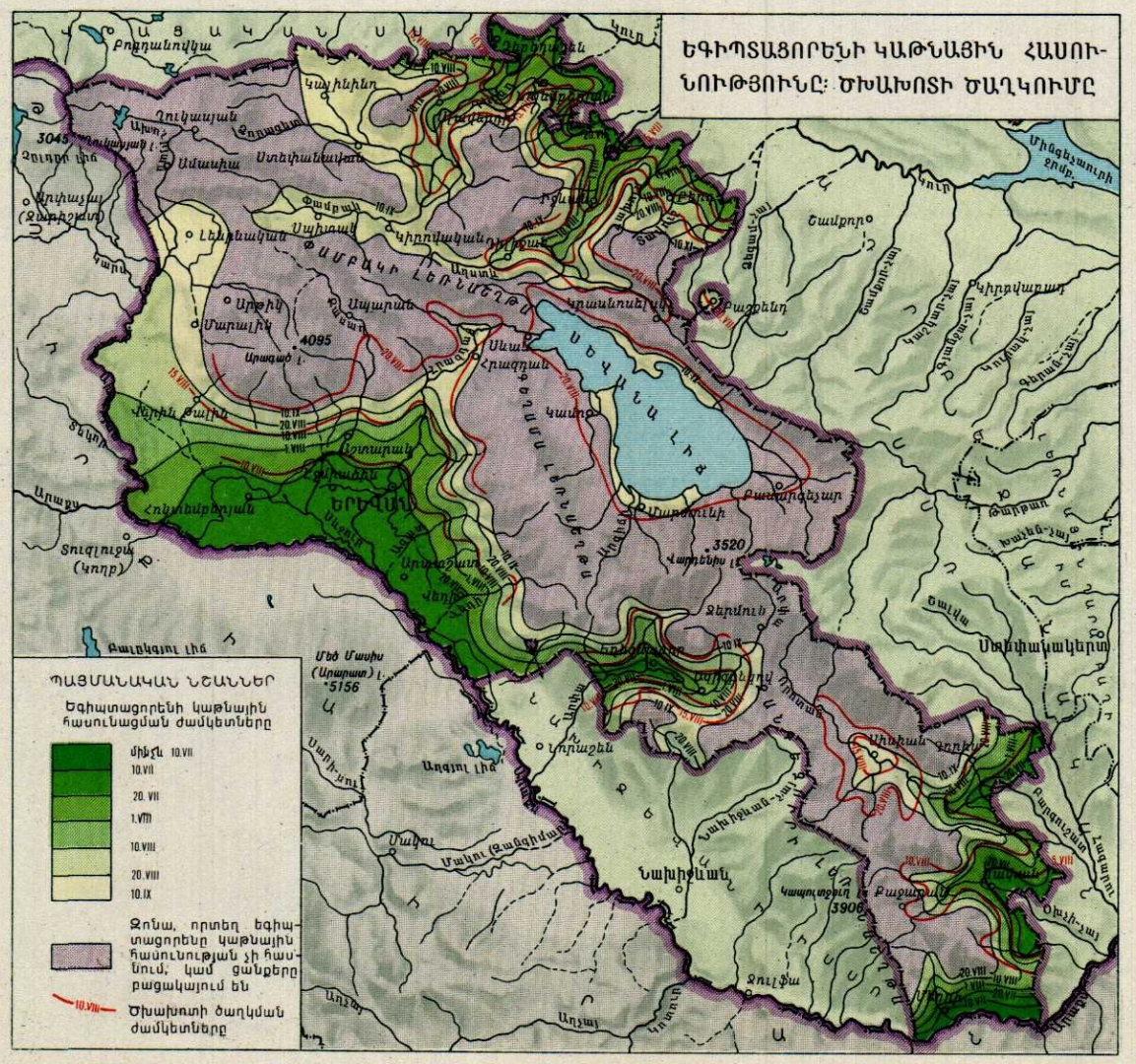

ԽՆՁՈՐԵՆՈՒ ԾԱՂԿՈՒՄԸ. ԲԱՄԲԱԿԵՆՈՒ ԾԱՂԿՈՒՄԸ

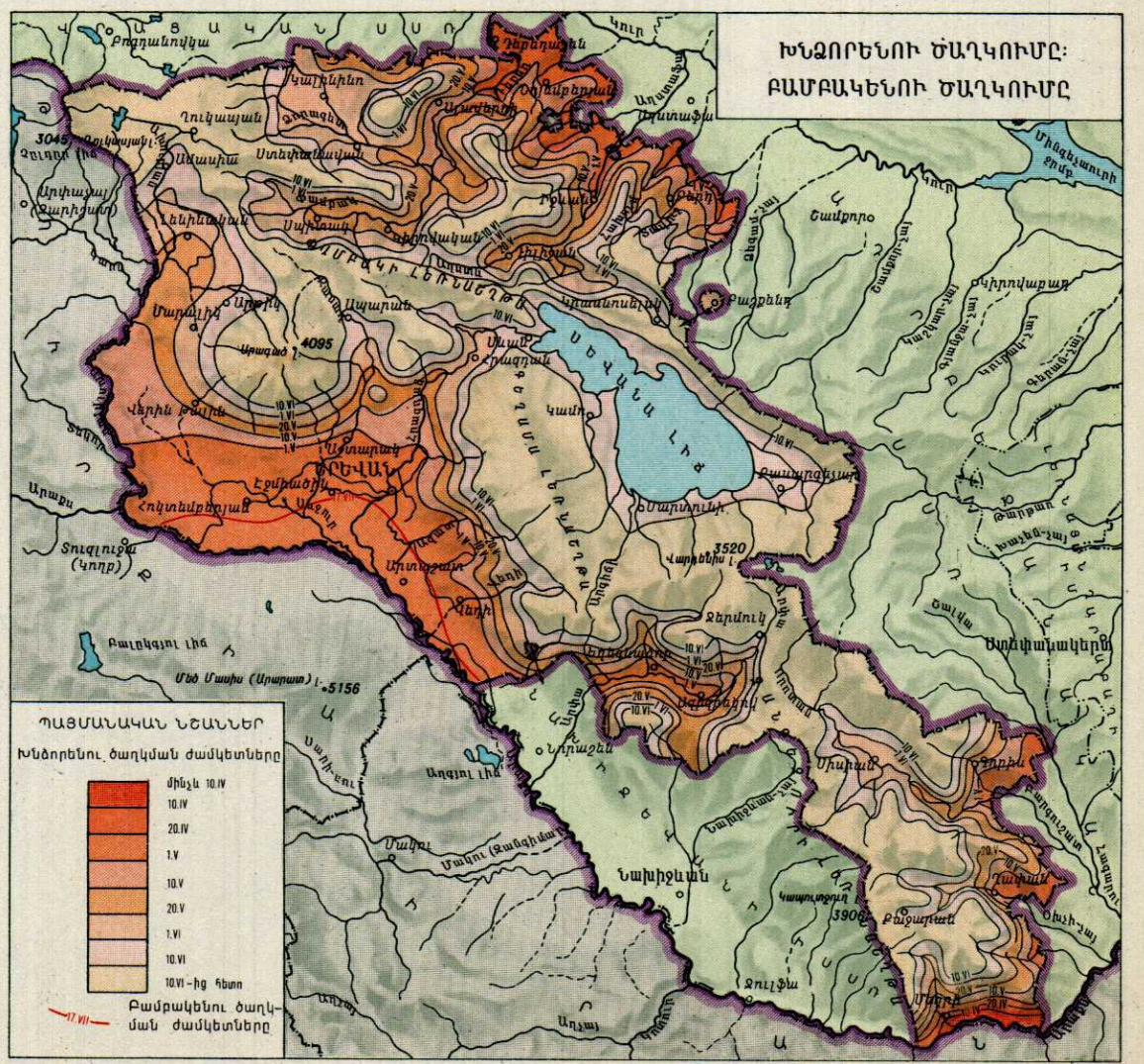

Մասշտաբ 1:2 000 000

կմ 20 0 20 40 60 80 100 կմ

ԱՇՆԱՆԱՅԱՆ ՑՈՐԵՆԻ ՄՈՄԱՅԻՆ ՀԱՍՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ: ԽԱՂՈՂԻ ՀԱՍՈՒՆԱՑՈՒՄԸ

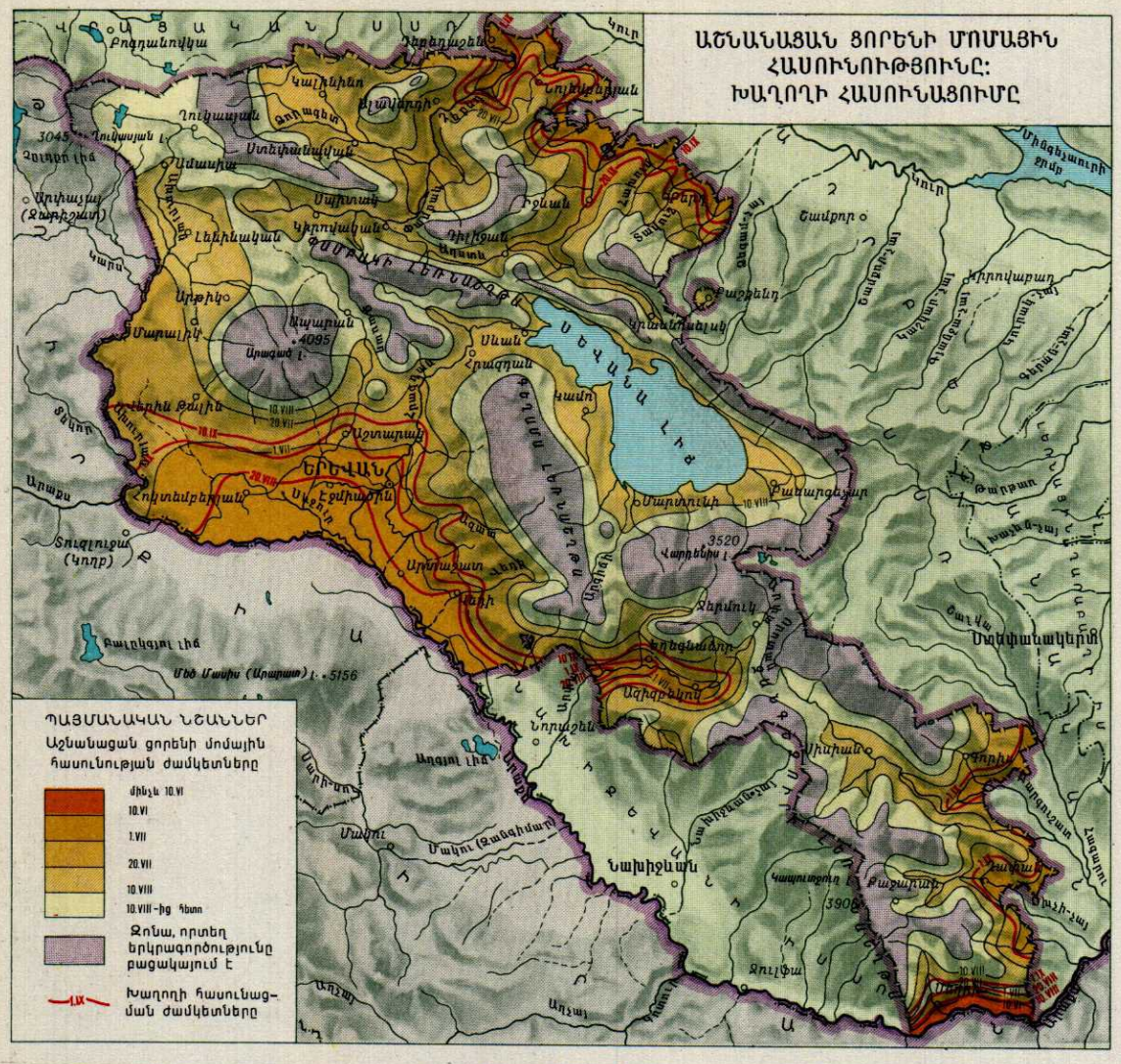

ԾԻՐԱՆԻ ՀԱՍՈՒՆԱՑՈՒՄԸ: ԲԱՄԲԱԿԵՆՈՒ ԿՆԳՈՒՂՆԵՐԻ ԲԱՑՎԵԼԸ

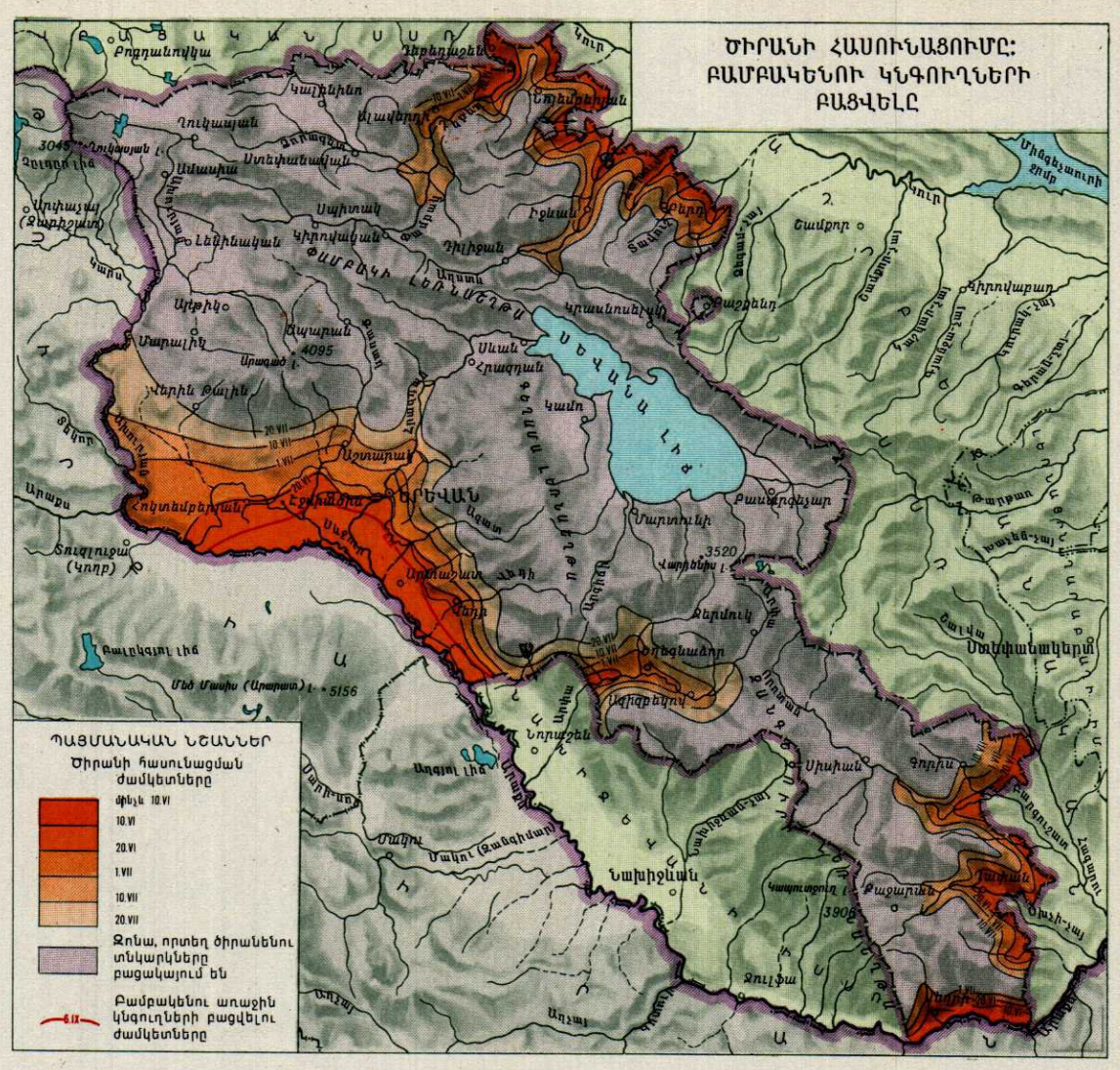

ՕԴԻ 5°-ԻՑ ԲԱՐՁՐ ՄԻՋԻՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՕՐԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

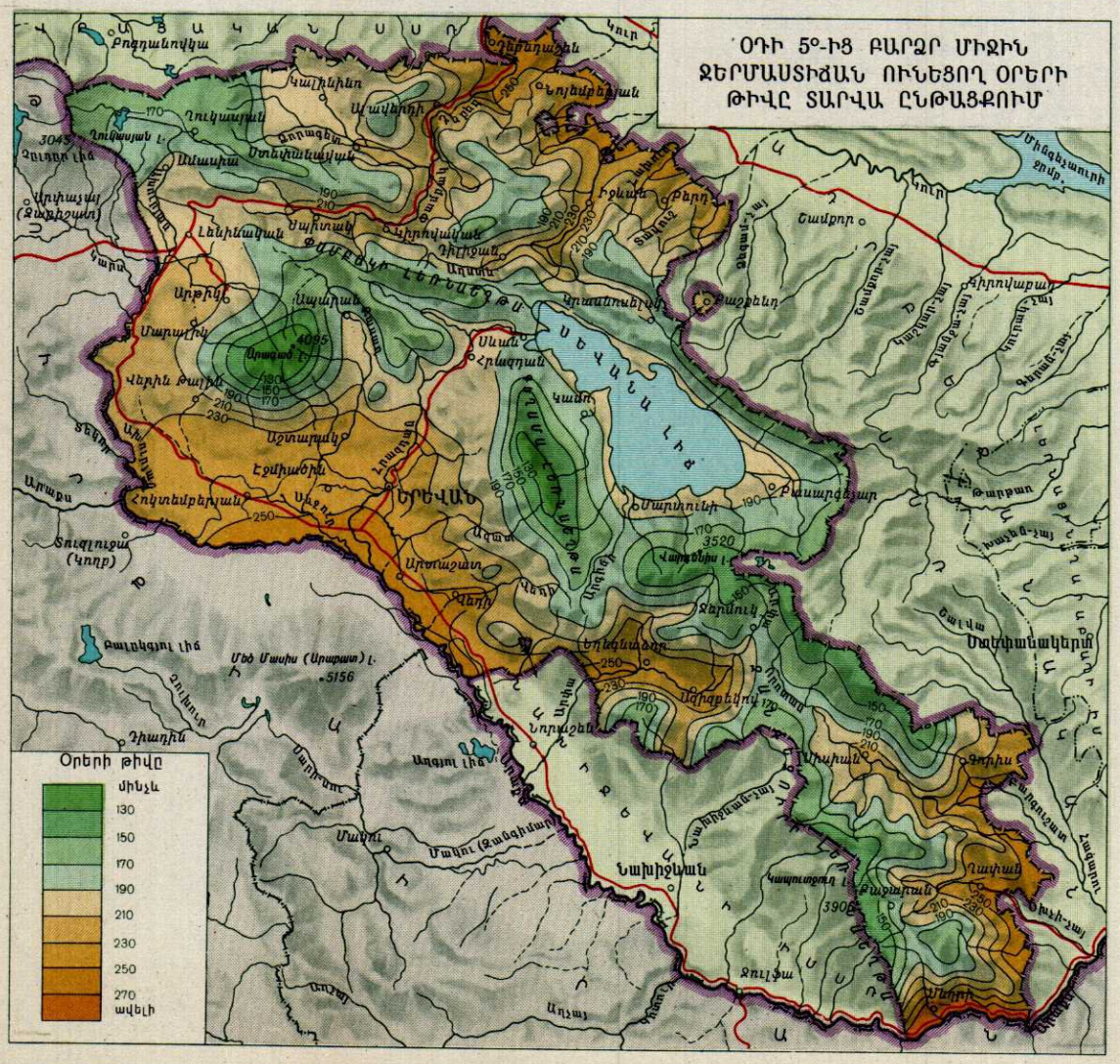

ՕԴԻ 10°-ԻՑ ԲԱՐՁՐ ՄԻՋԻՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՕՐԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

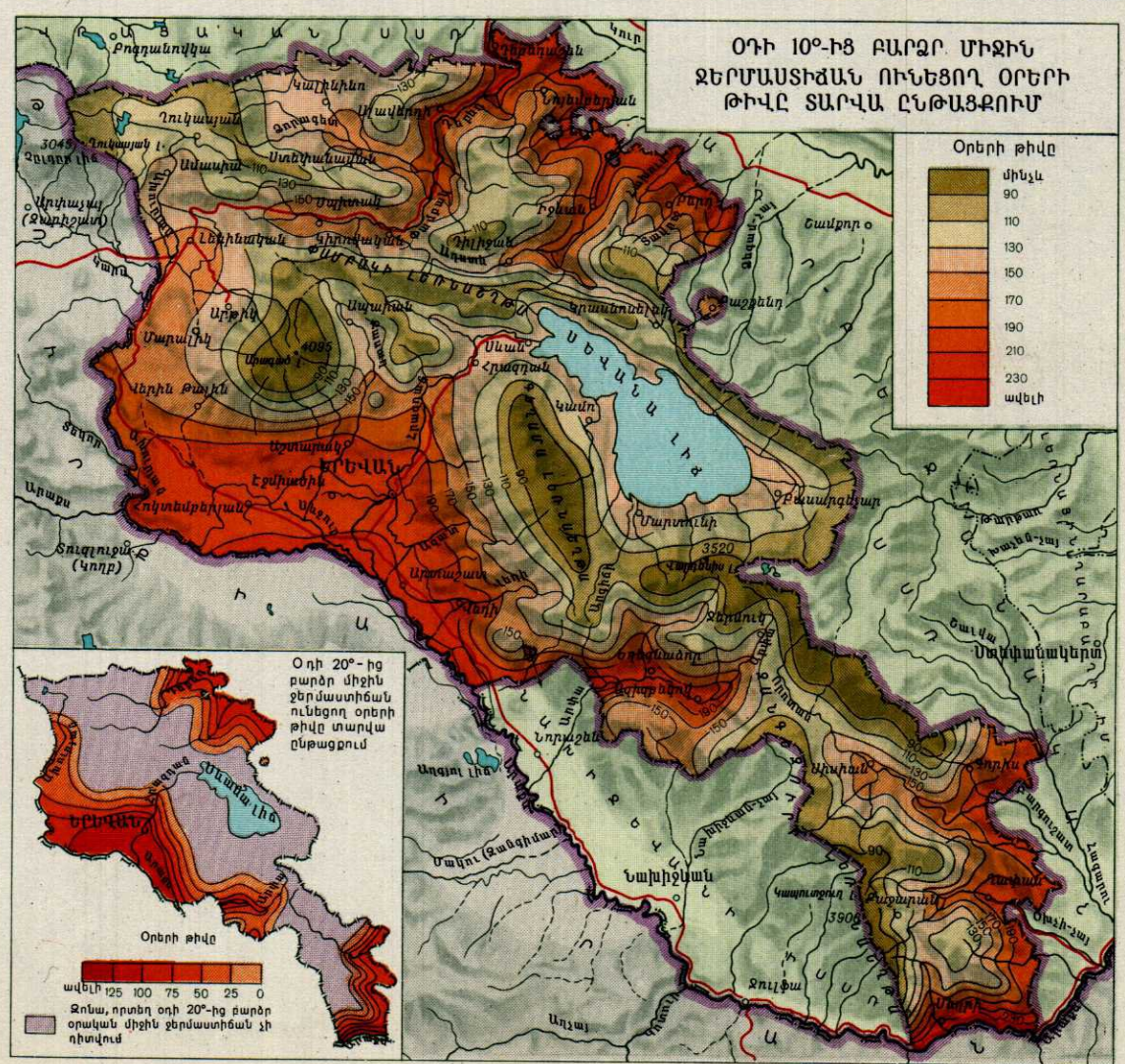

Մասշտաբ 1:2 000 000

կմ 20 0 20 40 60 80 100 կմ

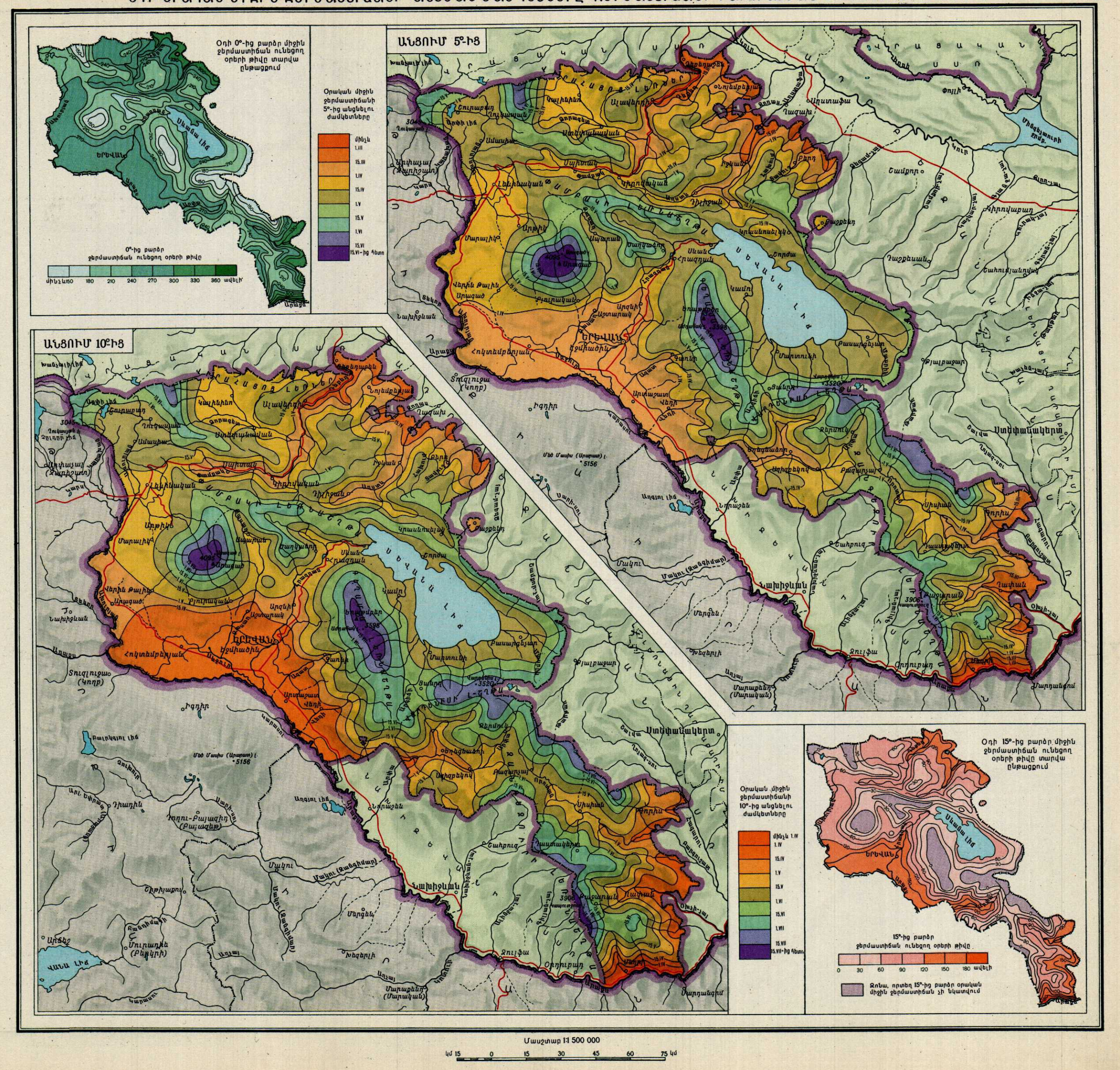
Օդի 0°-ից բարձր միջին ջերմաստիճան ունեցող օրերի թիվը տարվա ընթացքում
0°-ից բարձր ջերմաստիճան ունեցող օրերի թիվը
մինչև 150 180 210 240 270 300 330 360 ավելի
Օրական միջին ջերմաստիճանի 5°-ից անցնելու ժամկետները
մինչև 1.III
15.III
1.IV
15.IV
1.V
15.V
1.VI
15.VI
15.VI-ից հետո
ԱՆՑՈՒՄ 5°-ԻՑ
ԱՆՑՈՒՄ 10°-ԻՑ
Օրական միջին ջերմաստիճանի 10°-ից անցնելու ժամկետները
մինչև 1.IV
1.IV
15.IV
1.V
15.V
1.VI
15.VI
1.VII
15.VII
15.VII-ից հետո
Օդի 15°-ից բարձր միջին ջերմաստիճան ունեցող օրերի թիվը տարվա ընթացքում
15°-ից բարձր ջերմաստիճան ունեցող օրերի թիվը
0 30 60 90 120 150 180 ավելի
Ջոնա, որտեղ 15°-ից բարձր օրական միջին ջերմաստիճան չի նկատվում
Մասշտաբ 1:1 500 000
կմ 15 0 15 30 45 60 75 կմ

ԲՈԼՈՐ ՏԻՊԻ ՄԹՆՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ԵՐԱՇՏՈՎ ԵՎ ԽՈՐՇԱԿՆԵՐՈՎ ՕՐԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Օրերի թիվը
մինչև 20 40 60 80 100 ավելի
Ինտենսիվ երաշտով և խորշակներով օրերի թիվը

Բոլոր տիպի երաշտով ու խորշակներով օրերի թվի տարեկան ընթացքը
Օրերի թիվ
Ամիսներ
Երևան
Սիսիան
Մեղրի
Գորիս
Սևան

ՄԻՋԻՆ ԻՆՏԵՆՍԻՎՈՒԹՅԱՆ ՄԹՆՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ԵՐԱՇՏՈՎ ԵՎ ԽՈՐՇԱԿՆԵՐՈՎ ՕՐԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Օրերի թիվը
մինչև 10 20 30 40 50
Շատ ինտենսիվ երաշտի և խորշակների ենթակա շրջաններ (10-15 տարին մեկ անգամ)

ՕԴԻ ՕՐԱԿԱՆ ՄԻՋԻՆ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆԻ 0°-ԻՑ ԱՆՑՆԵԼՈՒ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆԻ ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՄԻՋՈՑՈՒՄ

Անցման ժամկետները
մինչև 1.II 1.II 20.II 10.III 1.IV 20.IV 10.V 10.V-ից հետո

ՏԱՔ ԺԱՄԱՆԱԿԱՄԻՋՈՑՈՒՄ ՕԴԻ 0°-ԻՑ ԲԱՐՁՐ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԻ ԳՈՒՄԱՐԸ

Ջերմաստիճանների գումարը ըստ C
մինչև 1000 2000 2500 3000 4000 4500 5000 ավելի

Մասշտաբ 1:2 000 000
կմ 20 0 20 40 60 80 100 կմ

Օդի 5°-ից բարձր օրական միջին ջերմաստիճանների գումարի աճը

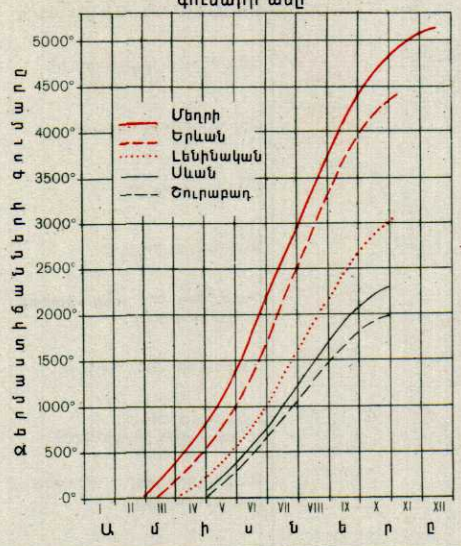

Ջերմաստիճանների գումարը (ըստ C)

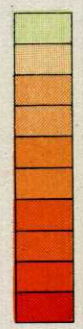

5°–ԻՑ ԲԱՐՁՐ

10°–ԻՑ ԲԱՐՁՐ

Օդի 10°-ից բարձր օրական միջին ջերմաստիճանների գումարի աճը

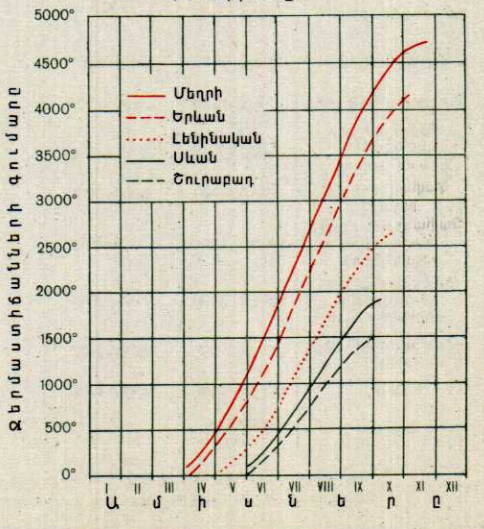

Ջերմաստիճանների գումարը (ըստ C)

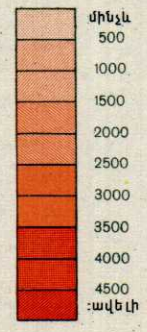

Մասշտաբ 1:1 500 000

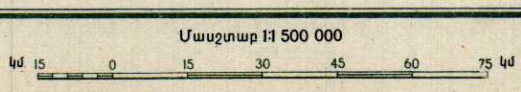

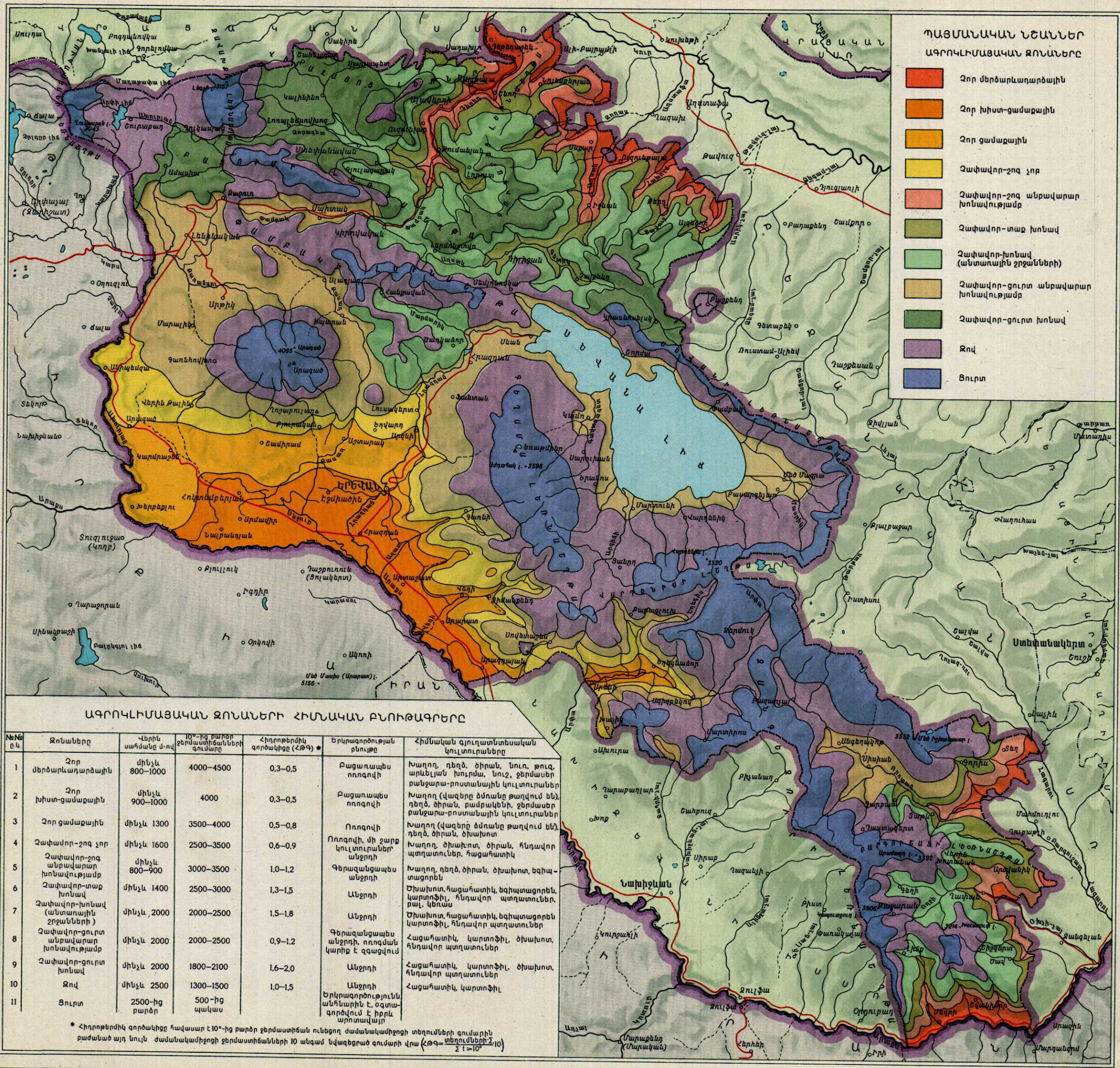

ԱԳՐՈԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ԶՈՆԱՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳՐԵՐԸ

№№ ը.կ.	Զոնաները	Վերին սահմանը մ-ով	10°-ից բարձր ջերմաստիճանների գումարը	Հիդրոթերմիկ գործակիցը (ՀԹԳ) *	Երկրագործության բնույթը	Հիմնական գյուղատնտեսական կուլտուրաները
1	Չոր մերձարևադարձային	մինչև 800–1000	4000–4500	0,3–0,5	Բացառապես ոռոգովի	Խաղող, դեղձ, ծիրան, նուռ, թուզ, արևելյան խուրմա, նուշ, ջերմասեր բանջարա-բոստանային կուլտուրաներ
2	Չոր խիստ-ցամաքային	մինչև 900–1000	4000	0,3–0,5	Բացառապես ոռոգովի	Խաղող (վազերը ձմռանը թաղվում են), դեղձ, ծիրան, բամբակենի, ջերմասեր բանջարա-բոստանային կուլտուրաներ
3	Չոր ցամաքային	մինչև 1300	3500–4000	0,5–0,8	Ոռոգովի	Խաղող (վազերը ձմռանը թաղվում են), դեղձ, ծիրան, ծխախոտ
4	Չափավոր-շոգ չոր	մինչև 1600	2500–3500	0,6–0,9	Ոռոգովի, մի շարք կուլտուրաներ՝ անջրդի	Խաղող, ծխախոտ, ծիրան, հնդավոր պտղատուներ, հացահատիկ
5	Չափավոր-շոգ անբավարար խոնավությամբ	մինչև 800–900	3000–3500	1,0–1,2	Գերազանցապես անջրդի	Խաղող, դեղձ, ծիրան, ծխախոտ, եգիպտացորեն
6	Չափավոր-տաք խոնավ	մինչև 1400	2500–3000	1,3–1,5	Անջրդի	Ծխախոտ, հացահատիկ, եգիպտացորեն, կարտոֆիլ, հնդավոր պտղատուներ, բալ, կեռաս
7	Չափավոր-խոնավ (անտառային շրջանների)	մինչև 2000	2000–2500	1.5–1,8	Անջրդի	Ծխախոտ, հացահատիկ, եգիպտացորեն կարտոֆիլ, հնդավոր պտղատուներ
8	Չափավոր-ցուրտ անբավարար խոնավությամբ	մինչև 2000	2000–2500	0,9–1.2	Գերազանցապես անջրդի, ոռոգման կարիք է զգացվում	Հացահատիկ, կարտոֆիլ, ծխախոտ, հնդավոր պտղատուներ
9	Չափավոր-ցուրտ խոնավ	մինչև 2000	1800–2100	1,6–2,0	Անջրդի	Հացահատիկ, կարտոֆիլ, ծխախոտ, հնդավոր պտղատուներ
10	Ջով	մինչև 2500	1300–1500	1,0–1,5	Անջրդի	Հացահատիկ, կարտոֆիլ
11	Ցուրտ	2500-ից բարձր	500-ից պակաս		Երկրագործությունն անհնարին է, օգտագործվում է իբրև արոտավայր	

* Հիդրոթերմիկ գործակիցը հավասար է 10°-ից բարձր ջերմաստիճան ունեցող ժամանակամիջոցի տեղումների գումարին բաժանած այդ նույն ժամանակամիջոցի ջերմաստիճանների 10 անգամ նվազեցրած գումարի վրա $\left(ՀԹԳ = \frac{\text{տեղումների } \Sigma}{\Sigma\, t > 10^\circ \cdot 10}\right)$

ՋՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայկական ՍՍՌ գետերը, լճերն ու աղբյուրները բացառիկ կարևոր դեր են խաղում ռեսպուբլիկայի կյանքում՝ իբրև ջրային էներգիայի, ոռոգման և ջրամատակարարման աղբյուրներ:

Ռեսպուբլիկայի գետային ցանցը բավականին խիտ է: Այստեղ կան 10 կմ և ավելի երկարություն ունեցող 200-ից ավելի գետ ու գետակ, որոնք պատկանում են Արաքսի և Կուրի ավազաններին, ընդորում Արաքսի ավազանին պատկանում է ռեսպուբլիկայի տերիտորիայի 73,5, իսկ Կուրի ավազանին 26,5 տոկոսը: Ինչպես երևում է ջրագրական քարտեզից, գետային ցանցն ամենից խիտ է բարձր լեռնային շրջաններում և հասնում է նվազագույնի՝ ցածրադիր վայրերում: Կան նաև ժամանակավոր ջրհոսքեր, որոնք գործում են միայն տեղատարափ անձրևներից ու ձնհալքից առաջացած վարարումների ժամանակ:

Հայկական ՍՍՌ լեռնային շրջաններում գետերը սովորաբար ունեն մեծ քայքայիչ ուժ և հոսում են խոր ձորերով ու նեղ կիրճերով, որոնք տեղ-տեղ փոխարկվում են համեմատաբար լայն հովիտների:

Ջերմաստիճանի և տեղումների վգալի տարբերություններն ըստ տարվա եղանակների և տեղի բարձրության՝ պատճառ են հանդիսանում գետերի տարեկան հոսքի անհամաչափությանը: Գարնանային ձնհալքը տարբեր գոտիներում տեղի է ունենում ոչ միաժամանակ, որի պատճառով վարարման տևողությունը երկարաձգվում է:

Գետերի մեծ մասի առավելագույն հորդացումը տեղի է ունենում մայիս ամսին, մակարդակի երկրորդ բարձրացումը՝ սեպտեմբեր-հոկտեմբերին, նվազագույն մակարդակը դիտվում է ամռանը և ձմռանը:

Ռեսպուբլիկայի ամենաջրառատ գետը պետական սահմանով հոսող Արաքսն է, որն աշխարհի ամենապղտոր գետերի թվին է պատկանում: Նրա ձախափնյա վտակներից կարևոր են Ախուրյանը, Սևջուրը, Հրազդանը, Ազատը, Վեդին, Արփան, Մեղրին, Ողջին և Որոտանը: Կուրի վտակներից խոշորներն են Դեբեդն ու Աղստեվը: Սևանա լճի ավազանին են պատկանում մոտ 28 գետ և գետակ, որոնցից առավել խոշորներն են Մասրիկը, Արգիճին, Գավառագետը, Ձկնագետը և Վարդենիսը: Սևանա լճից դուրս եկող ջրերը Հրազդան գետով հոսում են դեպի Արաքս:

Հայկական ՍՍՌ-ում լճեր քիչ կան, եղածները մեծ մասամբ բարձրալեռնային են և փոքր, բացառությամբ Սևանա լճից: Հիշատակության արժանի են նաև Արփի, Քարի, Ակնա, Այղր և Սև լճերը: Լճերում կուտակվող մակերեսային հոսքի ջրերը մասնակցում են աղբյուրների սնուցմանը:

Ռեսպուբլիկայի տերիտորիայի մեծ մասը ծածկված է հրաբխային ծակոտկեն ու ճեղքատված ապառներով, ուստի անձրևների ու հալոցքի ջրերը հեշտությամբ ներծծվում են գետնի տակ, առաջացնելով ստորերկրյա հոսք դեպի գոգավորությունները: Ստորերկրյա ջրերը գոգավորություններում խորը չեն ու առանձին վայրերում մակերես են դուրս գալիս և օգտագործվում տնտեսական կարիքների համար: Դրա բնորոշ օրինակն է հանդիսանում Արարատյան գոգհովիտը:

Ջրաչափական քարտեզները կազմված են 110 ջրաչափական հատվածքների փաստական տվյալների հիման վրա, որոնք ունեն 5—32 տարվա դիտողությունների շարք և ընդգրկում են 1927—1958 թթ. ներառյալ:

Հուսալի ջրաչափական տվյալներ ընտրելուց հետո, բոլոր հատվածքների տվյալները բերված են մի ընդհանուր՝ 32-ամյա շարքի: Շարքերի երկարացումը կատարված է համանմանության մեթոդով: Ջրաչափական փաստացի դիտումներով հիմնականում ընդգրկվել են 1300—2500 մ միջին հավասարակշռված բարձրություն ունեցող գետավազանները, իսկ այդ սահմաններից դուրս հոսքը բնութագրելու համար կազմվել են ավազանի միջին բարձրությունից հոսքի մոդուլի կախվածության կորագծեր: Բազմամյա հոսքի բնութագրման վերոհիշյալ կորագծերը կառուցված են առանձին, համեմատաբար համասեռ տերիտորիաների համար, որովհետև հոսքի մոդուլի փոփոխման աստիճանը, կանապան շրջանների միջին բարձրության համեմատ, տարբեր է:

Քարտեզները կազմելիս օգտագործված են նաև մի շարք լրացուցիչ տվյալներ, որոնք վերաբերվում են ավազանի ջրաերկրաբանական կառուցվածքին, հողային ու բուսական ծածկոցին և այլն:

Նվազագույն հոսքի ձևավորման առանձնահատկությունները թույլ չեն տալիս բավարար կապ սահմանել հոսքի և տեղի բարձրության միջև: Այդ պատճառով էլ նվազագույն հոսքի քարտեզները կազմելիս իզոգծերը տարվել են ավազանի համապատասխան հավասարակշռված միջին բարձրությունների նվազագույն հոսքի մոդուլների փաստական տվյալների հիման վրա: Ջրբաժանները հատելու դեպքում հաշվի են առնված յուրաքանչյուր ավազանի ջրաբանական առանձնահատկությունները և այն կապերը, որ գոյություն ունեն նվազագույն հոսքի և ամառային ու ձմեռային ծանծաղման միջին ամսական ծախսի միջև:

Նվազագույն հոսքի քարտեզը ավելի ճշգրիտ կազմելու համար հաշվարկված են հոսքի մոդուլները ավազանի այն մասի համար, որը գտնվում է երկու հարևան ջրաչափական հատվածքների միջև, և գետի ամբողջ երկայնքում կատարված է հոսքի համաձայնեցում: Քարտեզներում ամառվա և ձմեռվա նվազագույն հոսքի տարբերությունը ստացվում է ի հաշիվ ոռոգման համար վերցվող ջրի:

Ֆիզիկա-աշխարհագրական պայմանների բարդության պատճառով դժվար է Հայկական ՍՍՌ հոսքի տարեկան բաշխման շրջանացում կատարել, այդ պատճառով հոսքի տարեկան բաշխման քարտեզի վրա նշված են միայն բնորոշ հիդրոգրաֆները:

Հատուկ քարտեզի վրա առանձնացված են լանդշաֆտա-ջրագրական շրջանները:

Դիտումների տվյալների պակասի հետևանքով գետերի պղտորության քարտեզը կազմված է ոչ թե իզոգծերի մեթոդով, այլ տարբեր աստիճանի պղտորությամբ բնորոշ ավազանների առանձնացման եղանակով:

Սելավների քարտեզը կազմված է համապատասխան շրջաններում կատարված արշավախմբային հետազոտությունների հիման վրա:

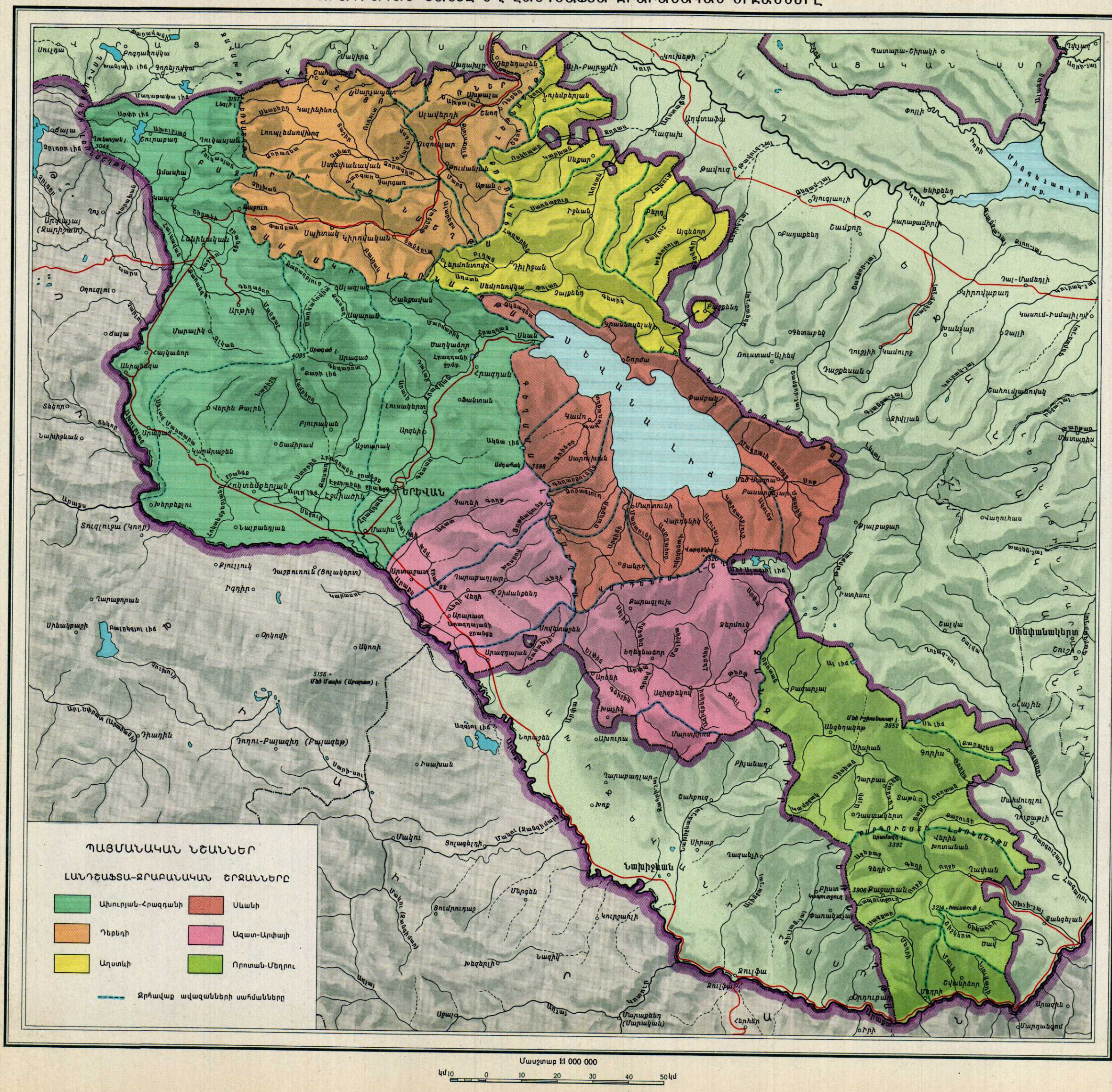
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
ԼԱՆԴՇԱՖՏԱ–ՋՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ
Ախուրյան-Հրազդանի
Սևանի
Դեբեդի
Ազատ-Արփայի
Աղստևի
Որոտան-Մեղրու
Ջրհավաք ավազանների սահմանները
Մասշտաբ 1: 1 000 000
կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ
ԵՐԵՎԱՆ
Նախիջևան
Ստեփանակերտ

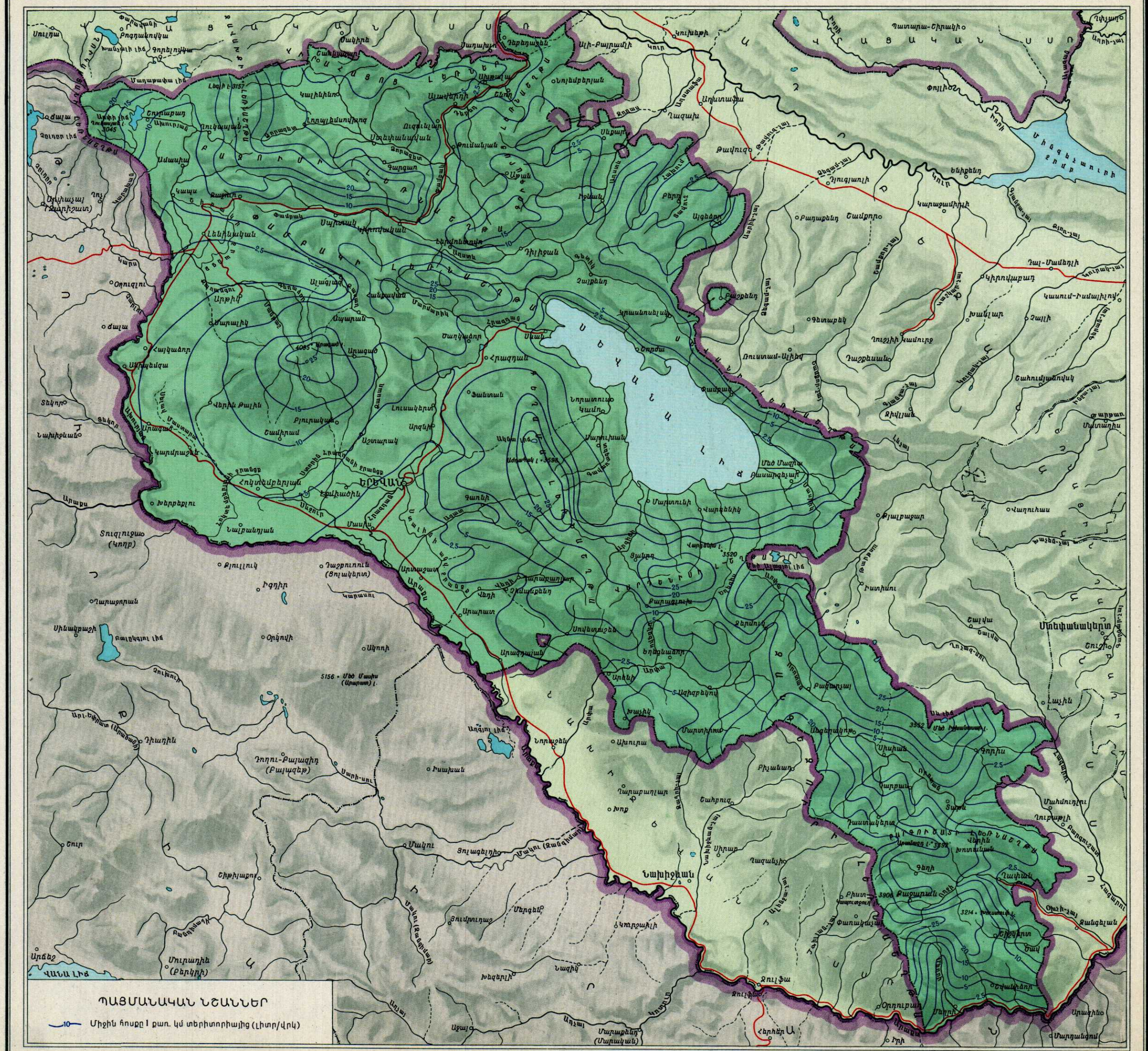
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
10 Միջին հոսքը 1 քառ. կմ տերիտորիայից (լիտր/վրկ)
Մասշտաբ 1:1 000 000
կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

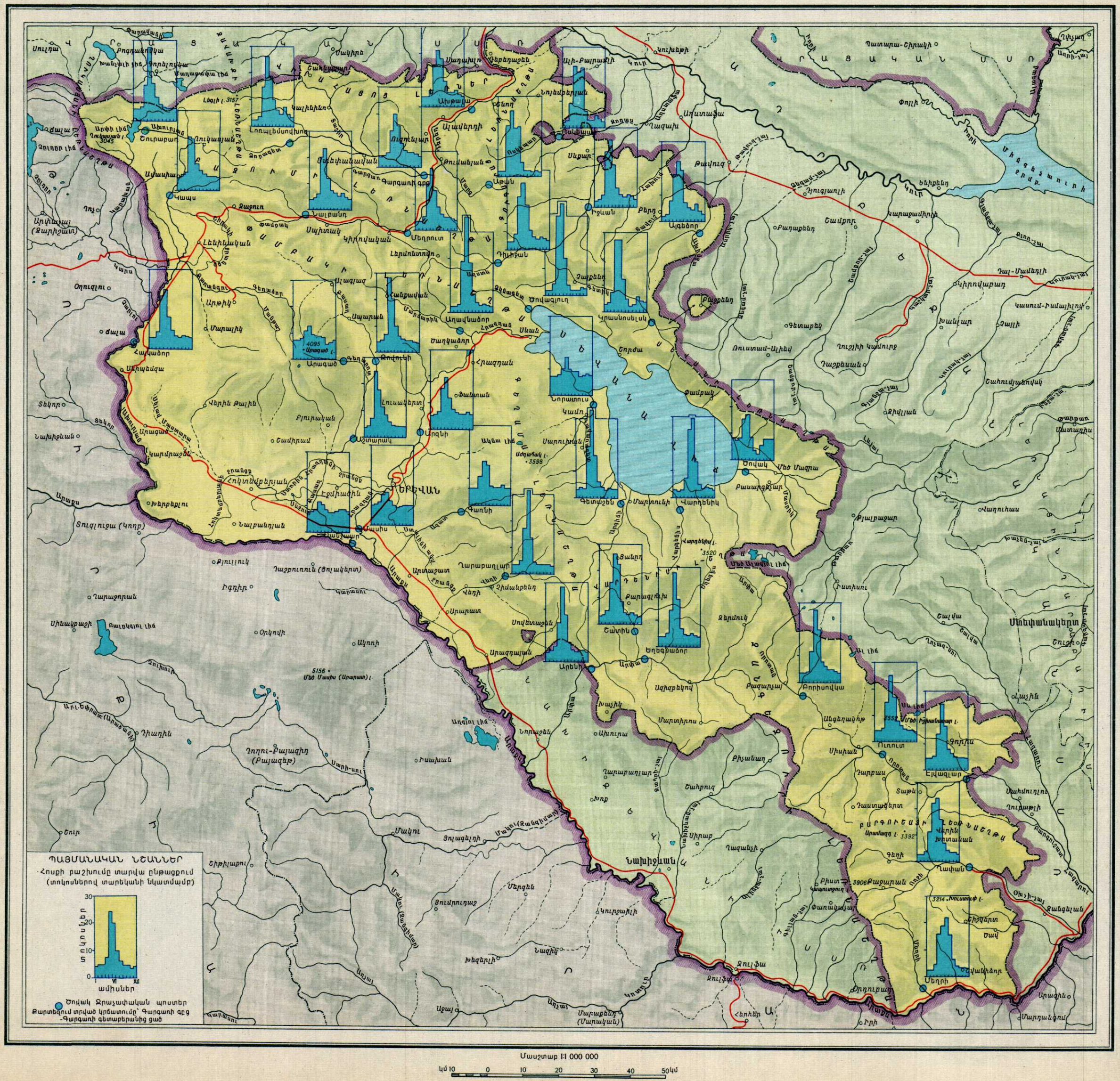
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Հոսքի բաշխումը տարվա ընթացքում
(տոկոսներով տարեկանի նկատմամբ)
տոկոսներ
ամիսներ
Ծովակ Ջրաչափական պոստեր
Քարտեզում տրված կրճատումը՝ Գարգառի գբց -Գարգառի գետաբերանից ցած
ԵՐԵՎԱՆ
Մասշտաբ 1:1 000 000
կմ 10 0 10 20 30 40 50կմ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
200
Առավելագույն հոսքը l քառ. կմ տերիտորիայից (լիտր/վրկ)
Մասշտաբ 1:1 000 000
կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ
ԵՐԵՎԱՆ
ՎԱՆԱ ԼԻՃ
Սևանա լիճ
Մեծ Մասիս (Արարատ) լ.
Արագած լ.
Արագած
Արա-
գածոտն
Կոտայք
Գեղարքունիք
Վայոց Ձոր
Սյունիք
Տավուշ
Լոռի
Ջրհեղեղ
Ջրհեղեղ
Ջրհեղեղ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Ամառային նվազագույն հոսքը 1 քառ. կմ տերիտորիայից (լիտր/վրկ)
Մասշտաբ 1:1 000 000
կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Ձմեռային նվազագույն հոսքը 1 քառ. կմ տերիտորիայից (լիտր/վրկ)
ԵՐԵՎԱՆ
Նախիջևան
Ստեփանակերտ
Մասշտաբ 1:1 000 000
կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

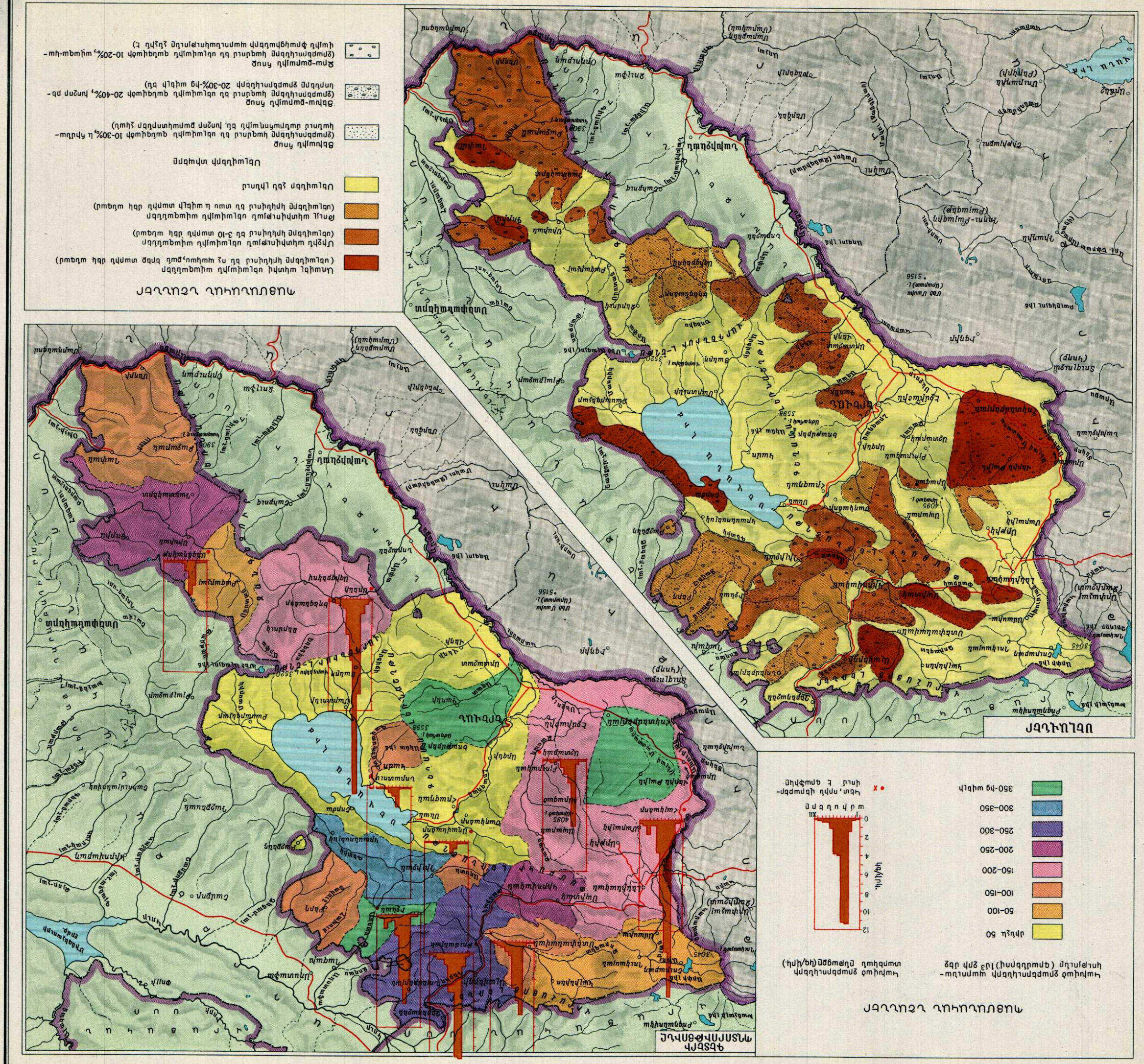
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵՐ
Նոսրալեռնային սելավալիր ափամերձ սելավատարածքներ
(սելավային հոսքերի առաջացման հավանականությունը 0,1 և ավելի)
Ցածրադիր սելավալիր սելավատարածքներ
(սելավային հոսքերի առաջացման հավանականությունը 0,01-0,1)
Ցածրադիր սելավալիր սելավատարածքներ
(սելավային հոսքերի առաջացման հավանականությունը 0,001-0,01)
Սելավային հոսքերի առաջացման հավանականությունը 0,001-ից պակաս է
Սելավների տիպերը
Ցածրադիր հոսք
(գրաբերուկային հագեցում են սելավալիր ափամերձ 10-30%-ի հիմնականում ավազային ալյուվիոնային նստվածքներ, խոշոր բեկորային նյութեր չկան)
Ցածրադիր հոսք
(գրաբերուկային հագեցում են սելավալիր ափամերձ 20-40%-ի, խոշոր բեկորային նյութեր 20-30%-ից պակաս են)
Բարձրադիր հոսք
(գրաբերուկային հագեցում են սելավալիր ափամերձ 10-20%-ի, պակաս-քան վայրի ֆրակցիաների պարունակությունը չնչին է)
Ջրհեղեղների հավանականությունը տարվա ընթացքում
Ամենամեծ ջրաբերուկների պարունակությունը տարվա ընթացքում (կգ/վրկ.)
Ամենամեծ ջրաբերուկների պարունակությունը 1մ3 ջրի մեջ (գրամներով)
մինչև 50
50–100
100–150
150–200
200–250
250–300
300–350
350-ից պակաս
Ամբ, որի վերջերին հոսքը դադարում է
Ջրհեղեղների պարունակությունը տարվա ընթացքում
Ջրհեղեղների պարունակությունը տարվա ընթացքում
Ջրհեղեղների պարունակությունը տարվա ընթացքում

ՀՈՂԵՐԻ, ԲՈՒՍԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ, ԿԵՆԴԱՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ, ՖԻԶԻԿԱ-ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Սովետական Հայաստանը հայտնի է իբրև ֆիզիկա-աշխարհագրական բարդ կոմպլեքսների երկիր: Նրա բնության հիմնական գծերը պայմանավորված են աշխարհագրական դիրքով, երկրաբանական բարդ կառուցվածքով, ռելիեֆի ու կլիմայական պայմանների բազմազանությամբ:

Այդ գործոնների միասնության և փոխադարձ ազդեցության հետևանքով հողագոյացման պրոցեսները չափազանց բարդ են, իսկ հողային ծածկոցը խայտաբղետ է և ունի ցայտուն կերպով արտահայտված ուղղաձիգ գոտիականություն:

Հայկական ՍՍՌ տերիտորիայում դիտվում է ուղղաձիգ հողային գոտիների երկու հիմնական կոմպլեքս: Ռեսպուբլիկայի հյուսիսում (Կուրի ավազան), որտեղ հողագոյացման պրոցեսն ընթանում է ավելի բարեխառն կլիմայի պայմաններում, անապատային և կիսանապատային հողերը բացակայում են: Ամենացածրադիր վայրերում՝ ծովի մակարդակից 400—700 մ բարձրության վրա ձևավորվում են չոր տափաստանների շագանակագույն հողերը: Դրանցից բարձր տարածված են անտառային հողերն ու սևահողերը, որոնց վերին սահմանը հասնում է 1900—2000 մ բարձրության: Լեռնակատարների գոտին բնորոշ է դարչնագույն և սևահողանման ենթալպյան հողերով:

Ռեսպուբլիկայի հարավում (Արաքսի ավազան) մինչև 900 մ բարձրության վրա գերակշռում են անապատային, իսկ ջրովի տարածություններում՝ մշակված-ոռոգելի հողերը: Մինչև 1300 մ բարձրության վրա տարածված են խիստ քարքարոտ, տեղ-տեղ մշակված լեռնային գորշ հողերը: 1300—2400 մ բարձրության վրա տարածված են լեռնա-շագանակագույն հողերը և պարարտ սևահողերը:

Վերոհիշյալ շրջանների բարձրաբերձ լեռնային մասերում հողային գոտիների տարբերությունները մեղմանում են: Մինչև 3000 մ բարձրության վրա տարածվում են լեռնա-մարգագետնային դարչնագույն հողերը, իսկ ավելի վեր, մինչև 3500 մ՝ ալպյան գորգերի ճմատորֆային հողերը:

Մերձգագաթային գոտում կան մերձսառցադաշտային չձևավորված հողեր:

Բուսական ծածկի տեսակետից Հայկական ՍՍՌ տերիտորիան ընկած է երկրագնդի բուսա-աշխարհագրական տարբեր մարզերին պատկանող, միմյանցից խիստ տարբեր՝ Պոնտա-վրկանյան մեզոֆիլային և Իրանական քսերոֆիլային բուսա-աշխարհագրական պրովինցիաների շփման տեղում: Այդ պատճառով ռեսպուբլիկան աչքի է ընկնում բուսատեսակների բազմազանությամբ:

Բնական պայմանների բարդության հետևանքով ընդամենը մի քանի տասնյակ կիլոմետր տարածության վրա այստեղ միմյանց են հաջորդում անապատա-կիսանապատային բուսականությունը, ֆրիգանան (չորասեր թփուտային մացառուտներ), նոսրանտառուտներն ու անտառները, դրանցից վերև մեծ տարածություններ ծածկված են լեռնային տափաստաններով, որոնց հաջորդում են բարձրալեռնային մարգագետիններն ու ալպյան գունագեղ գորգերը:

Ռեսպուբլիկայի կենդանական աշխարհը կազմավորվել է երեք տարբեր՝ Փոքրասիական, Իրանական և Կովկասյան կենդանա-աշխարհագրական օկրուգների շփման տեղում:

Կովկասի, Իրանի և Փոքր Ասիայի կենդանական աշխարհի տարրերի գերակշռությունը «Կենդանա-աշխարհագրական շրջանացում» քարտեզում ցույց է տրված օկրուգներով, որոնք իրենց հերթին՝ ըստ կենդանական տեսակների բնորոշ կոմպլեքսների, բաժանվում են շրջանների ու ենթաշրջանների:

Կենդանիների տարածման բազմազանությունն ու մոզաիկությունն արտահայտելու համար կազմված է երկու քարտեզ՝ «Որսա-արդյունագործական կաթնասուններ» և «Գյուղատնտեսական կուլտուրաների վնասատու կրծողներ», ըստ որում կենդանիների ավելի մասսայական տեսակները ցույց են տրված անընդհատ արեալներով, իսկ հազվագյուտ տեսակները՝ նշաններով:

Բնական պայմանների մեծ բազմազանությունը դժվարացնում է տերիտորիայի ֆիզիկա-աշխարհագրական շրջանացումը: Խնդիրն ավելի է բարդանում նրանով, որ այստեղ իրար են հաջորդում պարզ արտահայտված ուղղաձիգ բնական լանդշաֆտային գոտիներ, որոնց տեղադրման բարձրությունն ու բնույթը ռեսպուբլիկայի տարբեր մասերում տարբեր են:

«Բնական-լանդշաֆտային գոտիները և ֆիզիկա-աշխարհագրական շրջանները» վերնագիրը կրող քարտեզը կազմված է ռեսպուբլիկայի ֆիզիկա-աշխարհագրական պայմանների համեմատական վերլուծության հիման վրա: Որոշ չափով հաշվի են առնված նաև Հայկական լեռնաշխարհի ստորաբաժանման պատմականորեն ձևավորված տրադիցիաները:

Հայկական ՍՍՌ էներգետիկ ռեսուրսները համարյա ամբողջովին բաղկացած են ջրի, քամու և արեգակի էներգիայից: Դրանցից էլեկտրականություն ստանալու միակ աղբյուրը առայժմ մնում է հոսող ջրի էներգիան: Ռեսպուբլիկայի ջրային էներգիայի պաշարները զգալի են: Դա պայմանավորված է տերիտորիայի բարձրությունների մեծ տատանումներով: Քարտեզի վրա ցույց տրված ջրաէներգետիկ պաշարները հաշվարկված են ջրաէներգետիկ տեղակայումների 75 տոկոս օգտակար գործողության գործակցի դեպքում: Հաշվի են առնված ջրային պաշարների կոմպլեքսային օգտագործման պահանջները (էներգետիկա, ոռոգում, ջրամատակարարում), ինչպես նաև ջրաէներգետիկ տեղակայումների աշխատանքի տեխնիկական պայմանները ձմռանը:

Կառուցվելիք ՀԷԿ-երի հզորությունը սահմանված է ջրի ծախսի վեցամսյա ապահովվածության և էլեկտրաէներգիայի սպառման գրաֆիկի օրական կարգավորման հիման վրա: Ջրային էներգիայի պաշարները ճշտելիս հաշվի են առնվել նաև գործող ՀԷԿ-երի ցուցանիշները (առ 1-ը հունվարի 1960 թ.): Դրա հետևանքով պարզված է, որ Հայկական ՍՍՌ տերիտորիայում եղած 146 գետերի և 14 ոռոգիչ ջրանցքների ջրանկումների վրա կարելի է կառուցել 524 ՀԷԿ՝ յուրաքանչյուրը 50 կվտ և ավելի կարողությամբ: Դրանց ընդհանուր կարողությունը (յուրացված ռեսուրսների հետ միասին) հասնում է մոտ 1750 հազար կվտ, տարեկան մոտավորապես 6,5 մլրդ կվտժ էլեկտրաէներգիայի միջին արտադրողականությամբ:

«Ջրաէներգառեսուրսներ» քարտեզում ցույց են տրված միայն 1000 կվտ և ավելի կարողություն ունեցող ՀԷԿ-երը: Նրանց կարողությունը կազմում է 1 530 հազ. կվտ (բոլոր էլեկտրակայանների կարողության 87 տոկոսը), էլեկտրաէներգիայի տարեկան 5,7 մլրդ կվտժ միջին արտադրողականությամբ:

Հայկական ՍՍՌ տերիտորիայի միջին հագեցվածությունը ջրաէներգառեսուրսներով (էներգամոդուլը) 1 քառ. կմ վրա կազմում է 22 հազ. կվտժ (առանց Սևանա լճի մակերեսի):

Տեխնիկայի զարգացման, կիսահաղորդիչների լայն կիրառման, էներգիայի կուտակման նոր եղանակների մշակման շնորհիվ Հայկական ՍՍՌ-ում գործնական նոր հնարավորություններ են ստեղծվում արեգակնային և քամու առատ էներգիայի օգտագործման համար: Սակայն, տեխնիկայի ժամանակակից հնարավորությունների պայմաններում արեգակնային էներգիան առայժմ գործնական լայն կիրառություն չունի, իսկ նրա ռեսուրսները ուսումնասիրելու մեթոդիկան դեռևս բավարար չափով մշակված չէ: Այդ պատճառով քարտեզում տրված է արեգակնային ուղղակի ճառագայթման տարեկան քանակի (կիլոկալորիաներով՝ 1 սմ² մակերեսի վրա) գոտիական բաշխումը: Քամու էներգիայի ռեսուրսները բնութագրված են ըստ Դ—18 կամ Դ—30 տիպի մեկ հողմաէլեկտրատեղակայման տարեկան հնարավոր արտադրողականության ցուցանիշի: Մեկ քառ. կմ տերիտորիայի վրա տեխնիկապես բարենպաստ պայմաններում կարելի է տեղակայել համապատասխանաբար 8 և 5 շարժիչ:

Հողմաէներգետիկայի զարգացման համար առավել հեռանկարային են բարձրալեռնային գոտին և լեռնանցքները, որտեղ քամու ուժի օրական ու տարեկան ընթացքը առավել բարենպաստ են հողմաէներգատեղակայումների համար:

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ԱՆԱՊԱՏԱՅԻՆ ՀՈՂԵՐ

1 — Ալյուվիալ-մարգագետնային աղակալված և ալկալացած հողերի կոմպլեքս

2 — Հնուց ոռոգվող ալյուվիալ մարգագետնային հողեր

3 — Մարգագետնային աղուտներ և ալկալի հողեր

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՔԱՐՔԱՐՈՏ ԿԻՍԱԱՆԱՊԱՏԱՅԻՆ ՀՈՂԵՐ

4 — Լեռնային գորշ, տեղ-տեղ գիպսակալված և աղակալված հողեր

5 — Ջրովի և հնուց ոռոգվող կուլտուրացված գորշ լեռնային հողեր

6 — Գիպսակալված և տեղ-տեղ աղակալված բազմագույն հողեր

ԼԵՌՆԱ-ՏԱՓԱՍՏԱՆԱՅԻՆ ՀՈՂԵՐ

7 — Չոր տափաստանների լեռնա-շագանակագույն հողեր

8 — Չափավոր խոնավ տափաստանների լեռնային կարբոնատային և տիպիկ սևահողեր սակավազոր և թույլ զարգացած սևահողերի կոմպլեքսով

9 — Խոնավ տափաստանների աղազերծված տեղ-տեղ պարարտ լեռնային սևահողեր

10 — Մարգագետնա-ճահճային հողեր

Լեռնային տափաստանների կուլտուրացված ոռոգվող հողեր

ԼԵՌՆԱ-ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՀՈՂԵՐ

11 — Լեռնա-անտառային տափաստանացված հողեր

12 — Չոր անտառների ու թփուտների լեռնա-անտառային դարչնագույն հողեր

13 — Չափավոր խոնավ անտառների լեռնա-անտառային գորշ հողեր

ԱԼՊՅԱՆ ՀՈՂԵՐ

14 — Ենթալպյան լեռնա-մարգագետնային սևահողանման հողեր

15 — Ենթալպյան լեռնա-մարգագետնային դարչնագույն հողեր

16 — Ալպյան լեռնա-մարգագետնային ճմա-տորֆային հողեր

17 — Ջրունամերձ գոտու չզարգացած հողեր

18 — Սևանա լճի մերկացած հատակահողեր

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ՏԱՐԲԵՐ ՏԻՊԻ ՀՈՂԵՐԻ ԿՏՐՎԱԾՔՆԵՐ

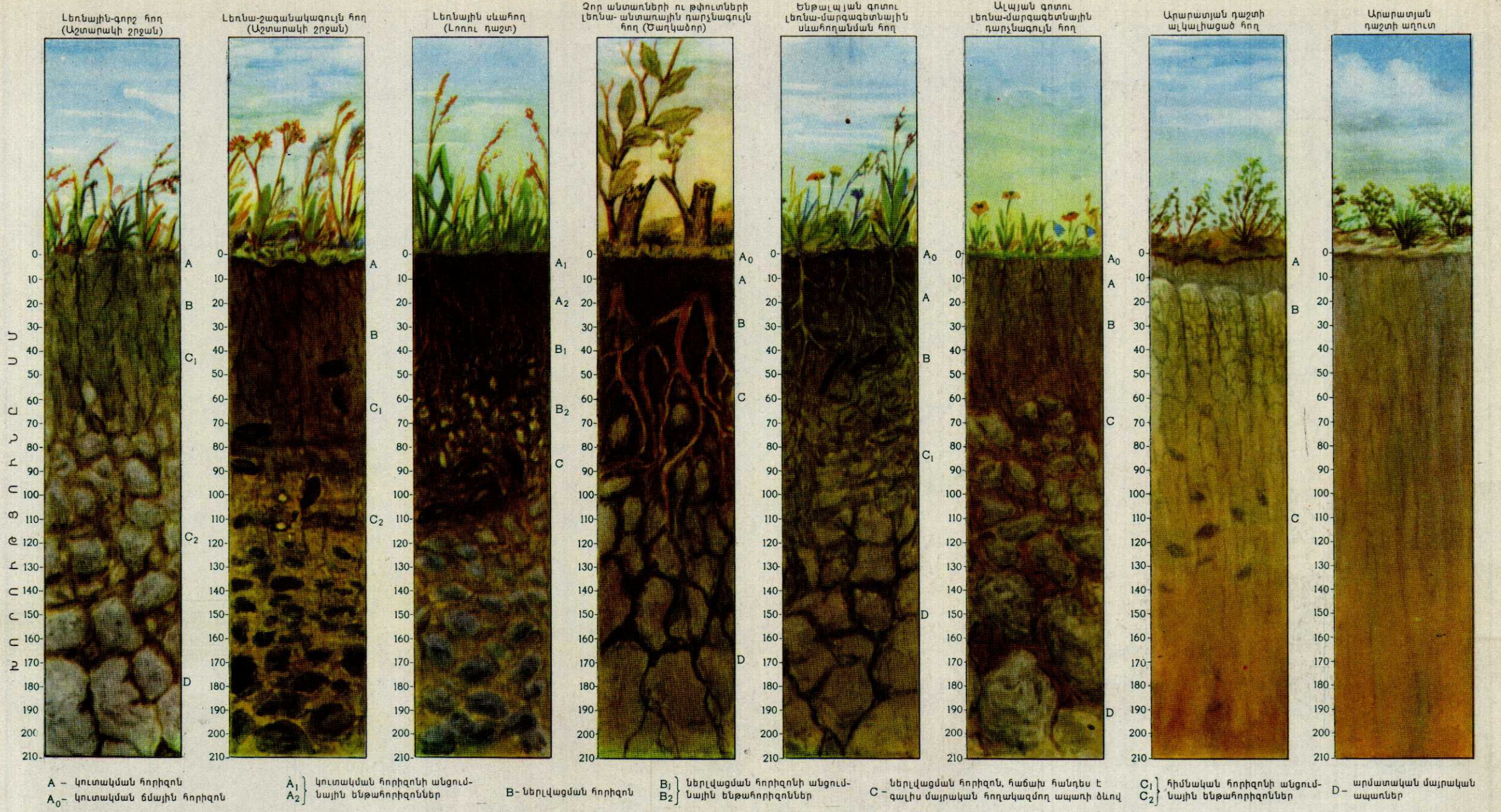

A – կուտակման հորիզոն
A_0 – կուտակման ճմային հորիզոն
A_1, A_2 } կուտակման հորիզոնի անցումնային ենթահորիզոններ
B – ներլվացման հորիզոն
B_1, B_2 } ներլվացման հորիզոնի անցումնային ենթահորիզոններ
C – ներլվացման հորիզոն, հաճախ հանդես է գալիս մայրական հողակազմող ապառի ձևով
C_1, C_2 } հիմնական հորիզոնի անցումնային ենթահորիզոններ
D – արմատական մայրական ապառներ

ՀՈՂԻ ՋԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆԸ ՏԱՐԲԵՐ ԽՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Երևան. Բաց-գորշ սակավազոր քարքարոտ հող կարբոնատային հողմահարման կեղևի վրա

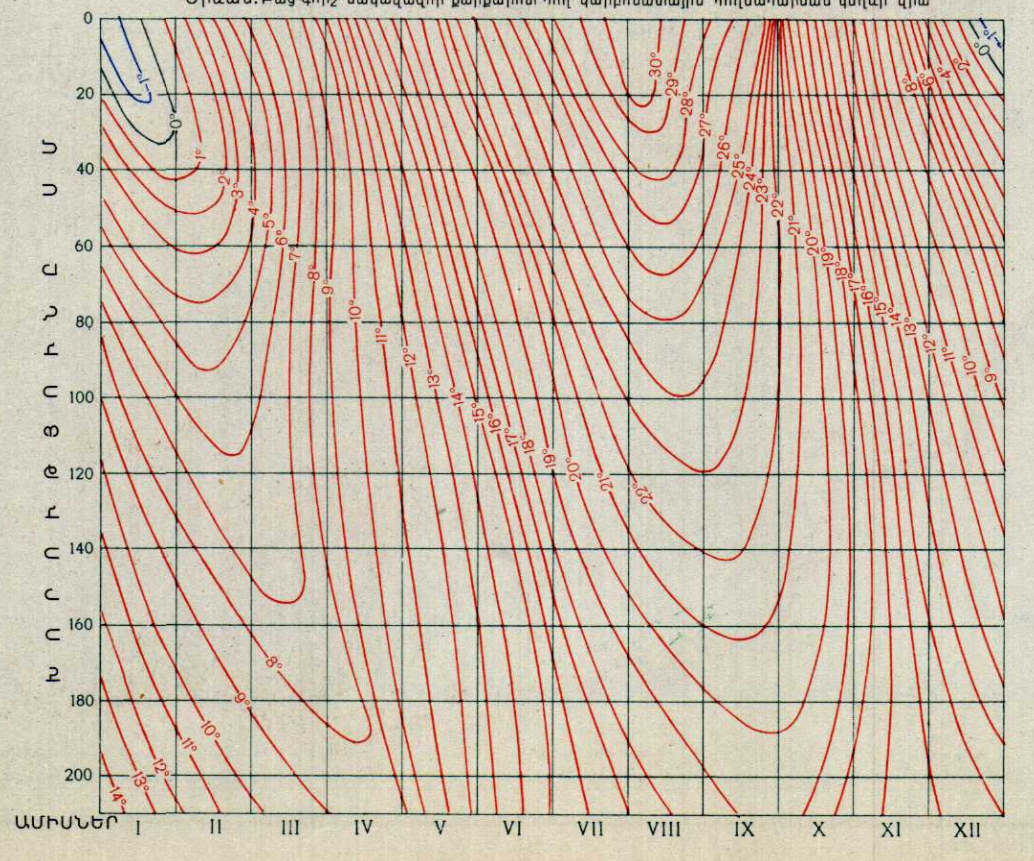

Արագած բ/լ օդ. կ. Լեռնա-ճմա-մարգագետնային սակավազոր հող

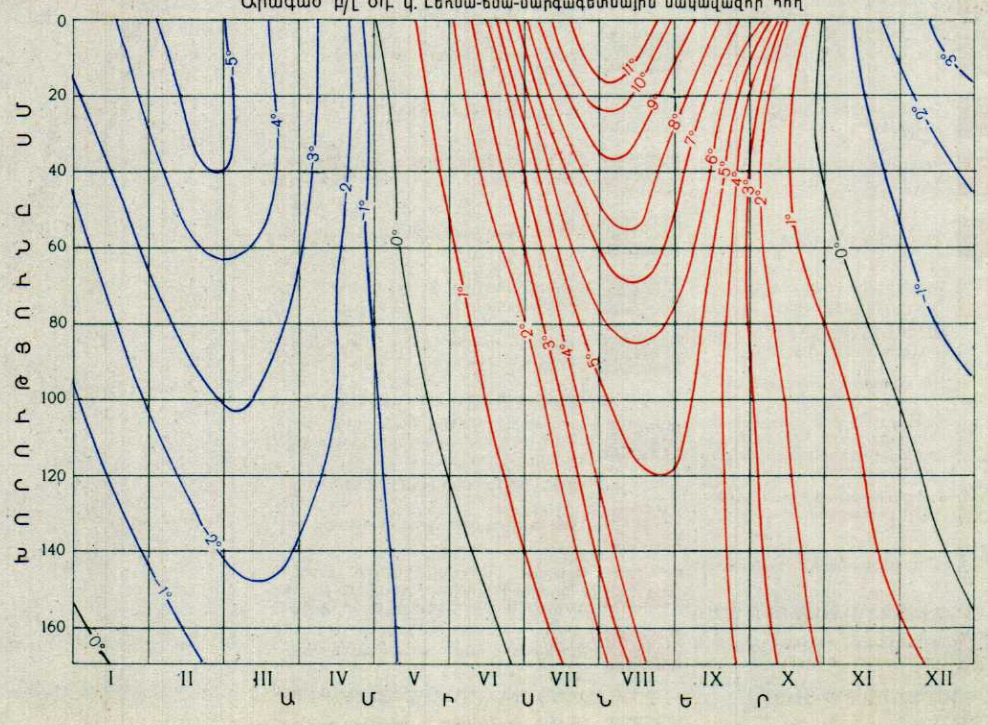

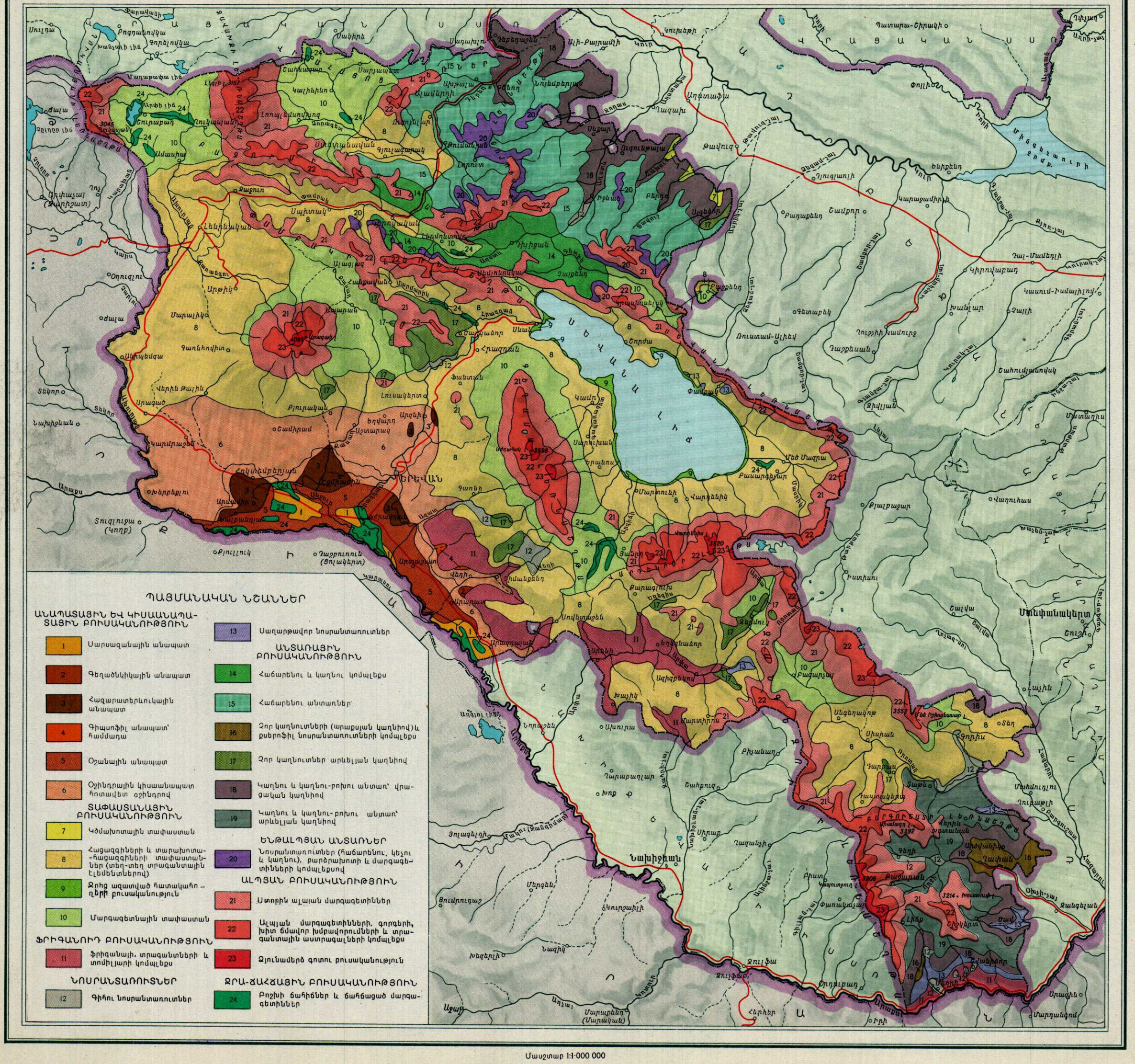
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
ԱՆԱՊԱՏԱՅԻՆ ԵՎ ԿԻՍԱՆԱՊԱՏԱՅԻՆ ԲՈՒՍԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
1 Սարսազանային անապատ
2 Գեղածննկիկային անապատ
3 Հազարատերևուկային անապատ
4 Գիպսոֆիլ անապատ՝ համմադա
5 Օշանային անապատ
6 Օշինդրային կիսաանապատ հոտավետ օշինդրով
ՏԱՓԱՍՏԱՆԱՅԻՆ ԲՈՒՍԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
7 Կծմախոտային տափաստան
8 Հացազգիների և տարախոտա-հացազգիների տափաստաններ (տեղ-տեղ տրագանտային էլեմենտներով)
9 Ջրից ազատված հատակահողերի բուսականություն
10 Մարգագետնային տափաստան
ՖՐԻԳԱՆՈՒԴ ԲՈՒՍԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
11 Ֆրիգանայի, տրագանտների և տոմիլյարի կոմպլեքս
ՆՈՍՐԱՆՏԱՌՈՒՏՆԵՐ
12 Գիհու նոսրանտառուտներ
13 Սաղարթավոր նոսրանտառուտներ
ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ԲՈՒՍԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
14 Հաճարենու և կաղնու կոմպլեքս
15 Հաճարենու անտառներ
16 Չոր կաղնուտների (արաքսյան կաղնիով) և քսերոֆիլ նոսրանտառուտների կոմպլեքս
17 Չոր կաղնուտներ արևելյան կաղնիով
18 Կաղնու և կաղնու-բոխու անտառ՝ վրացական կաղնիով
19 Կաղնու և կաղնու-բոխու անտառ՝ արևելյան կաղնիով
ԵՆԹԱԼՊՅԱՆ ԱՆՏԱՌՆԵՐ
20 Նոսրանտառուտներ (հաճարենու, կեչու և կաղնու), բարձրախոտի և մարգագետինների կոմպլեքսով
ԱԼՊՅԱՆ ԲՈՒՍԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
21 Ստորին ալպյան մարգագետիններ
22 Ալպյան մարգագետինների, գորգերի, խիտ ճմավոր խմբավորումների և տրագանտային աստրագալների կոմպլեքս
23 Զյունամերձ գոտու բուսականություն
ՋՐԱ-ՃԱՀՃԱՅԻՆ ԲՈՒՍԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
24 Բոշխի ճահիճներ և ճահճացած մարգագետիններ
Մասշտաբ 1:1 000 000
կմ 0 10 20 30 40 50 կմ

ԿԵՆԴԱՆԱ-ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԵՐԿՐԱՄԱՍ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ԿԵՆԴԱՆԱ-ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՕԿՐՈՒԳՆԵՐԸ ԵՎ ԾՐՋԱՆՆԵՐԸ

ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՕԿՐՈՒԳ

- Անդրկովկասի բարձրաբերձնային շրջան
- Անդրկովկասի անտառային շրջան
  - Արաքսի ավազանի անտառների ենթաշրջան
  - Կուրի ավազանի անտառների ենթաշրջան
- Հայկական արեվելյան լեռնանտառային շրջան
  - Ջանգեզուրի անտառների ենթաշրջան

ՓՈՔՐԱՍԻԱԿԱՆ ՕԿՐՈՒԳ

- Անդրկովկասի կիսաանապատային շրջան
  - Արաքսի հովտի ենթաշրջան
- Անդրկովկասի տափաստանային շրջան
  - Շիրակի ենթաշրջան
  - Սևանի ենթաշրջան
- Լոռու ենթաշրջան

ԻՐԱՆԱԿԱՆ ՕԿՐՈՒԳ

- Արեվելա-անդրկովկասյան մերձարեվադարձային շրջան
  - Կուրի ենթաշրջան
  - Ջանգեզուր-Ղարաբաղյան ենթաշրջան

ԿԵՆԴԱՆԱ-ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԾՐՋԱՆԱՅՈՒՄ

ՈՐՍԱ-ԱՐԴՅՈՒՆԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԿԱԹՆԱՍՈՒՆՆԵՐ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

- Ամենուրեք տարածված են՝ գալլ, աղվես, նապաստակ, կզաքիս, գորշուկ, աքիս, լուսան
- Բեզոարյան այծ (տարածման արևմտյան սահմանը)
- Մուֆլոն (վայրի ոչխար)
- Այծյամ
- Վարազ
- Բծավոր եղջերու
- Զախկալ
- Ջրսամույր
- Ճահճակուղբ
- Խայտաքիս
- Եղեգնակատու
- Անտառակատու
- Արջ
- Ընձառյուծ

Լիակատար պահպանության տակ են՝ բեզոարյան այծը, մուֆլոնը, այծյամը, բծավոր եղջերուն

Մասշտաբ 1:1 500 000

կմ 15 0 15 30 45 60 75 կմ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

- Սովորական դաշտամուկ
- Հասարակական դաշտամուկ
- Սարահարթային դաշտամուկ
- Ջյուլնաբնակ դաշտամուկ
- Պարսկական պվազամուկ
- Փոքրասիական ավազամուկ
- Վինոգրադովի ավազամուկ
- Հարավային ավազամուկ
- Անտառային քնամուկ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

- Անդրկովկասյան համստեր
- Լեռնային կույր մուկ
- Եվրոպական գետնասկյուռ
- Քնամուկ
- Ջրառնետ
- Տերիտորիաներ, որտեղ տվյալ կրծողները բացակայում են

Մասշտաբ 1:1 500 000

կմ 15 0 15 30 45 60 75 կմ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Խոշոր գետավազանների տեսակարար ջրաէներգառեսուրսները
(1 քառ. կմ վրա տարեկան հազար կվտ-ժ)

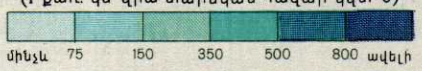

Հրազդանի ջրաէներգառեսուրսները ցույց են տրված Սևանից ոռոգման գրաֆիկով ջրի բացթողման պայմաններում (1 մլրդ կվտ-ժ)
Արաքս և Ախուրյան գետերի պետական սահմանով անցնող հատվածներում ցույց է տրված ռեսուրսների 50%-ը
Սևանի ավազանի ջրային էներգառեսուրսները հաշված են առանց Լճի մակերեսի

Ջրային էներգառեսուրսները (արդյունաբերական պաշարները ըստ ավազանների)

Հիդրոէլեկտրակայանները (հիմնական)

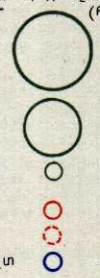

Յուրացված
Չյուրացված
1 քառակուսին-2 հազ.կվտ

Գործող
Կառուցվող
Հնարավոր

Հայկական ՍՍՌ ջրային էներգառեսուրսների փաստական օգտագործման տեսակարար կշիռը (տոկոսներով)

ՋՐԱՅԻՆ ԷՆԵՐԳԱՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ

ԱՐԵԳԱԿՆԱՅԻՆ, ՀՈՂՄԱՅԻՆ ԵՎ ԱՅԼ ԷՆԵՐԳԱՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Արեգակի ուղղակի ճառագայթման գումարը ճառագայթներին ուղղահայաց մակերևույթի վրա տարեկան կկալ/սմ²

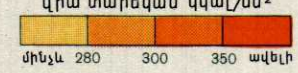

Դ-18 և Դ-30 տիպի մեկ հողմաէլեկտրակայանին ընկնող էլեկտրաէներգիայի տարեկան հնարավոր արտադրանքը հազ. կվտ-ժ-ով

Դ-18	10–50	50–100	100–150
Դ-30	10–150	150–300	300–500

Վառելիքային ռեսուրսների հանքավայրերը (տեղական նշանակություն ունեցող)

- Տորֆ
- Այրվող թերթաքարեր
- Ածուխ (գորշ և լիգնիտ)
- Տաք աղբյուրներ

Մասշտաբ 1:1 500 000

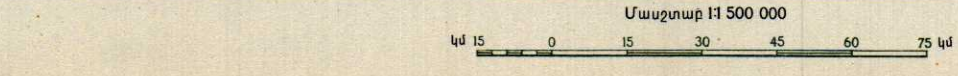

ԱՐԳԵԼԱՎԱՅՐԵՐ ԵՎ ԱՐԳԵԼՈՑՆԵՐ

Արգելավայրեր

Արգելոցներ

1 Արեգունի. Սևանա լճի հյուսիս-արևելյան ափին -3000 հա

2 Գյուլագարակի անտառապետություն՝ Գյուլագարակ գյուղից հարավ -արևմուտք-2 600 հա

3 Ջերմուկի անտառապետություն -3900 հա

4 Հեր-հերի անտառապետություն -6100 հա

5 Սևանա լճի ջրից ազատված հատակային գրունտներ

6 Բանքի սոճու պուրակ Ծաղկաձորի մոտ —4 հա

7 Գորովանի ավազուտները Վեդի գյուղից հարավ-200 հա

8 Արագած լեռան հարավային գագաթի մոտ ալպյան մարգագետինների տեղամաս-300 հա

9 Կովկասյան ռոդոդենդրոնի մացառուտներ՝ Փամբակի լեռնաշղթայի հյուսիսային լանջերին

10 Գյունեյի անտառապետություն-3300 հա

11 Ծավի սոսիների պուրակը-60 հա

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ԲՆԱԿԱՆ-ԼԱՆԴՇԱՖՏԱՅԻՆ ԳՈՏԻՆԵՐ

- Անապատային
- Կիսաանապատային
- Չոր լեռնա-տափաստանային
- Լեռնա-տափաստանային
- Լեռնա-անտառային
- Ալպյան
- Նիվալ (ձյունային)

ՖԻԶԻԿԱ-ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ ԵՎ ԵՆԹԱՇՐՋԱՆՆԵՐԸ

I ԱՐԱՐԱՏՅԱՆ ԳՈԳԱՀՈՎԻՏ
1 Արարատյան դաշտ
2 Արևմտյան-Գեղամա
3 Կոտայք-Եղվարդի
4 Հարավային-Արագածի

II ՇԻՐԱԿԻ
5 Շիրակի
6 Ամասիայի

III ԼՈՌԻ-ՓԱՄԲԱԿԻ
7 Լոռու
8 Փամբակի
9 Միջին-Դեբեդի

IV ԱՂՍՏԵՎ-ԴԵԲԵԴԻ
10 Ստորին-Դեբեդի
11 Աղստև-Տավուշի
12 Վերին-Աղստևի

V ՍԵՎԱՆԻ
13 Արեգունու
14 Մարմարիկ-Հրազդանի
15 Գեղամա-Վարդենիսի
16 Մասրիկի

VI ԱՐՓԱՅԻ ԳՈԳԱՀՈՎԻՏ
17 Եղեգիսի
18 Վերին-Արփայի

VII ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ
19 Որոտանի
20 Գորիսի
21 Ողջու
22 Մեղրու

Շրջանների սահմանները

Ենթաշրջանների սահմանները

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայկական ՍՍՌ բնակչությունը, ըստ 1959 թ. մարդահամարի, կազմում է 1763 հազ. մարդ (առ 1 հունվարի 1961 թ. տվյալներով՝ 1893 հազ. մարդ): Բնակչության թվով Հայկական ՍՍՌ միութենական ռեսպուբլիկաների շարքում գրավում է 13-րդ տեղը:

Բնակչության բուռն աճը համընկնում է Սովետական իշխանության տարիներին ռեսպուբլիկայի տնտեսական և կուլտուրական վարգացման ժամանակաշրջանի հետ: 1926—1959 թթ. ժամանակամիջոցում, չնայած երկրորդ համաշխարհային պատերազմի պատճառած զգալի կորուստներին ու ծնելության նվազմանը, Հայկական ՍՍՌ բնակչությունը երկու անգամ ավելացել է: Հայկական ՍՍՌ բնակչության բնական աճը ՍՍՌՄ-ում ամենաբարձրներից մեկն է և վերջին տասնամյակում հասնում է տարեկան մոտավորապես 3 տոկոսի:

Միութենական ռեսպուբլիկաների շարքում Սովետական Հայաստանը բնակչության ազգային կազմով ամենից համասեռն է. հայերը կազմում են բնակչության 88 տոկոսը, երկրորդ տեղը գրավում են ադրբեջանցիները (6,1 տոկոս), երրորդը՝ ռուսները (3,2 տոկոս):

Սովետական Միության մեջ հայերի թիվը հասնում է 2787 հազ. (ըստ 1959 թ. մարդահամարի), որոնց մեծ մասը՝ 87,4 տոկոսը բնակվում է Անդրկովկասում, այդ թվում Հայկական ՍՍՌ-ում՝ 1552 հազ., Վրացական ՍՍՌ-ում՝ 443 հազ., Ադրբեջանական ՍՍՌ-ում՝ 442 հազ.: Անդրկովկասի սահմաններից դուրս կա 350 հազ. հայ (Հյուսիսային Կովկասում, Միջին Ասիայում, Ռուսաստանի ֆեդերացիայի և Ուկրաինայի խոշոր քաղաքներում):

Հայկական ՍՍՌ-ում բնակչության խտությունը կազմում է 59,3 մարդ 1 ք. կմ-ի վրա, մինչդեռ ՍՍՌՄ միջինը ընդամենը կազմում է 9,4 մարդ 1 ք. կմ-ի վրա: Բնակչության խտությամբ Հայկական ՍՍՌ զիջում է միայն Մոլդավական ՍՍՌ-ին և Ուկրաինական ՍՍՌ-ին:

Ռեսպուբլիկայի բնակչության տեղաբաշխումը աչքի է ընկնում խիստ անհամաչափությամբ, որը պայմանավորված է տերիտորիայի լեռնային բնույթով: Ամենախիտ կերպով բնակեցված է Արարատյան դաշտը՝ արդյունաբերության և ինտենսիվ (ոռոգվող) գյուղատնտեսության առավել վարգացած շրջանը, որտեղ կենտրոնացած է ռեսպուբլիկայի ամբողջ բնակչության 42 տոկոսը: Այդ գոտում միջին խտությունը 1 ք. կմ-ի վրա կազմում է մոտավորապես 360 մարդ: Արարատյան դաշտից հետո առավել մեծ խտություն ունեն գոգհովիտներն ու սարավանդները, մասնավորապես Շիրակն ու Սևանի ավազանը (1 ք. կմ-ի վրա 100—250 մարդ):

Բնակչության հիմնական զանգվածը՝ 96 տոկոսը բնակվում է ծովի մակարդակից ավելի քան 800 մ բարձրության վրա: Ըստ բարձրության գոնաների բնակչությունը տեղաբաշխված է հետևյալ կերպ.

	մինչև	600 մ—	0,3 տոկոս
600-ից	մինչև	1000 մ—	48,9 տոկոս
1000-ից	մինչև	1400 մ—	12,5 տոկոս
1400-ից	մինչև	1800 մ—	23,4 տոկոս
1800-ից	մինչև	2200 մ—	14,7 տոկոս
2200-ից	բարձր	—	0,2 տոկոս:

Սովետական տարիներին արդյունաբերության վարգացման բարձր տեմպերը հանգեցրին քաղաքային բնակչության բուռն աճին: 1913 թ. Հայկական ՍՍՌ ներկա տերիտորիայի վրա քաղաքային բնակչությունը կազմում էր 10,4 տոկոս, իսկ ներկայումս՝ 50 տոկոս: Այդ աճը, ամենից առաջ, տեղի է ունեցել ի հաշիվ գյուղական բնակչության ներհոսքի և գյուղական բնակավայրերի՝ քաղաքներ կամ քաղաքատիպ ավաններ դառնալու:

Հայկական ՍՍՌ-ում կա 15 քաղաք և 24 քաղաքատիպ ավան (մինչև Սովետական իշխանության հաստատումը եղել է 4 քաղաք):

Հայաստանը հին և հարուստ մշակույթի երկիր է: Բազմաթիվ դարերի ընթացքում հայ ժողովուրդը կերտել է ինքնատիպ մշակույթ, իր ավանդը ներդնելով գիտության ու արվեստի համաշխարհային գանձարանը:

Հայ ժողովրդի մշակույթը հատկապես բուռն ծաղկում ապրեց Սովետական իշխանության հաստատումից հետո, երբ այն դարձավ աշխատավորական լայն զանգվածների սեփականությունը: Սոցիալիստական արմատական վերափոխումների իրականացման հետևանքով չտեսնված ուժով ծավալվեց կուլտուրական շինարարությունը, ծաղկեց նոր սոցիալիստական մշակույթը:

Սովետական Հայաստանը համատարած գրագիտության երկիր է: 1958—1959 ուս. տարում ռեսպուբլիկայի 1204 հանրակրթական դպրոցներում սովորում էր 280,6 հազ. աշակերտ, 37 միջնակարգ մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում՝ 14 հազ., իսկ 11 բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում (Երևանի համալսարանում՝ հիմնադրված 1920 թ., պոլիտեխնիկական, գյուղատնտեսական, բժշկական, մանկավարժական ինստիտուտներում, կոնսերվատորիայում և այլն)՝ 19,6 հազ. ուսանող: Բնակչության յուրաքանչյուր 1000 մարդուն ընկնում է միջնակարգ և ոչ լրիվ միջնակարգ կրթությամբ՝ 289 մարդ և լրիվ բարձրագույն կրթությամբ՝ 28 մարդ:

Սովետական Հայաստանի 76 գիտական հաստատություններում և բուհերում կա 4084 գիտաշխատող, այդ թվում՝ 158 գիտության դոկտոր և 1431 գիտության թեկնածու:

Ռեսպուբլիկայում գիտության վարգացման համար մեծ նշանակություն ունեցավ Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի հիմնադրումը (1943 թ.), որի կազմում ներկայումս հաշվվում է 28 գիտահետազոտական և գիտական հիմնարկ:

Զարգացման բարձր մակարդակի է հասել հայկական թատերական արվեստը, որն ունի ավելի քան 2000 տարվա պատմություն: 1958 թ. ռեսպուբլիկայում գործում էին 12 թատրոն, այդ թվում՝ Ա. Սպենդիարյանի անվան Լենինի շքանշանակիր օպերայի և բալետի ակադեմիական թատրոնը, Գ. Սունդուկյանի անվան Կարմիր դրոշի շքանշանակիր հայկական դրամատիկական ակադեմիական թատրոնը, Կ. Ստանիսլավսկու անվան ռուսական դրամատիկական թատրոնը և այլն, 404 կինոսարքավորում, 1249 մասսայական գրադարան, 20 թանգարան:

Սովետական իշխանության տարիներին արմատապես բարելավվեց բնակչության բժշկական սպասարկումը, որի, ինչպես նաև ժողովրդի նյութական բարեկեցության մշտական վերելքի շնորհիվ խիստ կրճատվեց մահացությունը և մեծացավ բնակչության բնական աճը: Սովետական Հայաստանի յուրաքանչյուր 10.000 բնակչին ընկնում է 62,1 հիվանդանոցային մահճակալ և 21,8 բժիշկ (1913 թվականին համապատասխանաբար՝ 2,1 և 0,6): Ստեղծվեցին շատ առողջարաններ, հանգստյան տներ, որոնցից առանձնապես աչքի են ընկնում համամիութենական հռչակ ձեռք բերած Ջերմուկ, Արզնի, Դիլիջան առողջարանները:

Ժողովրդական տնտեսության վարգացման յոթնամյա պլանը նոր հնարավորություններ է ստեղծում Սովետական Հայաստանի բնակչության նյութական բարեկեցության հետագա բարձրացման, գիտության և մշակույթի վարգացման համար:

ՀԱՅ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԱԲԱՇԽՈՒՄԸ 1914 թ.

34° Գրինվիչից արևելք
36°
38°
40°
42°
44°
46°
48°
50°
42°
40°
38°
36°
ՍԵՎ ԾՈՎ
ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ ԾՈՎ
ԿԱՍՊԻԿ ԾՈՎ
ԿԻՊՐՈՍ ԿՂ.
Սոչի
Սուխում
Փոթի
Բաթում
Կաստամունի
Սինոպ
Սամսոն
Տրապիզոն
Օրդու
Ամասիա
Եշիլ-Իրմակ
Կզըլ-Իրմակ
Չորում
Յոզղադ
Անկյուրի
Սեբաստիա (Սվաս)
Զարա
Տուզ լիճ
Կեսարիա
Նիկտե
Հաճըն
Կոկիսոն
Ալբիստան
Զեյթուն
Մարաշ
Անտիոք
Լաոդիկոն
Մերսին
Ադանա
Ադրիանուպոլիս
Հալեպ
Ուռհա (Եդեսիա)
Ղարա
Եփրատ
Դեր-էլ-Զոր
Խաբուր
Նասիբին
Մոսուլ
0,8
0,6
0,4
Ռևանդուզ
Արբելա
Մեծ Զապ
Ջուդի
Փոքր Զապ
Քերքուք
Սուլեյմանիա
Սեյնե
Բիջար
Ղազվին
Ջենջան
Մարաղա
Ուրմիա
Ուրմիո (Ռեզայե) լիճ
Ջաղատու (Ջեռիճե-ռուդ)
Սաֆի-ռուդ
Ղարադաղ (Ջեռիճե-ռուդ)
Ռեշտ
Միանդ
Սարդասուր
Թավրիզ
Խոյ
Մարանդ
Սհար
Արդաշիր
Վան
Վանա լիճ
Ուրմանց
Ագուլիս
Մակու
Նախիջևան
Ջուլֆա
Նոր Բայազետ
Երևան
Գյումուշխանե
Կարին (Էրզրում)
Էրզրում
Ալաշկերտ
Դիադին
Բայազետ
Կարս
Օլթի
Ախալցխա
Ախալքալաք
Ախուրյան
Արտահան
Կուր
Ախալցիխե
Թիֆլիս
Գորի
Մցխեթա
Սուրամ
Քութայիս
Դիմա
Ռիոնի
Զուգդիդի
Փոթի
Սուխում
Գագրա
Գուդաուտա
Գրոզնի
Վլադիկավկազ
Պետրովսկ
Թեմիր-խան-Շուրա
Դերբենտ
Սամուր
Ղուբա
Բաքու
Կասպից ծով
Ղարաբաղ
Ղարաբաղի լեռնաշխարհ
Ղարաբաղի հարթավայր
Մուղանի հարթավայր
Ղարաբաղի լեռնաշղթա
Զանգեզուրի լեռնաշղթա
Սևանա լիճ
Սևանի թերակղզի
Գեղարքունիքի սարահարթ
Գեղամա լեռնաշղթա
Արագած
Արարատյան դաշտ
Արարատ
Մասիս
Ալագյազ
Ազատ
Ախուրյան
Ղարսի սարահարթ
Ղարսի մարզ
Ալաշկերտի հարթավայր
Մուշի դաշտ
Մուշ
Բիթլիս
Բիթլիսի լեռնանցք
Տավրոսի լեռներ
Տավրոսի լեռնաշղթա
Ամանոսի լեռներ
Ամանոսի լեռնաշղթա
Ամանոսի լեռնանցք
Ամանոս
Ամանոսի դարպաս
Ամանոսի ծոց
Ամանոսի թերակղզի
Ամանոսի հրվանդան
Ամանոսի հրվանդանի լեռնանցք
Ամանոսի հրվանդանի լեռնաշղթա
Ամանոսի հրվանդանի հարթավայր
Ամանոսի հրվանդանի հրվանդան
Ամանոսի հրվանդանի ծոց
Ամանոսի հրվանդանի թերակղզի

Արևելյան Հայաստանում, առաջին համաշխարհային պատերազմի ռազմական գործողությունների, 1918—1920 թթ. թուրքական հրոսակախմբերի ասպատակությունների, անդրկովկասյան բուրժուա-նացիոնալիստական կառավարությունների կազմակերպած ու հրահրած ազգամիջյան կոտորածների, դաշնակների անփառունակ տիրապետության, սովի ու համաճարակի հետևանքով վոհվեց ավելի քան կես միլիոն հայ:

Հայաստանում Սովետական իշխանության հաստատումով վերջ տրվեց հայ ժողովրդի դարավոր տառապանքներին: Պայմաններ ստեղծվեցին նրա ազգային վերածննդի համար: Սովետական Հայաստանի բնակչությունն սկսում է աճել և արդեն 1926 թվականին հասնում է 881 հազ. մարդու՝ 1920 թ. 720 հազարի դիմաց:

Հայերի գաղթականական շարժումների պատմության մեջ առաջին անգամ սկսվում է պետական լայն մասշտաբներով կազմակերպված հայրենադարձություն դեպի Հայկական ՍՍՌ: 1921 — 1940 թթ. ժամանակամիջոցում արտասահմանյան երկրներից դեպի Հայկական ՍՍՌ հայրենադարձվեց 75 հազ. հայ: Հայրենիք վերադառնալու շարժումն առանձնապես ուժեղանում է երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո: 1946—1948 թթ. մասսայական հայրենադարձություն է կատարվում Սիրիայից, Լիբանանից, Եգիպտոսից, Իրանից, Հունաստանից, Բուլղարիայից, Ռումինիայից, Ֆրանսիայից, ԱՄՆ-ից և այլ երկրներից: Հետպատերազմյան տարիներին հայրենադարձվել է մոտ 100 հազ. հայ:

Ներկայումս արտասահմանյան երկրներում հայերի ընդհանուր թիվը կազմում է ավելի քան 1,5 մլն. մարդ: Առավել բազմամարդ հայ գաղութներ կան ԱՄՆ-ում (ավելի քան 300 հազ. մարդ), Թուրքիայում (ավելի քան 250 հազ. մարդ), Սիրիայում (մոտ 200 հազ. մարդ), Ֆրանսիայում (120 հազ. մարդ), Իրանում (120 հազ. մարդ), Լիբանանում (100 հազ. մարդ): Զգալի թվով հայեր են ապրում նաև Բուլղարիայում, Ռումինիայում, Արգենտինայում, Բրազիլիայում, Եգիպտոսում, Հունաստանում, Իրաքում և մի շարք այլ երկրներում:

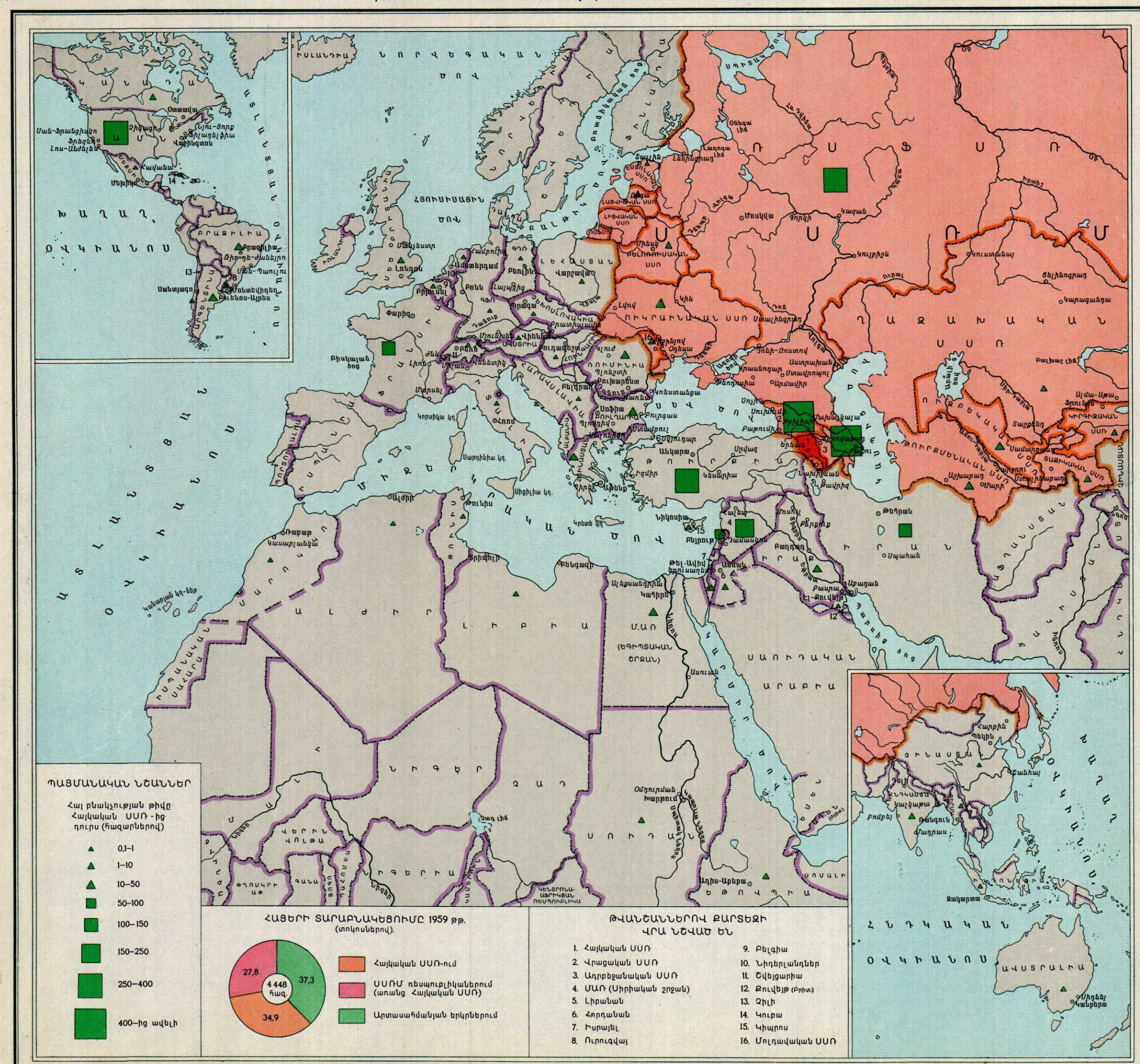
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Հայ բնակչության թիվը Հայկական ՍՍՌ-ից դուրս (հազարներով)
0,1–1
1–10
10–50
50–100
100–150
150–250
250–400
400–ից ավելի
ՀԱՅԵՐԻ ՏԱՐԱԲՆԱԿԵՑՈՒՄԸ 1959 թթ.
(տոկոսներով).
4 448 հազ.
27,8
37,3
34,9
Հայկական ՍՍՌ-ում
ՍՍՌՄ ռեսպուբլիկաներում (առանց Հայկական ՍՍՌ)
Արտասահմանյան երկրներում
ԹՎԱՆՇԱՆՆԵՐՈՎ ՔԱՐՏԵԶԻ ՎՐԱ ՆՇՎԱԾ ԵՆ
1. Հայկական ՍՍՌ
2. Վրացական ՍՍՌ
3. Ադրբեջանական ՍՍՌ
4. ՄԱՌ (Սիրիական շրջան)
5. Լիբանան
6. Հորդանան
7. Իսրայել
8. Ուրուգվայ
9. Բելգիա
10. Նիդերլանդներ
11. Շվեյցարիա
12. Քուվեյթ (Բրիտ.)
13. Չիլի
14. Կուբա
15. Կիպրոս
16. Մոլդավական ՍՍՌ

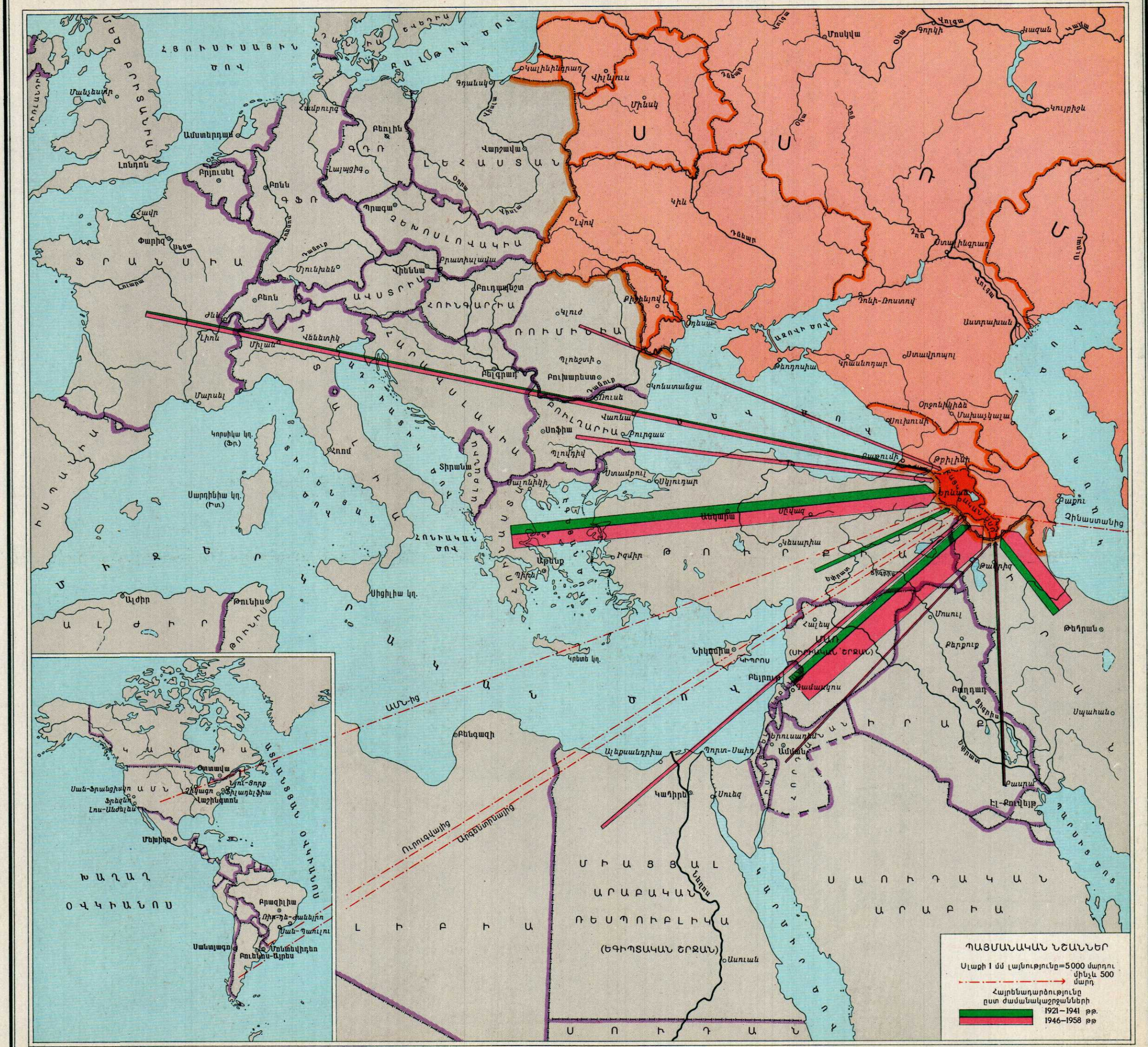
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Սլաքի 1 մմ լայնությունը=5000 մարդու
մինչև 500 մարդ
Հայրենադարձությունը
ըստ ժամանակաշրջանների
1921–1941 թթ.
1946–1958 թթ
ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԾՈՎ
ՍՍՌ
ՄԻԱՑՅԱԼ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱ (ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ)
ՍԱՈՒԴԱԿԱՆ ԱՐԱԲԻԱ
ԽԱՂԱՂ ՕՎԿԻԱՆՈՍ
ԱՄՆ-ից
Ուրուգվայից
Արգենտինայից
Հունիսի

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Բնակչության խտությունը ըստ բարձրության զոնաների

Բարձրությունը մետրերով — մարդ 1 քառ. կմ վրա

- մինչև 1000 — 360 (Արարատյան դաշտում) 100–200 (մնացած շրջաններում)
- 1000–1400 — 20–30
- 1400–1800 — 40–50
- 1800–2250 — 30–40
- 2250-ից բարձր — Բարձրալեռնային չբնակեցված տերիտորիաներ

Անտառներ

Բնակավայրերի տիպերը

- Քաղաքներ և քաղաքատիպ ավաններ
- Գյուղական բնակավայրեր

Բնակավայրերի մարդաքանակը

- 500 000-ից ավելի
- 100 000–500 000
- 25 000–100 000
- 10 000–25 000
- 5 000–10 000
- 3 000–5 000
- 2 000–3 000
- 1 000–2 000
- 500–1 000
- 200–500
- մինչև 200 բնակիչ

Բնակավայրերի ազգային կազմը (ըստ գերակշռության)

- Հայեր
- Ռուսներ
- Ասորիներ
- Ադրբեջանցիներ
- Քրդեր
- Հույներ

Անդրկովկասի ռեսպուբլիկաների բնակչության ազգային կազմը (տոկոսներով)

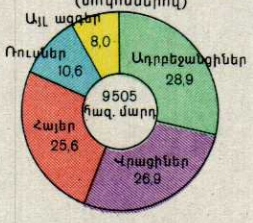

Հայ բնակչության տեղաբաշխումը Անդրկովկասի ռեսպուբլիկաներում (տոկոսներով)

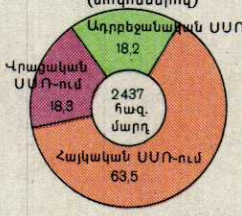

Հայկական ՍՍՌ բնակչության թվի աճը ըստ մարդահամարների (հազ. բնակիչ)

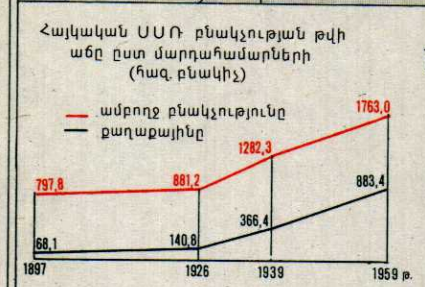

Հայկական ՍՍՌ բնակչության ազգային կազմը (տոկոսներով)

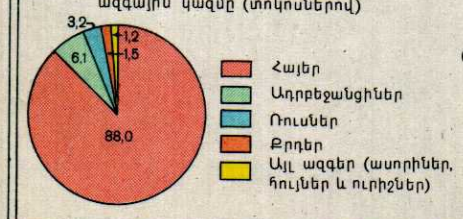

Բնակչության խտությունը ըստ վարչական շրջանների

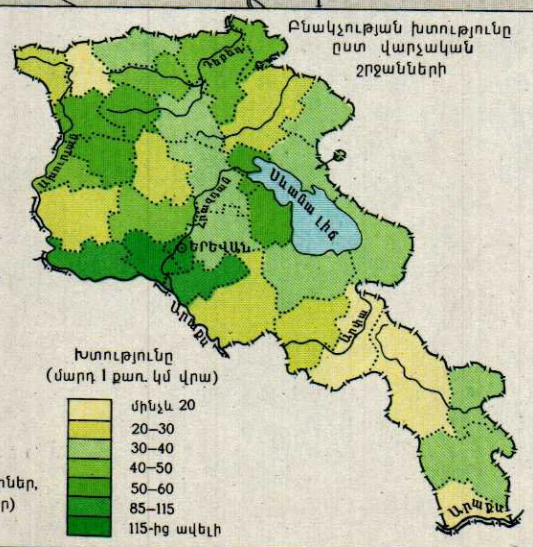

Տերիտորիան և բնակչությունը ըստ բարձրության զոնաների

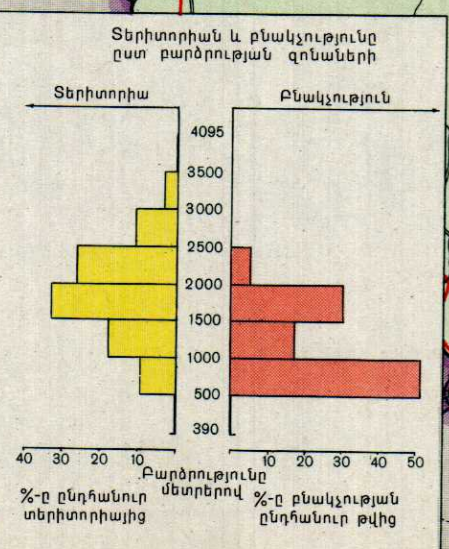

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ԱՐԳԻՇՏԻ I ՍԵՊԱԳԻՐ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԷՐԵԲՈՒՆՈՒ ՀԻՄՆԱԴՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ (Ք.Ա. 783 Թ.)

Խալդյան մեծությամբ, Արգիշտին Մենուևյան, այս բերդը հոյակապ կառուցեց, կոչեցի քաղաք Էրեբունի անվամբ (որպես) Բիայնա երկրների փառք, թշնամու երկրներին ի սարսափ: Արգիշտին ասում է հողից աղյուսներ պատրաստելով կատարեցի ձեռնարկություններ (կառուցումներ) հզոր այստեղ: Խալդյան մեծությամբ Արգիշտին Մենուևյան թագավոր (է) հզոր, թագավոր՝ Բիայնա երկրների, տերը՝ Տուշպա քաղաքի:

1913 թ.

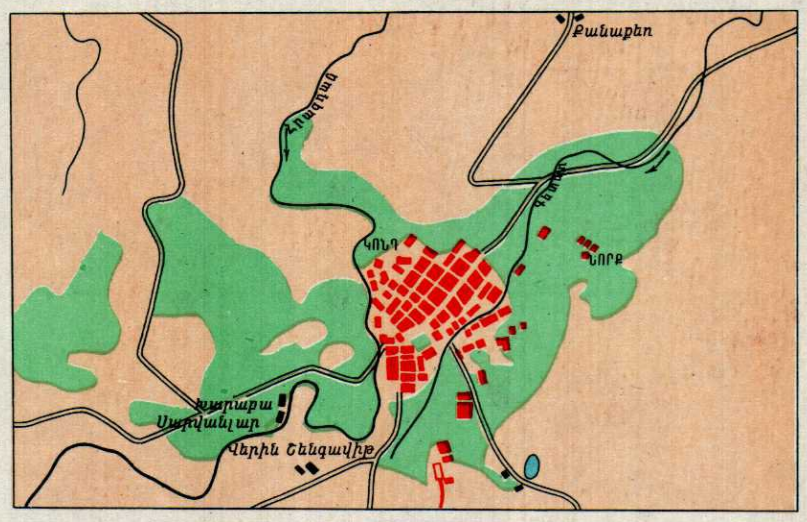

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԵՐԵՎԱՆ ՔԱՂԱՔԸ

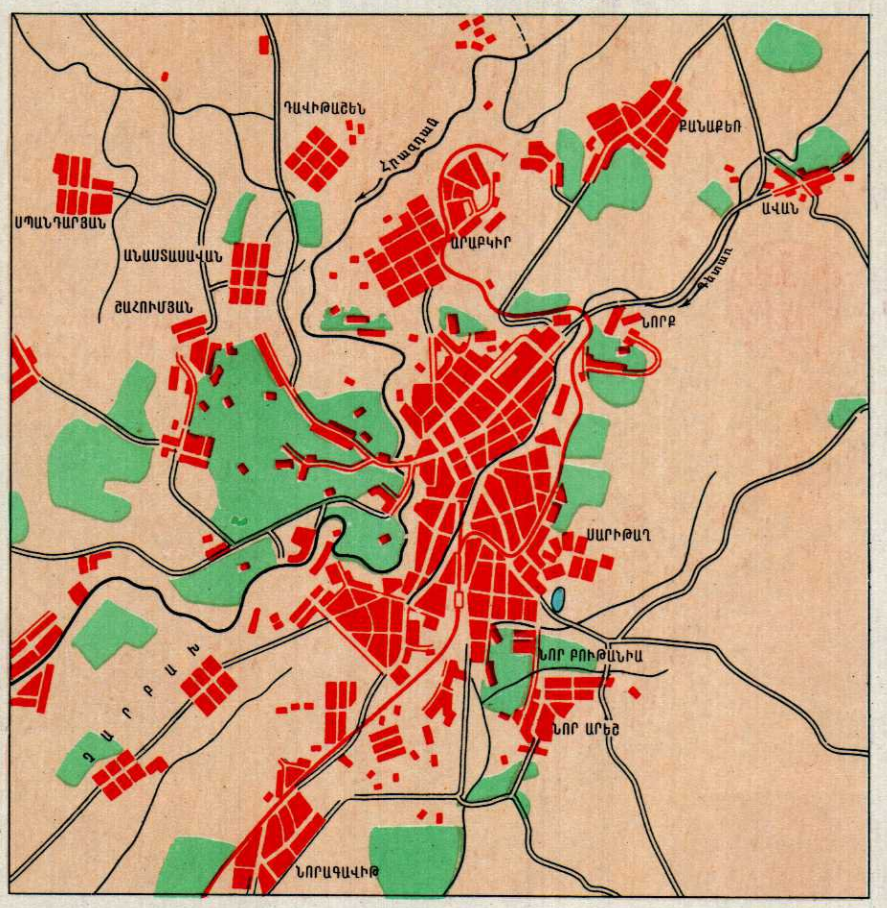

XVIII դ. վերջը

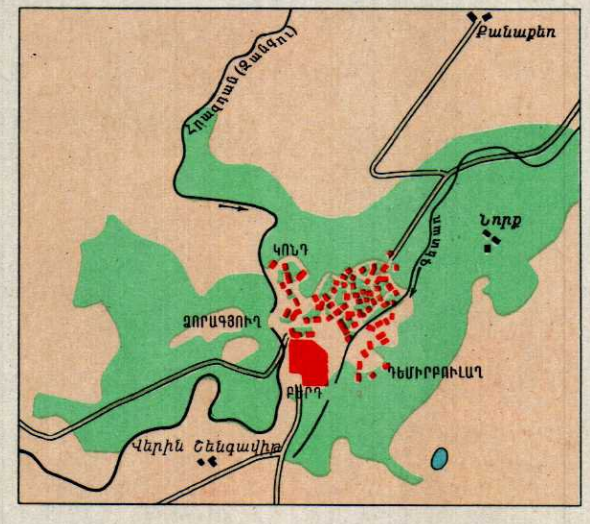

XIX դ. կեսերը

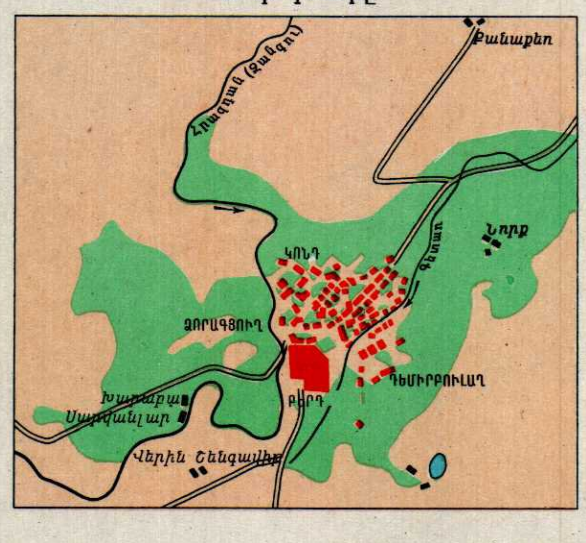

Երևան քաղաքի բնակչության թվի աճը (հազ. բնակիչ)

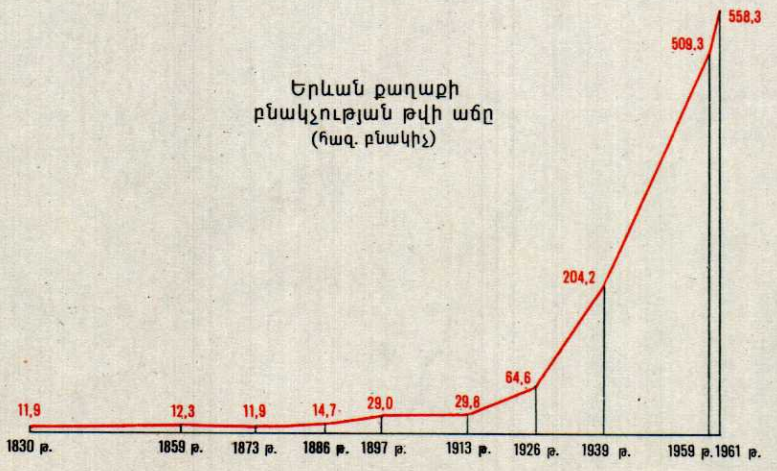

Սովետական Հայաստանի մայրաքաղաք Երևանը աշխարհի հնագույն քաղաքներից մեկն է: Հնագիտական նյութերը վկայում են, որ Երևանի ներկա տերիտորիան բնակեցված է եղել դեռևս 6 000 տարի առաջ:

Քաղաքը գտնվում է Հրազդան գետի ափին, ծովի մակարդակից 900-1 300 մետր բարձրության վրա Արարատյան դաշտին նայող գեղատեսիլ ամֆիթատրոնում: Քաղաքից դեպի հարավ բացվում է Մասիս (Արարատ) լեռան ձյունապատ գագաթների վեհասքանչ տեսարանը:

Երևանը արևաշատ քաղաք է: Նրա կլիման խիստ ցամաքային է՝ տաք, չոր, տևական ամառով և համեմատաբար ցուրտ ձմեռով: Ամենահաճելի եղանակը աշունն է:

Գիտնականների ենթադրությամբ „Երևան" անվանումն առաջացել է քաղաքի ներկա տերիտորիայի սահմաններում գտնվող Արինբերդ բլրի շրջակայքում ուրարտական Արգիշտի թագավորի կողմից հիմնադրված (մ.թ.ա. 783թ.) „Էրեբունի" („Էրևունի") միջնաբերդի անունից:

Արևելյան Հայաստանը Ռուսաստանին միանալուց հետո Երևանը դարձավ Հայկական մարզի, իսկ այնուհետև Երևանի նահանգի կենտրոնը:

1920 թվականից Երևանը Հայկական Սովետական Սոցիալիստական Ռեսպուբլիկայի մայրաքաղաքն է: Պատմական կարճ ժամանակամիջոցում նա դարձել է Սովետական Միության արդյունաբերական, կուլտուրական և գիտական խոշոր կենտրոններից մեկը: 1959 թվականին նրա բնակչությունը 1939 թվականի համեմատությամբ, աճել է 2,5 անգամ, իսկ 1913 թվականի համեմատությամբ՝ 17,6 անգամ, կազմելով 509,3 հազ. մարդ (1961 թ.հունվարի 1-ի տվյալներով՝ 558,3 հազ. մարդ): Բնակչության թվով Երևանը ԱՍՌՄ-քաղաքների շարքում գրավում է 25-րդ տեղը, իսկ միութենական ռեսպուբլիկաների մայրաքաղաքների շարքում 8-րդ տեղը:

Տասնյակ տնայնագործական և կիսատնայնագործական արդյունաբերական ձեռնարկությունների փոխարեն Սովետական իշխանության տարիներին ստեղծվել են բազմաթիվ ժամանակակից գործարաններ և ֆաբրիկաներ, որոնք տալիս են ռեսպուբլիկայի արդյունաբերական արտադրանքի ավելի քան 60 տոկոսը: Երևանի արդյունաբերությունը թողարկում է բազմազան արտադրանք՝ էլեկտրական մեքենաներ, սարքեր, հաստոցներ և ավտոպահեստամասեր, ալյումին և սինթետիկ կաուչուկ, ժողովրդական սպառման առարկաներ:

Արդյունաբերական նոր շինարարությունը նպաստել է Երևանի տերիտորիայի նշանակալի ընդարձակմանը (1913 թվականի 332 հեկտարի դիմաց ներկայումս կազմում է 24 456 հեկտար): Դրան նպաստել է նաև Սովետական իշխանության տարիներին արտասահմանյան երկրներից եկած հայրենադարձների համար Երևանի շուրջը բնակելի նոր շրջանների ստեղծումը և հետագայում այդ ավանների քաղաքի շրջագծի մեջ մտցնելը (Արաբկիր, Նոր Սեբաստիա, Նոր Մալաթիա, Խարբերդ, Նոր Բութանիա, Զեյթուն, Կիլիկիա, Նոր Արեշ, Կիրզա և ուրիշները):

Երևանը վարչական առումով բաժանվում է քաղաքային հինգ շրջանների՝ 26 կոմիսարների անվան, Լենինյան, Սպանդարյան, Ստալինյան և Շահումյան:

Սոցիալիստական շինարարության տարիներին անճանաչելիորեն փոխվել է Երևան քաղաքի արտաքին տեսքը: Ստեղծվել են բարեկարգ փողոցներ և ընդարձակ հրապարակներ, որոնք զարդարված են գեղեցիկ ճարտարապետական անսամբլներով և հոյակապ կոթողներով, որտեղ օգտագործված են հայկական և սովետական ճարտարապետության լավագույն տրադիցիաները: Երևանի յուրօրինակ ճարտարապետությանը բնորոշ է բնական քարերի՝ բազմերանգ տուֆերի, տրախիտների, բազալտների և այլնի օգտագործումն ու ճարտար զուգակցումը: Այդ քարերից կառուցված բնակելի և արդյունաբերական շենքերը քաղաքին տալիս են ինքնատիպ գունագեղություն:

Սոցիալիստական Երևանի կառուցման առաջին հատակագծային կոմպոզիցիան, որի հիմքում դրվում է ուղղանկյուն շառավղաշրջանային փողոցների զուգորդման կառուցվածքը, կազմվել է 1924 թ. ակադեմիկոս Ալ. Թամանյանի կողմից: Քաղաքի արագ աճման հետ կապված հատակագծի հետագա բոլոր վերանայումների ժամանակ հիմնականում պահպանվել են Ալ.Թամանյանի մշակած քաղաքաշինական սկզբունքները:

Քաղաքի կենտրոնը Վ. Ի. Լենինի անվան էլիպսաձև հրապարակն է, որի շուրջը վեր են խոյանում Կառավարական տունը, Միությունների տունը, Վ. Ի. Լենինի հոյակապ հուշարձանը, „Արմենիա" հյուրանոցը, Ժողտնտխորհի և Պատմական թանգարանի շենքերը:

Ճարտարապետական գեղեցիկ անսամբլներ են իրենցից ներկայացնում նաև Ալ. Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի թատրոնի հրապարակը, կայարանամերձ հրապարակը՝ Սասունցի Դավթի արձանով, Ս.Սպանդարյանի անվան հրապարակը:

Քաղաքը հյուսիսից և արևելքից շրջափակող բարձունքների լանջերին ստեղծվել են անտառայգիներ, որոնք զգալիորեն մեղմացնում են քաղաքի միկրոկլիման և բարելավում սանիտարական պայմանները: Ներկայումս քաղաքի տերիտորիայի մոտ 10 տոկոսը կանաչապատ է:

Երևանը կուլտուրական խոշոր կենտրոն է: Այստեղ են գըտնվում Գիտությունների ակադեմիան, 58 գիտահետազոտական հիմնարկներ, 10 բարձրագույն և 18 միջնակարգ մասնագիտական ուսումնական հաստատություններ: Քաղաքն ունի 129 հանրակրթական դպրոց, կուլտուր-լուսավորական հիմնարկների լայն ցանց: Թանգարաններից առավել նշանավոր են՝ Պատմական թանգարանը, Պատկերասրահը, Ռևոլյուցիայի և Երկրաբանական թանգարանները: Երևանում է գտնվում աշխարհահռչակ Մատենադարանը (Զեռագրատունը)՝ հայ ժողովրդի դարավոր մշակույթի հարուստ գանձարանը:

Սովետական մարդկանց հերոսական աշխատանքով Երևանը օրավուր էլ ավելի է փոխվում, գեղեցկանում ու վեհանում:

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Հազար բնակչին ընկնող աշակերտների թիվը ըստ շրջանների (առանց ռեսպուբլիկական ենթակայության քաղաքների)

- 140–149
- 150–159
- 160–169
- 170–179
- 180–189
- 190 և ավելի

Միջնակարգ դպրոցների բարձր դասարանների աշակերտների թիվը

- մինչև 75
- 76–125
- 126–200
- 201–300
- 301–500
- 501–750
- 751–1250
- 1251–2000
- 9000-ից ավելի

Ծանոթություն: Շրջանակում նշված թվանշանը ցույց է տալիս միջնակարգ դպրոցների թիվը (2 և ավելի) տվյալ բնակավայրում

Հանրակրթական դպրոցների թիվը

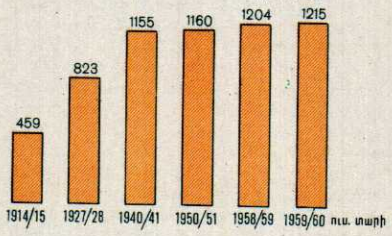

Միջնակարգ դպրոցների տեսակարար կշիռը հանրակրթական դպրոցների ընդհանուր թվի մեջ (տոկոսներով)

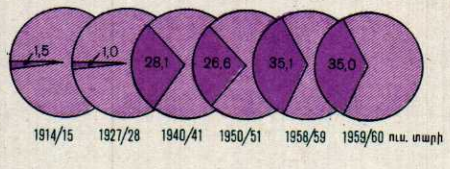

Հանրակրթական դպրոցների աշակերտների թիվը (հազարներով)

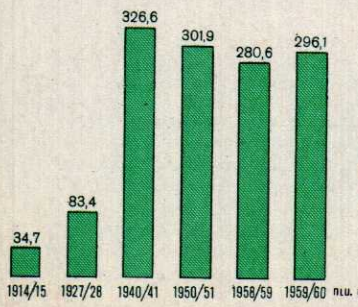

Հանրակրթական դպրոցների աշակերտների բաշխումը ըստ դասարանների խմբերի (տոկոսներով)

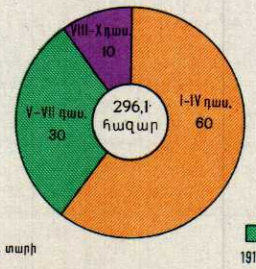

Հանրակրթական դպրոցների ուսուցիչների թիվը (հազարներով)

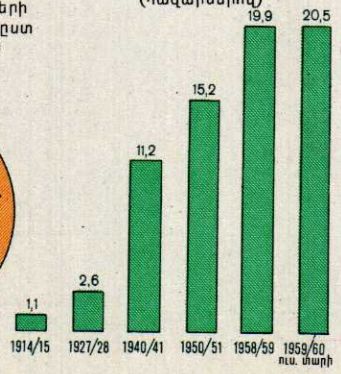

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

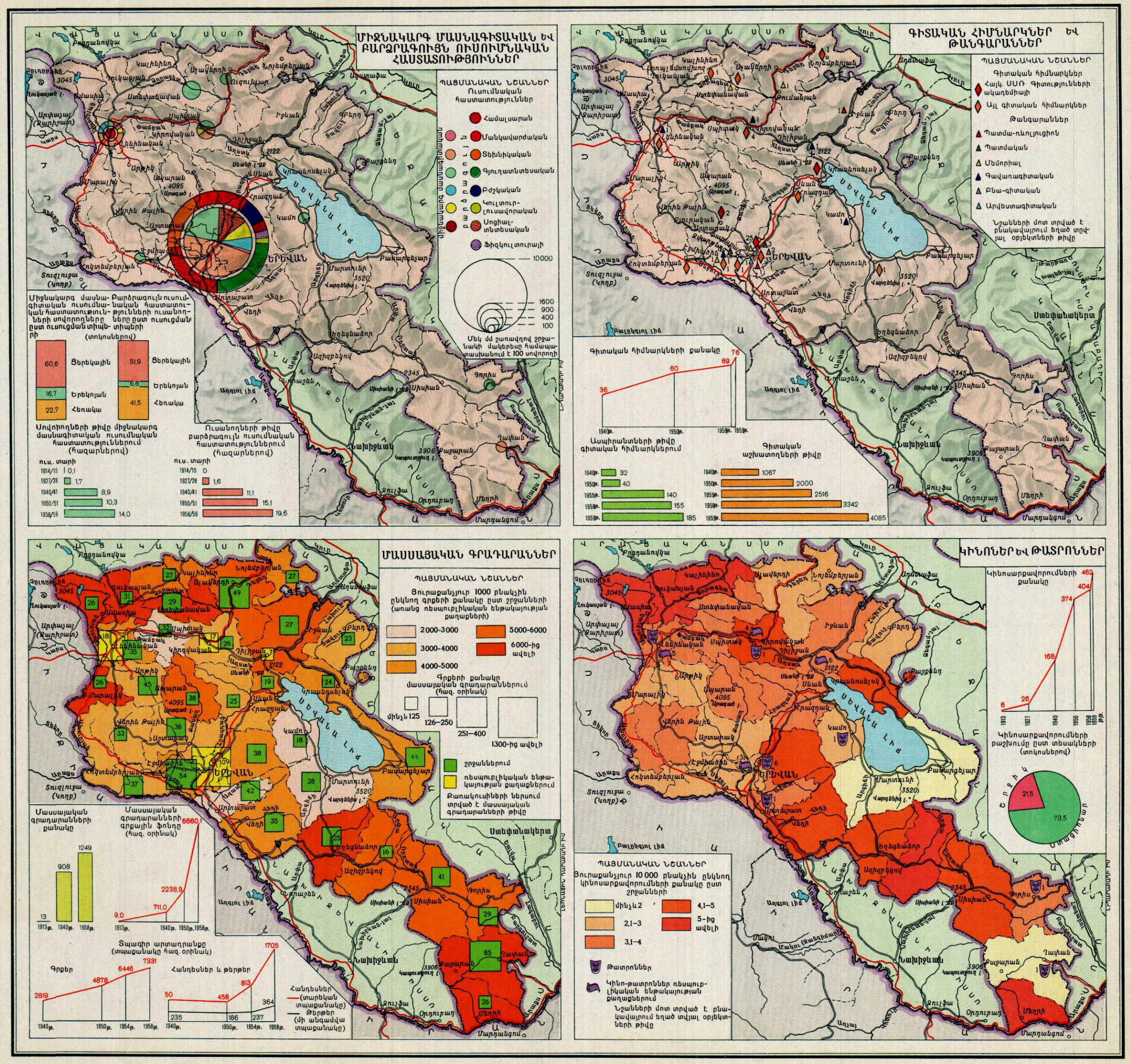
ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԵՎ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Ուսումնական հաստատություններ
Համալսարան
Մանկավարժական
Տեխնիկական
Գյուղատնտեսական
Բժշկական
Կուլտուր-լուսավորական
Սոցիալ-տնտեսական
Ֆիզկուլտուրայի
10000
1600
900
400
100
Մեկ մմ շառավղով շրջանակի մակերեսը համապատասխանում է 100 սովորողի
Միջնակարգ մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների սովորողները ըստ ուսուցման տիպերի
Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ուսանողները ըստ ուսուցման տիպերի
(տոկոսներով)
60,6 Ցերեկային
16,7 Երեկոյան
22,7 Հեռակա
51,9 Ցերեկային
6,6 Երեկոյան
41,5 Հեռակա
Սովորողների թիվը միջնակարգ մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում (հազարներով)
ուս. տարի
1914/15 0,1
1927/28 1,7
1940/41 8,9
1950/51 10,3
1958/59 14,0
Ուսանողների թիվը բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում (հազարներով)
ուս. տարի
1914/15 0
1927/28 1,6
1940/41 11,1
1950/51 15,1
1958/59 19,6
ԵՐԵՎԱՆ
Ստեփանակերտ
Նախիջևան
ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՆԵՐ ԵՎ ԹԱՆԳԱՐԱՆՆԵՐ
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Գիտական հիմնարկներ
Հայկ. ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի
Այլ գիտական հիմնարկներ
Թանգարաններ
Պատմա-ռևոլյուցիոն
Պատմական
Մեմորիալ
Գավառագիտական
Բնա-գիտական
Արվեստագիտական
Նշանների մոտ տրված է բնակավայրում եղած տվյալ օբյեկտների թիվը
Գիտական հիմնարկների քանակը
36
60
69
76
1940թ.
1950թ.
1958թ.
1959թ.
Ասպիրանտների թիվը գիտական հիմնարկներում
1940թ. 32
1950թ. 40
1955թ. 140
1958թ. 155
1959թ. 185
Գիտական աշխատողների թիվը
1940թ. 1067
1950թ. 2000
1955թ. 2516
1958թ. 3342
1959թ. 4085
ՄԱՍՍԱՅԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆՆԵՐ
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Յուրաքանչյուր 1000 բնակչին ընկնող գրքերի քանակը ըստ շրջանների (առանց ռեսպուբլիկական ենթակայության քաղաքների)
2000-3000
3000-4000
4000-5000
5000-6000
6000-ից ավելի
Գրքերի քանակը մասսայական գրադարաններում (հազ. օրինակ)
մինչև 125
126–250
251–400
1300-ից ավելի
շրջաններում
ռեսպուբլիկական ենթակայության քաղաքներում
Քառակուսիների ներսում տրված է մասսայական գրադարանների թիվը
Մասսայական գրադարանների քանակը
13
908
1249
1913թ.
1940թ.
1958թ.
Մասսայական գրադարանների գրքային ֆոնդը (հազ. օրինակ)
9,0
711,0
2238,9
6660,1
1913թ.
1940թ.
1950թ.
1958թ.
Տպագիր արտադրանքը (տպաքանակը հազ. օրինակ)
Գրքեր
2819
4878
6446
7331
1940թ.
1950թ.
1954թ.
1958թ.
Հանդեսներ և թերթեր
50
458
813
1705
235
186
237
364
1940թ.
1950թ.
1954թ.
1958թ.
Հանդեսներ (տարեկան տպաքանակը)
Թերթեր (մի անգամվա տպաքանակը)
ԿԻՆՈՆԵՐ ԵՎ ԹԱՏՐՈՆՆԵՐ
Կինոսարքավորումների քանակը
6
26
168
374
404
462
1913
1927
1940
1950
1958
1959 թթ.
Կինոսարքավորումների բաշխումը ըստ տեսակների (տոկոսներով)
Շրջիկ
21,5
73,5
Ստացիոնար
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Յուրաքանչյուր 10 000 բնակչին ընկնող կինոսարքավորումների քանակը ըստ շրջանների
մինչև 2
2,1–3
3,1–4
4,1–5
5-ից ավելի
Թատրոններ
Կինո-թատրոններ ռեսպուբլիկական ենթակայության քաղաքներում
Նշանների մոտ տրված է բնակավայրում եղած տվյալ օբյեկտների թիվը
Մասշտաբ 1:2 000 000
կմ 20 0 20 40 60 80 100 կմ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Հազար բնակչին ընկնող հիվանդանոցային մահճակալների թիվը ըստ շրջանների (առանց ռեսպուբլիկական ենթակայության քաղաքների)

- մինչև 4
- 4,1–5
- 5-ից ավելի

Մահճակալների թիվը հիվանդանոցային հիմնարկներում

մինչև 10 · 11-25 · 26-50 · 51-100 · 101-300 · 301-1000 · 1001-2000 · 4000-ից ավելի

ՍԱՆԱՏՈՐԻԱՆԵՐ ԵՎ ՀԱՆԳՍՏՅԱՆ ՏՆԵՐ

- Մեծահասակների սանատորիաներ
- Մանկական սանատորիաներ
- Հանգստյան տներ

Նրբագծերով ցույց է տրված ամբողջ տարին գործող մահճակալների տեսակարար կշիռը

Մահճակալների թիվը սանատորիաներում և հանգստյան տներում — 500 — 200 — 30

Մեկ մմ շառավղով շրջանակի մակերեսը համապատասխանում է 30 մահճակալի

ԴԻՍՊԱՆՍԵՐՆԵՐ

- Հակատուբերկուլոզային
- Ուռուցքաբանական
- Տրախոմային
- Մաշկա-վեներական
- Բժշկական ֆիզկուլտուրայի
- Պսիխոնեվրոլոգիական

Բժիշկների (ներառյալ ատամնաբույժների) և միջին բուժանձնակազմի թիվը

	Բժիշկներ	Միջին բուժանձնակազմ
1913 թ.	73	153
1928 թ.	335	535
1940 թ.	1020	2327
1950 թ.	2575	4556
1958 թ.	4167	9804
1959 թ.	4318	10739

Բնակչության 10 000 հոգուն ընկնող բժիշկների թիվը (առանց ատամնաբույժների)

1913	1928	1940	1950	1958	1959 թ.
0,6	2,7	6,8	17,2	22,0	21,8

Հիվանդանոցային մահճակալների թիվը

1913	1928	1940	1950	1958	1959 թ.
212	1196	4092	6467	11590	12245

Բուժհիմնարկների թիվը

- Ֆելդշերա-մանկաբարձական կետեր
- Հիվանդանոցային հիմնարկներ
- Կանանց և մանկական կոնսուլտացիաներ

	1913	1928	1940	1950	1958	1959 թ.
Ֆելդշերա-մանկաբարձական կետեր	13	30	96	240	348	479
Հիվանդանոցային հիմնարկներ	6	20	51	163	257	261
Կանանց և մանկական կոնսուլտացիաներ	0	10	113	146	183	508

Հիվանդանոցային մահճակալների բաշխումը ըստ նրանց մասնագիտացման (տոկոսներով)

- Թերապևտիկ — 18,2
- Հղի կանանց և ծննդկանների — 14,9
- Վիրաբուժական — 12,5
- Մանկական (ոչ-վարակիչ) — 11,8
- Վարակիչ — 7,5
- Հոգեբուժական — 8,6
- Տուբերկուլյոզային — 7,4
- Ընդհանուր — 8,8
- Այլ մասնագիտացման — 10,1

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայկական ՍՍՌ խոշոր արդյունաբերությունը, որը ստեղծվել է սոցիալիստական ինդուստրացման շնորհիվ, հիմնված է տեղական հանքային հումքի և էներգետիկ ռեսուրսների օգտագործման, ինչպես նաև գյուղատնտեսական բավմատեսակ հումքի վերամշակման վրա:

Սոցիալիստական շինարարության տարիներին առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձվել ռեսպուբլիկայի հանքային հարստությունների ուսումնասիրությանը, որոնք հիմք հանդիսացան ծանր արդյունաբերության վարգացման համար: Զգալիորեն ավելացան գունավոր մետաղների հանքաքարի պաշարները, որոնց մի մասը պարունակում է հազվագյուտ ու ցրված էլեմենտներ: Հայտնաբերվեցին բավմաթիվ նոր օգտակար հանածոներ՝ մոլիբդենի հանքաքար, ևեֆելինային սիենիտներ, երկաթահանք, տրավերտին, տուֆ, պեմզա, մարմար և այլն, որոնք բոլորն էլ ունեն արդյունաբերական նշանակություն:

Հայկական ՍՍՌ ծանր արդյունաբերության, հատկապես նրա էլեկտրատար ճյուղերի՝ կալցիումի կարբիդի, սինթետիկ կաուչուկի, մետաղային ալյումինի, էլեկտրալիպային պղնձի, մոլիտի և ազոտային պարարտանյութերի արտադրության վարգացման գործում մեծ դեր խաղացին Սևան-Հրազդան սիստեմի էլեկտրակայանները:

Ինդուստրիալ վարգացման հետևանքով Հայկական ՍՍՌ մասնագիտացավ ծանր արդյունաբերության երեք առաջատար ճյուղերի գծով՝ գունավոր մետալուրգիայի, (պղնձի, ալյումինի ձուլում և մոլիբդենի կոնցենտրատի արտադրություն), քիմիական արդյունաբերության (կալցիումի կարբիդի, ացետիլենի, նրանից ստացվող նյութերի, ինչպես նաև պարարտանյութերի արտադրություն) և մեքենաշինության (էլեկտրատեխնիկական մեքենաշինություն, հաստոցաշինություն, սարքաշինություն):

Հայկական ՍՍՌ թեթև և սննդի արդյունաբերությունը վերամշակում է ռեսպուբլիկայի գյուղատնտեսությունից ստացվող հումքը: Առանձնապես աչքի է ընկնում գինու-կոնյակի և պտղաբանջարային պահածոների արդյունաբերությունը:

Հայկական ՍՍՌ արդյունաբերության վարգացման բնորոշ առանձնահատկություններից մեկը նրա բավմաճյուղ բնույթն է: Ժամանակակից խոշոր արդյունաբերությունը ներկայացված է տասնյակ նոր արտադրություններով, որոնք թողարկում են հարյուրավոր տեսակի ապրանքներ:

Ռեսպուբլիկայի արդյունաբերության որակական նոր գիծը հումքի կոմպլեքսային վերամշակումն է: Այդ տեսակետից նախառևոլյուցիոն Հայաստանի էկոնոմիկան տիպիկ գաղութային էր: Նա գլխավորապես արտադրում էր կիսաֆաբրիկատներ՝ սև պղինձ, գինենյութ, վտված բամբակ, որոնք հետագա վերամշակման համար ուղարկվում էին Ռուսաստանի արդյունաբերական շրջանները:

Ներկայումս ռեսպուբլիկայում հումքի վերամշակումը հասցվում է մինչև պատրաստի ապրանքների թողարկման աստիճանի: Սև պղնձից էլեկտրալիպի միջոցով ստացվում է վտված պղինձ, որը հետագա մշակման է ենթարկվում կաբելի արտադրության մեջ և օգտագործվում է էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության կողմից: Ռեսպուբլիկայի էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերությունը օգտագործում է նաև մեծ քանակությամբ մետաղային ալյումին: Քիմիական արդյունաբերությունը տեղական հումքից արտադրում է սինթետիկ կաուչուկ, ռետինա-տեխնիկական իրեր, ազոտային պարարտանյութեր, ներկեր և քիմիական այլ պրոդուկտներ: Մետաղամշակման արդյունաբերությունը հիմնականում թողարկում է մեքենաներ, սարքեր և ապարատներ: Տեքստիլ հումքի վերամշակումն ավարտվում է պանսպան գործվածքների, տրիկոտաժի ու պատրաստի հագուստեղենի թողարկմամբ, կաշվի հումքից ռեսպուբլիկայում արտադրում են կոշիկ և արդուլարդի առարկաներ:

Հայկական ՍՍՌ-ում ձևավորվել և արագորեն աճում են մի շարք արդյունաբերական հանգույցներ և ամբողջ շրջաններ, որոնցից յուրաքանչյուրն իր որոշակի տեղն ունի ռեսպուբլիկայի ընդհանուր արդյունաբերական կոմպլեքսում: Արարատյան դաշտում և Հրազդան գետի երկայնքով ստեղծվել է ամենահզոր և ճյուղային կառուցվածքով ամենաբարդ Կենտրոնական արդյունաբերական շրջանը, որն աչքի է ընկնում բավմաճյուղ մեքենաշինությամբ, քիմիական և սննդի արդյունաբերությամբ: Դա միաժամանակ էլեկտրաէներգիա արտադրող հիմնական շրջանն է: Ռեսպուբլիկայի հյուսիսում երկաթուղու երկայնքով ստեղծվել է Կիրովական-Ալավերդու արդյունաբերական շրջանը՝ գունավոր մետալուրգիայի առաջատար կոմպլեքսով (հանքաքարի հանույթ, հարստացում, մետաղի ձուլում) և քիմիական արդյունաբերությամբ: Զանգեզուրը վերածվել է հզոր լեռնահանքային շրջանի՝ գունավոր մետաղների հանքաքարի հանույթով և հարստացմամբ: Ռեսպուբլիկայի արևմուտքում ձևավորված արդյունաբերական շրջանը մասնագիտանում է շինանյութերի արտադրության (տուֆի, պեմզայի, հրաբխային խարամի մեծահարուստ պաշարների հիման վրա) և տեքստիլ ու սննդի արդյունաբերության գծով:

1959—1965 թթ. յոթնամյա պլանով Հայկական ՍՍՌ արդյունաբերությունը շարունակում է վարգանալ գլխավորապես գունավոր մետալուրգիայի, ծանր օրգանական սինթեզի քիմիայի (բնական գազի վերամշակման հիման վրա), էլեկտրա և ռադիոտեխնիկական արդյունաբերության, սարքաշինության, հաստոցաշինության, շինանյութերի և թեթև ու սննդի արդյունաբերության հիմնական ճյուղերի հետագա վերելքի ուղղությամբ: Մասնավորապես կվարգանա արդյունաբերության ավտոմատացման համար անհրաժեշտ հաշվիչ-վերլուծական և այլ տեսակի մեքենաների արտադրությունը:

Լուրջ փոփոխություններ տեղի կունենան արդյունաբերության տեղաբաշխման բնագավառում: Արդյունաբերական նոր շինարարության մի զգալի մասը կենտրոնացվում է արդյունաբերության տեսակետից թույլ վարգացած շրջաններում:

Յոթնամյա պլանի համաձայն կառուցվելիք կամ արդեն կառուցված մի քանի տասնյակ նոր խոշոր արդյունաբերական ձեռնարկություններից առավել կարևորներն են՝ Ագարակի պղնձա-մոլիբդենային կոմբինատը, Հրազդանի լեռնաքիմիական կոմբինատը և սինթետիկ մանրաթելի գործարանը, Կիրովականի ացետատային մետաքսի գործարանը, Լուսավանի հաստոցաշինական և գործիքաշինական գործարանները, Երևանի ու Հրազդանի ջերմային էլեկտրակայանները, Տաթևի հիդրոէլեկտրակայանը՝ Որոտան գետի վրա և այլն: Նախատեսված է ընդլայնել ու վերակառուցել մի շարք խոշոր ձեռնարկություններ և արմատական փոփոխություններ մտցնել կոմպլեքսային մեքենայացման, ավտոմատացման և նորագույն տեխնոլոգիայի արմատավորման գործում:

Արդյունաբերության ընդհանուր, ամփոփիչ քարտեզում և քիմիական արդյունաբերության ու գունավոր մետալուրգիայի քարտեզներում խոշոր արդյունաբերությունը (համախառն արտադրանքը) ցույց է տրված ըստ վիճակագրական վարչության ցենզի: Մեքենաշինության և մետաղամշակման քարտեզում, բացի այդ, հաշվի են առնված շրջանային նշանակություն ունեցող մի շարք մանր մասնագիտացված վերանորոգման արհեստանոցներ, իսկ թեթև և սննդհամի արդյունաբերության քարտեզներում՝ նաև առանձին շրջանների համար բնորոշ մանր արտադրական ձեռնարկությունները (գինեգործական, գորգագործական և այլն):

1913 թվականի արդյունաբերության քարտեզում խոշոր արդյունաբերությունը տրված է նույն մասշտաբով, ինչ 1958 թվականի քարտեզում: Ոչ մասշտաբային նշաններով ցույց են տրված նաև Հայաստանի մանր (տնայնագործական) արդյունաբերության առավել տարածված ճյուղերը:

«Սևան-Հրազդան ոռոգչական-էներգետիկ կոմպլեքսը» քարտեզում ցույց են տրված Սևանի բնական պայմանները և լճի տնտեսական օգտագործումը ինչպես ներկայումս, այնպես էլ մոտ ապագայում:

Մեկ շնչին ընկնող էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը (կվտ–ժ/մարդ)

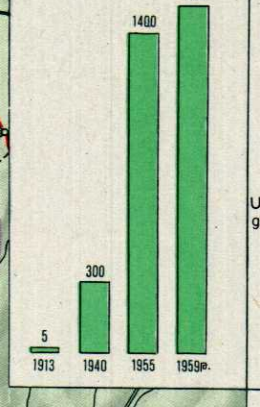

Էլեկտրաէներգիայի արտադրության և սպառման հաշվեկշիռը ըստ տնտեսական շրջանների

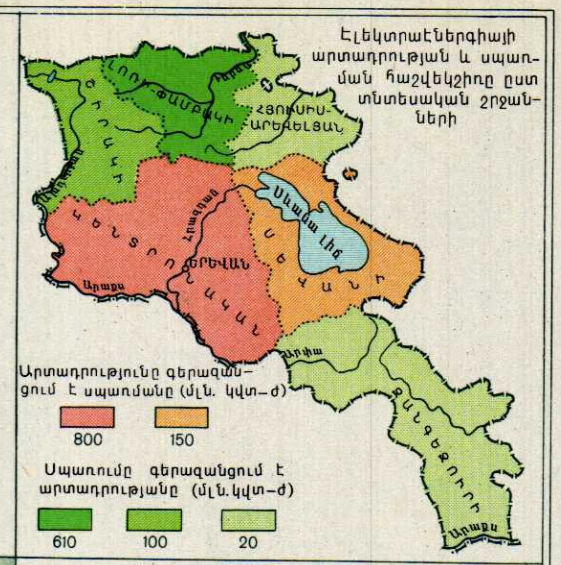

Էլեկտրաէներգիայի ծախսումը սպառողների հիմնական կատեգորիաների կողմից (տոկոսներով)

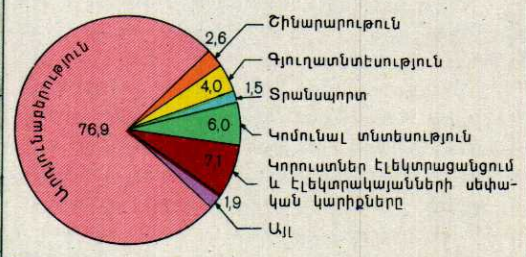

Էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը (մլն. կվտ–ժ)

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐ

Խոշոր

Միջին

Այլ նշանակալի

Հիդրավլիկ

Ջերմային

Կառուցվող

Արդյունաբերական ձեռնարկությունների և գյուղական

Էլեկտրահաղորդման բարձրավոլտ գծեր

Գործող

Կառուցվող

Թալինի Հիդրավլիկ էլեկտրակայանների անունները

Բնակչության մեկ շնչին ընկնող էլեկտրաէներգիայի սպառումը (կվտ-ժ/մարդ)

մինչև 150 | 150–300 | 300–500 | 500–1 000 | 1 000–2 000 | 2 000–5 000 | 5 000 -ից ավելի

Հիմնական գետերի ջրհավաք ավազանների սահմանները

Հիդրոէներգիայի արդյունաբերական պաշարները (ըստ հիմնական գետերի ավազանների)

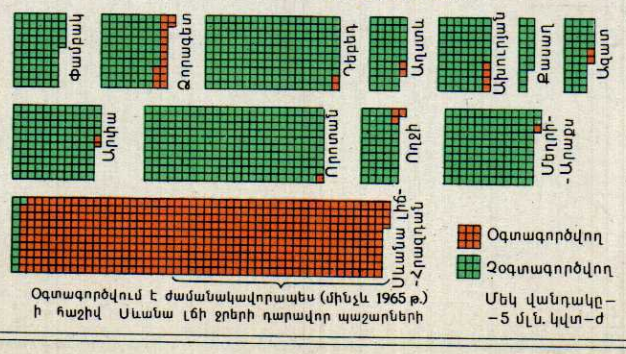

Օգտագործվում է ժամանակավորապես (մինչև 1965 թ.) ի հաշիվ Սևանա լճի ջրերի դարավոր պաշարների

Մեկ վանդակը – 5 մլն. կվտ–ժ

Էլեկտրաէներգիայի արտադրության կառուցվածքը ըստ էներգառեսուրսների տեսակների (տոկոսներով)

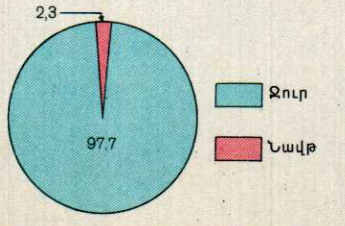

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

Լեռնային ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳՈՒՆԱՎՈՐ ՄԵՏԱԼՈՒՐԳԻԱ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Արդյունաբերության ճյուղերը

- Գունավոր մետաղների հանքաքարի հանույթ և հարստացում
- Պղնձի ձուլում և էլեկտրալիզ
- Մետաղային ալյումինի արտադրություն

Գունավոր մետաղների հանքավայրերը

- Պղնձի
- Պղնձա-մոլիբդենային
- Բազմամետաղային
- Ոսկու
- Ալյումինի հումքի (նեֆելինային սիենիտների)
- Արդյունաբերական կենտրոնները

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ներքին սպառման և արտահանման կազմը 1959 թ. (տոկոսներով)

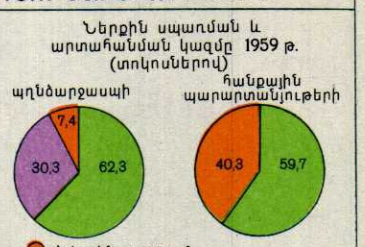

- Ներքին սպառում
- Արտահանում դեպի ՍՍՌՄ տնտեսական շրջանները
- Արտահանում դեպի արտասահմանյան երկրները

Ծծմբաթթվի (տկս-ով) և հանքային պարարտանյութերի (հազ.տ.) արտադրությունը

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Արտադրություն

- կալցիումի կարբիդի և նրա ածանցյալների
- սինթետիկ կաուչուկի
- ավտոդողերի
- ռետինատեխնիկական իրերի
- վինիլացետատի և նրա ածանցյալների
- ալաստմասսայի
- ծծմբաթթվի
- հանքային պարարտանյութերի
- Այլ տեսակներ

Արդյունաբերական կենտրոնները

Քիմիական հումքի հանքավայրերը

- Ծծմբային հրաքարի
- Քրոմիտի
- Կերակրաղի
- Նեֆելինային և ալկալային սիենիտների
- Հանքային ներկերի
- Կրաքարերի և տրավերտինների

ՄԵՔԵՆԱՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՄԵՏԱՂԱՄՇԱԿՈՒՄ

Համախառն արտադրանքը

Ուժային տրանսֆորմատորների արտադրությունը (հազ. կվա)

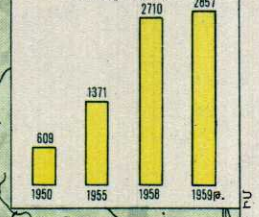

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Արդյունաբերության ճյուղերը

- Էլեկտրատեխնիկական
- Հաստոցաշինություն
- Տեխնոլոգիական սարքավորման արտադրություն
- Ավտոմոբիլային
- Պոմպա-կոմպրեսորային սարքավորման արտադրություն
- Սարքաշինություն
- Մետաղա կոնստրուկցիաների արտադրություն
- Մետաղա իրերի արտադրություն և վերանորոգում
- ՆՏԿ կից վերանորոգման արհեստանոցներ

Ս-սննդի արդյունաբերության համար
Շ-շինանյութերի արդյունաբերության համար
Դ-դեստալների և պահեստամասերի արտադրություն
Հ-հեծանիվների արտադրություն

Արդյունաբերական կենտրոնները

- Խոշոր
- Միջին
- Այլ նշանակալի

ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ԵՎ ՓԱՅՏԱՄՇԱԿՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ատաղձափայտի դուրսբերումը և սղոցանյութի արտադրությունը (հազ. խոր.մ)

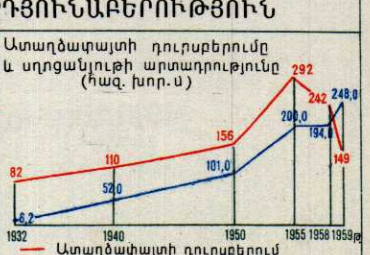

Անտառածածկ տարածության և շահագործվող տեղամասերի բաշխումը (հազ.հկտ.)

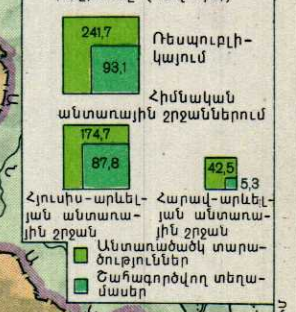

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Արդյունաբերության ճյուղերը

- Անտառամթերում
- Փայտասղոցում
- Կահույքի
- Փայտյա շինմասերի արտադրություն
- Թղթի
- Այլ ճյուղեր

Արդյունաբերական կենտրոնները

- Խոշոր
- Միջին
- Այլ նշանակալի

Անտառային և փայտամշակման արդյունաբերության ճյուղային կառուցվածքը (տոկոսներով)

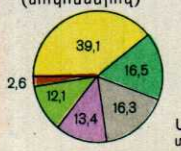

Անտառատարածությունների բաշխումն ըստ ծառատեսակների (տոկոսներով)

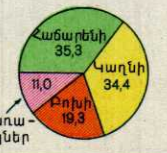

Մասշտաբ 1:2 000 000

կմ 20 0 20 40 60 80 100 կմ

Շինանյութերի արտահանումը Հայկական ՍՍՌ-ից
(տոկոսներով՝ յուրաքանչյուր արտադրանքի ընդհանուր ծավալից)

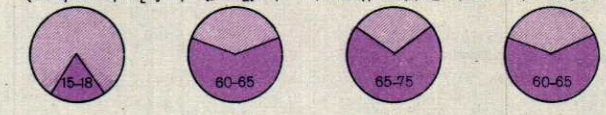

Արտադրություն

ցեմենտի (հազ. տոննա)

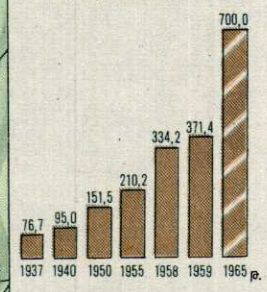

շիֆերի (մլն. պայման. սալիկ)

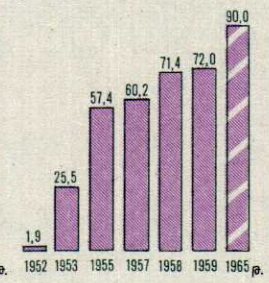

պեմզանյութերի (հազ. խոր. մ)

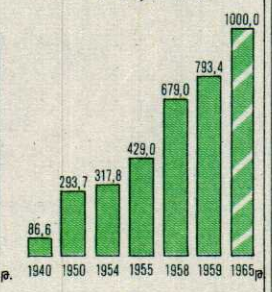

մարմարյա տախտակների (հազ. քառ. մ)

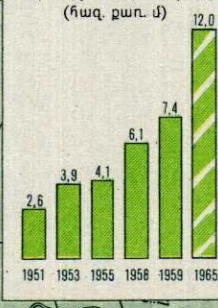

մարմարի մանրուքի (հազ. տոննա)

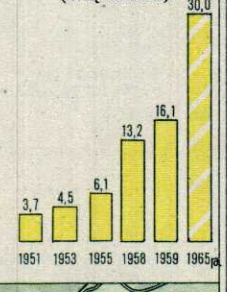

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Արտադրություն

- տուֆի
- պեղլիտի
- խարամի
- գրանիտի
- բազալտի
- կրաքարի և կրի
- պեմզանյութերի
- մարմարի
- գիպսի
- հրակայուն նյութերի
- ցեմենտի
- շիֆերի
- երկաթբետոնի
- Ջանազան ճյուղեր

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ

- Վերամշակում
- Արդյունահանում և վերամշակում
- Արդյունահանում

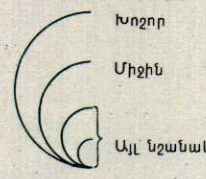

Հանքային շինանյութերի տարածումը

- Տուֆերի և տուֆալավաների
- Պեղլիտների, օբսիդիանների և լիպարիտային բաղադրության այլ լավաների
- Հրաբխային խարամի և մոխրի
- Գրանիտների և գրանիտոիդային բաղադրության այլ ներժայթուկ ապառների
- Բազալտների, անդեզիտա-բազալտների և անդեզիտների
- Կրաքարերի և տրավերտինների
- Պեմզայի
- Մարմարի և գունավոր կոնգլոմերատների
- Գիպսի և գիպսատար մերգելների
- Հրակայուն և շինարարական կավերի
- Ավազի, խճի և ճալաքարի

Հայկական ՍՍՌ շինանյութերի արդյունաբերության ցյուղային կառուցվածքը (տոկոսներով)

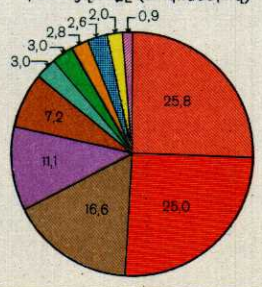

Մասշտաբ 1:1 000 000

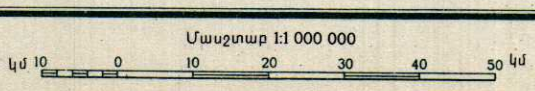

„Արարատ" գինու-կոնյակի տրեստի հիմնական գործարանների ցանցը

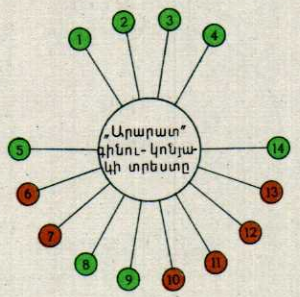

1. Կիևի
2. Մոսկվայի
3. Լենինգրադի
4. Սարատովի
5. Երևանի շամպայն գինիների գործարան
6. Էջմիածնի
7. Փարաքարի
8. Երևանի կոնյակի գործարան
9. Երևանի գինու կոմբինատ
10. Արտաշատի
11. Վերին Արտաշատի
12. Բուրաստանի
13. Աշտարակի „Խերես" գործարան
14. Երևանի գինեքարային թթվի գործարան

Նախնական վերամշակման գործարաններ

Երկրորդային վերամշակման գործարաններ

Գինու ընդհանուր արտադրության մեջ սպիրտացված և չորգինիների տեսակարար կշիռը (տոկոսներով)

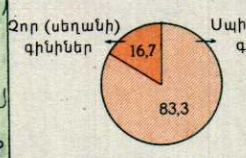

Սննդհամի արդյունաբերության համախառն արտադրանքը

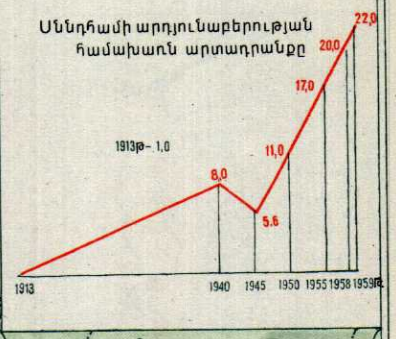

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՃՅՈՒՂԵՐԸ

- Մսի
- Ցուղա-պանրագործական և կաթի
- Յուղա-ճարպային
- Ալրաղացային
- Հացաթխում
- Շաքարի
- Հրուշակեղենի և մակարոնի
- Պահածոների և պտղաբանջարային
- Գինու-կոնյակի
- Գարեջրի և ոչ-ոգելից խմիչքների արտադրություն
- Հանքային ջրերի լցում
- Ծխախոտի
- Ձկան և ծկան պահածոների

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ

- Խոշորագույն
- Խոշոր
- Միջին
- Այլ նշանակալի

Սննդհամի արդյունաբերության ցյուղային կառուցվածքը (տոկոսներով)

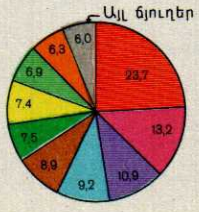

Սննդհամի արդյունաբերության արտադրանքի գլխավոր տեսակների արտադրությունը

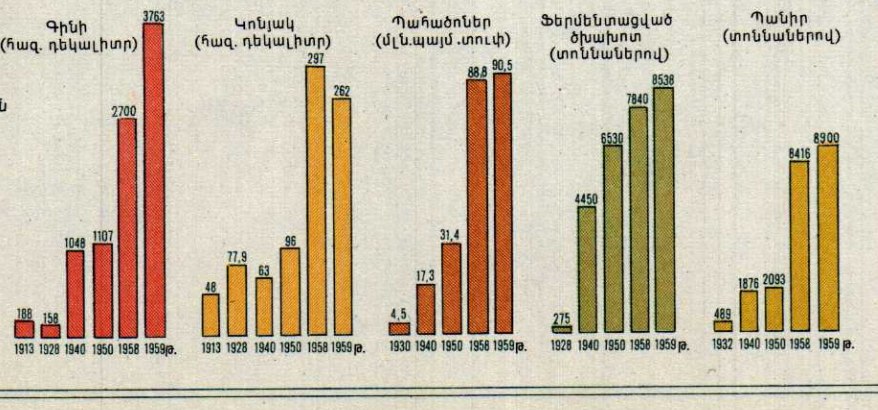

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

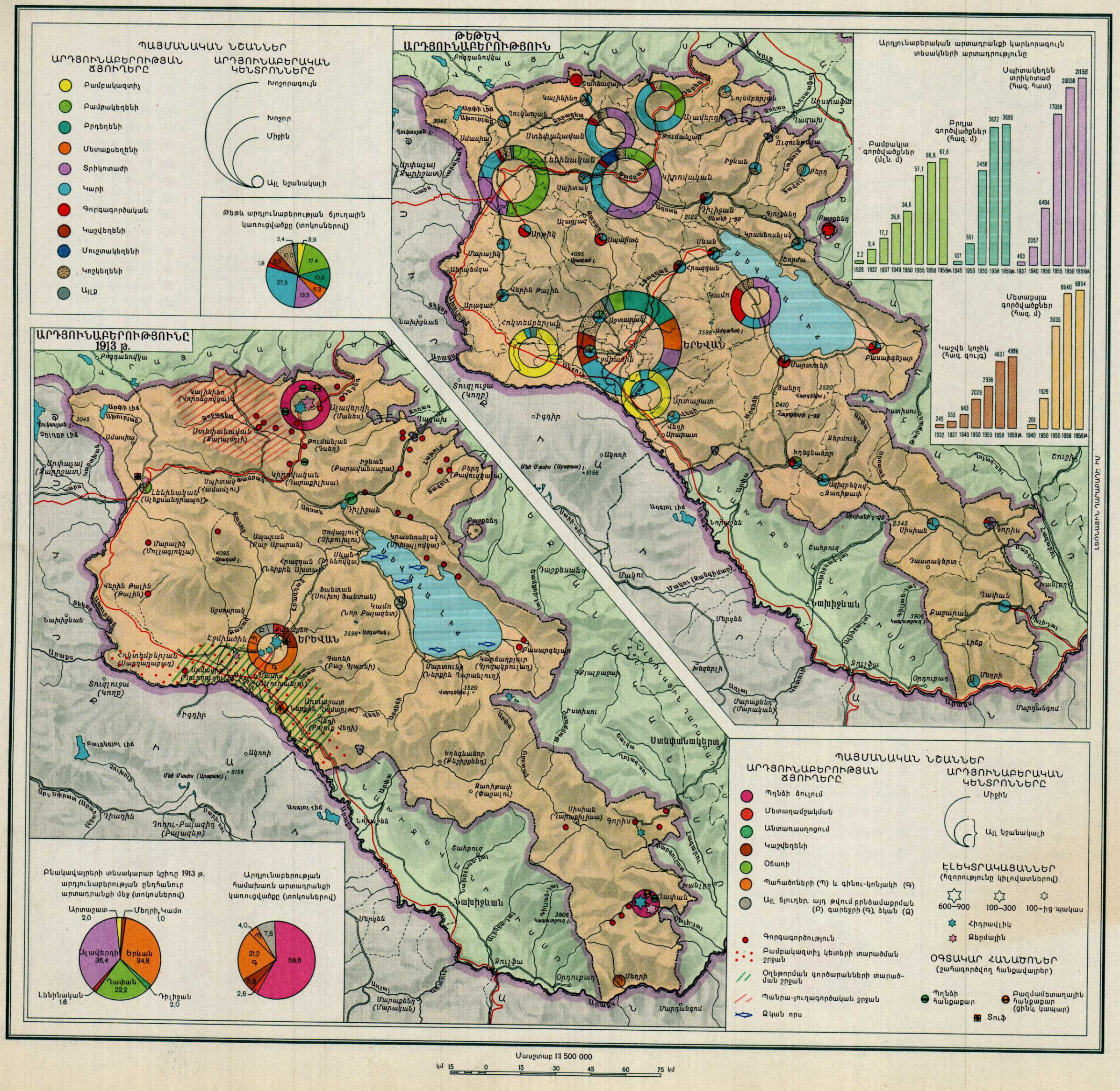
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՃՅՈՒՂԵՐԸ
Բամբակազտիչ
Բամբակեղենի
Բրդեղենի
Մետաքսեղենի
Տրիկոտաժի
Կարի
Գորգագործական
Կաշվեղենի
Մուշտակեղենի
Կոշկեղենի
Այլք
ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ
Խոշորագույն
Խոշոր
Միջին
Այլ նշանակալի
Թեթև արդյունաբերության ճյուղային կառուցվածքը (տոկոսներով)
2,4
3,9
1,9
6,5
10,0
17,4
10,6
6,3
13,5
27,5
ԹԵԹԵՎ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ
Արդյունաբերական արտադրանքի կարևորագույն տեսակների արտադրությունը
Բամբակյա գործվածքներ (մլն. մ)
2,2
9,4
17,2
26,8
34,6
57,1
66,6
67,8
1928
1932
1937
1940
1950
1955
1958
1959թ.
Բրդյա գործվածքներ (հազ. մ)
107
551
2458
3622
3695
1945
1950
1955
1958
1959թ.
Սպիտակեղեն տրիկոտաժ (հազ. հատ)
403
2057
6404
17038
20038
21156
1937
1940
1950
1955
1958
1959թ.
Մետաքսյա գործվածքներ (հազ. մ)
245
553
943
2029
2936
4631
4956
1932
1937
1940
1950
1955
1958
1959թ.
Կաշվե կոշիկ (հազ. զույգ)
201
1529
5035
6640
6854
1940
1950
1955
1958
1959թ.
ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ 1913 թ.
ԵՐԵՎԱՆ
Ստեփանակերտ
Նախիջևան
Բնակավայրերի տեսակարար կշիռը 1913 թ. արդյունաբերության ընդհանուր արտադրանքի մեջ (տոկոսներով)
Արտաշատ 2,0
Մեղրի, Կամո 1,0
Ալավերդի 36,4
Երևան 34,8
Ղափան 22,2
Լենինական 1,6
Դիլիջան 2,0
Արդյունաբերության համախառն արտադրանքի կառուցվածքը (տոկոսներով)
4,0
7,8
21,2
58,6
5,8
2,6
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՃՅՈՒՂԵՐԸ
Պղնձի ձուլում
Մետաղամշակման
Անտառասղոցում
Կաշվեղենի
Օճառի
Պահածոների (Պ) և գինու-կոնյակի (Գ)
Այլ ճյուղեր, այդ թվում բրնձամաքրման (Բ) գարեջրի (Գ), ձկան (Ձ)
Գորգագործություն
Բամբակազտիչ կետերի տարածման շրջան
Օղեթորման գործարանների տարածման շրջան
Պանրա-յուղագործական շրջան
Ձկան որս
ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ
Միջին
Այլ նշանակալի
ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐ
(հզորությունը կիլովատներով)
600–900
100–300
100–ից պակաս
Հիդրավլիկ
Ջերմային
ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՆԱԾՈՆԵՐ
(շահագործվող հանքավայրեր)
Պղնձի հանքաքար
Բազմամետաղային հանքաքար (ցինկ, կապար)
Տուֆ
Մասշտաբ 1:1 500 000
կմ 15 0 15 30 45 60 75 կմ

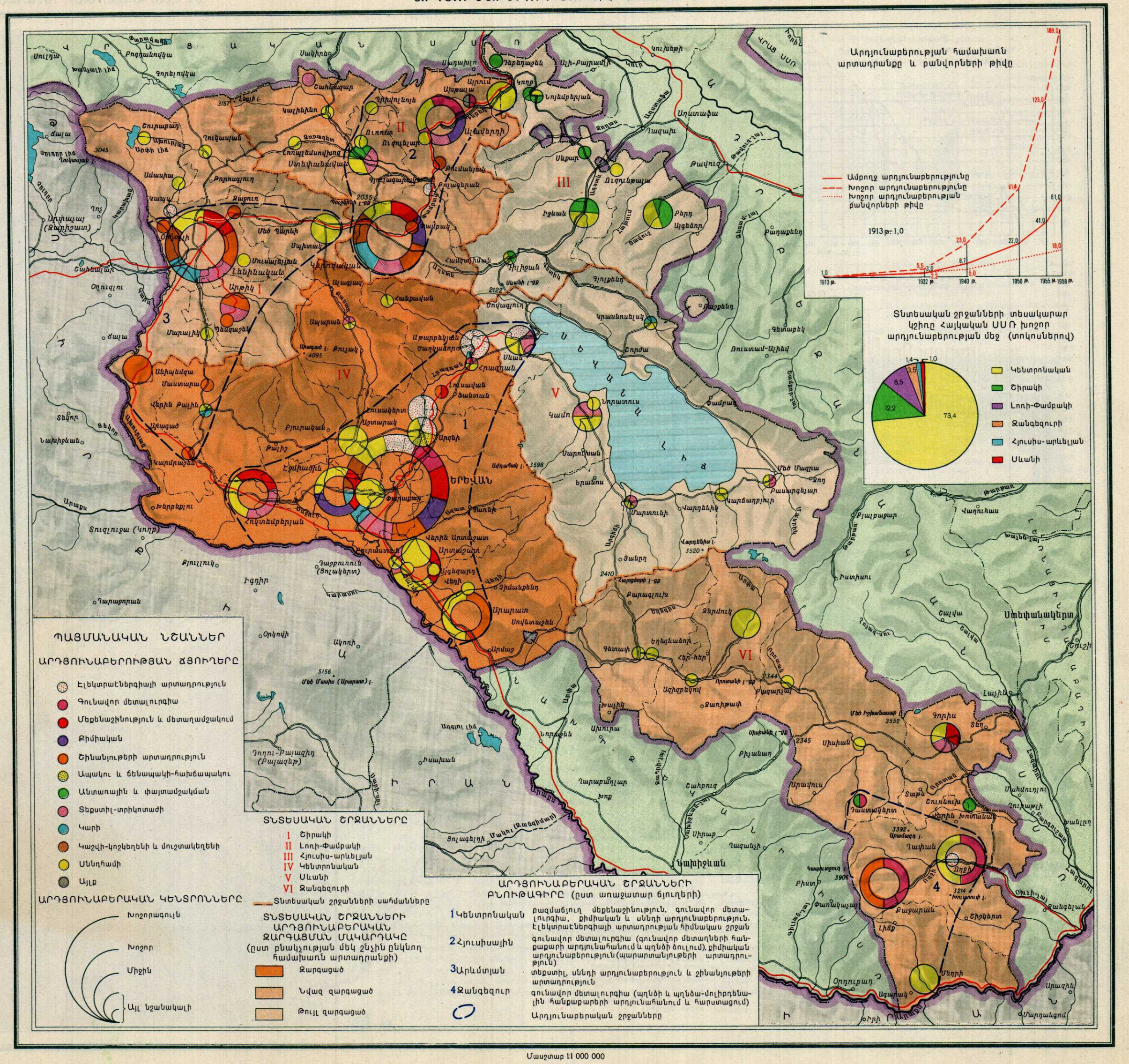
Արդյունաբերության համախառն արտադրանքը և բանվորների թիվը
Ամբողջ արդյունաբերությունը
Խոշոր արդյունաբերությունը
Խոշոր արդյունաբերության բանվորների թիվը
1913 թ.-1,0
1913 թ.
1932 թ.
1940 թ.
1950 թ.
1955 թ.
1958 թ.
Տնտեսական շրջանների տեսակարար կշիռը Հայկական ՍՍՌ խոշոր արդյունաբերության մեջ (տոկոսներով)
Կենտրոնական
Շիրակի
Լոռի-Փամբակի
Զանգեզուրի
Հյուսիս-արևելյան
Սևանի
ԵՐԵՎԱՆ
Ստեփանակերտ
Նախիջևան
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՃՅՈՒՂԵՐԸ
Էլեկտրաէներգիայի արտադրություն
Գունավոր մետալուրգիա
Մեքենաշինություն և մետաղամշակում
Քիմիական
Շինանյութերի արտադրություն
Ապակու և ճենապակի-հախճապակու
Անտառային և փայտամշակման
Տեքստիլ-տրիկոտաժի
Կարի
Կաշվի-կոշկեղենի և մուշտակեղենի
Սննդհամի
Այլք
ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ
Խոշորագույն
Խոշոր
Միջին
Այլ նշանակալի
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ
I Շիրակի
II Լոռի-Փամբակի
III Հյուսիս-արևելյան
IV Կենտրոնական
V Սևանի
VI Զանգեզուրի
Տնտեսական շրջանների սահմանները
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԸ (ըստ բնակչության մեկ շնչին ընկնող համախառն արտադրանքի)
Զարգացած
Նվազ զարգացած
Թույլ զարգացած
ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ (ըստ առաջատար ճյուղերի)
1 Կենտրոնական բազմաճյուղ մեքենաշինություն, գունավոր մետալուրգիա, քիմիական և սննդի արդյունաբերություն, էլեկտրաէներգիայի արտադրության հիմնական շրջան
2 Հյուսիսային գունավոր մետալուրգիա (գունավոր մետաղների հանքաքարի արդյունահանում և պղնձի ձուլում), քիմիական արդյունաբերություն (պարարտանյութերի արտադրություն)
3 Արևմտյան տեքստիլ, սննդի արդյունաբերություն և շինանյութերի արտադրություն
4 Զանգեզուր գունավոր մետալուրգիա (պղնձի և պղնձա-մոլիբդենային հանքաքարերի արդյունահանում և հարստացում)
Արդյունաբերական շրջանները
Մասշտաբ 1:1 000 000
կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ՍԵՎԱՆ-ՀՐԱԶԴԱՆ ԿԱՍԿԱԴԻ ԷԼԵԿՏՐԱԷՆԵՐԳԻԱՅԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՍԵՎԱՆԱ ԼՃԻՑ ՋՐԻ ԲԱՑԹԱԴՐՈՒՄԸ

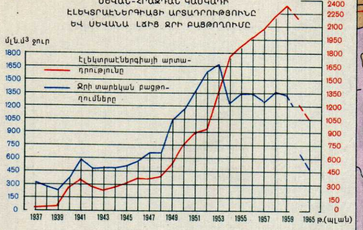

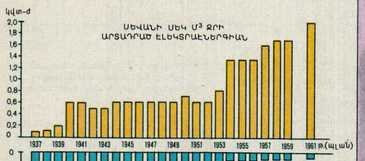

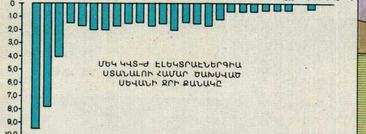

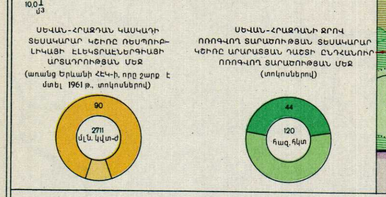

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ՍԵՎԱՆ-ՀՐԱԶԴԱՆ ՈՐՈԳԱՎԱՆ-ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ ՄԻՍՏԵՄԸ

- Գլխավոր ապաջրվածք
- ՀԻԴՐՈԷԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐ
- Վերերկրյա
- Ստորերկրյա
- Էլեկտրահաղորդման գծեր
- ԾԵՐԵՎԱԾՈՒՄ
- Փակ (թունել)
- Բաց
- ՈՐՈԳՈՂ ՋՐԱՆՁՐԱՓԵՐ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ԾՆՈՂԱԿ ՀՈՂԵՐԸ
- Գոյություն ունցող
- Կառուցվող
- ԷԼԵՎԱՏՈՒԱՅԱՆՆԵՐԸ
- Խոշոր
- Միջին

- Սևանա լճի ջրհավաք ավազանը
- Սևանա լճի մակարդակը մինչև իջեցումը
- Սևանա լճի մակարդակը ստ 1.1.1960 թ.
- Այն մակարդակը, որի վրա ծնթադրվում է դադարեցնել Սևանա լճի իջեցումը
- Ջրի ներհոսքը Սևանա լիճ

ՋՐԻ ՄԻԱՐԺԱ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀՈՍՔԸ (մլն մ³)

Մեկ մմ կողով քառակուսին հաշվապատասխանում է մեկ մլն մ³ ջրի հոսքին

ԽՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԵՏՐՈՎ

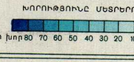

ՍԻՐԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՈՐՈՒՄ ՆՊԱՏԱԿԵԼԻՆ ԵՎ ՍԵՎԱՆԱ ԼՃԻ ՋՐԵՐԻ ՆԱՍԵՑՈՂԱԶԱՓ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԵՎ ՆՐԱ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ԲԱՐՁՐ ՄԻՏՈՒՄ ՎՐԱ ՊԱՀՊԱՆՁԵԼՈՒՄՆ

- Ցոթանմյա ալլանով իրականացվող
- Գազամուղ Ախրդ ՍՍՌ-ից (հանձնված է շահագործման)
- Բնական գազով աշխատող ջերմաէլեկտրակայաններ (Երևանի ՋԷԿ-ը կառուցվում է)
- Միջպետական էլեկտրահաղորդման գիծ

ԾՆԾՈՂՈՒՄ ՄԻՐՈՑառումներ

Հարակից ավազաններից Սևանա լիճ ջուր տեղափոխելու միջանցքները (հոսքի քանակը և ջուրլին)

- Մշակվող
- Տեխնիկապես հնարավոր

ՍԻՐԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՈՐՈԳՎԱԾ ՋՐԻ ՔԱՆԱԿԸ ՍԵՎԱՆԱ ԼՃԻ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՀԱՇՎԱՌՄԱՄԲ

- Ջրանցքներ
- Այլ աղբյուրներից սնվող ոռոգիչ ջրանցքներ

ՍԵՎԱՆԱ ԼՃԻ ԱՎԱԶԱՆԻ ՀԱՐԿԱՑՈՒ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ՀՈՂԵՐԸ

- 2000 մ-ից բարձր (ջրի տեղափոխումը հնարավոր է ինքնահոսով)
- 1500-2000 մ ջրի տեղափոխումը հնարավոր է մղման միջոցով)

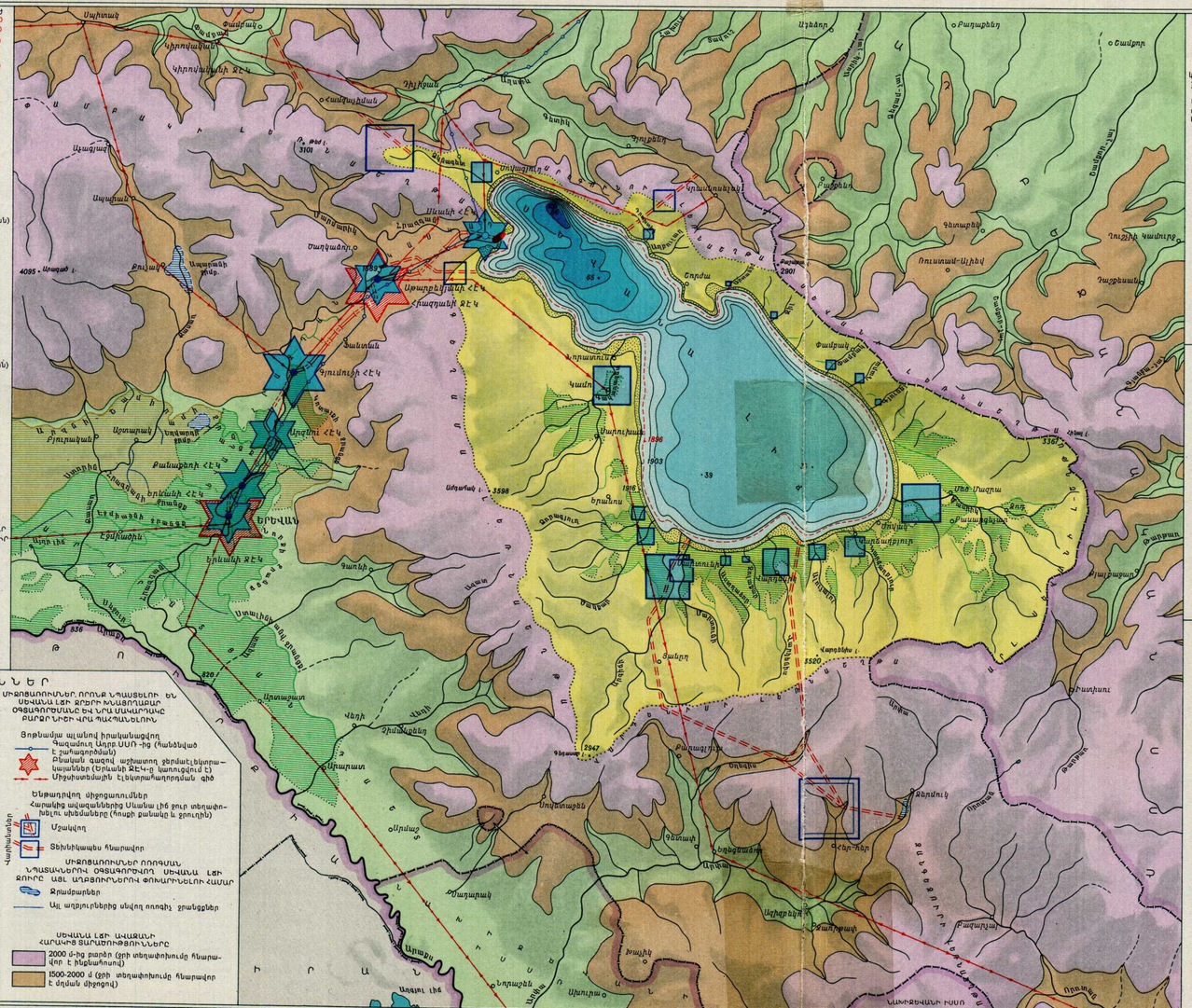
Մարտունի
Վարդենիս
Գավառ
Ճամբարակ
Սևան
Ծովագյուղ
Մարտունի 1936
1903
1896
Սևանա լիճ
Սևանի ՀԷԿ
Հրազդանի ՋԷԿ
Գյումուշի ՀԷԿ
Արգիճի ՀԷԿ
Քանաքեռի ՀԷԿ
Երևանի ՋԷԿ
ԵՐԵՎԱՆ
Ծաղկաձոր
Ջերմուկ
Ապարանի ջրմբ.
Ախթալա
Ալավերդի
Վանաձոր
Ստեփանավան
Իջևան
Դիլիջան
Ճամբարակ
Ծաղկահովիտ
Ծովինար
Գեղարքունիք
Ռուսաստան-Ալիխ
Քաշունիք
Գետափ
Ծովակ
Գեղամասար
Ջիլ
Ծովասար
Ծովագյուղ
Մեծ Մասրիկ
Ծովակ
Գավառագետ
Ծովակ
Ծովասար
Ծովագյուղ
Մեծ Մասրիկ

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՅՈԹՆԱՄՅԱ ՊԼԱՆԸ (1959-1965 թթ.)

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Տնտեսական շրջանների տեսակարար կշիռը ըստ յոթնամյակի կապիտալ ներդրումների ծավալի (1959-1965 թթ.,տոկոսներով)

- մինչև 5
- 5,1—15
- 15,1—25
- 50 –ից ավելի

Կապիտալ ներդրումների ծավալը ըստ արդյունաբերական կենտրոնների (շրջանակի մեծությունը համապատասխանում է կապիտալ ներդրումների ծավալին)

Արդյունաբերության կարևորագույն ճյուղերի զարգացման հիմնական ուղղությունները յոթնամյա պլանով

Գործող ձեռնարկությունների ընդլայնում և վերակառուցում

- Լեռնահանքային
- Գունավոր մետալուրգիա
- Քիմիական
- Էլեկտրատեխնիկական և ռադիոտեխնիկական
- Սարքաշինություն
- Հաստոցաշինություն
- Այլ մեքենաշինություն
- Շինանյութերի
- Փայտամշակման և կահույքի
- Ապակու
- Տեքստիլ-տրիկոտաժի
- Գինու-կոնյակի
- Պահածոների և պտղաբանջարային
- Կաթի և յուղա-պանրագործական
- Ծխախոտա-ֆերմենտացման
- Սննդամթերքի այլ ձեռնարկություններ
- Երաժշտական գործիքների

- Էլեկտրահաղորդման գծեր
- Գազամուղներ

Էլեկտրակայաններ

- Ջերմային
- Հիդրավլիկ

Ծանոթություն: Լենինական-Արթիկ, Լենինական-Սպիտակ, Սևան-Կրասնոսելսկ էլեկտրահաղորդման գծերը կառուցվում են գոյություն ունեցողներին զուգընթաց

Կապիտալ ներդրումների աճը արդյունաբերության մեջ

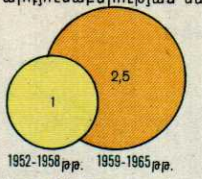

Արդյունաբերության արտադրանքի աճը

Արդյունաբերության հիմնական ճյուղերի արտադրանքի աճը (1958թ. ընդունված է 1)

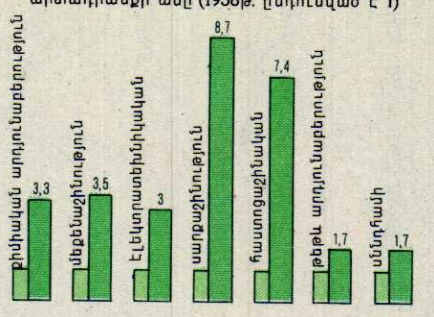

Ծանր արդյունաբերության (1958թ.—1)

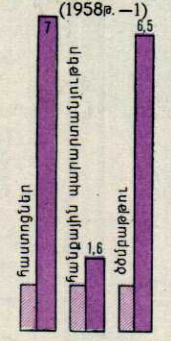

Հիմնական արտադրանքների աճը

ժողովրդական սպառման ապրանքների (1958թ. — 1)

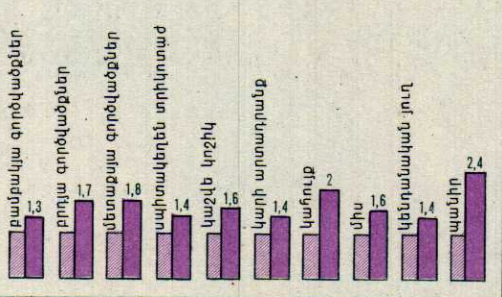

Կապիտալ ներդրումների կառուցվածքը (տոկոսներով)

ժողովրդական տնտեսության մեջ

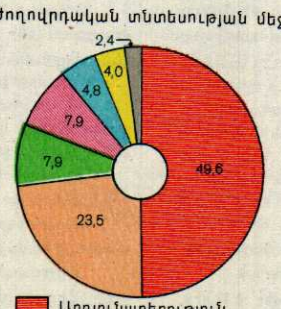

արդյունաբերության մեջ

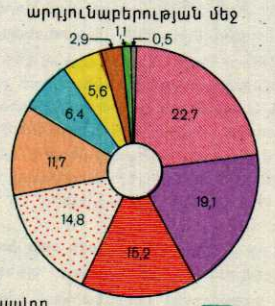

- Արդյունաբերություն
- Բնակարանային շինարարություն
- Գյուղատնտեսություն
- Կուլտուրա և առողջապահություն
- Կոմունալ տնտեսություն
- Առևտուր, կապ և այլն
- Ավտոտրանսպորտ
- Գունավոր մետալուրգիա
- Քիմիական
- Մեքենաշինություն
- Էլեկտրաէներգիայի արտադրություն
- Շինանյութերի արտադրություն
- Թեթև
- Սննդամթերքի
- Գազի
- Անտառային և փայտամշակման
- Այլ ճյուղեր

Էլեկտրաէներգիայի սպառման աճը

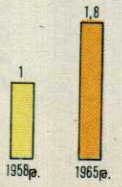

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայկական ՍՍՌ գյուղատնտեսությունը զարգանում է լեռնային երկրի բնական բարդ պայմաններում: Լեռնային ռելիեֆին համապատասխան և մարդու բազմադարյան գործունեության հետևանքով ստեղծվել է ռեսպուբլիկայի հողային ֆոնդը: Գյուղատնտեսական հանդակները գրավում են տերիտորիայի 47,9 տոկոսը (այդ թվում՝ վարելահողեր—18,3 տոկոս, արոտավայրեր ու խոտհարքներ—27,9 տոկոս, պտղատու և խաղողի այգիներ 1,6 տոկոս), անտառներն ու թփուտները՝ 11,7 տոկոսը: Ռեսպուբլիկայի հողային ֆոնդի 40 տոկոսից ավելին գյուղատնտեսական արտադրության համար դեռևս պիտանի չէ:

Գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի մեջ բուսաբուծության տեսակարար կշիռը կազմում է 56 տոկոս, անասնաբուծությանը՝ 44 տոկոս:

Ռեսպուբլիկայի գյուղատնտեսության առաջատար ճյուղերը խաղողագործությունը, պտղաբուծությունն ու անասնաբուծությունն են, զգալի զարգացման են հասել նաև ծխախոտագործությունն ու բանջարաբուծությունը: Արարատյան դաշտում էական դեր է խաղում բամբակագործությունը:

Գյուղատնտեսական ճյուղերի և կուլտուրաների տեղաբաշխումը սերտորեն կապված է ռեսպուբլիկայի տերիտորիայի ուղղածիգ գոտիականության հետ: Ցածրադիր գոտիներում, մոտավորապես մինչև 1300 մ բարձրության վրա, ոռոգվող հողերում գերազանցապես աճեցվում են խաղող, կորիզավոր պտուղներ (դեղձ, ծիրան և այլն), հարավային բանջարեղեն և որոշ չափով չոր մերձարևադարձային պտուղների մի քանի տեսակներ: Բարձրադիր գոտիներում գերակշռում են անասնապահությունը և հացահատիկային տնտեսությունը, որոնց զուգակցում են ծխախոտի, շաքարի ճակնդեղի կամ կարտոֆիլի ցանքերը: Ենթալպյան և ալպյան արոտավայրերը չափազանց կարևոր դեր են խաղում անասնաբուծության կերային հաշվեկշռում:

Ցածրադիր և նախալեռնային չորային շրջաններում ոռոգումը հողագործության զարգացման գլխավոր պայմանն է: Խաղողագործության, ծխախոտագործության, ճակնդեղագործության և բանջարաբուծության զգալի զարգացումը պայմանավորված է ոռոգվող հողերի սիստեմատիկ ընդարձակմամբ: 1959 թ. ոռոգվող հողերի տարածությունը հասել էր 225 հազար հեկտարի, 1913 թ. 97 հազար հեկտարի դիմաց: Կառուցվել են խոշոր ոռոգիչ ջրանցքներ Հոկտեմբերյանի, Ստալինի անվան, Ստորին-Հրազդանի, Շիրակի և այլն: Ռեսպուբլիկայում ջրովի ինտենսիվ հողագործության ամենախոշոր շրջանը Արարատյան դաշտն է: Այստեղ Սովետական իշխանության տարիներին յուրացվել են տասնյակ հազարավոր հեկտար կիսաանապատային հողեր: Ոռոգվող հողերի ընդարձակ զանգվածներ կան Շիրակում, Սևանի ավազանում և Հյուսիս-արևելյան վոնայում:

Ներկայումս Արարատյան գոգավորության նախալեռնային վոնայում ավարտվում է յոթնամյակի երեք խոշոր հիդրոգիոն օբյեկտների Արզնի-Շամիրամի ու Թալինի ոռոգիչ սիստեմների և Կոտայքի ջրանցքի շինարարությունը: Դրանք հնարավորություն կտան ոռոգելու անջրդի, սակավ արտադրողական հողերի ընդարձակ տարածություններ, որոնց մեծ մասն օգտագործվելիս է եղել իբրև ձմեռային արոտավայր:

Սովետական ժամանակաշրջանում խիստ փոխվել է ցանքատարածությունների որակական կազմը: Նախառևոլյուցիոն Հայաստանում տեխնիկական կուլտուրաներից մշակվում էր բամբակենի, ինչպես նաև աննշան չափով գանգրաթել վուշ: Սովետական իշխանության հաստատումից հետո ռեսպուբլիկայում սկսեցին մշակել այնպիսի կուլտուրաներ, ինչպիսիք են՝ ծխախոտը, շաքարի ճակնդեղը և եթերայուղատուներից՝ խորդենին: Մեծ չափով ընդարձակվեցին կերային կուլտուրաների ցանքատարածությունները՝ 1913 թ. 4,4 հազար հեկտարից 1959 թ. հասնելով 117,0 հազար հեկտարի, այսինքն՝ ավելացան 26 անգամ:

Խաղողագործությունն ու պտղաբուծությունը գյուղատնտեսության բարձր եկամտաբերություն ունեցող ճյուղերն են: Նրանցից ստացվում է ռեսպուբլիկայի կոլտնտեսությունների ամբողջ դրամական եկամուտների մեկ քառորդը, իսկ խաղողագործական շրջաններում՝ համարյա կեսը: Հայկական ՍՍՌ-ում կազմակերպված է 32 պտղա-խաղողագործական սովխոզ: Խաղողագործության և պտղաբուծության հիմնական շրջանը Արարատյան դաշտն է: Այդ ճյուղերի զարգացման նոր խոշոր օջախներ են դառնում Արարատյան գոգավորության նախալեռնային և Հյուսիս-արևելյան վոնաները: Կորիզային պտղաբուծությունը հաստատորեն մուտք է գործում ռեսպուբլիկայի լեռնային շրջանները:

Արարատյան դաշտում հիմնականում մշակվում են խաղողի այնպիսի տեսակներ, որոնցից ստանում են մեծ անուն հանած կոնյակներ ու թունդ գինիներ (մուսկատ, խերես, պորտվեյն, մադերա, կագոր և այլն): Հյուսիս-արևելյան վոնայում և Արարատյան գոգավորության նախալեռնային շրջաններում մշակվող խաղողի տեսակներից պատրաստում են սեղանի և շամպայն գինիներ: Խաղողագործական բոլոր շրջաններում էլ մշակվում են սեղանի խաղողի լավագույն տեսակներ:

Խաղողի այգիների տարածությունը 1913 թ. 9,2 հազար հեկտարի դիմաց 1959 թ. հասավ 26,9 հազար հեկտարի, այսինքն ավելացավ համարյա երեք անգամ: Պտղատու այգիների տարածությունը (թթենու տնկարկների հետ միասին) ավելացավ 5,5 անգամ, 1913 թ. 4,4 հազար հեկտարից 1959 թ. հասնելով 24,2 հազար հեկտարի:

Անասնաբուծությունը զարգացած է ռեսպուբլիկայի բոլոր շրջաններում: Նա տալիս է կոլտնտեսությունների դրամական եկամուտների մեկ երրորդից ավելին: Ռեսպուբլիկայում կա ավելի քան 40 անասնաբուծական սովխոզ: Հայկական ՍՍՌ-ում զարգացած է կաթնա-մսատու տավարաբուծությունը և բրդա-մսատու ոչխարաբուծությունը: 1958 թ. տավարաբուծությանը բաժին է ընկել ամբողջ անասնաբուծության համախառն արտադրանքի 47,1 տոկոսը, ոչխարաբուծությանը՝ 33,3 տոկոսը, թռչնաբուծությանը՝ 6,9 տոկոսը, խոզաբուծությանը՝ 9,5 տոկոսը, իսկ մնացած ճյուղերին (մեղվաբուծությանը և շերամաբուծությանը)՝ 3,2 տոկոսը:

Ժողովրդական տնտեսության զարգացման յոթնամյա պլանի համաձայն հիմք վերելք է ապրելու ռեսպուբլիկայի գյուղատնտեսությունը, հատկապես զարգանալու են նրա հիմնական ճյուղերը՝ խաղողագործությունը, պտղաբուծությունը և անասնաբուծությունը: Է՛լ ավելի է ընդարձակվելու ոռոգվող հողերի ընդհանուր տարածությունը: Նոր ոռոգվող հողատարածության կեսից ավելին (որն ապահովված է ամառվա ջրով) հատկացվում է խաղողի և պտղատու այգիներին: Յոթնամյակի ընթացքում խաղողի այգիները ավելանալու են 24 հազար, պտղատու այգիները՝ 20 հազար հեկտարով, իսկ խաղողի և պտուղների համախառն բերքը կաճի համարյա երեք անգամ:

Խաղողի և պտղատու շատ այգիներ գցվում են առանձնապես Արարատյան գոգավորության նախալեռնային վոնայում՝ նոր ոռոգվող հողերում, որի կապակցությամբ այդ վոնայի գյուղատնտեսության պրոֆիլը արմատապես փոխվելու է, անասնաբուծական-հացահատիկայինից այն վերածվելու է խաղողա-պտղաբուծական վոնայի:

Կերային կուլտուրաների ցանքերի ընդարձակման և նրանց բերքատվության բարձրացման հաշվին մսուրային ժամանակամիջոցի համար անասնակերի պաշարն ավելացնելու միջոցառումները, ինչպես նաև արոտավայրերի ու խոտհարքների բարելավման ուղղությամբ տարվող խոշոր աշխատանքները անասնաբուծության հետագա զարգացման լայն հեռանկարներ են բացում: Անասնաբուծությունը դառնալու է բնական անասնակերի պաշարով հարուստ լեռնային շրջանների գյուղատնտեսության առաջատար ճյուղը: Արարատյան դաշտի և նախալեռների վոնայում հատուկ ուշադրություն է դարձվում մերձքաղաքային տիպի ինտենսիվ կաթնատու անասնաբուծության զարգացման վրա:

Մինչև 1965 թ. խիստ կբարձրանա գյուղատնտեսական աշխատանքների մեքենայացման մակարդակը ինչպես հողագործության, այնպես էլ անասնաբուծության բնագավառում: 1965 թ. վարը մեքենայացված կլինի 93 տոկոսով, հացահատիկների բերքահավաքը՝ 90 տոկոսով, բամբակի և շաքարի ճակնդեղի միջշարային մշակումը՝ 100 տոկոսով, պլանտաժը՝ 100 տոկոսով, անասունների ջրումը՝ 70 տոկոսով, խոտհունձը՝ 60 տոկոսով:

Արդեն 1960 թ. Հայկական ՍՍՌ դարձավ համատարած էլեկտրիֆիկացիայի երկիր: Ծրագրված է էլեկտրաէներգիան հետագայում էլ ավելի խորը արմատավորել գյուղատնտեսական արտադրության մեջ:

Ատլասի այս բաժնում վետեղված է 22 քարտեզ, որոնք բնութագրում են Հայկական ՍՍՌ գյուղատնտեսությունը՝ ամբողջությամբ վերցված և ըստ առանձին ճյուղերի:

Ընդհանուր գյուղատնտեսական քարտեզի վրա ֆոն կազմող գույներով տրված են գյուղատնտեսության մասնագիտացման վոնաները, իսկ նշաններով պատկերված են այն ճյուղերն ու կուլտուրաները, որոնք տվյալ վոնայում հիմնականը չեն և գյուղատնտեսական վոնաների բնութագրի մեջ իրենց արտացոլումը չեն գտել:

Գյուղատնտեսության ճյուղային քարտեզներում ցույց են տրված երկու, երբեմն երեք երևույթ (օրինակ, «Ոչխարաբուծության» քարտեզի վրա համախառն արտադրանքը տրված է քարտեզագրամով, անասունների տեղաբաշխումը՝ կետերով, իսկ նրբագեղմ ոչխարների տեսակարար կշիռը՝ նրբագծերով. մնացած երևույթները տրված են դիագրամներով և սխեմաներով):

Գյուղատնտեսական կուլտուրաների բերքատվության քարտեզներում բերված են 1955—1958 թթ. միջին տվյալները, որոնք արտահայտում են միջին բերքատվության համեմատաբար կայուն մակարդակը:

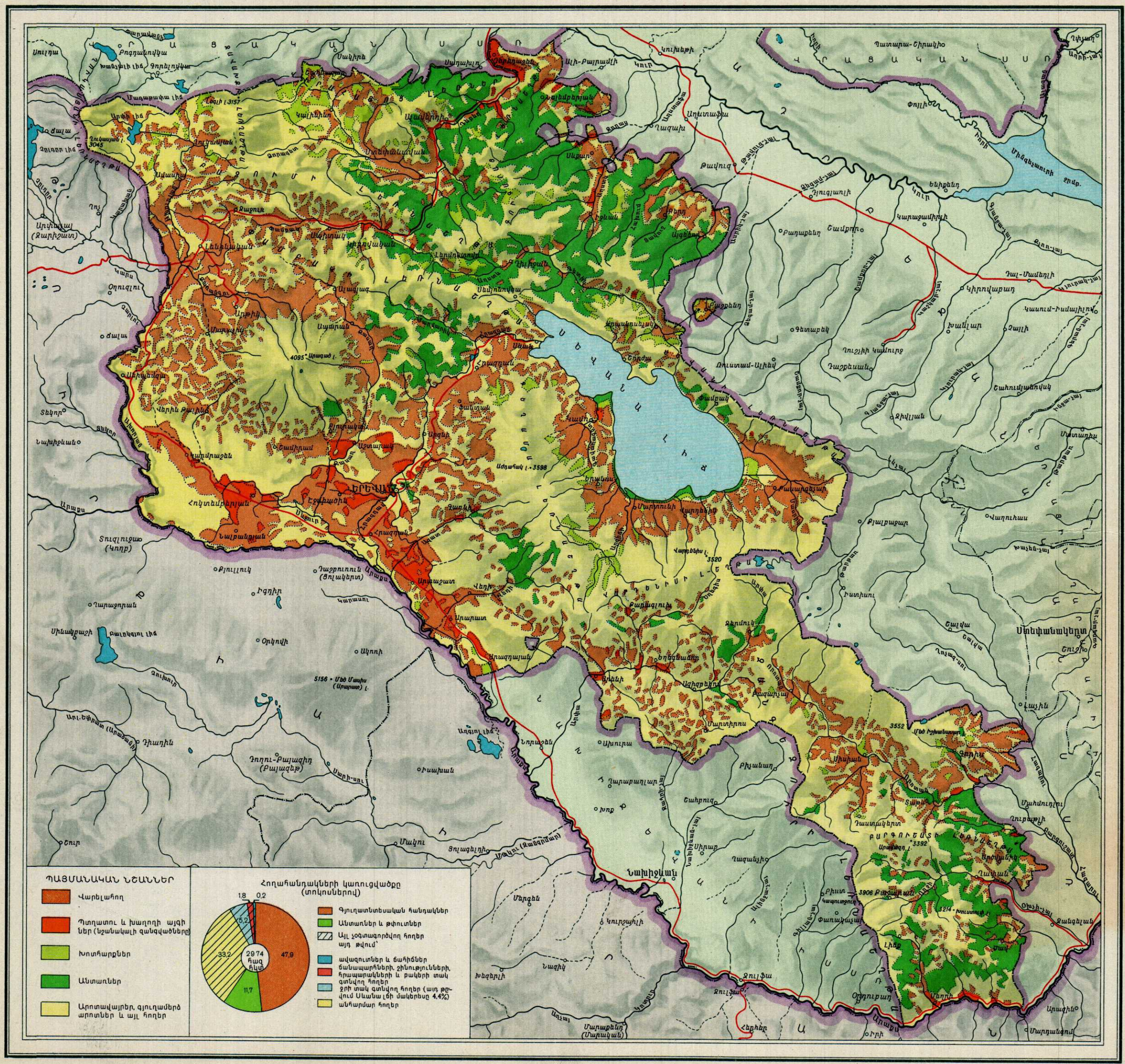
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Վարելահող
Պտղատու և խաղողի այգիներ (նշանակալի զանգվածները)
Խոտհարքներ
Անտառներ
Արոտավայրեր, գյուղամերձ արոտներ և այլ հողեր
Հողահանդակների կառուցվածքը (տոկոսներով)
1,8
0,2
5,2
33,2
47,9
11,7
2974 հազ հկտ
Գյուղատնտեսական հանդակներ
Անտառներ և թփուտներ
Այլ չօգտագործվող հողեր այդ թվում՝
ավազուտներ և ճահիճներ
ճանապարհների, շինությունների, հրապարակների և քաղերի տակ գտնվող հողեր
ջրի տակ գտնվող հողեր (այդ թվում Սևանա լճի մակերեսը 4,4%)
անհարմար հողեր
Մասշտաբ 1:1 000 000
կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Սևան-Հրազդան ոռոգչական-էներգետիկ կոմպլեքսի դերիվացիան

Ոռոգման խոշոր ջրանցքներ գործող

կառուցվող

Ջրհան կայաններ (ոռոգիչ)

գործող

կառուցվող

նախագծվող

Ոռոգվող հողեր

Ոռոգման տակ դրվող հողեր

Ոռոգել նախագծվող հողեր

Անտառներ

Ոռոգվող տարածություններ, որոնք զբաղեցված են

վարելահողերով

պտղատու և խաղողի այգիներով

խոտհարքներով

Ամառային արոտավայրեր

պետֆոնդի

ջրարբի դարձած

ջրարբի դարձվող

Ջրամբարներ

առկա

խոշոր

այլ

նախագծվող

Միջտնտեսային մայր ջրանցքներով ոռոգվող տարածությունների տեսակարար կշիռը ոռոգվող ընդհանուր տարածության մեջ (տոկոսներով)

Մեխանիկական ոռոգման տեսակարար կշիռը ոռոգվող ընդհանուր տարածության մեջ (տոկոսներով)

Ոռոգվող տարածություններ (հազ. հկտ)

Ջրարբի ամառային արոտավայրերի տարածությունները (հազ. հկտ)

Մեխանիկական ոռոգման տարածությունները (հազ. հկտ)

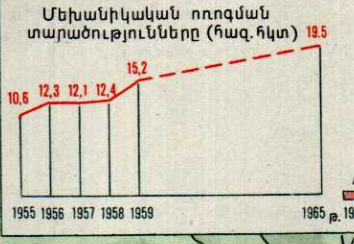

Ոռոգվող տարածությունների տեսակարար կշիռը գյուղատնտեսական հանդակների ընդհանուր տարածության մեջ (տոկոսներով)

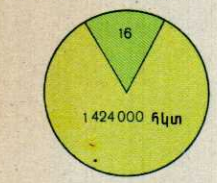

Գյուղատնտեսական հանդակների կառուցվածքը և գյուղատնտեսական օգտագործման մեջ գտնվող ոռոգվող տարածությունների տեսակարար կշիռը (տոկոսներով)

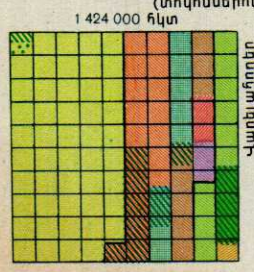

- Արոտներ և արոտավայրեր
- Հացահատիկային կուլտուրաներ
- Կերային կուլտուրաներ
- Ցել
- Բանջարա-բոստանային կուլտուրաներ
- Տեխնիկական կուլտուրաներ
- Խոտհարքներ
- Բազմամյա տնկարկներ
- Խամ հողեր
- Ոռոգվող տարածություններ
- Ջրարբի արոտավայրեր

Ոռոգվող տարածությունների կառուցվածքը 1959 թ. (տոկոսներով)

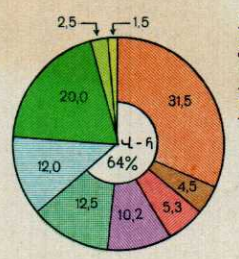

- Հացահատիկային կուլտուրաներ
- Կերային կուլտուրաներ
- Տեխնիկական կուլտուրաներ
- Բանջարա-բոստանային կուլտուրաներ
- Ցել
- Բազմամյա տնկարկներ
- Տնամերձ և այլ հողեր
- Խոտհարքներ
- Արոտներ և արոտավայրեր

Ոռոգվող տարածությունները ըստ վարչական շրջանների

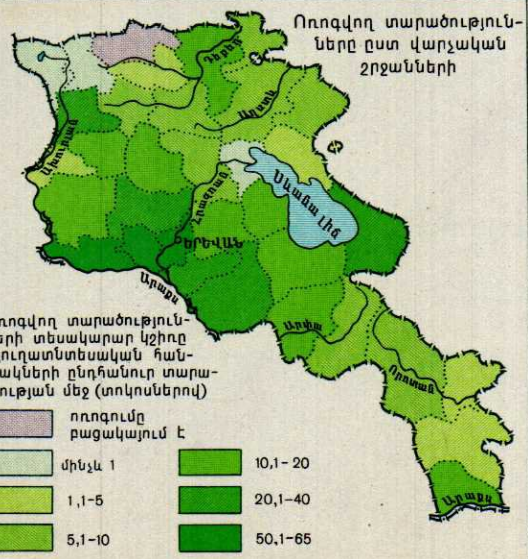

Ոռոգվող տարածությունների տեսակարար կշիռը գյուղատնտեսական հանդակների ընդհանուր տարածության մեջ (տոկոսներով)

- ոռոգումը բացակայում է
- մինչև 1
- 1,1–5
- 5,1–10
- 10,1–20
- 20,1–40
- 50,1–65

Ոռոգման ջրանցքներ

Ոռոգման ջրանցքներ կառուցվել են

- մեր թվականությունից առաջ
- միջին դարերում
- Արևելյան Հայաստանը Ռուսաստանին միանալուց հետո (1828–1920 թթ.)
- Սովետական իշխանության տարիներին

Սովետական իշխանության տարիներին վերակառուցվել են և բերվել ինժեներական սիստեմների վիճակին

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

100 հկտ գյուղատնտեսական հանդակին ընկնող մեխանիկական շարժիչների կարողությունը (ձիաուժերով)

20–35 35,1–45 45,1–60 60,1–100 100,1–200

Գյուղատնտեսության մեջ էլեկտրաէներգիայի սպառման կառուցվածքը (տոկոսներով)

ռեսպուբլիկայում ամբողջությամբ վերցրած

43 — 99 մլն. կվտ-ժ — 57

կոլտնտեսություններում 40 / 60

սովխոզներում 59 / 41

ՆՏԿ-ներում 72 / 28

Արտադրական կարիքների համար — Կենցաղային կարիքների համար

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

100 հկտ գյուղատնտեսական հանդակին ընկնող էլեկտրաշարժիչների կարողությունը (կվտ-ով)

մինչև 2 — 2,1–3 — 3,1–4 — 4,1–8 — 8,1–14

Շրջանի գյուղատնտեսության կողմից սպառվող էլեկտրաէներգիան (մլն. կվտ-ժ)

3,24 — Արտադրական կարիքների համար

0,89 — Կենցաղային կարիքների համար

Բնակավայրերը

- էլեկտրիֆիկացված
- էլեկտրիֆիկացիայի չենթարկված

էլեկտրաշարժիչների տեսակարար կշիռը գյուղատնտեսության մեջ օգտագործվող շարժիչների գումարային կարողության մեջ (տոկոսներով)

8,6 — 742 հազ. ձ ու.ժ.

էլեկտրիֆիկացված կոլտնտեսությունների տեսակարար կշիռը կոլտնտեսությունների ընդհանուր թվի մեջ (տոկոսներով)

4

- էլեկտրիֆիկացված կոլտնտեսություններ, այդ թվում՝ պետական էներգասիստեմից էլեկտրաէներգիա ստացողներ (էլեկտրիֆիկացվածների 80%)
- էլեկտրիֆիկացիայի չենթարկված կոլտնտեսություններ

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Յուրաքանչյուր 100 հկտ գյուղատնտեսական հանդակին ընկնող շարժիչների (էլեկտրա- և մեխանիկական) կարողությունը (ձիաուժերով)

30,0–35
35,1–40
40,1–50
50,1–75
75,1–100
100,1–225

70 — Հիմնական դաշտավարական աշխատանքների մեքենայացումը վարչական շրջանում (տոկոսներով)

Տրակտորների քանակը 15-ուժանոցի վերածած (հատով)

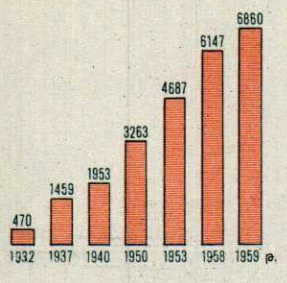

Անասնաբուծության մեքենայացումը կոլտնտեսություններում և սովխոզներում (տոկոսներով)

Անասունների ջրամատակարարումը — 3
Խոշոր եղջերավոր անասունների ավտոմատ ջրումը — 10
Կովերի ավտոմատ կիթը — 4
Ոչխարների խուզը — 100

Հացահատիկահավաք կոմբայնների քանակը (հատով)

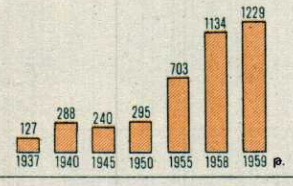

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԷՆԵՐԳԱՊԱՀՈՎՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԵՔԵՆԱՅԱՑՈՒՄԸ

Էներգետիկ կարողությունների կազմը գյուղատնտեսության մեջ (տոկոսներով)

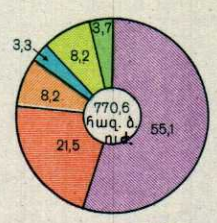

Ավտոմեքենաներ
Տրակտորներ (շարժիչների կարողությունը)
Կոմբայններ (մոտորների կարողությունը)
Այլ մեխանիկական շարժիչներ
Էլեկտրաշարժիչներ
Քանող անասուն (մեխանիկական ուժի վերածած)
Մեխանիկական շարժիչներ

Բոլոր տեսակի շարժիչների կարողությունը (ձիաուժերով)

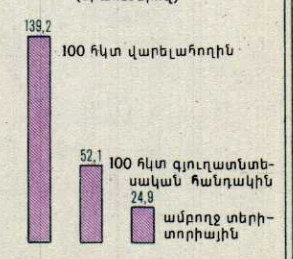

ՀԱՑԱՀԱՏԻԿԱՅԻՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐ

Հացահատիկների համախառն բերքը և հացահատիկային կուլտուրաների ցանքատարածությունները

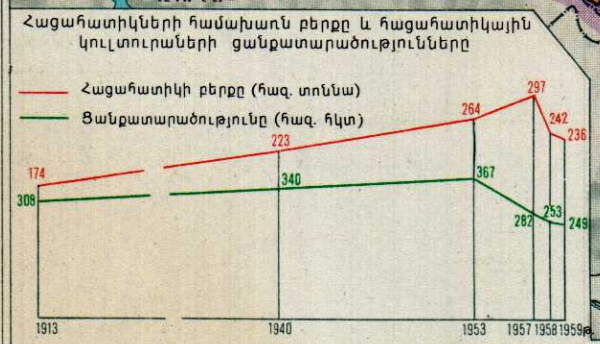

Հացահատիկների ցանքերի կազմը (տոկոսներով)

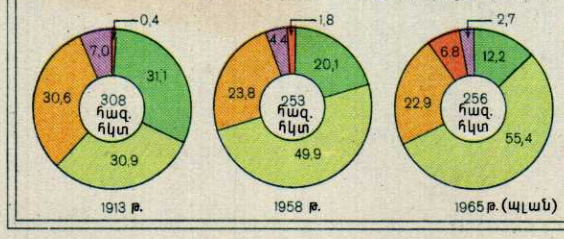

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Հացահատիկային կուլտուրաների տեսակարար կշիռը շրջանի ընդհանուր ցանքատարածության մեջ (տոկոսներով)

մինչև 40
40,1-60
60,1-70
70–ից ավելի

Հացահատիկային կուլտուրաների ցանքատարածությունները (1 կետը—100 հկտ ցանք)
Հացահատիկային կուլտուրաների տարածման վերին սահմանը
Շրջաններ, որտեղ հատիկային եգիպտացորենի տեսակարար կշիռը կազմում է հացահատիկների ցանքատարածության 10-22%

Հացահատիկային կուլտուրաների տեսակարար կշիռը գյուղատնտեսության և բուսաբուծության համախառն արտադրանքի մեջ (տոկոսներով)

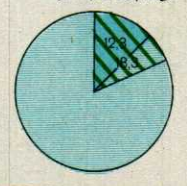

Հացահատիկային կուլտուրաների և ցելի տեսակարար կշիռը օգտագործվող վարելահողի ընդհանուր տարածության մեջ (տոկոսներով)

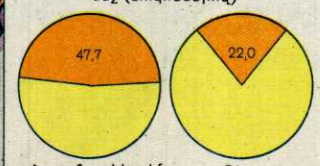

Հացահատիկային կուլտուրաների տեսակարար կշիռը ընդհանուր ցանքատարածության մեջ (տոկոսներով)

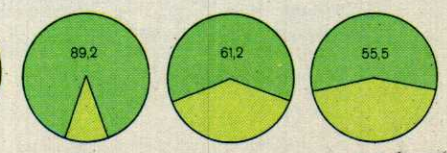

Մասշտաբ 1:1 500 000

կմ 15 0 15 30 45 60 75 կմ

Խաղողի հավաքը ըստ տնտեսությունների կատեգորիաների (տոկոսներով)

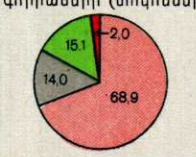

Կոլտնտեսություններ
Սովխոզներ
Անձնական օժանդակ տնտեսություն. 1.-կոլտնտեսականների, 2.-բանվորների և ծառայողների

Խաղողի արդյունաբերական վերամշակումը (տոկոսներով ընդհանուր բերքից)

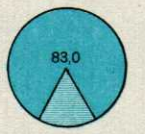

ԽԱՂՈՂԻ ԱՅԳԻՆԵՐԻ ՏԱՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅՈԹՆԱՄՅԱԿՈՒՄ (1959-1965թթ. պլանը)

Խաղողի այգիների տեսակարար կշիռը շրջանի գյուղատնտեսական հանդակների ընդհանուր տարածության մեջ 1965թ (տոկոսներով)

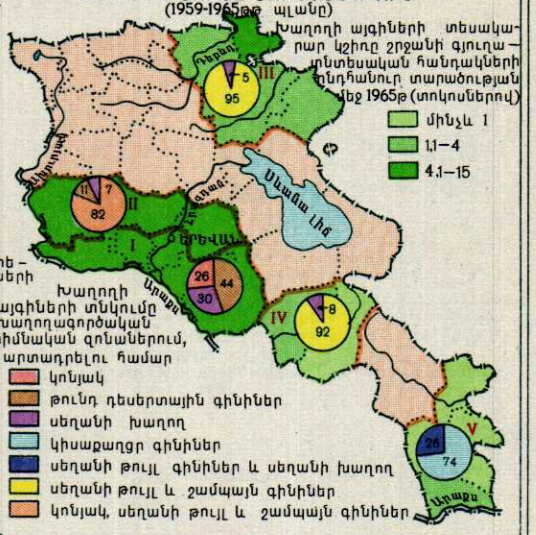

Խաղողի այգիների տնկումը խաղողագործական հիմնական գոնաներում, արտադրելու համար

- կոնյակ
- թունդ դեսերտային գինիներ
- սեղանի խաղող
- կիսաքաղցր գինիներ
- սեղանի թույլ գինիներ և սեղանի խաղող
- սեղանի թույլ և շամպայն գինիներ
- կոնյակ, սեղանի թույլ և շամպայն գինիներ

Խաղողագործության հիմնական գոնաները

I Արարատյան դաշտ
II Արարատյան գոգհովտի նախալեռներ
III Հյուսիս-արևելք
IV Դարալագյազ
V Զանգեզուր
Խաղողագործության գոնաների սահմանները

Խաղողի այգիների տեսակարար կշիռը գյուղատնտեսական հանդակների ընդհանուր տարածության մեջ (տոկոսներով)

Խաղողագործության տեսակարար կշիռը բուսաբուծությունից կոլտնտեսականների ստացած դրամական եկամուտների մեջ (տոկոսներով)

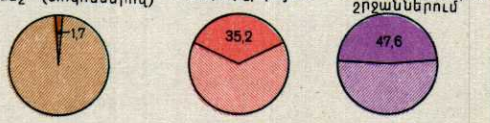

ռեսպուբլիկայում | խաղողագործական շրջաններում

Խաղողագործության տեսակարար կշիռը գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքում (տկս-ով) | բուսաբուծության համախառն արտադրանքում (տկս-ով)

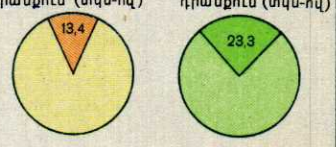

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Խաղողի այգիների տեսակարար կշիռը շրջանի գյուղատնտեսական հանդակների ընդհանուր տարածության մեջ (տոկոսներով)

մինչև 1 | 1.1–4 | 4.1–15

Խաղողի այգիների տարածությունը
Առկա
Աճը յոթնամյակում 1 կետը–100 հկտ
Գինու-կոնյակի գործարաններ

ԱՐԱՐԱՏՅԱՆ ԳՈԳՀՈՎՏՈՒՄ ԽԱՂՈՂԻ ԱՅԳԻՆԵՐԻ ՏԱՐԱԾՈՒԹՅԱՆ ԱՃԸ ՅՈԹՆԱՄՅԱԿՈՒՄ (1959-1965թթ.)

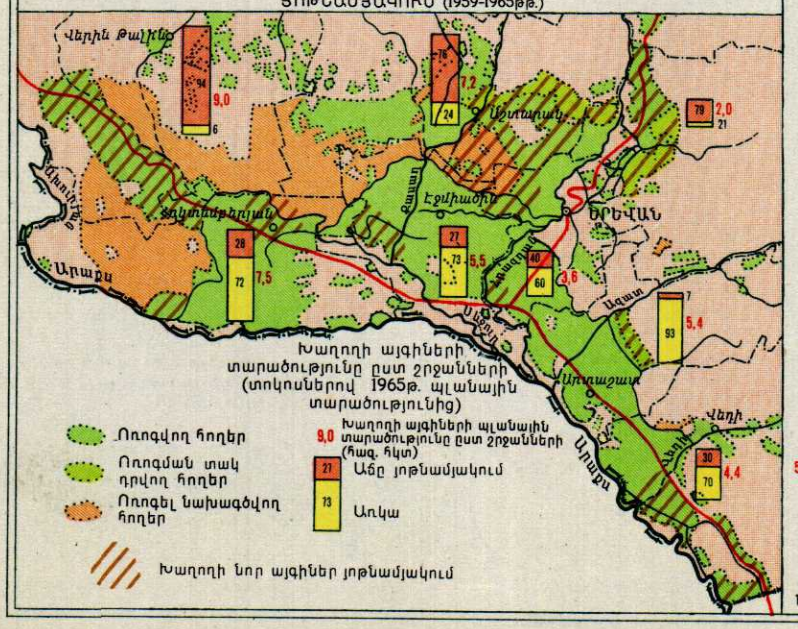

Խաղողի այգիների տարածությունը ըստ շրջանների (տոկոսներով 1965թ. պլանային տարածությունից)

Ոռոգվող հողեր
Ոռոգման տակ դրվող հողեր
Ոռոգել նախագծվող հողեր
Խաղողի նոր այգիներ յոթնամյակում

Խաղողի այգիների պլանային տարածությունը ըստ շրջանների (հազ. հկտ)
Աճը յոթնամյակում
Առկա

Խաղողի այգիների տարածությունը (հազ հկտ)

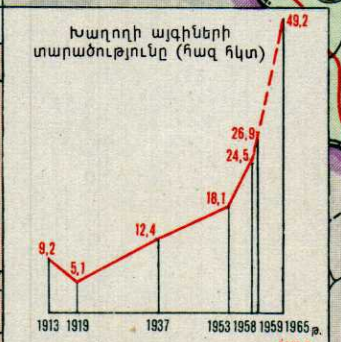

Խաղողի համախառն բերքը (հազ. ցենտ.)

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

Պտղաբուծության տեսակարար կշիռը գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքում (տկս-ով)

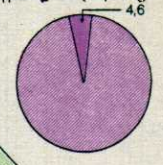

Պտղաբուծության տեսակարար կշիռը բուսաբուծության համախառն արտադրանքում (տկս-ով)

Պտղատու տնկարկների կազմը կոլտնտեսություններում և սովխոզներում

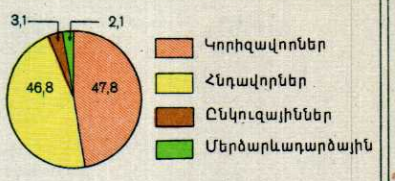

Պտուղների հավաքը ըստ տնտեսությունների կատեգորիաների (տոկոսներով)

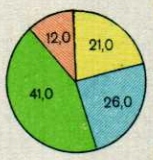

Պտուղների համախառն բերքը (հազ. ցենտ.)

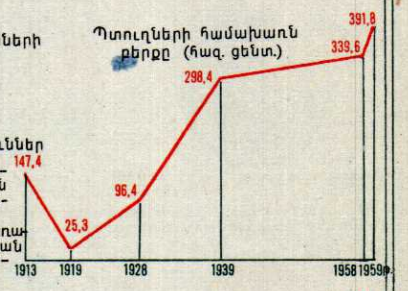

Պտուղների արդյունաբերական վերամշակումը (տոկոսներով ընդհանուր բերքից)

Պտղի պահածոների արտադրությունը (մլն պայմ. տուփ)

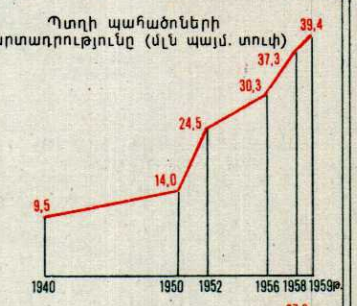

Պտղատու այգիների տարածությունը (հազ. հկտ)

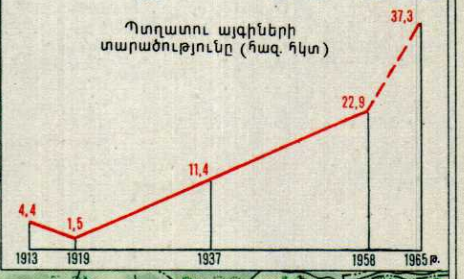

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Պտղատու այգիների տեսակարար կշիռը շրջանի գյուղատնտեսական հանդակների ընդհանուր տարածության մեջ (տոկոսներով)

0,1-ից պակաս | 0,1–0,2 | 0,3–1 | 1,1–2 | 2,1–4 | 4,1–10

Շրջաններ, որտեղ գերակշռում է կորիզավոր պտղաբուծությունը (գլխավորապես դեղձ, ծիրան)

Չոր մերձարևադարձային պտղատու կուլտուրաների (թուզ, նուռ և այլն) տարածման արեալները

Պտղատու այգիների տարածությունը

Առկա

Աճը յոթնամյակում

1 կետը—100 հկտ

Պտուղներ վերամշակող պահածոյի գործարաններ

Խոշոր | Այլ

Յոթնամյակում տնկվելիք պտղատու այգիների կազմը (տոկոսներով)

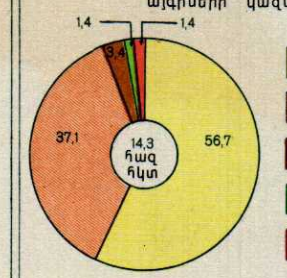

Պտղատու այգիների տարածության աճը յոթնամյակում (1959-1965 թթ.)

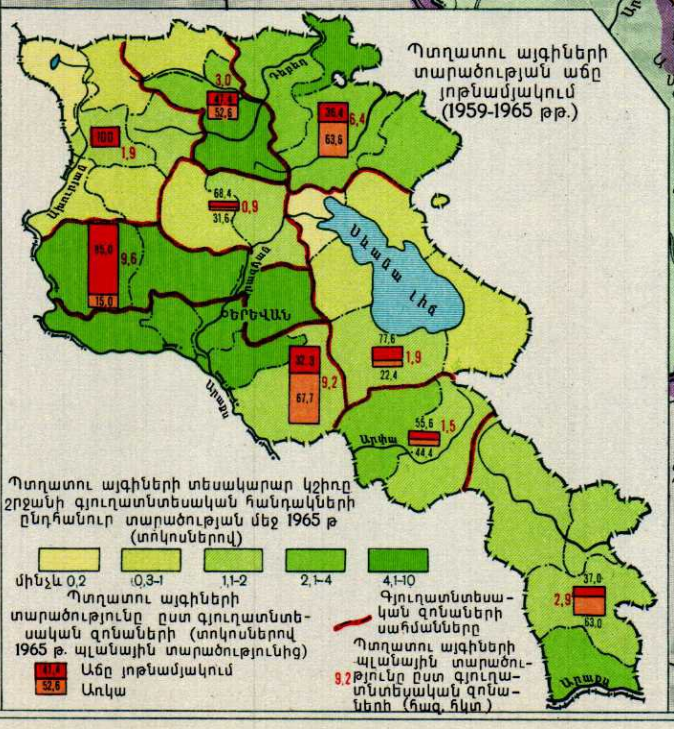

Պտղատու այգիների տեսակարար կշիռը շրջանի գյուղատնտեսական հանդակների ընդհանուր տարածության մեջ 1965 թ (տոկոսներով)

մինչև 0,2 | 0,3–1 | 1,1–2 | 2,1–4 | 4,1–10

Պտղատու այգիների տարածությունը ըստ գյուղատնտեսական գոնաների (տոկոսներով 1965 թ. պլանային տարածությունից)

Աճը յոթնամյակում

Առկա

Գյուղատնտեսական գոնաների սահմանները

Պտղատու այգիների պլանային տարածությունը ըստ գյուղատնտեսական գոնաների (հազ. հկտ)

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

Մասշտաբ 1:500 000

0 15 30 45 60 75 կմ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՀՈՒՂԱՅԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՏԵՂԱԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բնակչության խտությունը ըստ վարչական շրջանների, 1959 թ.

Քաղաքային բնակչության տեսակարար կշիռը ըստ վարչական շրջանների, 1959 թ.

Բնակչության միջին տարեկան աճը 1926–59 թթ. (%)

Ազգաբնակչության ազգային կազմը ըստ վարչական շրջանների, 1959 թ.

Ազգաբնակչության բաշխումը ըստ վարչական շրջանների, 1959 թ.

Ազգաբ

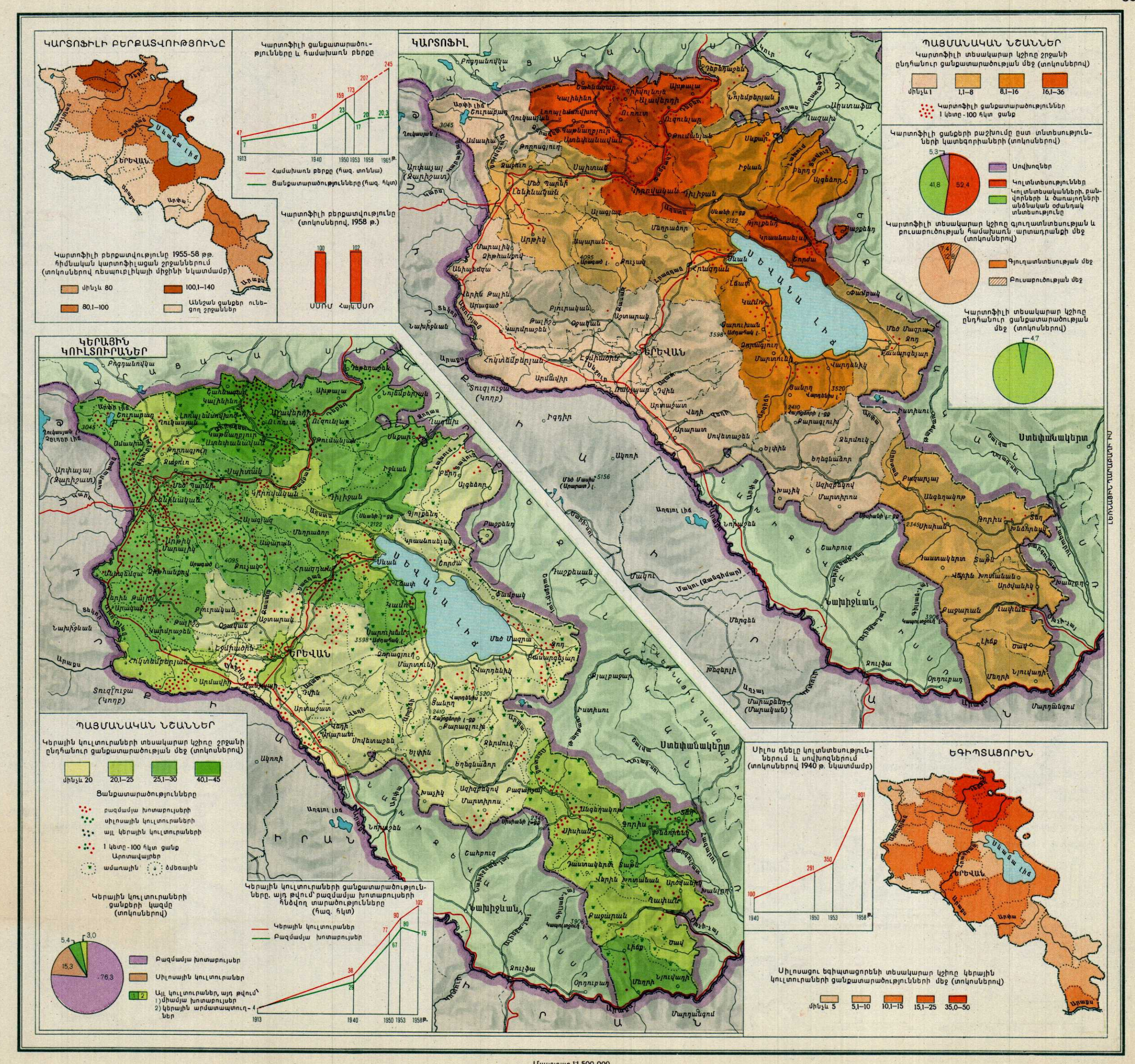
ԿԱՐՏՈՖԻԼԻ ԲԵՐՔԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ
Կարտոֆիլի բերքատվությունը 1955-58 թթ. հիմնական կարտոֆիլացան շրջաններում (տոկոսներով ռեսպուբլիկայի միջինի նկատմամբ)
մինչև 80
80,1–100
100,1–140
Աննշան ցանքեր ունեցող շրջաններ
Կարտոֆիլի ցանքատարածությունները և համախառն բերքը
Համախառն բերքը (հազ. տոննա)
Ցանքատարածությունները (հազ. հկտ)
Կարտոֆիլի բերքատվությունը (տոկոսներով, 1958 թ.)
ՍՍՌՄ
Հայկ. ՍՍՌ
ԿԱՐՏՈՖԻԼ
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Կարտոֆիլի տեսակարար կշիռը շրջանի ընդհանուր ցանքատարածության մեջ (տոկոսներով)
մինչև 1
1,1–8
8,1–16
16,1–36
Կարտոֆիլի ցանքատարածություններ 1 կետը - 100 հկտ ցանք
Կարտոֆիլի ցանքերի բաշխումը ըստ տնտեսությունների կատեգորիաների (տոկոսներով)
Սովխոզներ
Կոլտնտեսություններ
Կոլտնտեսականների, բանվորների և ծառայողների անձնական օժանդակ տնտեսությունը
Կարտոֆիլի տեսակարար կշիռը գյուղատնտեսության և բուսաբուծության համախառն արտադրանքի մեջ (տոկոսներով)
Գյուղատնտեսության մեջ
Բուսաբուծության մեջ
Կարտոֆիլի տեսակարար կշիռը ընդհանուր ցանքատարածության մեջ (տոկոսներով)
ԿԵՐԱՅԻՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐ
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Կերային կուլտուրաների տեսակարար կշիռը շրջանի ընդհանուր ցանքատարածության մեջ (տոկոսներով)
մինչև 20
20,1–25
25,1–30
40,1–45
Ցանքատարածությունները
բազմամյա խոտաբույսերի
սիլոսային կուլտուրաների
այլ կերային կուլտուրաների
1 կետը - 100 հկտ ցանք
Արոտավայրեր
ամառային
ձմեռային
Կերային կուլտուրաների ցանքերի կազմը (տոկոսներով)
Բազմամյա խոտաբույսեր
Սիլոսային կուլտուրաներ
Այլ կուլտուրաներ, այդ թվում 1) միամյա խոտաբույսեր 2) կերային արմատապտուղներ
Կերային կուլտուրաների ցանքատարածությունները, այդ թվում բազմամյա խոտաբույսերի հնձվող տարածությունները (հազ. հկտ)
Կերային կուլտուրաներ
Բազմամյա խոտաբույսեր
Սիլոս դնելը կոլտնտեսություններում և սովխոզներում (տոկոսներով 1940 թ. նկատմամբ)
ԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆ
Սիլոսացու եգիպտացորենի տեսակարար կշիռը կերային կուլտուրաների ցանքատարածությունների մեջ (տոկոսներով)
մինչև 5
5,1–10
10,1–15
15,1–25
35,0–50
ԵՐԵՎԱՆ
Ստեփանակերտ
Նախիջևան
Մասշտաբ 1:1 500 000

ՀԱՑԱՀԱՏԻԿԱՑԻՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐ

Հացահատիկային կուլտուրաների բերքատվությունը կոլտնտեսություններում և սովխոզներում (տոկոսներով ռեսպուբլիկայի 1955–1958 թթ. միջին բերքատվության նկատմամբ)

- մինչև 80
- 80,1–100
- 100,1–120
- 120,1–140
- 210–250

Հացահատիկային կուլտուրաների բերքատվությունը (ցենտ. 1հկտ-ից)

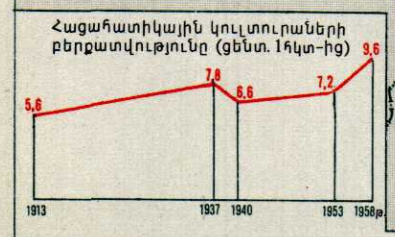

Ցորենի բերքատվությունը (տոկոսներով 1913թ. նկատմամբ)

Հացահատիկային կուլտուրաների բերքատվությունը (տոկոսներով, 1958թ.)

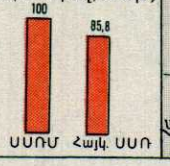

ՊՏՂԱՏՈՒ ԵՎ ԽԱՂՈՂԻ ԱՅԳԻՆԵՐ

Պտղատու այգիների բերքատվությունը (տոկոսներով ռեսպուբլիկայի 1955–1958 թթ. միջին բերքատվության նկատմամբ)

- 70-ից պակաս
- 70,1–100
- 100,1–150
- 150–300

Պտղատու այգիների բերքատվությունը (ցենտ. 1 հկտ-ից)

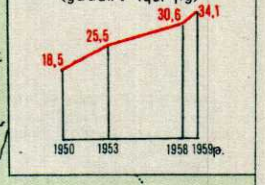

Խաղողի այգիների բերքատվությունը (տոկոսներով ռեսպուբլիկային 1955–1958 թթ. միջին բերքատվության նկատմամբ)

- մինչև 60
- 60,1–100
- 100,1–150
- 150,1–180

Խաղողի այգիների բերքատվությունը (ցենտ. 1 հա-ից)

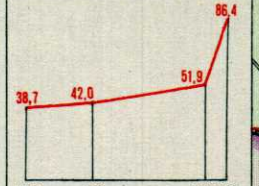

ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐ

Ծխախոտի և բամբակենու բերքատվությունը (տոկոսներով ռեսպուբլիկայի 1955–1958 թթ. միջին բերքատվության նկատմամբ)

Ծխախոտ
- մինչև 80
- 80,1–100
- 100,1–120
- 120,1–140

Բամբակենի
- մինչև 85
- 85,1–100
- 100,1–113

Տեխնիկական կուլտուրաների բերքատվությունը (տոկոսներով, 1958թ.)

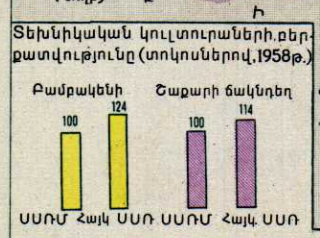

Ծխախոտի և շաքարի ճակնդեղի բերքատվությունը (ցենտ. 1 հա-ից)

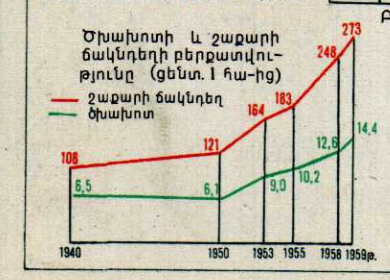

Բամբակենու բերքատվությունը (ցենտ. 1 հա-ից)

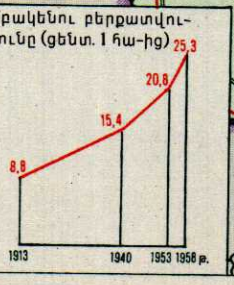

ԲԱՆՋԱՐԱՅԻՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐ

Բանջարային կուլտուրաների բերքատվությունը կոլտնտեսություններում և սովխոզներում (տոկոսներով ռեսպուբլիկայի 1955–1958 թթ. միջին բերքատվության նկատմամբ)

- մինչև 50
- 50,1–100
- 100,1–160

Բանջարային կուլտուրաների բերքատվությունը (տոկոսներով, 1958թ.)

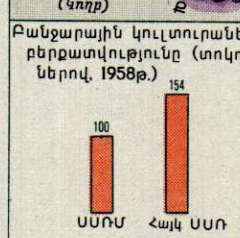

Բանջարային և բոստանային կուլտուրաների բերքատվությունը (ցենտ 1 հկտ -ից)

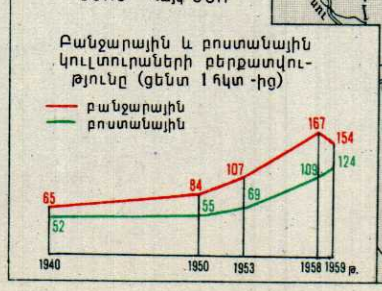

Մասշտաբ 1:2 000 000

կմ 20 0 20 40 60 80 100 կմ

ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ
(ըստ ուղղաձիգ գոտիների)
բնական կերահանդակների

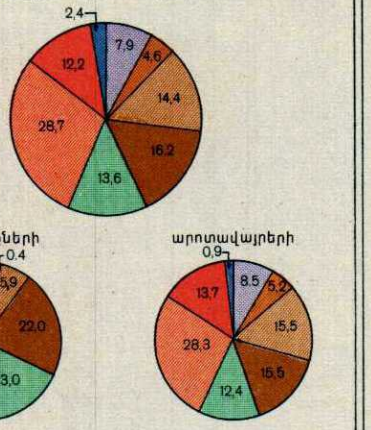

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Անապատային և կիսաանապատային կերահանդակների գոտի: Օշինդրա-ին, օշինդրա-աղաբույսային, աղաբույսային և օշինդրա-հացազգային արոտավայրեր: Օգտագործվում են գարնանը, աշնանն ու ձմռանը գլխավորապես մանր եղջերավոր անասունների կողմից: Երբեմն կատարվում է խոտհունձ

Չոր տափաստանային գոտի: Փետրախոտային, շյուղախոտային, կծմախոտային և տրագանտային արոտավայրեր: Օգտագործվում են գարնանն ու աշնանը բոլոր տեսակի անասունների կողմից: Կիրառվում է խոտհունձ

Տափաստանային գոտի: Խոշորաճիճ-փետրախոտային շյուղախոտային, ժիտնյակային սոխարմատա-գարե, մազակիր-սիզախոտային, թփուտա-կծմախոտային և տրագանտային արոտավայրեր: Օգտագործվում են գարնանը, ամռանն ու աշնանը բոլոր տեսակի անասուններ արածացնելու համար: Կիրառվում է խոտհունձ

Մարգատափաստանային գոտի: Տարախոտա-հացազգային նեղատերև փետրախոտի հետ, հացազգա-ցորնակային, ընդավորա-տարախոտային մարգատափաստաններ և հացազգա-բոշխային մարգագետիններ: Օգտագործվում են խոտհնձի և գարնանը, ամռանն ու աշնանը անասուններ արածացնելու համար

Անտառամարգագետնային գոտի: Փարթամ հացազգային, ընդավորա-հացազգային, տարախոտային, բոշխային և թփուտային մարգագետիններ, որոնք պարունակում են մեծ քանակությամբ մոլախոտեր: Օգտագործվում են խոտհնձի և ամռանն ու աշնանը անասուններ արածացնելու համար

Ենթալպյան գոտի: Չոր ցորնակային, շյուղախոտային; խայտաբղետ շյուղախոտային, խոնավ ընդավորա-հացազգային, լայնատերև-տարախոտային մարգագետիններ, թփուտներ և բարձրախոտեր: Օգտագործվում են խոտհնձի և ամռանն անասուններ արածացնելու համար

Ալպյան գոտի: Հացազգա-ցորնակային, շյուղախոտային, ընդավորա-հացազգային և տարախոտային մարգագործեր և կազմորիներ: Օգտագործվում են միայն ամռանը անասուններ, գլխավորապես ոչխարներ արածացնելու համար

Ճահճամարգագետիններ և տարբեր գոտիներում գտնվող ճահիճներ

Առվույտի, կորնգանի, երեքնուկի և բազմամյա հացազգիների ցանքեր դաշտային և կերային ցանքաշրջանառությունների մեջ

Խաղողի և պտղատու այգիներում գտնվող օժանդակ օգտագործման կերահանդակներ

Պետական և տեղական նշանակություն ունեցող անտառներ, որոնց բացատներն օգտագործվում են խոտհնձի համար (անտառներում խոզեր են արածացնում)

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

Յուրաքանչյուր 100 հա գյուղատնտեսական հանդակին ընկնող անասնաբուծական հիմնական մթերքների արտադրությունը (1958թ.)

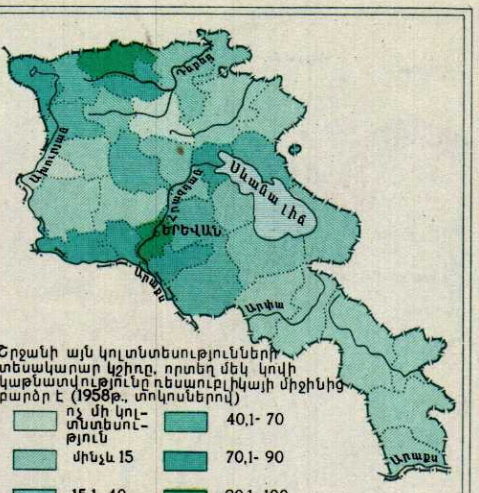

Շրջանի այն կոլտնտեսությունների տեսակարար կշիռը, որտեղ մեկ կովի կաթնատվությունը ռեսուրսլիկայի միջինից բարձր է (1958թ., տոկոսներով)

- ոչ մի կոլտնտեսություն
- մինչև 15
- 15,1- 40
- 40,1- 70
- 70,1- 90
- 90,1- 100

Անասնաբուծության ճյուղային կազմը (տոկոսներով)

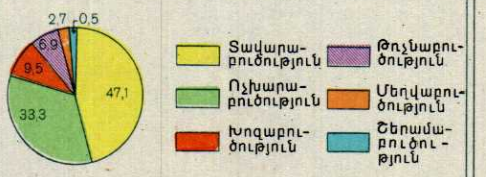

Մթերատու անասունների հոտի կազմը (խոշոր եղջերավոր անասունների պայմանական գլխաքանակի վերածած, տոկոսներով)

Կոլտնտեսությունների անասնաբուծությունից ստացած դրամական եկամուտները (մլն. ռուբ.)

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Անասնաբուծության տեսակարար կշիռը գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի մեջ (տոկոսներով)

- 20,0–30
- 30,1–40
- 40,1–50
- 50,1–60
- 60,1–72

Անասնաբուծության ճյուղերը

- Տավարաբուծություն
- Ոչխարաբուծություն
- Խոզաբուծություն
- Այլ ճյուղեր (թռչնաբուծություն, մեղվաբուծություն, շերամաբուծություն)

Անասնաբուծության համախառն արտադրանքի ծավալը (մլն. ռուբ.)

- 30,1–40
- 20,1–30
- 10,1–20

Արոտավայրեր

- Ամառային
- Ձմեռային

ԿԱԹԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Յուրաքանչյուր 100 հկտ գյուղատնտեսական հանդակին ընկնող կաթի արտադրությունը (ցենտ.)

- 100–200
- 201–300
- 301–400
- 401–500

ՄՍԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

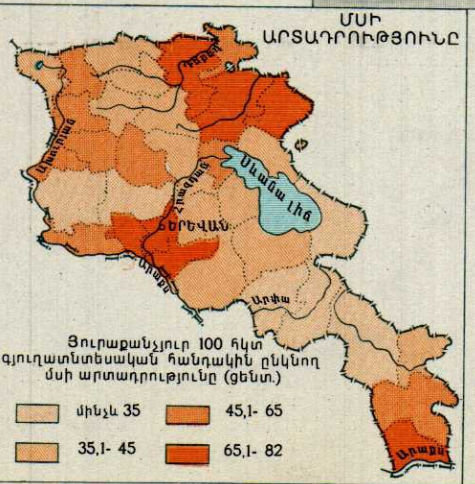

Յուրաքանչյուր 100 հկտ գյուղատնտեսական հանդակին ընկնող մսի արտադրությունը (ցենտ.)

- մինչև 35
- 35,1- 45
- 45,1- 65
- 65,1- 82

ԲՐԴԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Յուրաքանչյուր 100 հկտ գյուղատնտեսական հանդակին ընկնող բրդի արտադրությունը (կգ)

- 100–200
- 201–300
- 301–400

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ՏԱՎԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Տավարաբուծության տեսակարար կշիռը անասնաբուծության համախառն արտադրանքը մեջ (տոկոսներով)

30,1–40 | 40,1–50 | 50,1–60 | 60,1–70

Շրջաններ, որտեղ նախորդ մեջ կովերի տեսակարար կշիռը կազմում է 40–45%

1 կետը — 1000 գլուխ

Տավարաբուծության տեսակարար կշիռը գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի մեջ (տոկոսներով)

մինչև 15 | 15,1–25 | 25,1–30 | 30,1–45

Տավարաբուծության տեսակարար կշիռը

կոլտնտեսությունների անասնաբուծությունից ստացած դրամական եկամուտների մեջ — 43,0% — 47,1% — անասնաբուծության համախառն արտադրանքի մեջ

Յուրաքանչյուր 100 հկտ գյուղատնտեսական հանդակին ընկնող խոշոր եղջերավոր անասունների գլխաքանակը

մինչև 40 | 41–50 | 51–60 | 61–73

Կաթի արտադրությունը (հազ. տոննա)

1913: 122 | 1940: 170 | 1950: 133 | 1953: 187 | 1958: 313 թ.

Խոշոր եղջերավոր անասունների. այդ թվում կովերի գլխաքանակը տարվա վերջին (հազ. գլուխ)

1940: 598,3 (212,4) | 1953: 523,5 (162,2) | 1958: 636,0 (235,1) | 1965 թ.: 795 (334,9)

Մեկ կովի տարեկան միջին կաթնատվությունը սովխոզներում և կոլտնտեսություններում (կգ)

1940: 674 | 1950: 603 | 1953: 953 | 1958: 1455 թ.

Յուրաքանչյուր 100 հկտ գյուղատնտեսական հանդակին ընկնող խոշոր եղջերավոր անասունների գլխաքանակը (առ 1 հունվարի 1959 թ.)

ՍՍՌՄ-ում: 14 | Հայկ. ՍՍՌ-ում: 47

ՈՉԽԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Ոչխարաբուծության տեսակարար կշիռը անասնաբուծության համախառն արտադրանքի մեջ (տոկոսներով)

15-25 | 25,1-35 | 35,1-45 | 45,1-60

Շրջաններ, որտեղ նրբագեղմ ոչխարների տեսակարար կշիռը կազմում է 10–20 %

1 կետը — 2000 գլուխ

Ոչխարաբուծության տեսակարար կշիռը գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի մեջ (տոկոսներով)

մինչև 15 | 15,1-20 | 20,1-25 | 25–ից ավելի

Ոչխարաբուծության տեսակարար կշիռը (տոկոսներով)

կոլտնտեսությունների անասնաբուծությունից ստացած դրամական եկամուտների մեջ — 46,0% — 33,3% — անասնաբուծության համախառն արտադրանքի մեջ

Յուրաքանչյուր 100 հկտ գյուղատնտեսական հանդակին ընկնող ժամ եղջերավոր անասունների գլխաքանակը

մինչև 100 | 101-150 | 151-200 | 200–ից ավելի

Բրդի արտադրությունը կոլտնտեսություններում ըստ տեսակների (տոկոսներով)

1950 թ.: 71,4 | 11,8 | 15,8 | 1,0

1958 թ.: 43,4 | 27,3 | 20,2 | 9,1

Նրբագեղմ | Կիսանրբագեղմ | Կիսակոպիտ | Կոպիտ.

Բրդի համախառն արտադրանքը և ոչխարների գլխաքանակը (տարվա վերջին)

Բրդի համախառն արտադրանքը (հազ. տոննայով)

1952: 50,8 | 1954: 90,4 | 1956: 123,7 | 1958 թ.: 166,3

Ոչխարների գլխաքանակը (հազ. գլուխ)

1913 1916: 2,3 (1217) | 1940: 1,5 (1221) | 1950 1953: 1,7 (1309) | 1958: 2,5 (1452) | 1965 թ.: 3,5 (2435) | 6,3 (386)

Յուրաքանչյուր 100 հկտ գյուղատնտեսական հանդակին ընկնող ժամ եղջերավոր անասունների գլխաքանակը (առ 1 հունվարի 1959 թ.)

ՍՍՌՄ-ում: 28 | Հայկ. ՍՍՌ-ում: 147

ԽՈԶԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Խոզաբուծության տեսակարար կշիռը անասնաբուծության համախառն արտադրանքի մեջ (տոկոսներով)

մինչև 3 | 3,1-6 | 6,1-12 | 12,1-22

1 կետը — 300 գլուխ

Խոզերի գլխաքանակի բաշխումը ըստ տնտեսությունների կատեգորիայի (տոկոսներով)

2,8 | 6,5 | 20,5 | 70,2

Սովխոզներ. | Կոլտնտեսություններ | Կոլտնտեսականներ. բանվորներ և ծառայողներ | Օժանդակ տնտեսություն և անասնաբազաներ

Կոլտնտեսությունների խոզաբուծությունից ստացած դրամական եկամուտները (մլն. ռուբ.)

1952: 5,4 | 1954: 9,6 | 1956: 10,4 | 1958 թ.: 21,3

Խոզաբուծության տեսակարար կշիռը անասնաբուծության համախառն արտադրանքի մեջ (տոկոսներով)

9,5

Խոզերի գլխաքանակը տարվա վերջին (հազ. գլուխ)

1916: 16 | 1940: 59 | 1950: 81 | 1953: 105 | 1958: 112 | 1965 թ.: 122

Յուրաքանչյուր 100 հկտ վարելահողին ընկնող խոզերի գլխաքանակը (առ 1 հունվարի 1959 թ.)

ՍՍՌՄ-ում: 22 | Հայկ. ՍՍՌ-ում: 21

Յուրաքանչյուր 100 հկտ վարելահողին ընկնող խոզերի գլխաքանակը

մինչև 20 | 21-40 | 51-60 | 61-110

ՇԵՐԱՄԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՄԵՂՎԱԲՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ՇԵՐԱՄԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Թթենու տնկարկների տարածությունը (հկտ)

մինչև 25 | 26–50 | 51–100 | 101–200

Շրջաններ, որտեղ թթենու տնկարկներ չկան

Գրենայի արտադրության տեղաբաշխումը

Մետաքսաթելի ֆաբրիկա | Գրենայի գործարան | Տրհմային կայան | Գիտահետազոտական կայան

Բոժոժի մթերումը (ցենտներներով)

400-500 | 200-300 | 75,1-125 | 25-75 | պակաս 10

ՄԵՂՎԱԲՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

1 կետը — 200 փթթակ

Մեղվանոցների ամառային քոչավայրերի շրջանները

Գրենայի արտադրությունը (կգ, 1959 թ.)

627 Մեղրու գործարան | 380 Երևանի գործարան | 50 Տրհմային կայան

Գրենայի բաշխումը (կգ, 1959 թ.)

584 Ուզբեկական ՍՍՌ | 218 Մոլդավական ՍՍՌ | 54 Թուրքմենական ՍՍՌ | 71 ՍՍՌՄ այլ շրջաններ | 130 Սպառում ռեսպուբլիկայում

Բոժոժի մթերումը (տոն ներով)

1940: 140 | 1950: 175 | 1955: 165 | 1958: 170 | 1965 թ.: 300

Մասշտաբ 1:2 000 000

կմ 20 0 20 40 60 80 100 կմ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Գյուղատնտեսության մասնագիտացման զոնաները
(վարչական շրջանների սահմաններում)

- Խաղողա-պտղաբուծական՝ զարգացած բամբակագործությամբ, բանջարաբուծությամբ և ինտենսիվ անասնաբուծությամբ
- Խաղողա-պտղաբուծական (հեռանկարային)՝ զարգացած անասնաբուծությամբ. և ծխախոտագործության օջախներով
- Անասնաբուծական-հացահատիկային՝ զարգացած ճակնդեղագործությամբ
- Անասնաբուծական-հացահատիկային
- Կաթնա-անասնաբուծական՝ զարգացած կարտոֆիլացանությամբ, պտղաբուծության օջախներով
- Ծխախոտագործական՝ զարգացած պտղաբուծությամբ, խաղողագործությամբ և անասնաբուծությամբ
- Անասնաբուծական-հացահատիկային՝ զարգացած ծխախոտագործությամբ և կարտոֆիլացանությամբ
- Անասնաբուծական-հացահատիկային՝ խաղողագործության, պտղաբուծության և ծխախոտագործության օջախներով
- Անասնաբուծական-հացահատիկային՝ զարգացած շերամաբուծությամբ և խաղողագործության ու պտղաբուծության օջախներով

Սովխոզներ
- կաթնա-անասնապահական
- ոչխարաբուծական
- թռչնաբուծական
- գազանաբուծական
- պտղա-խաղողագործական
- բանջարաբուծական
- խորդենու
- ճակնդեղագործական
- այլք
- ՆՏԿ

Արոտավայրեր
- ամառային
- ձմեռային

- Մագիստրալային ջրանցքներ
- Ոռոգվող հողերի հիմնական զանգվածները

Մասնագիտացման զոնաների բնութագրում ցույց չտրված գյուղատնտեսական կուլտուրաներն ու ճյուղերը
- Ծխախոտ
- Պտղատու այգիներ
- Խաղողի այգիներ
- Բանջարա-բոստանային կուլտուրաներ
- Գանգրաթել վուշ
- Կարտոֆիլ
- Շերամաբուծություն
- Մեղվաբուծություն
- Եթերայուղատու կուլտուրաներ (խորդենի)

Գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի կազմը (տոկոսներով)

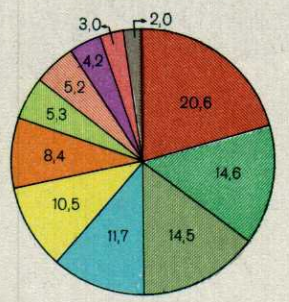

- Տավարաբուծություն
- Խաղողագործություն
- Ոչխարաբուծություն
- Տեխնիկական կուլտուրաներ
- Բանջարա-բոստանային կուլտուրաներ և կարտոֆիլ
- Հացահատիկային կուլտուրաներ
- Կերային կուլտուրաներ
- Պտղաբուծություն
- Թռչնաբուծություն
- Խոզաբուծություն
- Գյուղատնտեսության այլ ճյուղեր

Կոլտնտեսությունների դրամական եկամուտները (մլն. ռուբ.)

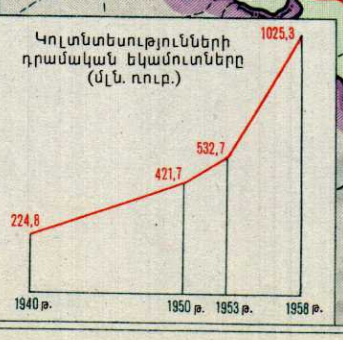

Գյուղհանդակների տեսակարար կշիռը շրջանի ընդհանուր տարածության մեջ (տոկոսներով)

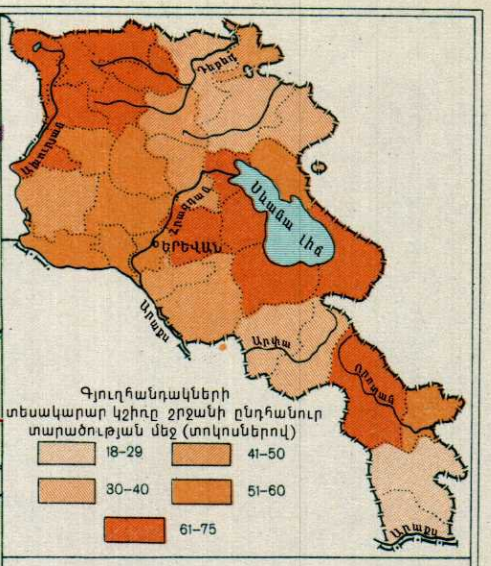

Ցանքերի կազմը (տոկոսներով)

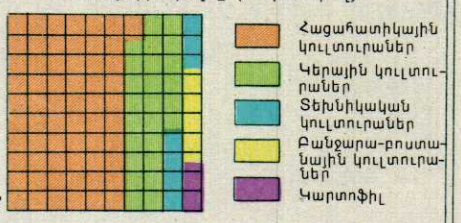

Գյուղհանդակների կազմը (տոկոսներով)

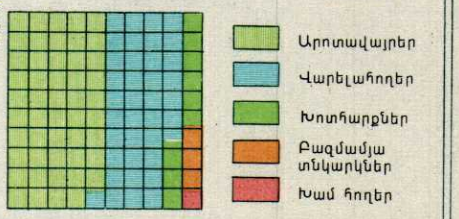

Անասնաբուծության արտադրանքի կազմը (տոկոսներով)

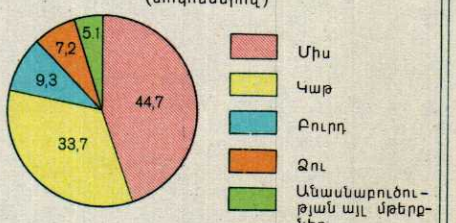

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

ՀԱՄԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայկական ՍՍՌ աշխատանքի միութենական բաժանման մեջ աչքի է ընկնում որպես բավմակողմանի վարգացման ու բարձր մակարդակի հասած արդյունաբերություն և բավմաճյուղ գյուղատնտեսություն ունեցող արտադրական-տերիտորիալ մի բարդ կոմպլեքս: Ռեսպուբլիկայի էկոնոմիկայի վարգացումը հիմնվում է ամենից առաջ իր սեփական բնական և աշխատանքային ռեսուրսների բավմակողմանի օգտագործման վրա:

Համատնտեսական քարտեզում կոմպլեքսային եղանակով բնութագրված է ռեսպուբլիկայի ժողովրդական տնտեսությունը՝ տնտեսական շրջանները (գունային ֆոնով), արդյունաբերությունը, գյուղատնտեսությունը և միջշրջանային հիմնական տնտեսա-արտադրական կապերը (շարժման գծերի եղանակով):

Տնտեսության մասնագիտացման և կոմպլեքսային վարգացման վուգորդումը հանգեցրել է ՍՍՌՄ բոլոր ռեսպուբլիկաների հետ Հայկական ՍՍՌ-ի տնտեսական սերտ կապերի հաստատմանը: Նախառևոլյուցիոն շրջանում Հայաստանը ռուսական շուկաներ էր արտահանում գյուղատնտեսական հումք (բամբակ, կաշի), նրա վերամշակման մի քանի մթերքներ (գինի, կոնյակ, մրգի պահածոներ) և սև պղինձ: Ներկայումս Հայկական ՍՍՌ իր արդյունաբերության բավմազան արտադրանքը արտահանում է բոլոր միութենական ռեսպուբլիկաները և ավելի քան 30 արտասահմանյան երկիր:

Արտահանության մեջ առաջին տեղը գրավում է տեքստիլ-տրիկոտաժեղենը, երկրորդը՝ քիմիական արդյունաբերության և երրորդը՝ մեքենաշինության արտադրանքը (էլեկտրատեխնիկական մեքենաներ, սարքեր և հաստոցներ): Ռեսպուբլիկայից արտահանվող ապրանքների համարյա կեսը կազմում է ծանր արդյունաբերության արտադրանքը:

Ներմուծման մեջ վառելիքի, մետաղի, մեքենաների, սարքերի և քիմիկատների տեսակարար կշիռը 44 տոկոս է, մնացածը բաժին է ընկնում թեթև և սննդի արդյունաբերության արտադրանքին: Զանազան սարքավորումները և մեքենաները կազմում են ամբողջ ներմուծման մեկ քառորդը:

Հայկական ՍՍՌ հետ ունեցած տնտեսական կապերի ծավալի տեսակետից առաջին տեղը գրավում է ՌՍՖՍՌ: Հայկական ՍՍՌ Ռուսաստանյան ֆեդերացիայի տարբեր տնտեսական շրջաններ է արտահանում գլխավորապես էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության և սարքաշինության արտադրանք, մոլիբդենի կոնցենտրատ, պղինձ և ալյումին, քիմիական ու սննդի արդյունաբերության արտադրանք. ներմուծում է մեքենայական սարքավորում, սև մետաղ, կավահող, տեքստիլ-տրիկոտաժեղեն, անտառանյութ և այլն: Անդրկովկասի հարևան ռեսպուբլիկաների հետ Հայկական ՍՍՌ տնտեսական կապերը արտահայտվում են սինթետիկ պարարտանյութերի ու այլ քիմիկատների, տեքստիլ-տրիկոտաժեղենի, վանապան մեքենաների ու սարքերի, հանքային շինանյութերի արտահանումով. ներմուծման մեջ գերակշռում են նավթամթերքներն ու բնական գազը (Ադրբեջանական ՍՍՌ-ից) և ածուխն ու սև մետաղները (Վրացական ՍՍՌ-ից):

«Արդյունաբերական արտադրանքի ներմուծում» և «Արդյունաբերական արտադրանքի արտահանում» քարտեզադիագրամները ցույց են տալիս ներմուծման ու արտահանման ծավալն ու կազմը ըստ միութենական ռեսպուբլիկաների (ՌՍՖՍՌ-ում՝ ըստ տնտեսական շրջանների):

Անցած 40 տարվա ընթացքում Հայկական ՍՍՌ տնտեսության բուռն վերելքի հետ մեկտեղ արմատական փոփոխություններ կատարվեցին արտադրողական ուժերի տերիտորիալ տեղաբաշխման մեջ: Ռեսպուբլիկայում առաջացան արդյունաբերական նոր կենտրոններ, որոնք շրջանագոյացման խոշոր գործոններ դարձան: Արտադրողական ուժերի վարգացումը հանգեցրեց ժողովրդական տնտեսության որոշակի ճյուղերի գծով մասնագիտացած տնտեսական շրջանների կազմավորմանը: Հայկական ՍՍՌ-ում այդպիսի շրջանները վեցն են:

Տարածությամբ և բնակչությամբ ամենախոշորը և տնտեսապես առավել հզորը Կենտրոնական շրջանն է, որն ընդգրկում է Արարատյան գոգավորության ամբողջ ծախսփնյա մասը: Այն աչքի է ընկնում ինդուստրացման առավել բարձր մակարդակով և տնտեսության բարդ կառուցվածքով: Կենտրոնական շրջանի տնտեսական կոմպլեքսի ձևավորման գործում հատուկ դեր է խաղացել Սևան-Հրազդան ոռոգչական-էներգետիկ սիստեմը: Տեղական ջրաէներգետիկ և հումքային ռեսուրսների հիման վրա վարգացել է քիմիական, մետալուրգիական (գունավոր), ցեմենտի արդյունաբերությունը, տեղական գյուղատնտեսական հումքի հիման վրա՝ գինու-կոնյակի և պահածոների արդյունաբերությունը: Շրջանը դարձել է ռեսպուբլիկայի արդյունաբերության այնպիսի առաջատար ճյուղերի հիմնական կենտրոն, որպիսիք են էլեկտրատեխնիկական մեքենաշինությունը, հաստոցաշինությունը և սարքաշինությունը:

Շրջանի գյուղատնտեսությունը աչքի է ընկնում ինտենսիվ ջրովի հողագործության (խաղողագործություն, պտղաբուծություն, բամբակագործություն, բանջարաբուծություն) և մերձքաղաքային տիպի անասնաբուծության վարգացման բարձր մակարդակով:

Յոթնամյա պլանի համաձայն ստեղծվող արդյունաբերական նոր ճյուղերից առավել կարևոր են՝ ջերմաէներգետիկան, սինթետիկ նյութերի արտադրությունը (բնական գազի հիման վրա), նեֆելինային սիենիտների և կերակրաղի արդյունահանումն ու կոմպլեքսային վերամշակումը:

Շիրակի տնտեսական շրջանն աչքի է ընկնում տեքստիլ-տրիկոտաժեղենի բարձր վարգացած արդյունաբերությամբ և հանքային շինանյութերի արտադրությամբ: Զարգանում են հաստոցաշինությունն ու սարքաշինությունը: Ռեսպուբլիկական նշանակություն ունի սննդի արդյունաբերությունը (մսի, շաքարի, յուղի-պանրի), որը հիմնված է գլխավորապես տեղական գյուղատնտեսական հումքի վրա:

Զանգեզուրի տնտեսական շրջանը ներռեսպուբլիկական արտադրա-տնտեսական կապերում մասնակցում է լեռնահանքային արդյունաբերության արտադրանքով և հանդիսանում է ռեսպուբլիկայի պղնձի արդյունաբերության համար հումքի հիմնական մատակարարողը: Նա ՍՍՌՄ մոլիբդենի հանքաքարի արդյունահանման գլխավոր շրջաններից մեկն է: Զանգեզուրում, Որոտան գետի ռեսուրսների օգտագործման հիման վրա, ստեղծվում է ռեսպուբլիկայի էներգետիկ նոր հանգույց:

Լոռի-Փամբակի տնտեսական շրջանի արդյունաբերական կորիզը հանդիսանում է պղնձի և նրա հետ կապված քիմիական արդյունաբերությունը (պարարտանյութերի և այլ քիմիկատների արտադրությունը): Զարգանում է վանապան սինթետիկ նյութերի արտադրությունը և մեքենաշինությունը: Շրջանն ունի ջրաէներգառեսուրսների զգալի պաշարներ: Կան բարենպաստ պայմաններ գյուղատնտեսության առաջատար ճյուղերի՝ ցեղային անասնաբուծության (նրա հիման վրա խոշոր պանրագործական արդյունաբերության), ինչպես նաև պտղաբուծության վարգացման համար:

Ռեսպուբլիկայի մնացած երկու շրջանները՝ Սևանը և Հյուսիս-արևելյանը տնտեսական տեսակետից քիչ են վարգացած և նրանց արտադրական մասնագիտացումը համեմատաբար թույլ է արտահայտված:

Հայկական ՍՍՌ տնտեսության մեջ Սևանի շրջանը հանդես է գալիս գերազանցապես իբրև անասնաբուծական-հացահատիկային և ծխախոտագործական շրջան: Ռեալ հնարավորություններ կան լեռնահանքային արդյունաբերության վարգացման համար:

Հյուսիս-արևելյանը՝ հիմնական անտառային շրջանն է և էական դեր է խաղում ռեսպուբլիկայի փայտամշակման արդյունաբերության մեջ: Գյուղատնտեսության մեջ աչքի են ընկնում ծխախոտագործությունը (ռեսպուբլիկայի ծխախոտի ցանքատարածությունների համարյա 1/3-ը) և պտղաբուծությունը, որը խաղողագործության հետ մեկտեղ հիմք է ծառայում պահածոների և գինու արդյունաբերության վարգացման համար:

Տնտեսության ընդհանուր վերելքը նպաստեց ռեսպուբլիկայի հաղորդակցության ճանապարհների ընդարձակմանը և վարգացմանը: Հայկական ՍՍՌ խիստ մասնատված լեռնային ռելիեֆի պայմաններում միջշրջանային կապերի մեջ երկաթուղայինից բացի, առանձնապես մեծ նշանակություն ունի ավտոմոբիլային տրանսպորտը:

«Տրանսպորտի» քարտեզի վրա տարբեր եղանակներով բնութագրված է ռեսպուբլիկայի տրանսպորտի ընդհանուր վիճակը, նշված են հիմնական երկաթուղային և անռելս ճանապարհները, առանձին շրջանների հեռավորությունը նրանցից և տրանսպորտի աշխատանքի մի քանի կողմերը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ՏԵՍԱԿԱՐԱՐ ԿԶԻՐՔԸ ՍՍՌՄ-ՈՒՄ

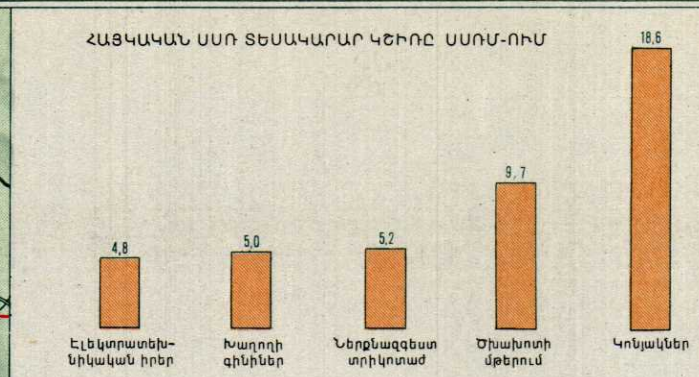

ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱՅԻ ԻՆԴՈՒՍՏՐԻԱԼ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

Տնտեսական շրջանների տեսակարար կշիռը էլեկտրաէներգիայի արտադրության մեջ (տոկոսներով)

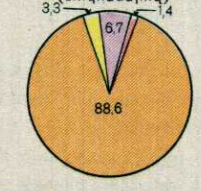

Արդյունաբերության համախառն արտադրանքը (1913թ.–1)

Երկաթուղային բեռնաշրջանառությունը (1913թ.–1)

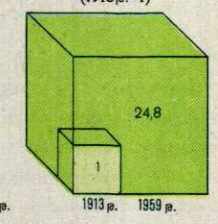

ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱՅԻ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

Գյուղատնտեսության կառուցվածքը (տոկոսներով)

Գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը (1913 թ.–1)

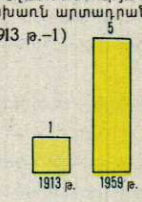

Ոռոգվող տարածությունները (հազ. հկտ)

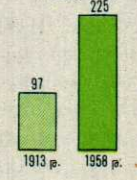

Գյուղատնտեսության մեջ մեքենայական ուժի կառուցվածքը (տոկոսներով)

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱՅԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱՑՈՒՄԸ ԸՍՏ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԻ

Կենտրոնական
Էլեկտրաէներգիայի արտադրության խոշորագույն շրջան, մեքենաշինական, քիմիական, ալյումինի, գինու-կոնյակի արդյունաբերության հիմնական կենտրոն, խաղողագործության և պտղաբուծության շրջան

Շիրակի
Տեքստիլ արդյունաբերության և շինանյութերի արտադրության կարևորագույն շրջան, անասնաբուծական–հացահատիկային և ճակնդեղագործական շրջան

Լոռի-Փամբակի
Պղնձարդյունաբերության հիմնական, քիմիական արդյունաբերության երկրորդ շրջան, անասնաբուծության խոշոր շրջան

Զանգեզուրի
Գունավոր մետալուրգիայի հումքային բազա: Անասնաբուծական–հացահատիկային շրջան: Կան հիդրոէներգետիկ նշանակալի ռեսուրսներ

Հյուսիս-արևելյան
Ծխախոտագործության խոշոր շրջան՝ զարգացած պտղաբուծությամբ, խոզաբուծությամբ և փայտամշակման արդյունաբերությամբ

Սևանի
Անասնաբուծական–հացահատիկային շրջան՝ զարգացած ծխախոտագործությամբ, կարտոֆիլի նշանակալի ցանքերով: Ձկնորսություն, զարգացող արդյունաբերություն

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԻԴՐՈԷԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐԸ

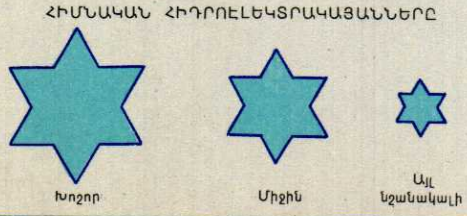

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՃՅՈՒՂԵՐԸ

- Գունավոր մետալուրգիա
- Մեքենաշինություն և մետաղամշակում
- Քիմիական
- Շինանյութերի արտադրություն
- Անտառային և փայտամշակման
- Տեքստիլ-տրիկոտաժի
- Կաշվի-կոշիկի
- Սննդհամի
- Այլ ճյուղեր

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ

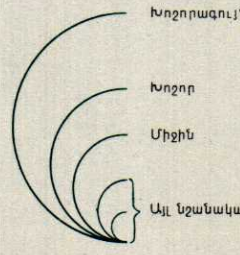

Քարտեզում տրված են այն արդյունաբերական կենտրոնները, որոնց արտադրանքը ունի ռեսպուբլիկական կամ միութենական նշանակություն

- Ոռոգվող ինտենսիվ հողագործության (խաղողագործության, պտղաբուծության, բամբակագործության) խոշորագույն շրջան

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐ (վարչական)

- ծխախոտագործության
- կաթնատու անասնաբուծության
- ճակնդեղագործության
- շերամաբուծության
- Հոր մերձարևադարձային պտղատու կուլտուրաների տարածման արեալները

ՄԻՋՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿԱՊԵՐԸ

Շարժման ուղղությունը

- էլեկտրաէներգիա Սևան–Հրազդան կասկադից
- պղնձի կոնցենտրատ
- պղինձ
- տրավերտին
- պարարտանյութ
- բամբակ
- մանվածք
- շինարարական տուֆ
- անտառանյութ

ԵՐԵՎԱՆ ՔԱՂԱՔԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԸ (ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱՅԻ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՄ)

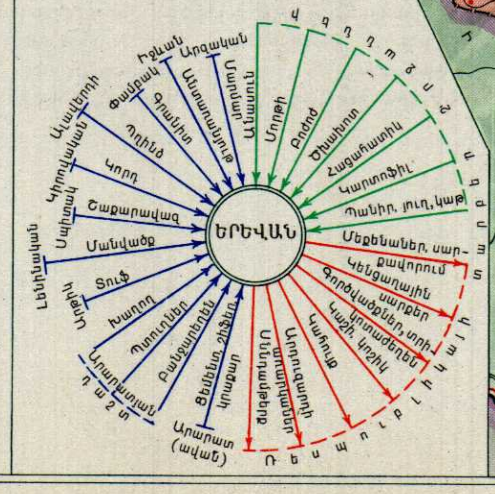

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

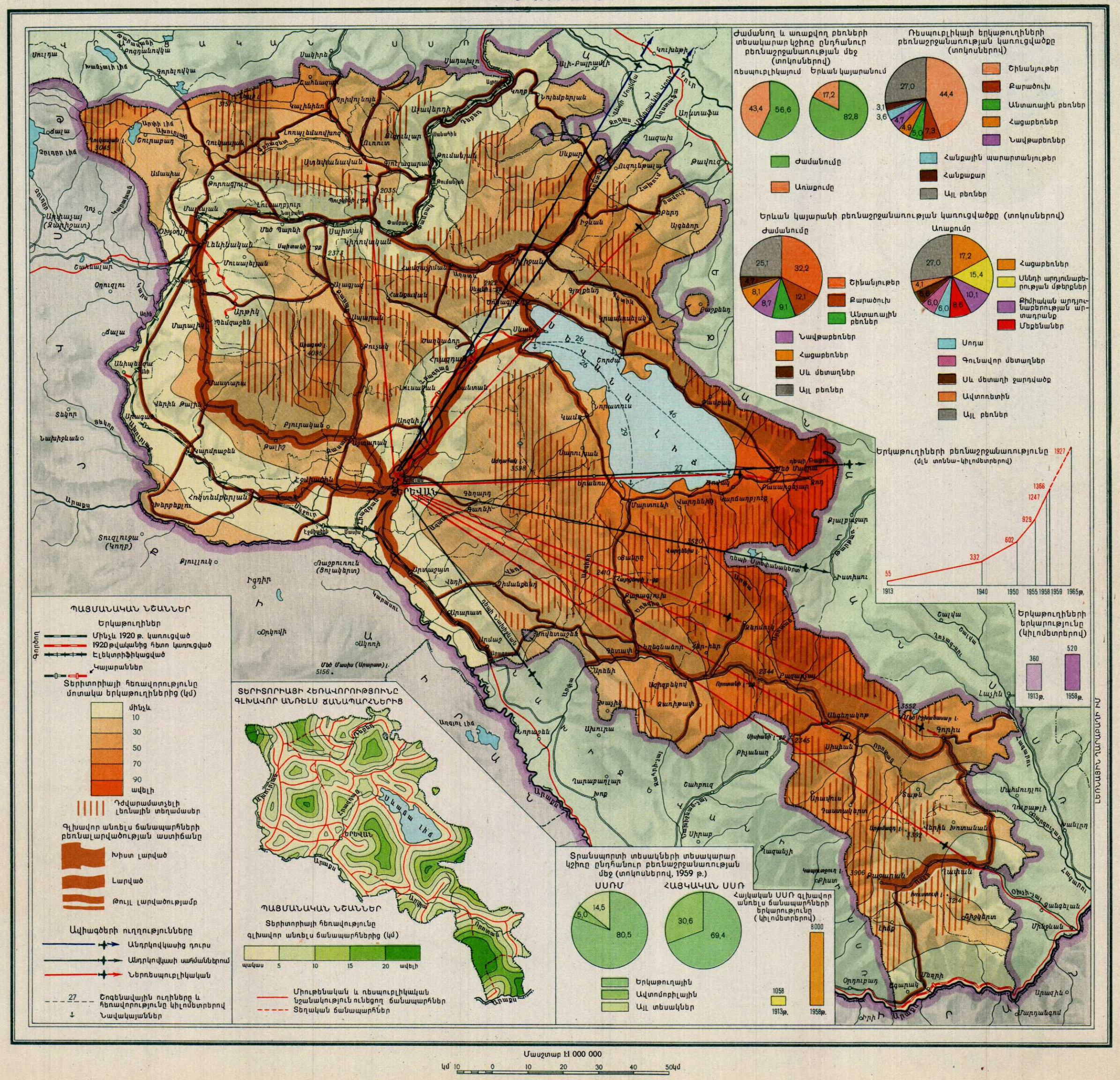
Ժամանող և առաքվող բեռների տեսակարար կշիռը ընդհանուր բեռնաշրջանառության մեջ (տոկոսներով)
Ռեսպուբլիկայում
Երևան կայարանում
43,4
56,6
17,2
82,8
Ժամանումը
Առաքումը
Ռեսպուբլիկայի երկաթուղիների բեռնաշրջանառության կառուցվածքը (տոկոսներով)
27,0
44,4
3,1
3,6
4,7
4,9
5,0
7,3
Շինանյութեր
Քարածուխ
Անտառային բեռներ
Հացաբեռներ
Նավթաբեռներ
Հանքային պարարտանյութեր
Հանքաքար
Այլ բեռներ
Երևան կայարանի բեռնաշրջանառության կառուցվածքը (տոկոսներով)
Ժամանումը
25,1
32,2
4,7
8,1
8,7
9,1
12,1
Շինանյութեր
Քարածուխ
Անտառային բեռներ
Նավթաբեռներ
Հացաբեռներ
Սև մետաղներ
Այլ բեռներ
Առաքումը
27,0
17,2
15,4
4,1
5,6
6,0
6,0
8,6
10,1
Հացաբեռներ
Սննդի արդյունաբերության մթերքներ
Քիմիական արդյունաբերության արտադրանք
Մեքենաներ
Սոդա
Գունավոր մետաղներ
Սև մետաղի ջարդվածք
Ավտոռետին
Այլ բեռներ
Երկաթուղիների բեռնաշրջանառությունը (մլն տոննա-կիլոմետրերով)
55
332
602
929
1247
1366
1927
1913
1940
1950
1955
1958
1959
1965թ.
Երկաթուղիների երկարությունը (կիլոմետրերով)
360
520
1913թ.
1958թ.
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Երկաթուղիներ
Գործող
Մինչև 1920 թ. կառուցված
1920 թվականից հետո կառուցված
Էլեկտրիֆիկացված
Կայարաններ
Տերիտորիայի հեռավորությունը մոտակա երկաթուղիներից (կմ)
մինչև
10
30
50
70
90
ավելի
Դժվարամատչելի լեռնային տեղամասեր
Գլխավոր անռելս ճանապարհների բեռնալարվածության աստիճանը
Խիստ լարված
Լարված
Թույլ լարվածությամբ
Ավիագծերի ուղղությունները
Անդրկովկասից դուրս
Անդրկովկասի սահմաններում
Ներռեսպուբլիկական
27
Շոգենավային ուղիները և հեռավորությունը կիլոմետրերով
Նավակայաններ
ՏԵՐԻՏՈՐԻԱՅԻ ՀԵՌԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳԼԽԱՎՈՐ ԱՆՌԵԼՍ ՃԱՆԱՊԱՐՀՆԵՐԻՑ
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Տերիտորիայի հեռավությունը գլխավոր անռելս ճանապարհներից (կմ)
պակաս
5
10
15
20
ավելի
Միութենական և ռեսպուբլիկական նշանակություն ունեցող ճանապարհներ
Տեղական ճանապարհներ
Տրանսպորտի տեսակների տեսակարար կշիռը ընդհանուր բեռնաշրջանառության մեջ (տոկոսներով, 1959 թ.)
ՍՍՌՄ
14,5
5,0
80,5
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ
30,6
69,4
Հայկական ՍՍՌ գլխավոր անռելս ճանապարհների երկարությունը (կիլոմետրերով)
8000
1058
1913թ.
1958թ.
Երկաթուղային
Ավտոմոբիլային
Այլ տեսակներ
Մասշտաբ 1:1 000 000
կմ 10 0 10 20 30 40 50կմ

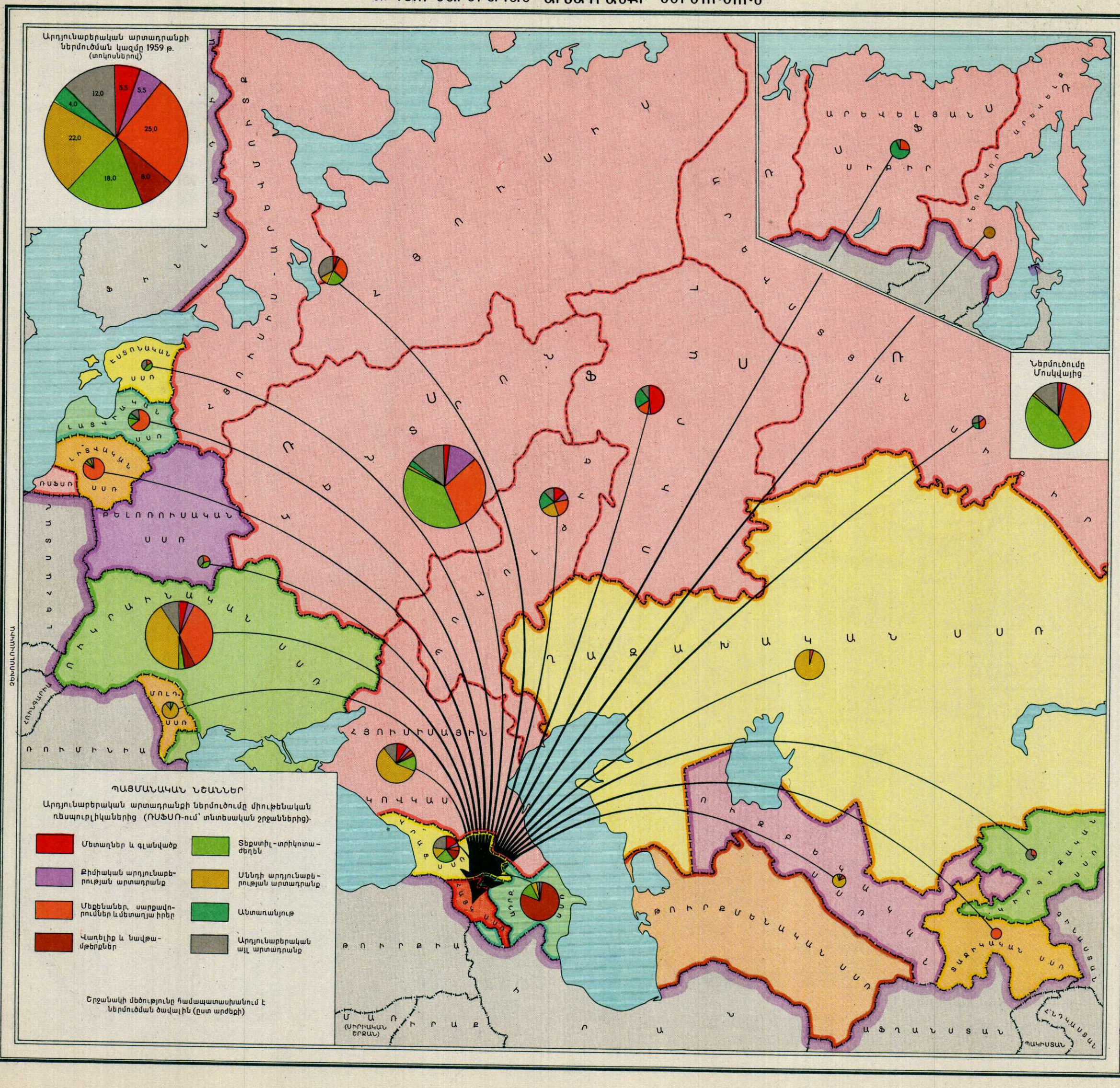
Արդյունաբերական արտադրանքի ներմուծման կազմը 1959 թ. (տոկոսներով)
5.5
5.5
25.0
8.0
18.0
22.0
4.0
12.0
Ներմուծումը Մոսկվայից
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Արդյունաբերական արտադրանքի ներմուծումը միութենական ռեսպուբլիկաներից (ՌՍՖՍՌ-ում՝ տնտեսական շրջաններից)։
Մետաղներ և գլանվածք
Քիմիական արդյունաբերության արտադրանք
Մեքենաներ, սարքավորումներ և մետաղյա իրեր
Վառելիք և նավթամթերքներ
Տեքստիլ-տրիկոտաժեղեն
Սննդի արդյունաբերության արտադրանք
Անտառանյութ
Արդյունաբերական այլ արտադրանք
Շրջանակի մեծությունը համապատասխանում է ներմուծման ծավալին (ըստ արժեքի)
ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ
ԿՈՎԿԱՍ
ՀԵՌԱՎՈՐ ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՍԻԲԻՐ
ՀԵՌԱՎՈՐ ԱՐԵՎԵԼՔ
ՉԵԽՈՍԼՈՎԱԿԻԱ
ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ
ՌՈՒՄԻՆԻԱ
ԹՈՒՐՔԻԱ
ՄԱՌԻ (ՍԻՐԻԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ)
ՊԱԿԻՍՏԱՆ
ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ

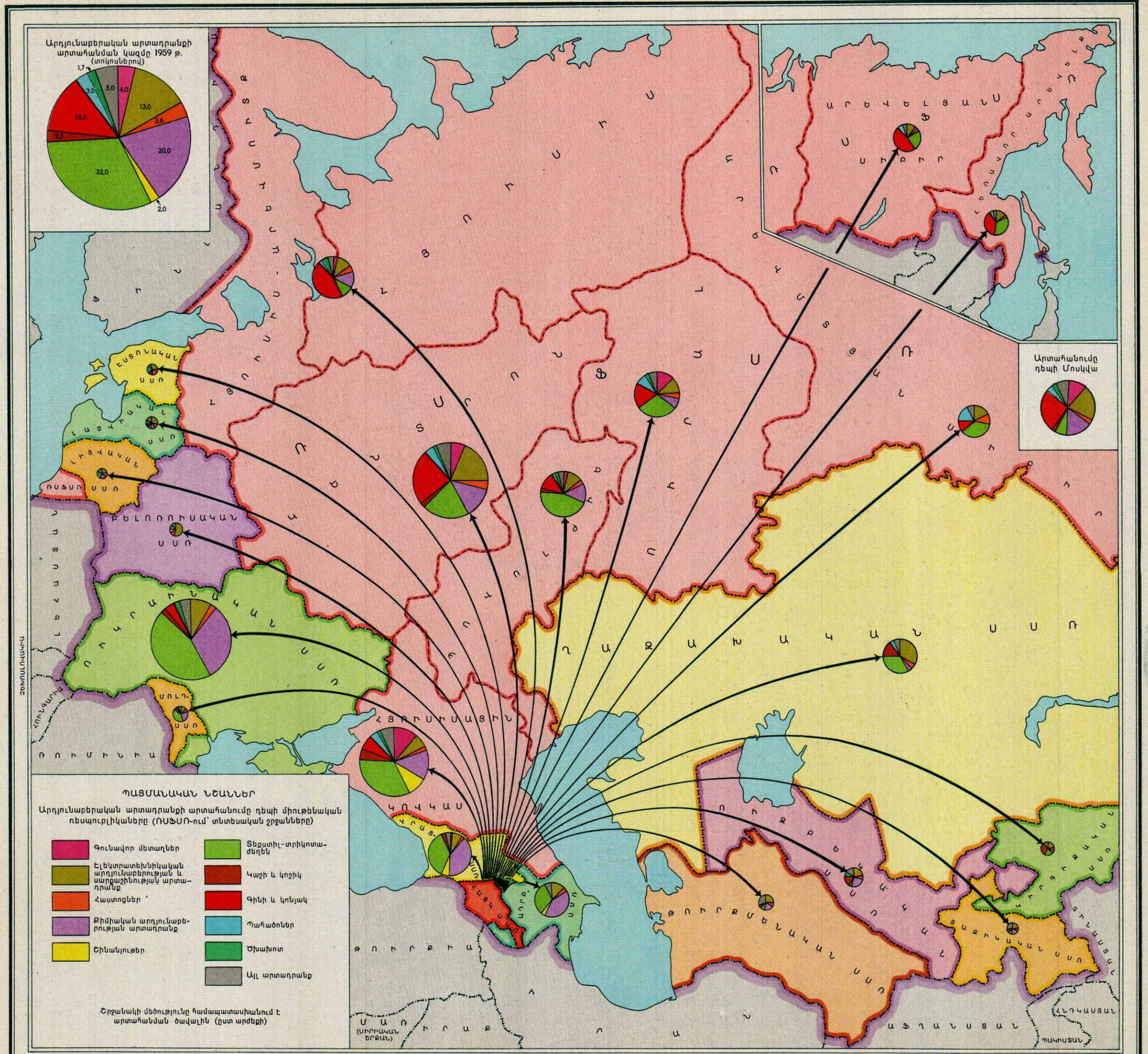
Արդյունաբերական արտադրանքի արտահանման կազմը 1959 թ. (տոկոսներով)
1,7
3,0
5,0
4,0
13,0
3,6
13,0
2,7
20,0
32,0
2,0
Արտահանումը դեպի Մոսկվա
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
Արդյունաբերական արտադրանքի արտահանումը դեպի միութենական ռեսպուբլիկաները (ՌՍՖՍՌ-ում՝ տնտեսական շրջանները)
Գունավոր մետաղներ
Էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության և սարքաշինության արտադրանք
Հաստոցներ
Քիմիական արդյունաբերության արտադրանք
Շինանյութեր
Տեքստիլ-տրիկոտաժեղեն
Կաշի և կոշիկ
Գինի և կոնյակ
Պահածոներ
Ծխախոտ
Այլ արտադրանք
Շրջանակի մեծությունը համապատասխանում է արտահանման ծավալին (ըստ արժեքի)
ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ՍՍՌ
ՌՈՒՄԻՆԻԱ
ՄՈԼԴ.
ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ
ԿՈՎԿԱՍ
ՌՈՒՄԻՆԻԱ
ԹՈՒՐՔԻԱ
ՄԱՌ
(ՍԻՐԻԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ)
ԻՐԱՔ
ԻՐԱՆ
ԱՖՂԱՆՍՏԱՆ
ՊԱԿԻՍՏԱՆ
ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ
ՊԱԿԻՍՏԱՆ

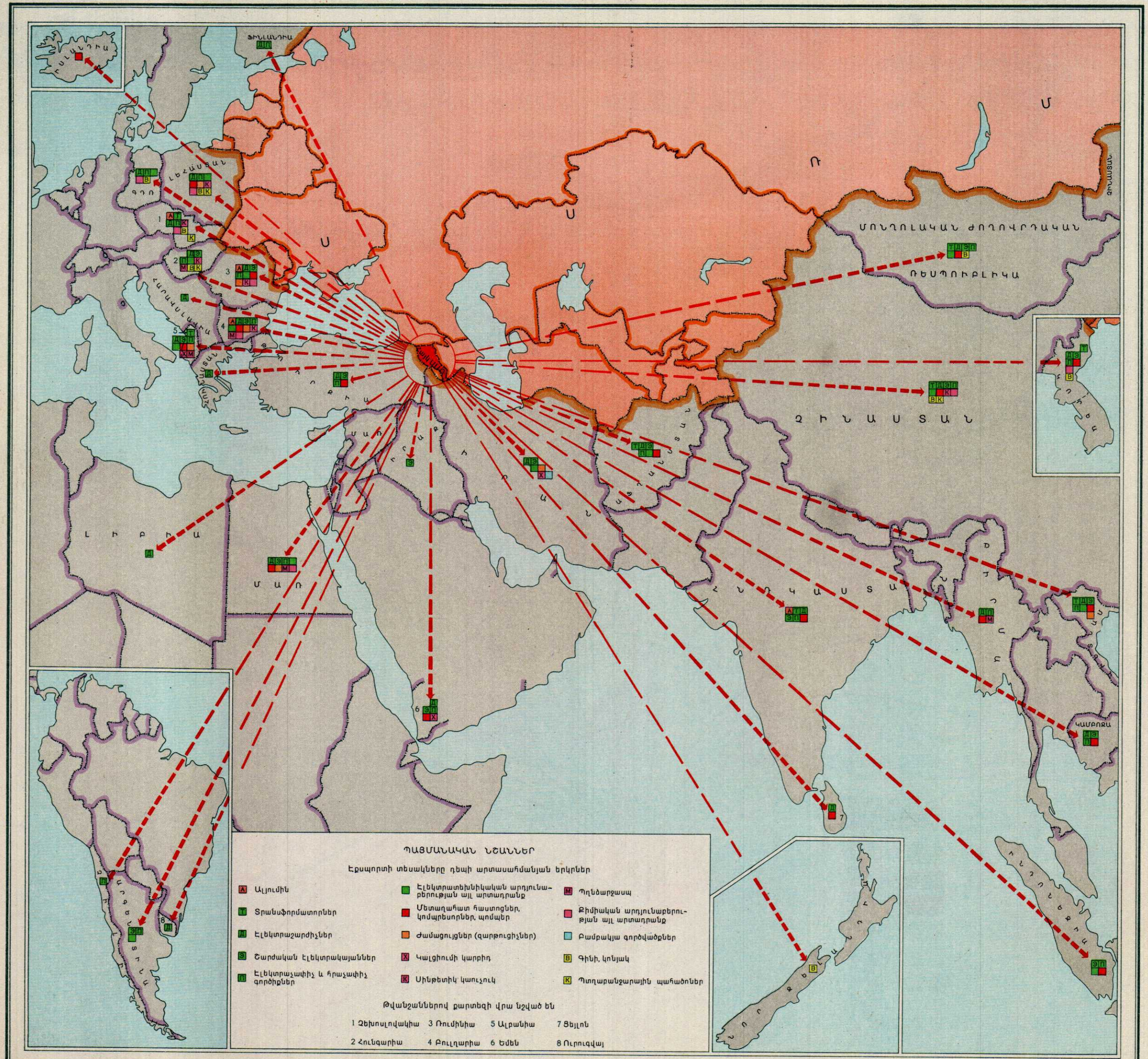

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Էքսպորտի տեսակները դեպի արտասահմանյան երկրներ

- Ա Ալյումին
- Տ Տրանսֆորմատորներ
- Դ Էլեկտրաշարժիչներ
- Ջ Շարժական էլեկտրակայաններ
- Ը Էլեկտրաչափիչ և հրաչափիչ գործիքներ
- Է Էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության այլ արտադրանք
- Մ Մետաղահատ հաստոցներ, կոմպրեսորներ, պոմպեր
- Ժ Ժամացույցներ (զարթուցիչներ)
- Խ Կալցիումի կարբիդ
- Կ Սինթետիկ կաուչուկ
- Մ Պղնձարջասպ
- Ք Քիմիական արդյունաբերության այլ արտադրանք
- Բ Բամբակյա գործվածքներ
- Գ Գինի, կոնյակ
- Կ Պտղաբանջարային պահածոներ

Թվանշաններով քարտեզի վրա նշված են

1 Չեխոսլովակիա 3 Ռումինիա 5 Ալբանիա 7 Ցեյլոն
2 Հունգարիա 4 Բուլղարիա 6 Եմեն 8 Ուրուգվայ

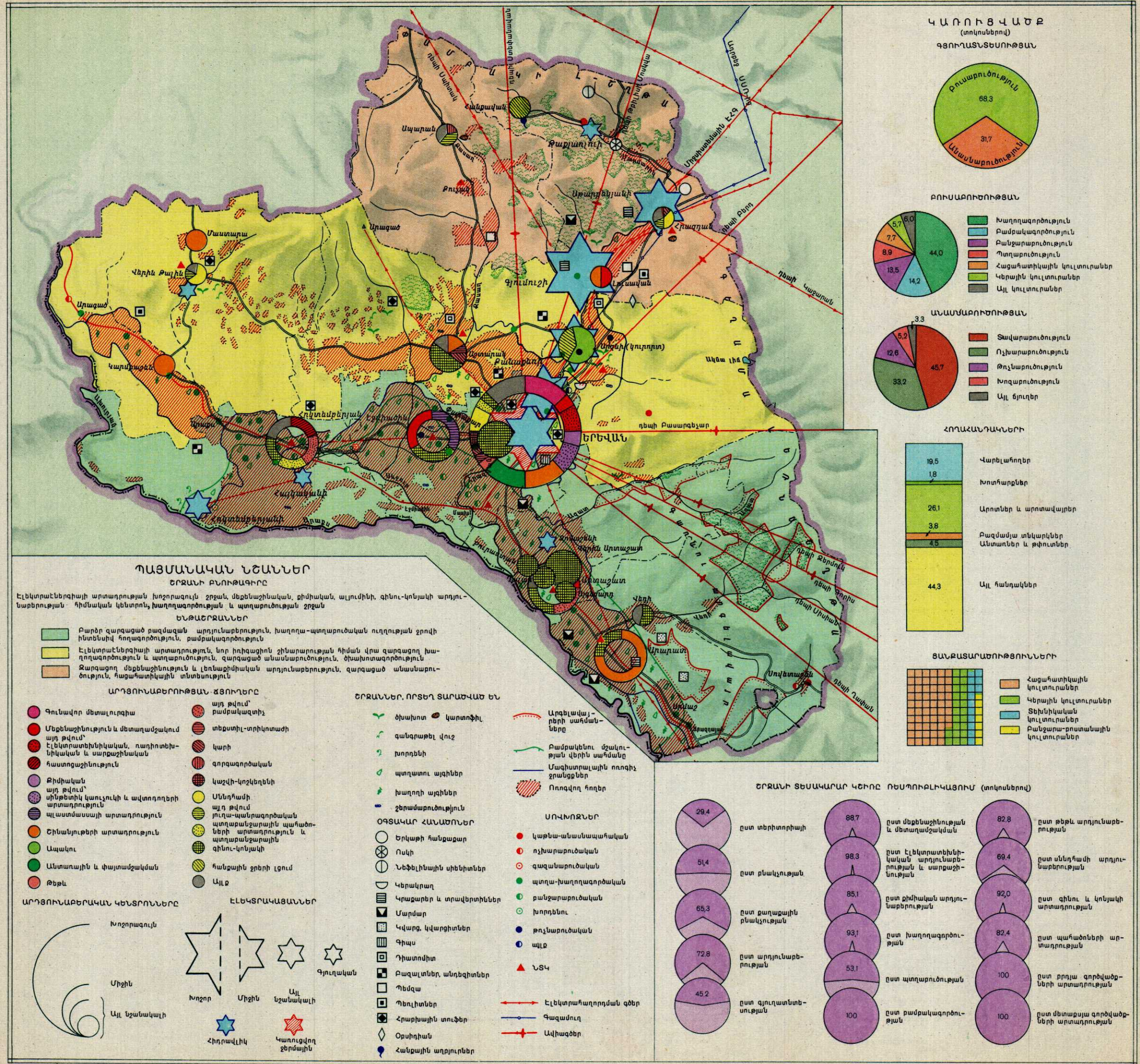

ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔ

(տոկոսներով)

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ

ԲՈՒՍԱԲՈՒԾՈՒԹՅԱՆ

ԱՆԱՍՆԱԲՈՒԾՈՒԹՅԱՆ

ՀՈՂԱՀԱՆԴԱԿՆԵՐԻ

ՋԱՆՔԱՏԱՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ՇՐՋԱՆԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Էլեկտրաէներգիայի արտադրության խոշորագույն շրջան, մեքենաշինական, քիմիական, ալյումինի, գինու-կոնյակի արդյունաբերության հիմնական կենտրոն, խաղողագործության և պտղաբուծության շրջան

ԵՆԹԱՇՐՋԱՆՆԵՐ

Բարձր զարգացած բազմազան արդյունաբերություն, խաղողա-պտղաբուծական ուղղության ջրովի ինտենսիվ հողագործություն, բամբակագործություն

Էլեկտրաէներգիայի արտադրություն, նոր իրիգացիոն շինարարության հիման վրա զարգացող խաղողագործություն և պտղաբուծություն, զարգացած անասնաբուծություն, ծխախոտագործություն

Զարգացող մեքենաշինություն և լեռնաքիմիական արդյունաբերություն, զարգացած անասնաբուծություն, հացահատիկային տնտեսություն

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՃՅՈՒՂԵՐԸ

- Գունավոր մետալուրգիա
- Մեքենաշինություն և մետաղամշակում
  - այդ թվում՝ էլեկտրատեխնիկական, ռադիոտեխնիկական և սարքաշինական
  - հաստոցաշինություն
- Քիմիական
  - այդ թվում՝ սինթետիկ կաուչուկի և ավտոդողերի արտադրություն
- Պլաստմասսայի արտադրություն
- Շինանյութերի արտադրություն
- Ապակու
- Անտառային և փայտամշակման
- Թեթև
  - այդ թվում՝ բամբակապատիչ
  - տեքստիլ-տրիկոտաժի
  - կարի
  - գորգագործական
  - կաշվի-կոշկեղենի
- Սննդհամի
  - այդ թվում յուղա-պանրագործական
  - պտղաբանջարային պահածոների արտադրություն և պտղաբանջարային
  - գինու-կոնյակի
- հանքային ջրերի լցում
- Այլը

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ

ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐ

ՇՐՋԱՆՆԵՐ, ՈՐՏԵՂ ՏԱՐԱԾՎԱԾ ԵՆ

- ծխախոտ
- կարտոֆիլ
- գանգրաթել վուշ
- խորդենի
- պտղատու այգիներ
- խաղողի այգիներ
- շերամաբուծություն

ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՆԱԾՈՆՆԵՐ

- Երկաթի հանքաքար
- Ոսկի
- Նեֆելինային սիենիտներ
- Կերակրաղ
- Կրաքարեր և տրավերտիններ
- Մարմար
- Կվարց, կվարցիտներ
- Գիպս
- Դիատոմիտ
- Բազալտներ, անդեզիտներ
- Պեմզա
- Պեռլիտներ
- Հրաբխային տուֆեր
- Օքսիդիան
- Հանքային աղբյուրներ

ՍՈՎԽՈԶՆԵՐ

- կաթնա-անասնապահական
- ոչխարաբուծական
- գազանաբուծական
- պտղա-խաղողագործական
- քանջարաբուծական
- խորդենու
- թռչնաբուծական
- ԱԼԼ
- ՆՏԿ

ՇՐՋԱՆԻ ՏԵՍԱԿԱՐԱՐ ԿՇԻՌԸ ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱՑՈՒՄ (տոկոսներով)

ՇԻՐԱԿԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ

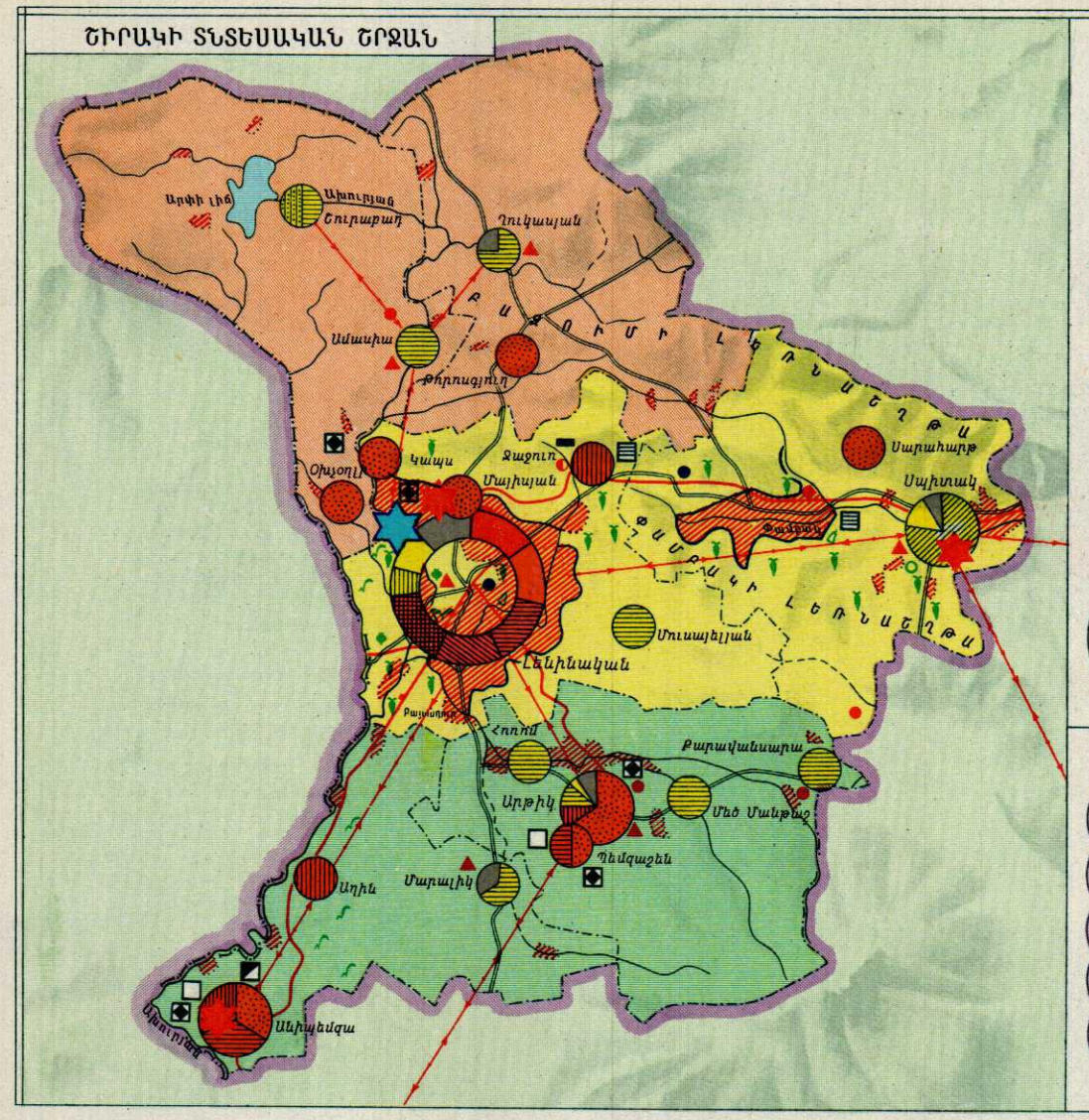

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ՇՐՋԱՆԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Տեքստիլ արդյունաբերության և շինանյութերի արտադրության կարևորագույն շրջան. անասնաբուծական-հացահատիկային և ճակնդեղագործական շրջան

ԵՆԹԱՇՐՋԱՆՆԵՐ

Կաթնատու անասնաբուծություն և պանրագործություն

Զարգացող մեքենաշինություն, տեքստիլ և սննդի արդյունաբերություն, ճակնդեղագործություն

Շինանյութերի արդյունաբերություն, անասնաբուծություն և հացահատիկային տնտեսություն

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՃՅՈՒՂԵՐԸ

- Մեքենաշինություն և մետաղամշակում
- Շինանյութերի արտադրություն այդ թվում՝
  - տուֆի արդյունահանում
  - պեմզայի արդյունահանում
  - կրի արտադրություն
- Թեթև այդ թվում՝
  - տեքստիլ-տրիկոտաժի
  - կարի
- Գորգագործական
- կաշվի-կոշկեղենի
- Սննդամթերքի այդ թվում՝
  - մսի
  - յուղա-պանրագործական
  - շաքարի
  - ձկան
- Այլը

ՇՐՋԱՆՆԵՐ ՈՐՏԵՂ ՏԱՐԱԾՎԱԾ ԵՆ

- պտղատու այգիներ
- շաքարի ճակնդեղ
- գանգրաթել վուշ
- բանջարա-բոստանային կուլտուրաներ

Ծանոթություն: Հացահատիկային, կերային կուլտուրաները և անասնաբուծությունը տարածված են ամենուրեք

ՍՈՎԽՈԶՆԵՐ

- կաթնա-անասնապահական
- ոչխարաբուծական
- ճակնդեղագործական
- թռչնաբուծական
- ՆՏԿ
- Մագիստրալային ոռոգիչ ջրանցքներ
- Ոռոգվող տարածություններ

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ

- Խոշոր
- Այլ նշանակալի

ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐ

- Նշանակալի
- Արդյունաբերական ձեռնարկությունների
- Հիդրավլիկ
- Ջերմային
- Էլեկտրահաղորդման գծեր

ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՆԱԾՈՆՆԵՐ

- Կրաքարեր
- Պեմզա
- Հրաբխային խարամ
- Տուֆեր
- Գորշ ածուխ

ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔ (տոկոսներով)

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ

ԲՈՒՅՍԱԲՈՒԽՈՏՈՒԹՅԱՆ

- Հացահատիկային կուլտուրաներ
- Կերային կուլտուրաներ
- Ճակնդեղագործություն
- Բանջարեղեն
- Այլը

ԱՆԱՍՆԱԲՈՒԽՈՏՈՒԹՅԱՆ

- Տավարաբուծություն
- Ոչխարաբուծություն
- Թռչնաբուծություն
- Խոզաբուծություն
- Մեղվաբուծություն

ՀՈՂԱՀԱՆԴԱԿՆԵՐԻ

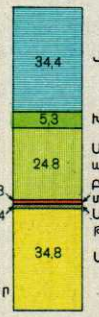

- Վարելահողեր
- Խոտհարքներ
- Արոտներ և արոտավայրեր
- Բազմամյա տնկարկներ
- Անտառներ և թփուտներ
- Այլը

ՑԱՆՔԱՏԱՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ

- Հացահատիկային կուլտուրաներ
- Կերային կուլտուրաներ
- Տեխնիկական կուլտուրաներ
- Բանջարեղեն

ՇՐՋԱՆԻ ՏԵՍԱԿԱՐԱՐ ԿՇԻՌԸ ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱՑՈՒՄ (տոկոսներով)

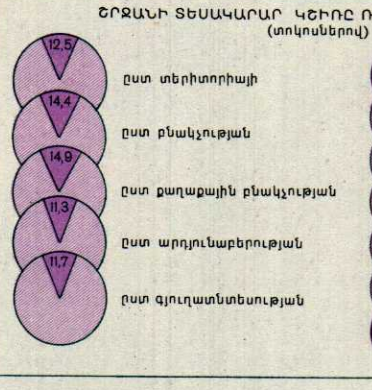

- ըստ տերիտորիայի
- ըստ բնակչության
- ըստ քաղաքային բնակչության
- ըստ արդյունաբերության
- ըստ գյուղատնտեսության
- ըստ բամբակեղենի արդյունաբերության
- ըստ տրիկոտաժեղենի արտադրության
- ըստ կարի արտադրանքի
- ըստ կաշվե կոշիկների արտադրության
- ըստ մսի արդյունաբերության
- ըստ անասնաբուծության
- ըստ շաքարի ճակնդեղի ցանքատարածությունների

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ՇՐՋԱՆԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Պղնձարդյունաբերության հիմնական, քիմիական արդյունաբերության երկրորդ շրջան. անասնաբուծության խոշոր շրջան

ԵՆԹԱՇՐՋԱՆՆԵՐ

Պղնձի և քիմիական արդյունաբերություն, զարգացած անասնաբուծություն և հացահատիկային տնտեսություն, զարգացած պտղաբուծություն. կան ծխախոտի ցանքեր

Քիմիական արդյունաբերություն, զարգացող մեքենաշինություն և տեքստիլ արդյունաբերություն, զարգացած անասնաբուծություն և հացահատիկային տնտեսություն, զարգացող հնդավոր պտղաբուծություն

Կաթնա-ցեղային անասնաբուծություն, պանրագործություն և կարտոֆիլացանություն

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՃՅՈՒՂԵՐԸ

- Գունավոր մետալուրգիա այդ թվում գունավոր մետաղների հանքաքարի արդյունահանում և հարստացում
- պղնձի ձուլում
- Մեքենաշինություն
- Քիմիական
- Շինանյութերի արտադրություն այդ թվում՝
  - գրանիտի արդյունահանում
  - հրակայուն նյութերի արտադրություն
- Անտառային և փայտամշակման
- Թեթև այդ թվում՝
  - տեքստիլ-տրիկոտաժի
  - կարի
- Գորգագործական
- կաշվի-կոշկեղենի և ոչխարենու մուշտակեղենի
- Սննդամթերքի այդ թվում՝
  - յուղա-պանրագործական
- Այլը

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ

- Խոշոր
- Միջին
- Այլ նշանակալի

ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐ

- Միջին
- Արդյունաբերական ձեռնարկությունների և գյուղական
- Հիդրավլիկ
- Էլեկտրահաղորդման գծեր
- Ավիագծեր

ՇՐՋԱՆՆԵՐ, ՈՐՏԵՂ ՏԱՐԱԾՎԱԾ ԵՆ

- ծխախոտ
- պտղատու այգիներ
- կարտոֆիլ

Ծանոթություն: Հացահատիկային, կերային կուլտուրաները և անասնաբուծությունը տարածված են ամենուրեք

ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՆԱԾՈՆՆԵՐ

- Պղնձի հանքաքար
- Բազմամետաղային հանքաքար
- Ծծմբի հրաքար
- Բարիտ
- Հրակայուն ապառներ
- Կվարց
- Գիպս
- Հանքային ներկեր
- Գրանիտ
- Տուֆեր
- Ագատ
- Տորֆ

ՍՈՎԽՈԶՆԵՐ

- կաթնա-անասնապահական
- գազանաբուծական
- պտղաբուծական
- ՆՏԿ
- Մագիստրալային ոռոգիչ ջրանցքներ
- Ոռոգվող տարածություններ

ԼՈՌԻ-ՓԱՄԲԱԿԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ

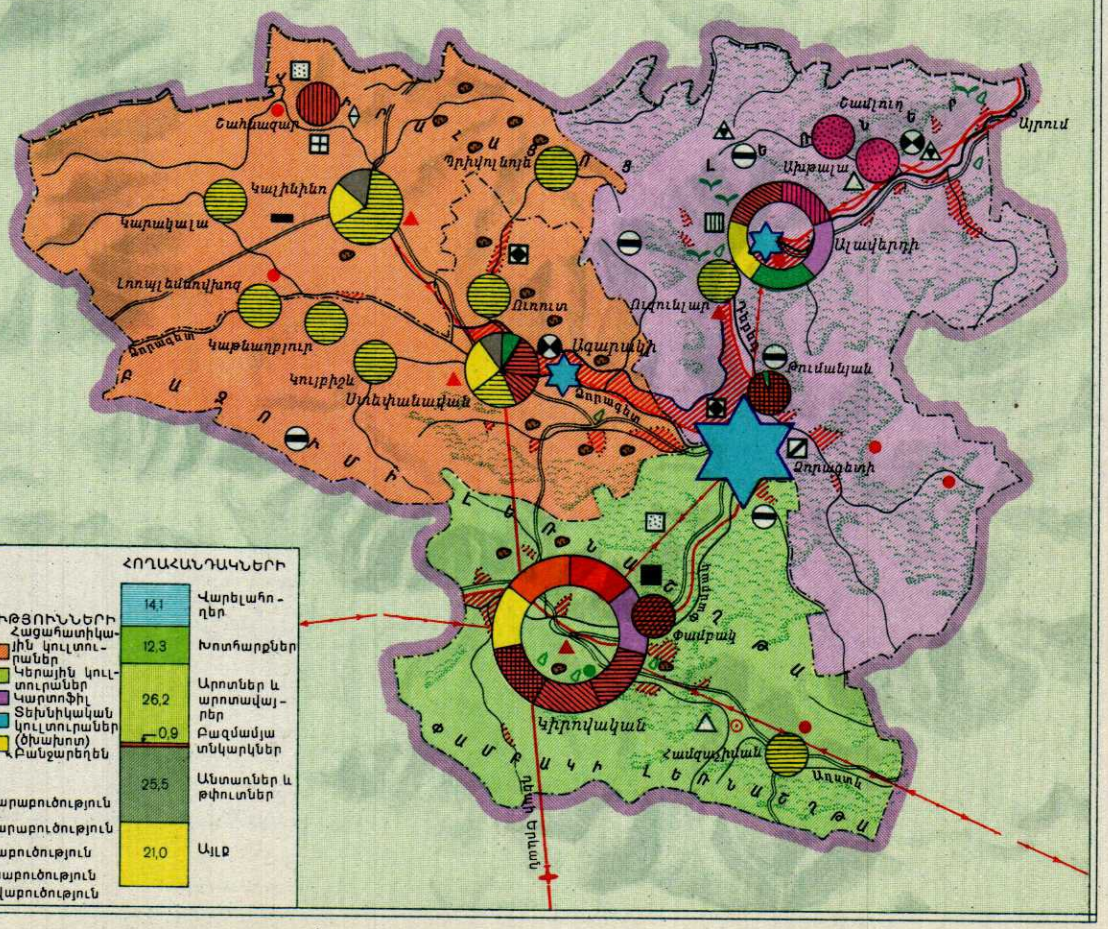

ՀՈՂԱՀԱՆԴԱԿՆԵՐԻ

- Վարելահողեր
- Խոտհարքներ
- Արոտներ և արոտավայրեր
- Բազմամյա տնկարկներ
- Անտառներ և թփուտներ
- Այլը

ՑԱՆՔԱՏԱՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ

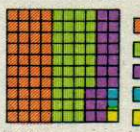

- Հացահատիկային կուլտուրաներ
- Կերային կուլտուրաներ
- Տեխնիկական կուլտուրաներ (ծխախոտ)
- Բանջարեղեն

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ

ԲՈՒՅՍԱԲՈՒԽՈՏՈՒԹՅԱՆ

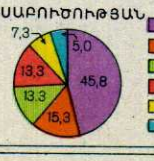

- Կարտոֆիլ
- Հացահատիկային կուլտուրաներ
- Կերային կուլտուրաներ
- Պտղաբուծություն
- Բանջարաբուծություն
- Ծխախոտագործություն

ԱՆԱՍՆԱԲՈՒԽՈՏՈՒԹՅԱՆ

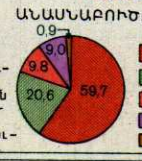

- Տավարաբուծություն
- Ոչխարաբուծություն
- Խոզաբուծություն
- Թռչնաբուծություն
- Մեղվաբուծություն

ՇՐՋԱՆԻ ՏԵՍԱԿԱՐԱՐ ԿՇԻՌԸ ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱՑՈՒՄ (տոկոսներով)

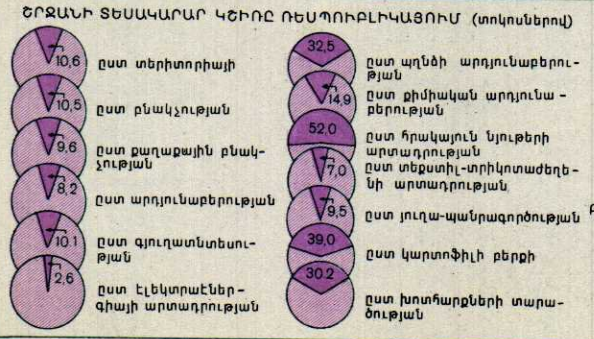

- ըստ տերիտորիայի
- ըստ բնակչության
- ըստ քաղաքային բնակչության
- ըստ արդյունաբերության
- ըստ գյուղատնտեսության
- ըստ էլեկտրաէներգիայի արտադրության
- ըստ պղնձի արդյունաբերության
- ըստ քիմիական արդյունաբերության
- ըստ հրակայուն նյութերի արտադրության
- ըստ տեքստիլ-տրիկոտաժեղենի արտադրության
- ըստ յուղա-պանրագործության
- ըստ կարտոֆիլի բերքի
- ըստ խոտհարքների տարածության

ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔ (տոկոսներով)

ՀՅՈՒՍԻՍ-ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ

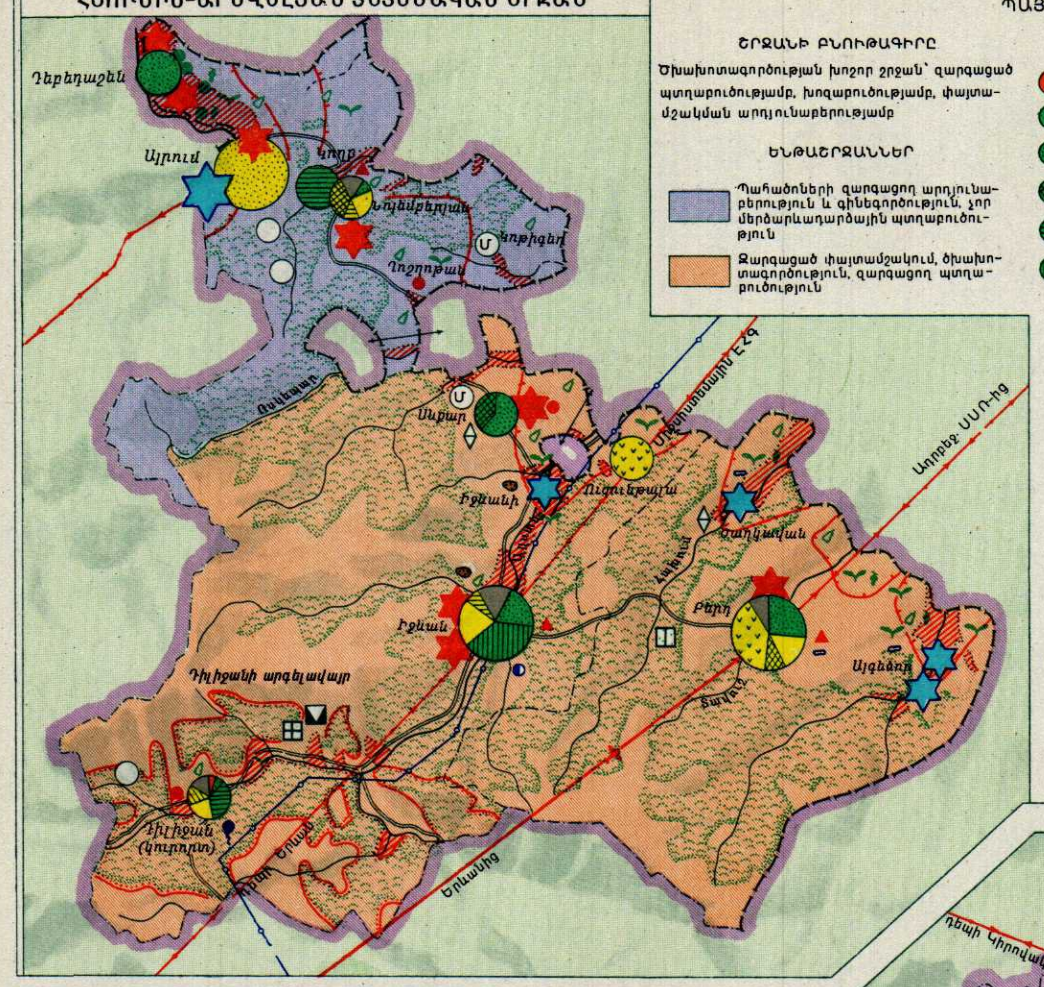

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ՇՐՋԱՆԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Ծխախոտագործության խոշոր շրջան՝ զարգացած պտղաբուծությամբ, խոզաբուծությամբ, փայտամշակման արդյունաբերությամբ

ԵՆԹԱՇՐՋԱՆՆԵՐ

- Պահածոների զարգացող արդյունաբերություն և գինեգործություն, չոր մերձարևադարձային պտղաբուծություն
- Զարգացած փայտամշակում, ծխախոտագործություն, զարգացող պտղաբուծություն

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ

- Նշանակալի

ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐ

- Նշանակալի
- Արդյունաբերական ձեռնարկությունների և գյուղական
- Հիդրավլիկ
- Ջերմային
- Էլեկտրահաղորդման գծեր
- Գազամուղ
- Ավիագծեր
- Արգելավայրերի սահմանները

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՃՅՈՒՂԵՐԸ

- Շինանյութերի արտադրություն
- Անտառային և փայտամշակման
  - այդ թվում՝ անտառամթերում
  - փայտասղոցում
- կահույքի արտադրություն
- փայտյա շինմասերի արտադրություն
- Սննդհամի այդ թվում՝
  - յուղա-պանրագործական
  - պտղի պահածոների արտադրություն և պտղաբանջարային
  - գինեգործական
  - հանքային ջրերի լցում
  - ծխախոտա- ֆերմենտացման
- Այլք

ՇՐՋԱՆՆԵՐ, ՈՐՏԵՂ ՏԱՐԱԾՎԱԾ ԵՆ

- ծխախոտ
- շերամաբուծություն
- պտղատու այգիներ
- կարտոֆիլ
- խաղողի այգիներ
- չոր մերձարևադարձային պտղատու կուլտուրաներ
- Ոռոգվող տարածություններ

ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՆԱԾՈՆԵՐ

- Երկաթի հանքաքար
- Մանգանի հանքաքար
- Մարմարացած կոնգլոմերատ
- Դոլոմիտ
- Հանքային ներկեր
- Ագաթ
- Հանքային աղբյուրներ

ՍՈՎԽՈԶՆԵՐ

- կաթնա- անասնապահական
- պտղա-խաղողագործական
- այլք
- ՆՏԿ

ՇՐՋԱՆԻ ՏԵՍԱԿԱՐԱՐ ԿԵՐՊԸ ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱՅՈՒՄ (տոկոսներով)

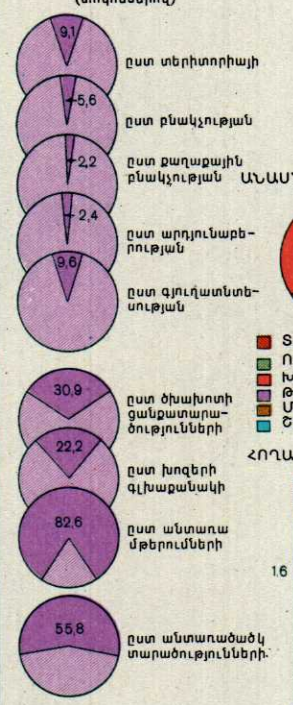

ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔ (տոկոսներով)

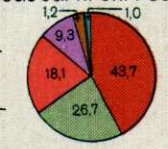

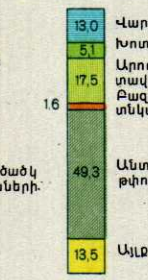

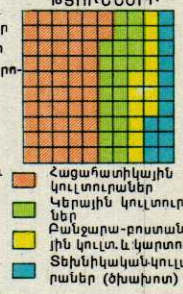

ՍԵՎԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ՇՐՋԱՆԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Անասնաբուծական-հացահատիկային շրջան՝ զարգացած ծխախոտագործությամբ, կարտոֆիլի նշանակալի ցանքերով։ Քևնորսություն և զարգացող արդյունաբերություն

ԵՆԹԱՇՐՋԱՆՆԵՐ

- Զարգացող արդյունաբերություն (տրանսպորտային հանգույց հանդիսացող Սևան քաղաքում). Սևան-Հրազդան ՀԷԿ-երի կասկադի առաջին աստիճանը. անասնաբուծություն
- Անասնաբուծություն և կարտոֆիլացանություն
- Զարգացած անասնաբուծություն, հացահատիկային տնտեսություն և ծխախոտագործություն

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՃՅՈՒՂԵՐԸ

- Տորֆի արդյունահանման
- Կահույքի
- Թեթև
  - այդ թվում՝
  - տեքստիլ-տրիկոտաժի
- գորգագործական
- Սննդհամի
  - այդ թվում՝
  - յուղա-պանրագործական
- ալրաղացային
- ձկան և պտղաբանջարային պահածոների արտադրություն
- ծխախոտա-ֆերմենտացման
- ձկան
- Այլք

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ

- Նշանակալի

ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐ

- Միջին
- Հիդրավլիկ
- Արդյունաբերական ձեռնարկությունների և գյուղական
- Ջերմային

ՇՐՋԱՆՆԵՐ, ՈՐՏԵՂ ՏԱՐԱԾՎԱԾ ԵՆ

- կարտոֆիլ
- ծխախոտ
- Մագիստրալային ոռոգիչ ջրանցքներ
- Արգելավայրերի սահմանները
- Ոռոգվող տարածություններ

ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՆԱԾՈՆԵՐ

- Քրոմիտի հանքաքար
- Հրակայուն ապառներ
- Բազալտներ
- Տորֆ
- Հանքային աղբյուրներ

ՍՈՎԽՈԶՆԵՐ

- կաթնա- անասնապահական
- ոչխարաբուծական
- ՆՏԿ
- Զկնաբուծական կետեր
- Զկնորսարաններ
- Էլեկտրահաղորդման գծեր
- Ավիագծեր

ՇՐՋԱՆԻ ՏԵՍԱԿԱՐԱՐ ԿԵՐՊԸ ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱՅՈՒՄ (տոկոսներով)

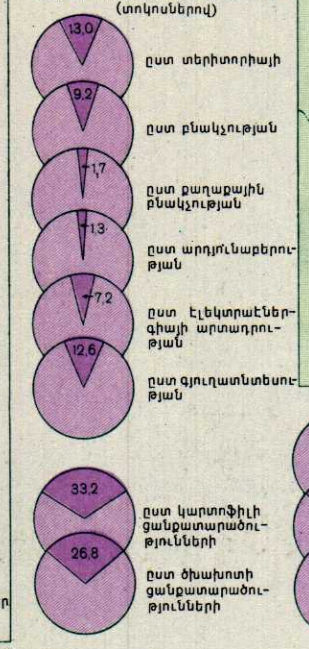

ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔ (տոկոսներով)

ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔ (տոկոսներով)

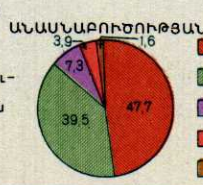

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

ՇՐՋԱՆԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Գունավոր մետալուրգիայի հումքային բազա: Անասնաբուծական-հացահատիկային շրջան: Կան հիդրոէներգետիկ նշանակալի ռեսուրսներ

ԵՆԹԱՇՐՋԱՆՆԵՐ

Պղնձի և պղնձա-մոլիբդենային հանքաքարի արդյունահանում և հարստացում, առավել զարգացած անասնաբուծություն, զարգացած պտղաբուծություն, խաղողագործություն և շերամաբուծություն

Անասնաբուծություն և հացահատիկային տնտեսություն պտղաբուծության, ծխախոտագործության և շերամաբուծության օջախներով

Անասնաբուծություն՝ ոչխարաբուծության գերակշռությամբ, պտղաբուծության օջախներ, զարգացող գինեգործություն

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՃՅՈՒՂԵՐԸ

- Գունավոր մետաղների հանքաքարի արդյունահանում և հարստացում
- Մեքենաշինություն և մետաղամշակում
- Շինանյութերի արտադրություն
- Անտառային և փայտամշակման
- Տրիկոտաժի
- Սննդամթերքի
- այդ թվում՝ մսի
- յուղա-պանրագործական
- պտղի պահածոների արտադրություն և պտղաբանջարային
- գինեգործական
- հանքային ջրերի լցում
- Այլք

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ

- Միջին
- Այլ նշանակալի

ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐ

- Խոշոր
- Այլ նշանակալի
- Արդյունաբերական ձեռնարկությունների և գյուղական
- Հիդրավլիկ
- Ջերմային
- Կառուցվող

ՇՐՋԱՆՆԵՐ ՈՐՏԵՂ ՏԱՐԱԾՎԱԾ ԵՆ

- ծխախոտ
- կարտոֆիլ
- պտղատու այգիներ
- խաղողի այգիներ
- շերամաբուծություն
- չոր մերձարևադարձային պտղատու կուլտուրաներ
- Ծանոթություն. Կերային և հացահատիկային կուլտուրաները տարածված են ամենուրեք
- Մագիստրալային ոռոգիչ ջրանցքներ
- Ոռոգվող տարածություններ
- Արգելավայրերի սահմանները

ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՆԱԾՈՆՆԵՐ

- Պղնձի հանքաքար
- Պղնձա-մոլիբդենային հանքաքար
- Բազմամետաղային հանքաքար
- Երկաթի հանքաքար
- Հանքային աղբյուրներ

ՍՈՎԽՈՋՆԵՐ

- կաթնա-անասնապահական
- ոչխարաբուծական
- ՆՏԿ
- Գրենայի կայաններ

Էլեկտրահաղորդման գծեր

- Գործող
- Կառուցվող
- Ավիագծեր

ՇՐՋԱՆԻ ՏԵՍԱԿԱՐԱՐ ԿԵՒՐՈՐ ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱՅՈՒՄ (տոկոսներով)

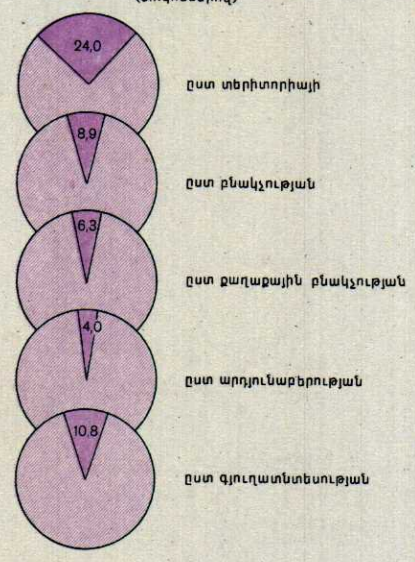

ՋՐԱՑԻՆ ԷՆԵՐԳԻԱՅԻ ՊԱՇԱՐՆԵՐԸ (տոկոսներով)

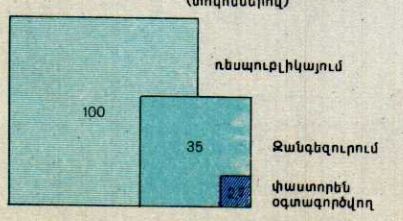

ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔ (տոկոսներով)

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ

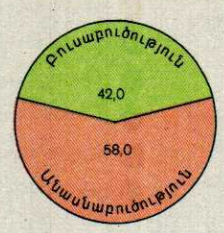

ԲՈՒՍԱԲՈՒԾՈՒԹՅԱՆ

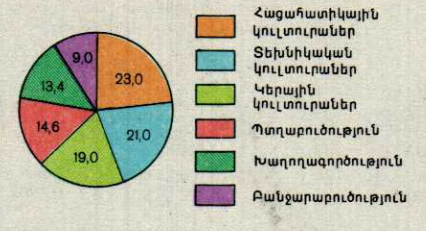

ԱՆԱՍՆԱԲՈՒԾՈՒԹՅԱՆ

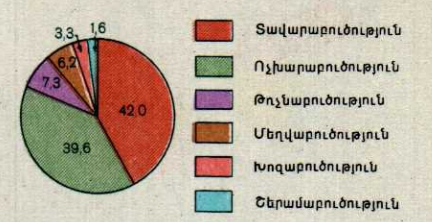

ՑԱՆՔԱՏԱՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ

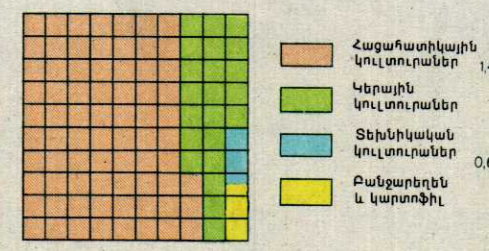

ՀՈՂԱՀԱՆԴԱԿՆԵՐԻ

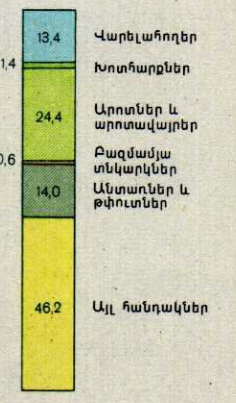

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ատլասի պատմական քարտեզները լուսաբանում են հայ ժողովրդի բազմադարյան պատմության առավել հանգուցային ժամանակաշրջանները:

Հայերը Առաջավոր Ասիայի հնագույն բնիկ ժողովուրդ են, կազմավորված մ.թ.ա. II-I հազարամյակում: Հնագիտական պեղումների միջոցով Հայաստանում հայտնաբերվել են ստորին պալեոլիթի աշխատանքի գործիքներ, ինչպես նաև մեզոլիթի դարաշրջանի հուշարձաններ: Նեոլիթի դարաշրջանում Հայկական լեռնաշխարհում մարդը անցել է երկրագործության: Այդ նույն ժամանակաշրջանում կազմավորվել է մարդու արմենոիդ (առաջավորասիական) ռասան:

Բրոնզի կուլտուրայի ծագման և երկաթի յուրացման սկզբնական ժամանակաշրջանում (մ.թ.ա. I հազարամյակի առաջին քառորդ) Հայկական լեռնաշխարհի ցեղերի մեջ վարգանում են դասակարգային հարաբերություններ. առաջանում են ցեղային միություններ, որոնց հիման վրա կազմավորվում է ՍՍՌՄ տերիտորիայի հնագույն պետությունը՝ Ուրարտուն (մ.թ.ա. 880—610 թթ.): Վերջինիս մայրաքաղաքն էր Տուշպա (այժմ Վան) քաղաքը: Հայկական լեռնաշխարհի ցեղերի և ազգությունների (այդ թվում նաև ուրարտացիների) կոնսոլիդացիայի երկարատև պրոցեսի հետևանքով (մ.թ.ա. XII—VII դդ.) կազմավորվեց հայ ժողովուրդը:

Հայկական հնագույն պետությունը (մ.թ.ա. 624—520 թթ.) ընդգրկվեց Աքեմենյանների հին պարսկական պետության կազմի մեջ (մ.թ.ա. 520-ական թթ.):

Հելլենիստական դարաշրջանում Հայաստանում գոյություն ունեին պետական մի քանի կազմավորումներ, որոնք միաձուլվեցին, առաջացնելով արևելա-հելլենիստական միասնական ստրկատիրական մի պետություն՝ Մեծ Հայքը, որին գլխավորում էր Արտաշիսյանների դինաստիան: Այդ պետությունը գոյություն ունեցավ հազարյա վեց դար (մ.թ.ա. 189 թ. մինչև մ.թ. 387 թ.) և բացառիկ հզորության հասավ Տիգրան Բ-ի օրոք (մ.թ.ա. 95—55 թթ.): Այդ ժամանակաշրջանում առաջացան Արմավիր, Երվանդաշատ, Արտաշատ, Տիգրանակերտ և այլ քաղաքները: Բարձր վարգացման հասավ հայկական հելլենիստական մշակույթը, հատկապես՝ ճարտարապետությունը, պատմագրությունը, թատրոնը, գրականությունը:

Գտնվելով Արևելքի ու Արևմուտքի սահմանագծում, Հայաստանը միշտ էլ կապող օղակ է հանդիսացել միջազգային փոխանակության սիստեմում: Սակայն հենց այդ առավելությունն էլ նրան կռվախնձոր է դարձրել Արևմուտքի և Արևելքի՝ միմյանց դեմ պայքարող տերությունների միջև: Պատմական այդպիսի դաժան պայմաններում կոփվեց ժողովուրդը՝ մշակելով իր մեջ ազգային բնավորության որոշակի գծեր՝ տոկունություն, մարտունակություն, համառություն, սեր դեպի աշխատանքը և ստեղծագործական ունակություն, որով նա կերտել է իր մշակույթի սքանչելի գլուխգործոցները:

Սկսած մ. թ. II դ. վերջից և III դ. սկզբից Հայաստանում վարգանում են ֆեոդալական հարաբերությունները, ձևավորվում է շահագործվող նոր դասակարգ՝ ֆեոդալական կախվածության մեջ գտնվող գյուղացիությունը: 301 թ. քրիստոնեությունը Մեծ Հայքի պաշտոնական կրոն հայտարարվեց: Շուտով հայ եկեղեցին դարձավ ֆեոդալական հասարակարգի գաղափարախոսն ու ջատագովը:

Հայկական այբուբենի գյուտը 396 թ. հիմք հանդիսացավ վաղ ֆեոդալական շրջանի Հայաստանի գրականության, արվեստի և ճարտարապետության ծաղկման համար:

Ֆեոդալական մասնատվածության հետևանքով Մեծ Հայքը 387 թ. բաժանվեց պայքարող երկու տերությունների՝ Սասանյան Պարսկաստանի և Հռոմեական կայսրության միջև: Հայ Արշակունիների արքայական տան անկումից հետո (428 թ.) երկրի կառավարումն անցավ երկու տերությունների կողմից նշանակված փոխարքաներին: VIII դարի սկզբից Հայաստանը նվաճվեց արաբների կողմից: V—IX դդ. ընթացքում ժողովրդական պանգվածներն ու հայ նախարարների մեծ մասը անընդհատ պայքար էին մղում օտարերկրյա վավթիչների դեմ. այդ պայքարի վառ արտացոլումն է հանդիսանում «Սասունցի Դավիթ» էպոսը:

Արաբական խալիֆայությունն ստիպված եղավ հաշտվել Հայաստանում կիսանկախ, իսկ հետագայում՝ նաև միանգամայն անկախ ամրացած ֆեոդալական պետական կազմավորումների գոյության հետ:

Զարգացած ֆեոդալիզմի ժամանակաշրջանն ընդգրկում է IX դարից մինչև XIII դարի կեսերը ընկած ժամանակամիջոցը, երբ խոշոր ֆեոդալական տնտեսությունն ամրանում և ընդգրկվում է միջազգային ապրանքափոխանակության ոլորտը. ուժեղանում է գյուղացիության ճորտացման պրոցեսը: IX և X դարերը հագեցած են աշխարհիկ և հոգևոր ֆեոդալների դեմ գյուղացիների բազմաթիվ ապստամբություններով: Այդ ժամանակաշրջանի համար բնորոշ է ֆեոդալական քաղաքի առաջացումը՝ իբրև աշխատանքի նոր բաժանման արդյունք:

X դարի վերջից սկսվում է ֆեոդալական մանր պետական կազմավորումների միավորման և Հայկական միասնական պետության ստեղծման պրոցեսը՝ հայ Բագրատունիների տան հովանու ներքո, սակայն այդ պրոցեսը խախտվեց բյուզանդական ագրեսիայի և XI դ. կեսերին թուրք-սելջուկների արշավանքների հետևանքով:

XI—XII դդ. սելջուկյան տերության քայքայման ժամանակաշրջանում հայ ֆեոդալական ավագանին, վրաց ֆեոդալների հետ դաշնակցած, երկրից դուրս քշեց թուրք-սելջուկներին՝ ազատագրելով Հայաստանի տերիտորիայի մեծ մասը և վերականգնելով հայկական ֆեոդալական պետությունը: Կիլիկիայում Ռուբինյան դինաստիայի գլխավորությամբ ստեղծվեց հայկական ուժեղ թագավորություն, որը գոյություն ունեցավ երեք դար (1080—1375 թթ.):

Զարգացած ֆեոդալիզմի դարաշրջանում (IX—XII դդ.) մեծ ծաղկման է հասնում միջնադարյան հայ մշակույթը: XI դարից հայտնի են եղել Անիի համալսարանը, Հաղպատ-Սանահինի դպրոցը, Դպրևանքը (այժմյան Լենինականի մոտ): Էպոսը, գրականությունը, ճարտարապետությունը, գեղանկարչությունը, երաժշտությունը իրենց ավանդը մտցրին համաշխարհային մշակույթի գանձարանը: Այդ ժամանակ են աչքի ընկնում հայ խոշոր հումանիստ-մտածողներ՝ իրավագետ Մխիթար Գոշը, առակագիր Վարդան Այգեկցին և նկարիչ Թորոս Ռոսլինը:

Ողբերգական էր հայ ժողովրդի ճակատագիրը թաթարա-մոնղոլական արշավանքի ժամանակներում (XIII դ. կեսերից): Շատ անգամ են այդ քոչվոր-նվաճողները վավթել Հայաստանը, հրի ու սրի մատնելով նրա ծաղկած քաղաքներն ու գյուղերը, և ամեն անգամ ժողովուրդը կրկին ու կրկին ներոսական պայքարի էր ելնում հանուն իր բազմաչարչար հայրենիքի ազատագրման, հանուն նրա անկախության վերականգնման և կուլտուրական վարգացման: Հատկանշական է, որ այդ մռայլ դարաշրջանում ծաղկեցին Գլաձորի (1280—1338 թթ.) և Տաթևի (1350—1415 թթ.) հռչակավոր համալսարանները: Այդ ժամանակին է վերաբերում հայ մեծ հումանիստ-բանաստեղծ Ֆրիկի գործունեությունը:

XIV դարի վերջին Կիլիկիայում կործանվեց հայկական վերջին թագավորությունը, և երկիրը դարձավ մշտական ռազմական ընդհարումների թատերաբեմ:

XVI դարում ավարտվեց հայկական հողերի նվաճումը Օսմանյան Թուրքիայի և Սեֆյան Իրանի կողմից: Զավթիչները բարբարոսաբար ավերեցին երկիրն ու շատ հարյուրամյակներով կասեցրին նրա կուլտուրական վարգացումը: Հայաստանի քաղաքային և գյուղական բնակչության զգալի մասը հրեշավոր հալածանքներից փրկվելով, ապաստան գտավ Միջերկրածովյան երկրներում, Ռուսաստանում, Լեհաստանում և այլուր: Հայկական այդ գաղութներում շարունակվեց հայրենիքում ընդհատված կուլտուրական վարգացումը: 1512 թ. Վենետիկում լույս տեսավ հայատառ տպագիր առաջին գիրքը:

1639 թվականին Օսմանյան Թուրքիան և Սեֆյան Իրանը իրենց միջև բաժանեցին Հայաստանը: Առաջինն ստացավ Արևմտյան Հայաստանը, երկրորդը՝ Արևելյան Հայաստանը: Այդ էտապում Արևելյան Հայաստանում հայ իշխանական տների մնացորդները հնարավորություն են ձեռք բերում նորից աշխուժանալու, հաճախ հանդես գալով իբրև եկեղեցական հովվապետեր (ինչպես օրինակ՝ Էջմիածնի, Սանահինի, Տաթևի, Գանձասարի, Աղթամարի հոգևոր պետերը և այլն) և աշխարհիկ ֆեոդալներ, ի դեմս կիսանկախ ֆեոդալ իշխանների՝ Լեռնային Ղարաբաղի, Սյունիքի և Լոռու հայ մելիքների: Դրանք հայ ֆեոդալական պետականության վերջին մնացորդներն էին, որոնք շարունակեցին իրենց գոյությունը մինչև Անդրկովկասի միացումը Ռուսաստանին (XIX դ. սկզբում): Այդ դաժան ժամանակներում, փրկության ճանապարհներ որոնելիս, հայ ժողովուրդն իր հայացքն ու հուսերը ուղղեց դեպի Ռուսաստան: Հայ-ռուսական հարաբերությունները, որոնք եռանդուն կերպով վարգանալ սկսեցին XII դարի կեսերից, 1701 թ. ավարտվեցին հայ ազատագրական շարժման ականավոր գործիչներից մեկի՝ Իսրայել Օրու (1658—1711 թթ.) միսիայով դեպի Մոսկվա, Պետրոս I-ի մոտ:

Արևելյան Հայաստանի վերջնականապես Ռուսաստանին միանալուն նախորդեց այնպիսի իրադարձություն, ինչպիսին է 1783 թ. Գեորգիևսկի տրակտատի կնքումը, որի համաձայն Արևելյան Վրաստանը և նրա կազմի մեջ մտնող Հայաստանի մի քանի հյուսիսային մարզերը ընդունեցին Ռուսաստանի հովանավորությունը: 1828 թ. Թուրքմենչայի պայմանագրով Երևանի և Նախիջևանի խանությունները Ռուսաստանին միանալուց հետո Արևելյան Հայաստանը մտավ Ռուսական կայսրության կազմի մեջ, և այստեղ առաջացան ֆեոդալական հետամնացությունը հաղթահարելու և կապիտալիստական հարաբերությունների վարգացման հնարավորություններ:

XIX դարի վերջից և XX դարի սկզբից վարգանում է կապիտալիզմը և ձևավորվում բանվոր դասակարգը, որը մտնում է Ռուսաստանի բանվոր դասակարգի ընդհանուր պայքարի մեջ՝ ընդդեմ ռուսական ինքնակալության: 1917 թվականի Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռևոլյուցիան հայ ժողովրդի պատմության մեջ նոր դարաշրջան բացեց: 1920 թ. կազմակերպվեց Հայկական Սովետական Սոցիալիստական Ռեսպուբլիկան, որից հետո հայ ժողովուրդը կանգնեց անդասակարգ հասարակության կառուցման ուղու վրա:

34° Գրինվիչից արևելք
36°
38°
40°
42°
44°
46°
48°
50°
42°
40°
38°
36°
34°
32°
ՎԵՐԻՆ ԾՈՎ (ԱՐԵՎԱՄՈՏՏԻ ՄԵԾ ԾՈՎ)
ԿԻՄԵՐՆԵՐ
ՊԱՓԼԱԳՈՆԻԱ
ԼԵՎԿՈՍԻՐՆԵՐ
ՄԱՐԱՍԱՆԴԻԱ (ԱԼԻԱ)
ՀԱԼԻԶՈՆՆԵՐ (ԹՈՒՐԳՈՒԹ)
ՄՈՒՍԿԻՆԵՐ (ՄՈՍԽԵՐ)
ՀԱԼԻԶՈՆՆԵՐ (ԹՈՒՐԳՈՒԹ)
ՄԱՐԱՍԱՆԴԻԱ
ԱՐՄԱՏԱՆԱ
ՄՈՒՍԿԻՆԵՐ
ՄՈՍԽԵՐ (ԿԻՄԵՐՆԵՐ)
ԳԱՈՒՐԵՆ
ՄԵԼԻԴԻԱ
ԿԱՄՄԱՆՈՒ ՄԵԼԻԴԻԱ
ԳՈՐԴՈՒՄ
ԿՈՄՄԱԽԱ
ԿՈՒԵ
ԽԱՍՏԻՆԱ
ԱՐԻՄՆԵՐ
ԼՅՈՒԴԻԱ
ՄԱՍԱ
ՀԱՄԱԹ
ՀԱՄԱՍԿՈՍ
ՄԱՆԱՍԻԱ
ՍԱՄԱՐԻԱ
ՀՈՐԴԱՆԱՆ
ԱՍՈՒՐԻ
ՍԱՄԱՐԻԱ
ՀՈՐԴԱՆԱՆ
ՊՐՈՒՍԱՂԵՄ
ՍԱՄԱՐԻԱ
ՀՈՐԴԱՆԱՆ
ՊՐՈՒՍԱՂԵՄ
ՀՈՒԴԱ
ՄՈՒՍՐԻ
ՍԻՆՈՊԵ
ԹԵՄՅՈՒՍԿԻՐԻԵ
ԱՄԻՍՈՍ
ՍԻՆՈՊԵ
ԿԱՄՄԱՆՈՒ
ԽԱՏՏՈՒՇԱՇ
ՄԱՐԱՍԱՆԴԻԱ
ՀԱԼԻԶՈՆՆԵՐ
(ԹՈՒՐԳՈՒԹ)
ԱԼԳԻՆԻ
ԿՈՒՄՄԱԽ
ՄՈՒՍԿԻՆԵՐ
ՈՒՍԻՈՒՆ
ՇԻՆՈՒԽՏՈՒ
ՈՒԱՐԳԻՆ
ՏՈՒՆՆԱ
ԿԱՆԵՇ
ԹԻ-ԳԱՈՒՐԻՄՄԱ
(ՕՎԱՐԵՆԵՆ)
ԱՆՄՈՒՐՈՒ
ՄԵՀԱ
ԹՈՒՄԵՂԿԻ
ՄԵԼԻԴԻԱ
ՄԵԼՈՒԻԱՆ
ԿԱԿԱԿԱ
ՄԵԼԻԴԻԱ
ՈՒԱՇԱՇ
ՏԻՖՐԻ
ՈՒԼԱՊՈՒՐԻ
ՄԵԼԻԴԻԱ
ՄԵԼԻԴԻԱ
ՏՈՒՐՈՒՊԵԿ
ՏՈՒՐՈՒՊԵԿ
ՄԵԼԻԴԻԱ

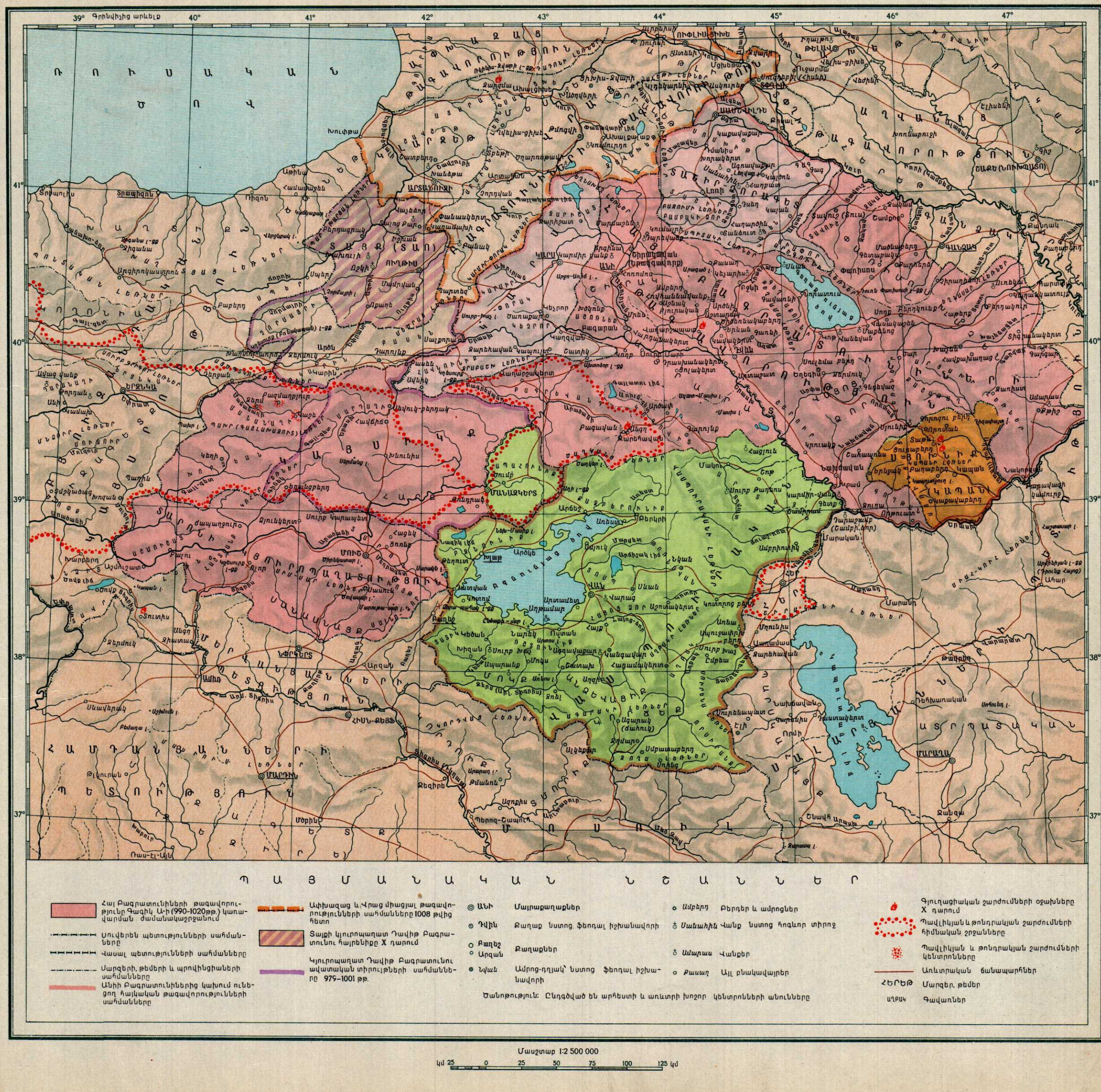
39° Գրինվիչից արևելք
40°
41°
42°
43°
44°
45°
46°
47°
41°
40°
39°
38°
37°
Ռ Ո Ւ Ս Ա Կ Ա Ն
Թ Ո Ւ Ր Ք Ի Ա
Ա Ր Ա Բ Ա Կ Ա Ն
Ա Ղ Վ Ա Ն Ի Ք
Ա Ս Ո Ր Ի Ք
Ա Ր Ա Ր Ա Տ Ա Ն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՎ ՀԱՐԵՎԱՆ ԵՐԿՐՆԵՐԸ XII դ. ՎԵՐՋԻՆ ԵՎ XIII դ. ՍԿԶԲԻՆ
Մասշտաբ 1:10 000 000
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶԻ ԵՎ ՀԱՎԵԼՈՒԿԻ
Սուվերեն պետությունների սահմանները
Վասալ պետությունների սահմանները
Ֆեոդալական իշխանությունների սահմանները
Վրաստանից վասալական կախման մեջ գտնվող իշխանություններ սահմանները
Վրաստանի քաղաքական ազդեցության ներքո գտնվող պետությունների սահմանները
Կիլիկյան Հայկական պետության քաղաքական ազդեցության ներքո գտնվող պետությունների սահմանները
1161 Ապստամբության կենտրոնները և տարեթվերը
x 1144 Նշանակալից ռազմամարտերի վայրերը և տարեթվերը
ԱՆԻ Մայրաքաղաքներ
Լոռի Քաղաք նստոց ֆեոդալական իշխանի
Դմանիս, Կոթ Քաղաքներ
Դաեղ Դղյակ նստոց ֆեոդալ տիրակալի
Տող Ամրոցներ և բերդեր
Հաղբատ Վանք կենտրոն հոգևոր տիրոջ
Վարագ Այլ վանքեր
Նիչ Այլ բնակավայրեր
Առևտրական ճանապարհներ
ԴՈՓՅԱՆՔ ֆեոդալական տոհմեր
ԿԱՊԱՆ Գավառներ
ԿԱՐՍ Երկրամասեր
ԽԵԲՈՒՐՔ Ցեղեր
Սահմանները տրված են առ 1210-1230թթ.
Մասշտաբ 1:2 500 000
կմ 25 0 25 50 75 100 125 կմ

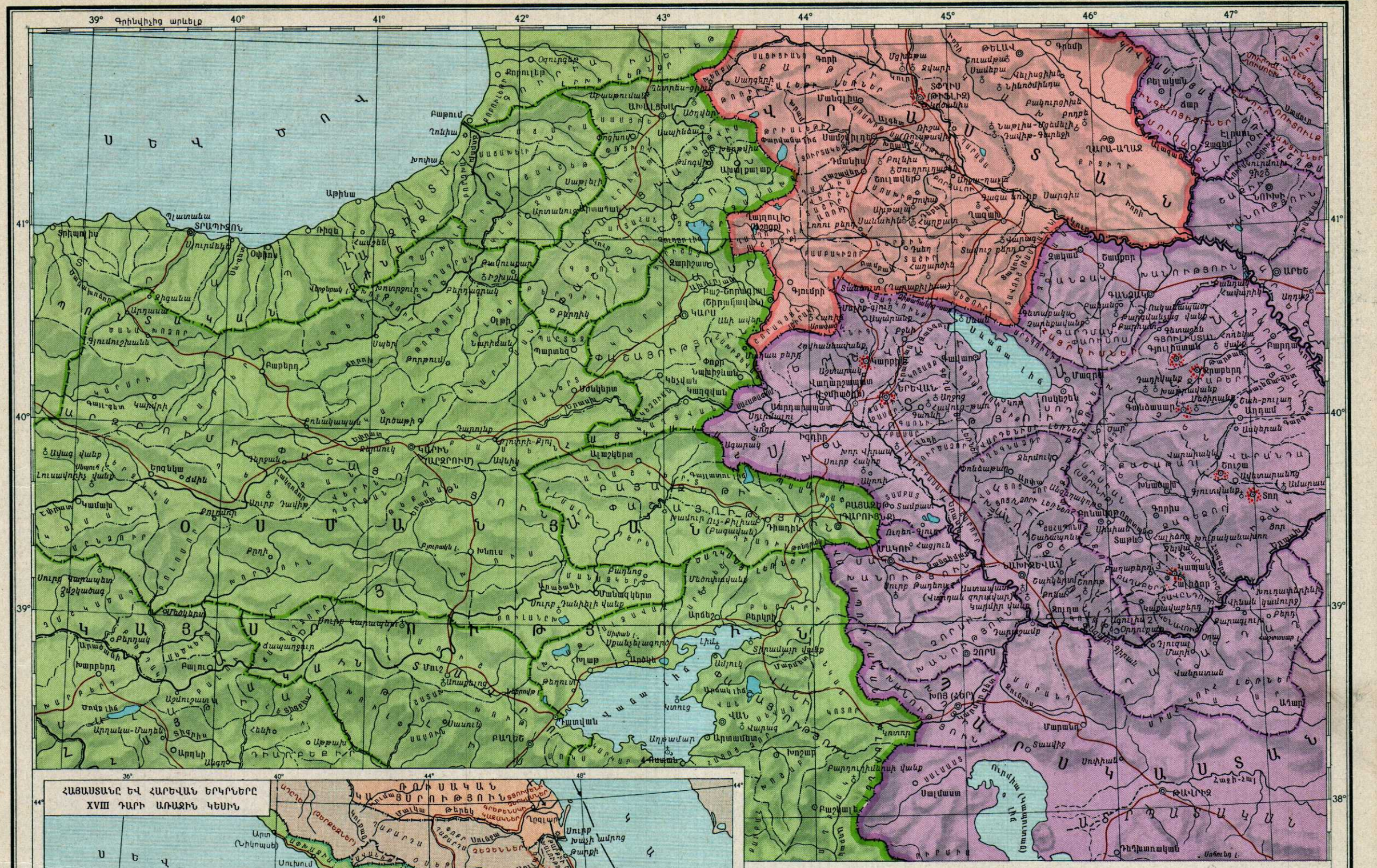
39° Գրինվիչից արևելք
40°
41°
42°
43°
44°
45°
46°
47°
ՍԵՎ ԾՈՎ
ՍԵՎԱՆԱ ԼԻՃ
ՏՐԱՊԻԶՈՆ
ԱԹԻՆԱ
ԲԱԹՈՒՄ
ՍԱՄՍՈՒՆ
ԱԽԱԼՑԻԽԱ
ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ
ԱԽԼՔԱԼԱՔԻ ՎԱՆՔ
ԱՐԴԱՀԱՆ
ԱՐՏԱՆՈՒՅՆ
ԱՐՏԱՇԱՏ
ԱՐԱՐԱՏ
ԱՐԱՐԱՏՅԱՆ ԴԱՇՏ
ԱՐԱՔՍ
ԱՐԱՔՍԱՎԱՆ
ԱՐԵՇ
ԱՐԶՆԻ
ԱՐՄԱՎԻՐ
ԱՐՇԱԿԱՎԱՆ
ԱՐՏԱՇԱՏ
ԱՐՏԱՇԵՍ
ԱՐՏԱՇԻՐ
ԱՐՏԱՇԻՐԻ ՎԱՆՔ
ԱՐՏԱՇՈՒՆՔ
ԱՐՏԱՇՈՒՆՔԻ ՎԱՆՔ
ԱՐՏԱՇՈՒՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔ
ԱՐՏԱՇՈՒՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔ
ԱՐՏԱՇՈՒՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔ
ԱՐՏԱՇՈՒՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔ
ԱՐՏԱՇՈՒՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔ
ԱՐՏԱՇՈՒՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔ
ԱՐՏԱՇՈՒՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆՔ
ԱՐՏԱՇՈՒՆՔԻ ՎԱ

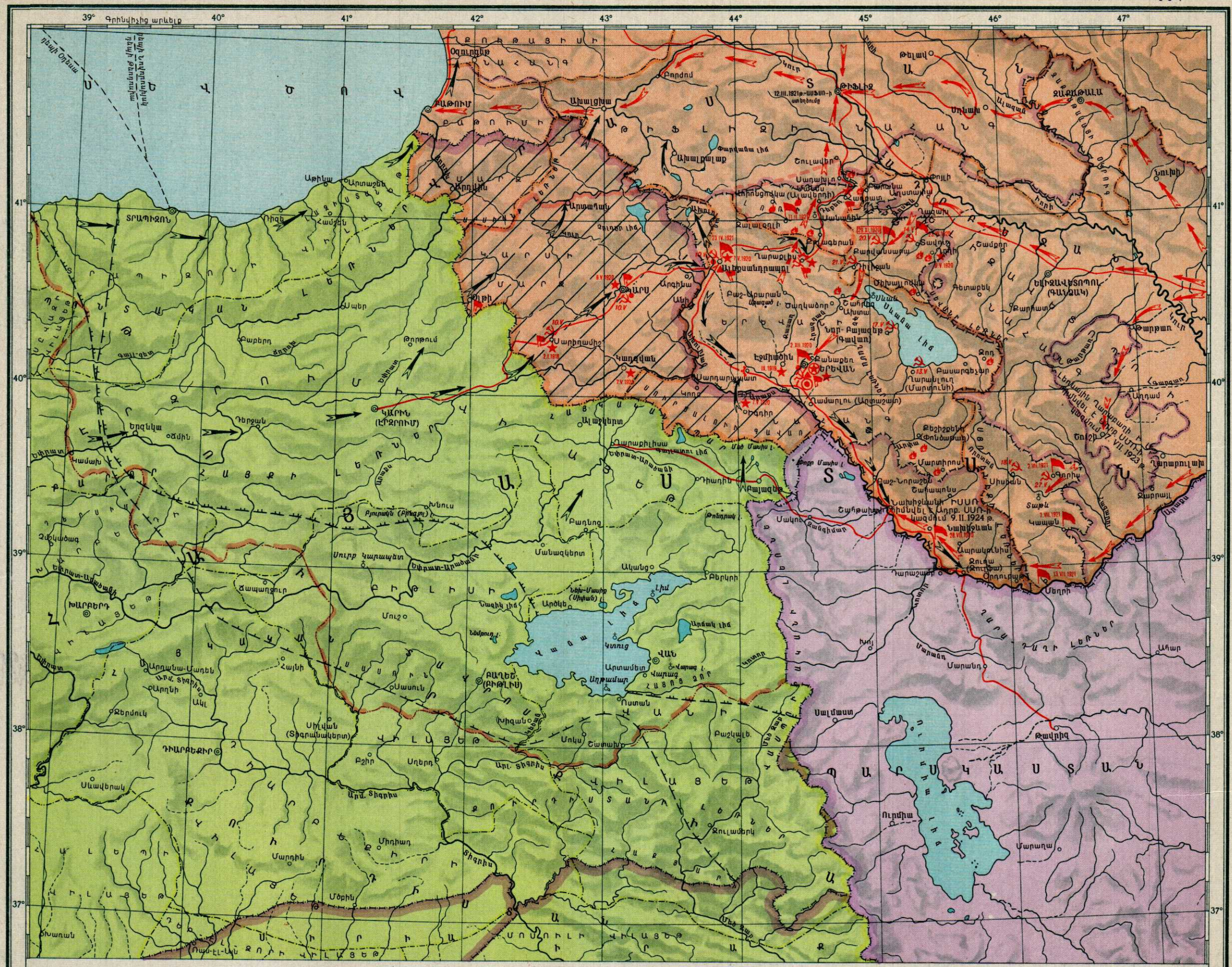
39° Գրինվիչից արևելք
40°
41°
42°
43°
44°
45°
46°
47°
41°
40°
39°
38°
37°
ՍԵՎ ԾՈՎ
ՔՈՒԹԱՅԻՍԻ
ԱԹԻՖԼԻՋԻ
ՏՐԱՊԻԶՈՆ
ԿԱՐՍԻ
ԱՐԴԱՀԱՆ
ԱԽԱԼՑԻԽԱ
ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ
ԱՐՏԱՇԵՆ
ՀԱՄՇԵՆ
ՉՈՒՐՈՒԽ ԼԻՃ
ՓԱՐՎԱՆԱ ԼԻՃ
ՇՈՒԼԱՎԵՐ
ՍԱՂԱԽԼՈ
ՀՈՐՈՄ
ՓՈՒԼԻ
ՆՈՒԽԻ
ՋԱՎԱԽԵԹԻ
ԱԽԱԼՔԱՂԱՔ
ԱՐՏԱՆՈՒՋ
ՉԱՐԱՏ
ԱՂՍՏԱՖԱ
ԴԵՐԹԱՍ
ԱՆԱՆԱՖԻՆ
ՂԱՉԱՆ
ՋԱԼԱԼՕՂԼԻ
ՔԱՐՎԱՆՍԱՐԱՅ
ՏԱՎՈՒՇ
ՇԱՄՔՈՐ
ԱԽՈՒՐՅԱՆ
ԱՐՊԱՉԱՅ
ԱՐԴԱՀԱՆ
ԱԽԻ
ԱՐՓԱ
ՉՈՒՐՈՒԽ ԼԻՃ
ԱՐՏԱՆ
ՄԱՐԳ
ՄԱՐԳԱՀՈՎԻՏ
ԱՐՓԱ
ԱՐՏԱՆ
ՍԱՐԻԳԱՄԻՋ
ԱՐԴԻՆԱ
ԱԽԻ
ԱՐԱՔԱԾՈՏՔ
ԱՐԱԳԱԾ
ԱՇՏԱՐԱԿ
ԱՄԲԵՐԴ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

- Պալեոլիթ
- Նեոլիթ
- Էնեոլիթ
- Մեգալիթյան կառույցքներ
- „Իծագրեր"
- Կիկլոպյան կառույցքներ
- Վիշապներ
- Ուրարտական ամրոցներ և բնակավայրեր
- Ուրարտական բևեռագրեր
- Հելենիստական ժամանակաշրջանի բնակավայրեր և կառույցքներ
- Արամեական արձանագրություններ
- Հունարեն արձանագրություններ
- Միջնադարյան վանական շենքերի կոմպլեքսներ
- Միջնադարյան գերեզմանաքարեր և կոթողներ
- Միջնադարյան ամրոցներ
- Միջնադարյան կամուրջներ
- Միջնադարյան աշխարհիկ կառույցքներ
- Միջնադարյան բնակավայրեր
- Խաչքարեր

Փակագծերում ցույց են տրված այժմ գոյություն չունեցող բնակավայրերը և այժմյան բնակավայրերի պատմական անունները

Հայաստանը այնքան հարուստ է կուլտուրայի հուշարձաններով, որ իրավամբ համարվում է բացօթյա հոյակապ թանգարան:

Հենց միայն Սովետական Հայաստանի տերիտորիայում գրանցված են չորս հազարից ոչ պակաս հուշարձաններ, որոնք վերաբերվում են մարդկային հասարակության ծագումից մինչև ուշ միջնադարն ընկած ժամանակաշրջանին: Սակայն պետք է նշել, որ դա միայն փոքր մասն է այն ամենի, ինչ կերտել է հայ ժողովրդի ստեղծագործ հանճարը հազարամյակների ընթացքում: Հայ ժողովրդի պատմական հուշարձանների նշանակալի մասը գտնվում է Արևմտյան Հայաստանում՝ Թուրքիայի տիրապետության տակ և թող նըված է բախտի քմահաճույքին:

Հայաստանում հանդիպում ենք ՍՍՌՄ-ում մարդու բնակության ամենահին հետքերի՝ ստորին պալեոլիթի հուշարձանների, ինչպես նաև նեոլիթի և էնեոլիթի հուշարձանների (համաշխարհային հռչակ է ձեռք բերել այսպես կոչված „Շենգավիթի կուլտուրան"): Հայտնի են կիկլոպյան շինությունները, ջրային տարերքի հուշարձանները՝ „վիշապները": Հայկական լեռնաշխարհում գոյություն է ունեցել աշխարհի հնագույն քաղաքակրթության կենտրոններից մեկը. Ուրարտու պետությունը, որի կուլտուրայի ժառանգորդն են հանդիսանում հայերը: Այժմ սովետական հնագետները ուսումնասիրում են Արարատյան դաշտի ուրարտական քաղաքային կենտրոնները Արգիշտիխինիլին (Արմավիրը), Երերունին (Երևանը) Թեյշեբայինին (Կարմիր բլուրը) և Սևանա լճի ավազանում գտնվող ուրարտական այլ բնակավայրերը,

Արարատյան դաշտում պահպանվել են հելենիստական-հռոմեական դարաշրջանի աչքի ընկնող հուշարձաններ՝ Արմավիր, Երվանդաշատ, Արտաշատ, Վաղարշապատ (էջմիածին) մայրաքաղաքների ավերակները և Գառնու հեթանոսական տաճարը:

Մեզ հասել են վաղ ֆեոդալական շրջանի ճարտարապետության եզակի հուշարձաններ՝ էջմիածնի, Քասաղի (Ապարան), Երերույքի, Օձունի, Ավանի, Հռիփսիմեի, Գայանեի, Զվարթնոցի, Արուճի, Թալինի Եղվարդի և շատ այլ տաճարները, ինչպես նաև հայկական միջնադարի հիանալի հուշարձանների այնահիս միկրոմոլեքս, ինչպիսին է Դվինի հսկայական քաղաքատեղին: Քարտեզում նշված են անառիկ ամրոցներ՝ Բաղաբերդը, Գառնին, Ամբերդը, Սմբատաբերդը, Բջնին և այլն, որոնք հնագույն ամրաշինական կառույցքների օրինակներ են հանդիսանում, միջնադարյան վանքեր՝ Տաթևը, Հաղպատը, Սանահինը, Կեչառիսը (Ծաղկաձորում), Գոշավանքը, Օհանավանքը, Գեղարդը, Ամաղուն, Գլաձորը և այլն, միջնադարյան կամուրջներ՝ Սանահինի, Ջրափիի, Ագարակաձորի Ջոտ և այլն:

Առանձնահատուկ հետաքրքրություն են ներկայացնում քարտեզի վրա իբրև „աշխարհիկ կառույցքներ" նշված բազմաթիվ հուշարձանները, որոնց մեջ մտնում են պալատական կառույցքները, քարվանսարաները, բաղնիքները և տնտեսական ու բնակարանային նշանակություն ունեցող այլ շենքեր:

Մասշտաբ 1:1 000 000

կմ 10 0 10 20 30 40 50 կմ

Քարտեզի սխեման 1. Բաբելոն 2. Լեռներ 3. Հայաստան 4. Խաբբան 5. Ասորեստան 6. Քաղաք 7. Բիթլակինա 8. Դերի

1. ԱՇԽԱՐՀԻ ԲԱԲԵԼՈՆՑԱՆ ՔԱՐՏԵԶԸ (մ. թ. ա. V դար)

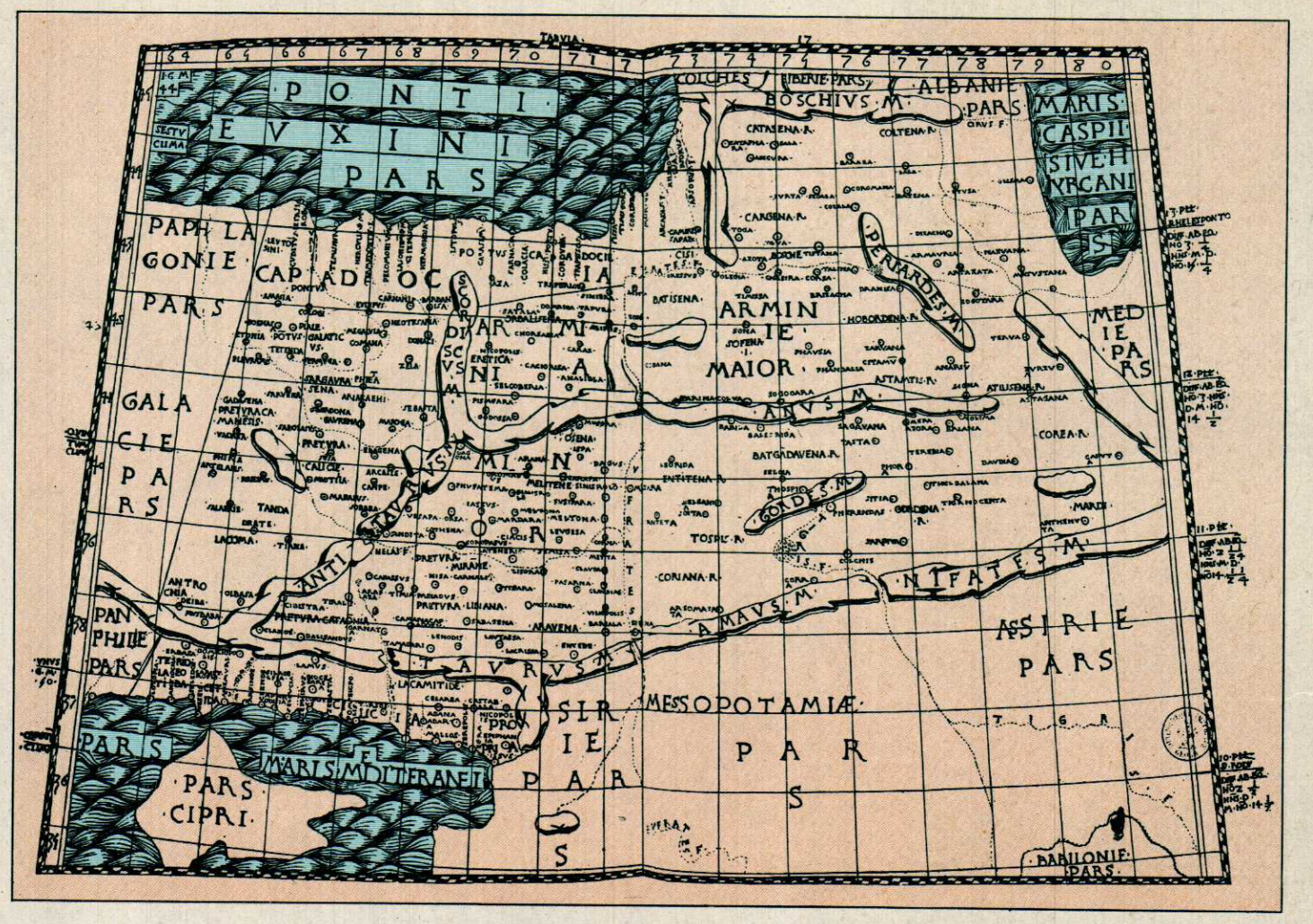

2. ՊՏՂՈՄԵՈՍԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՐՏԵԶԸ (150-ական թթ.)

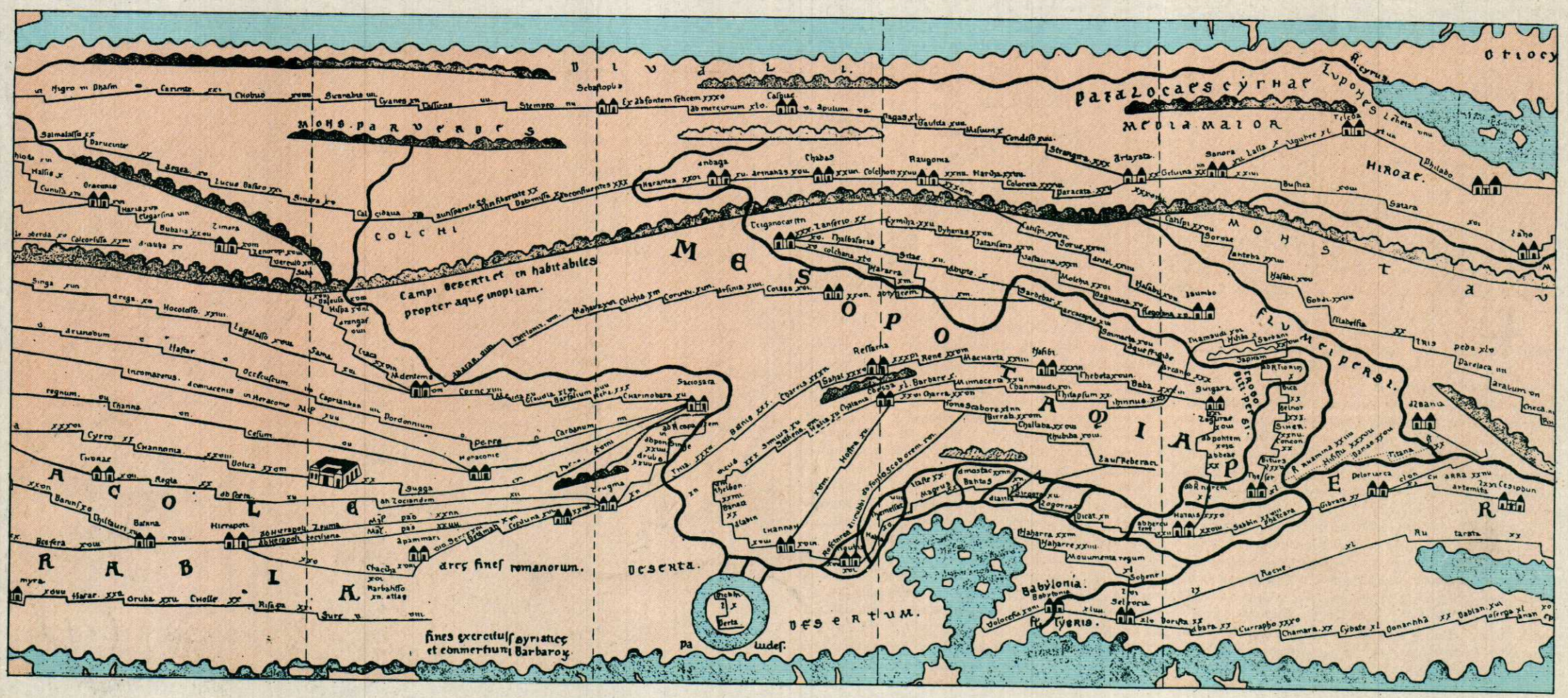

3. IV ԴԱՐԻ ՀՌՈՄԵԱԿԱՆ ՄՂՈՆԱԶԱՓՔԻ (ՊԵՎՏԻՆԳԵՐՅԱՆ ԱՂՑՈՒՍԱԿԻ) ՄԻ ՄԱՍԸ

15231

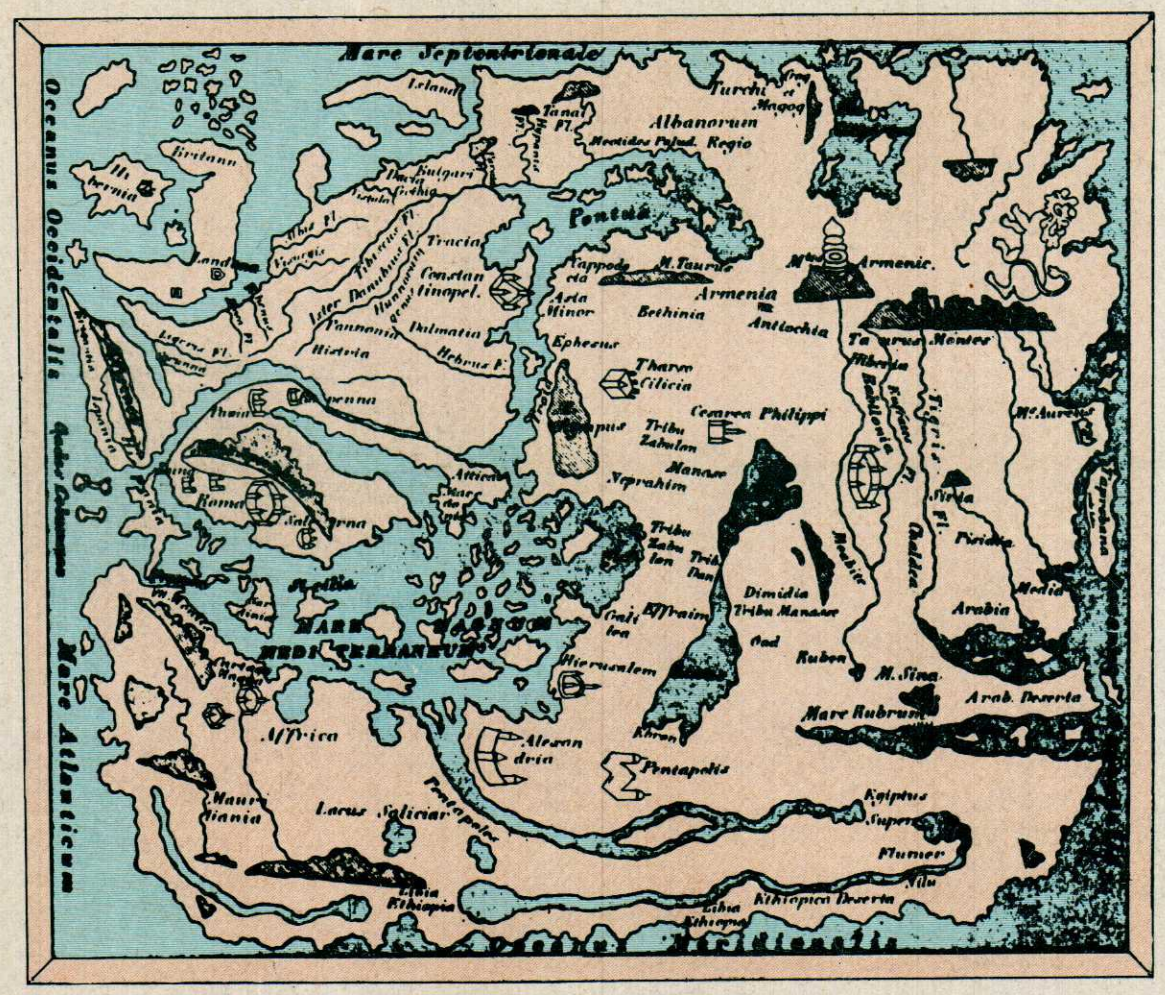

4. ԱՆԳԼՈ-ՍԱՔՍՈՆԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶ (X դ.)

5. ԻՍՄԱՅԻԼ ԱԲՈՒԼՖԵԴԱՅԻ ՔԱՐՏԵԶԸ (1331 թ.)

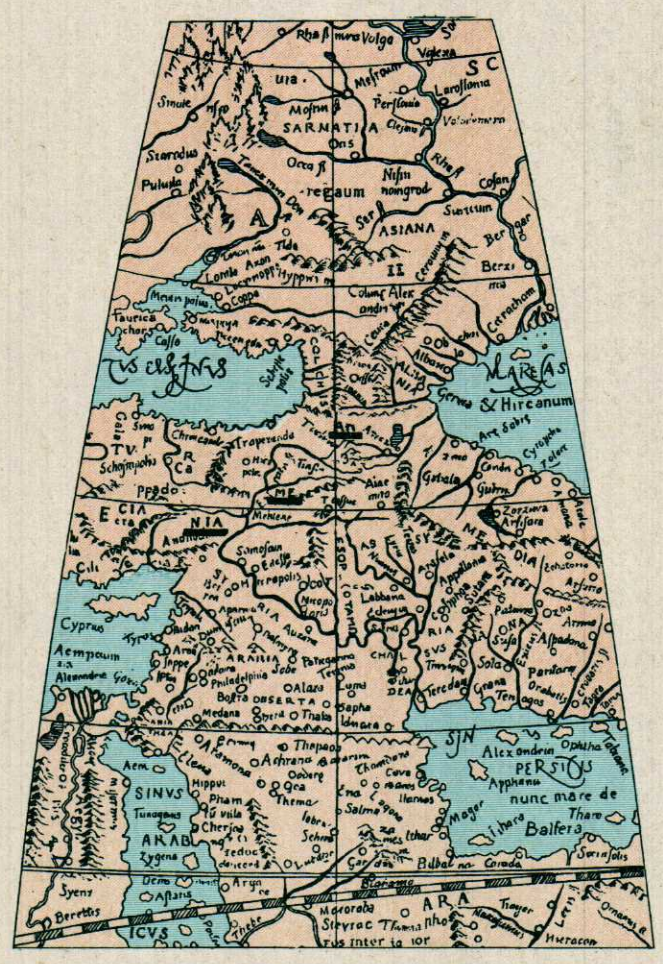

6. ՀԱՏՎԱԾ ՄԵՐԿԱՏՈՐԻ ՔԱՐՏԵԶԻՑ (1541 թ.)

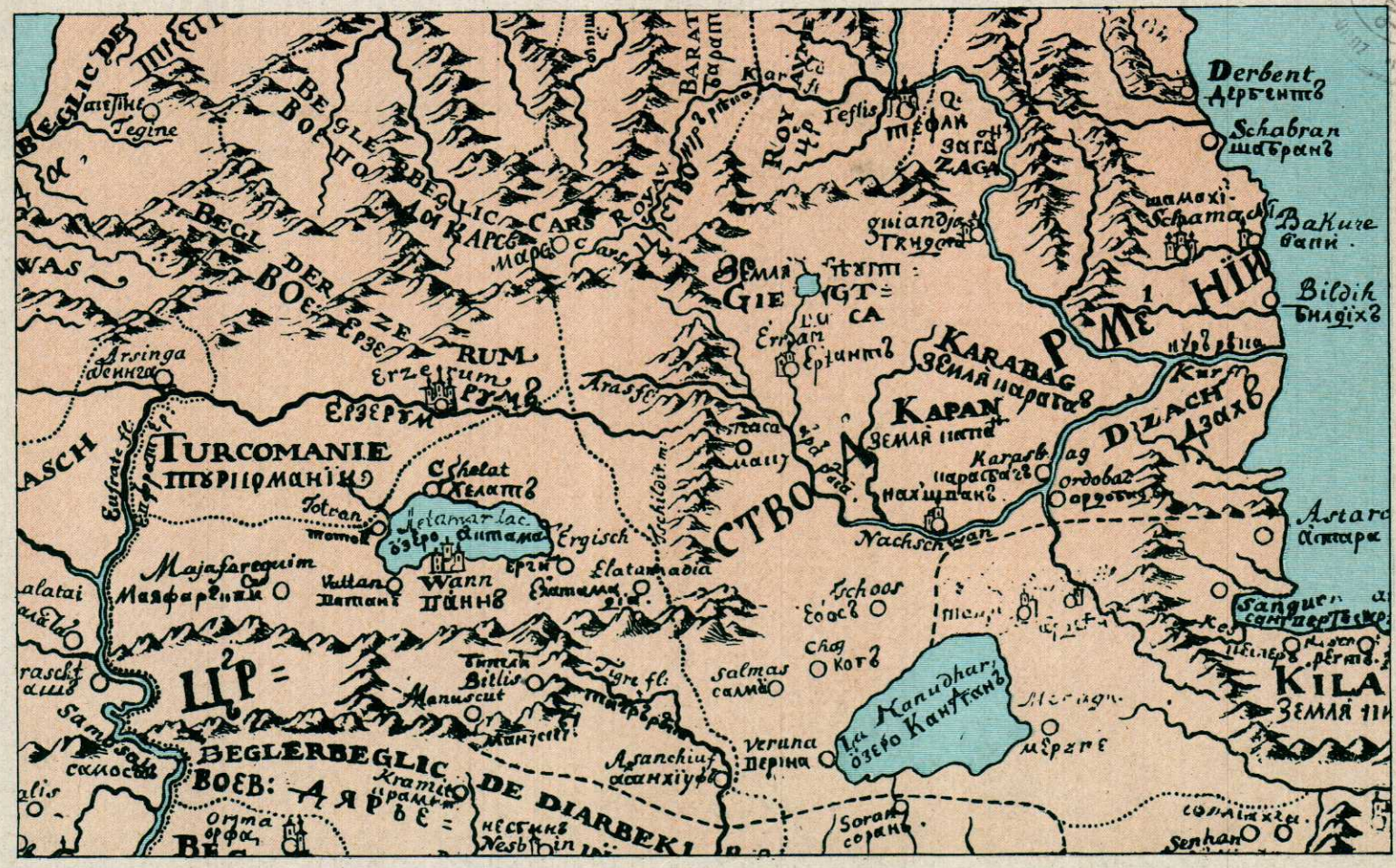

7. ԻՍՐԱՅԵԼ ՕՐՈՒ ԿՈՂՄԻՑ ՊԵՏՐՈՍ Ա-ԻՆ ՆԵՐԿԱՑԱՑՎԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՐՏԵԶԻ ՄԻ ՄԱՍԸ (1701 թ.)

(Հրատարակվում է առաջին անգամ: Հայտնաբերել է պատմական գիտությունների թեկնածու Վ.Կ. Ոսկանյանը ՀԱԿՊԱ, ֆոնդ 102 Կովկասյան հողերի քարտեզներ, №27)

Ատլասի տպագրության պատրաստման, տպագրման և կազմման աշխատանքները կատարել է ՍՍՌՄ Երկրաբանության և ընդերքի պահպանության մինիստրության Գեոդեզիայի և քարտեզագրության գլխավոր վարչության Մինսկի քարտեզագրական ֆաբրիկան:

Ֆաբրիկայի դիրեկտոր Վ. Վ. ՈՒՐՈՒՍՈՎ, գլխավոր ինժեներ Վ. Ա. ՄՈՐՈԶՈՎ:

Քարտեզակազմման ցեխի պետ Ա. Ա. ԼԵՎՇԻՆՈՎ, ավագ խմբագիր Մ. Ս. ՌՈՒՏԿՈՎՍԿԱՅԱ:
Տեխնիկական խմբագրության պետ Վ. Ի. ԼՈՑԿՈ, տեխնիկական խմբագիրներ Կ. Ե. ՅԱՐՈՇԵՎԻՉ, Ա. Ֆ. ՍԱՎԵԼՈ:
Տպագրական ձևերի պատրաստման ցեխի պետ Ա. Ի. ԲԱԲՈՒՐԿԻՆ, ավագ վարպետ Ա. Վ. ՍՎԻՐԻՆԱ:
Օֆսետային ցեխի պետ Յա. Ի. ՆԵԳՆԵՎԻՑԿԻ, տեխնոլոգ Վ. Ա. ՇԻԽԱԼԵՎԻՉ:
Կազմարարական ցեխի պետ Պ. Ի. ՑԻՊԼԵՆԿՈՎ, ավագ վարպետ Ն. Գ. ՌՈԶԵՆԲԵՐԳ:

Ստորագրված է տպագրության 20.XII.1960թ. – ից մինչև 8.VII.1961թ. Թուղթ 72×106 սմ.
Տպագրական 20 մամուլ Т-16 105 Պատվեր 2320 Տպաքանակ 20 000 Գինը՝ Յռ. 50կ.

И-766

ՆԿԱՏՎԱԾ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջերի №№	տեղը էջում	տպագրված է	պետք է կարդալ
6	քարտեզում	Եգորլին	Եգորլիկ
6	—— ,, ——	Արովին	Արդվին
52	—— ,, ——	ջրից	ջրից
58	բացատրագրի առաջին սյունյակի վերջին տողուս	են	հանել բառը
60	քարտեզում	Հնդկաստա	Հնդկաստան
60	—— ,, ——	Ինոս	Ինդոս
74–75	—— ,, ——	Կիրովականի ՋԷԿ	հանել բառերը
84	—— ,, ——	Փստիսու	Իստիսու
86	լեգենդում	ռեսպուբլիկային	ռեսպուբլիկայի
86	դիագրամում	հա	հկտ
88	—— ,, ——	հա	հկտ
90	լեգենդում	Մեղկաբուծություն	Մեղվաբուծություն
97	քարտեզում	Հայկականի	Հայկավանի
97	—— ,, ——	Կաջարանի	Քաջարանի
104	—— ,, ——	Աղվաս	Աղվան
106	—— ,, ——	Հրաշքաբերդ	Հրաշկաբերդ
106	—— ,, ——	Կածոն	Կայծոն
106	—— ,, ——	Կաքավաքա	Կաքավաքար
106	—— ,, ——	Բագղեվանդ	Բագրեվանդ
106	լեգենդում	Իշխանություններ	Իշխանությունների
106	հավելուկում	Տրապեզոնտ	Տրապիզոն
107	քարտեզում	խուս	խնուս
107	—— ,, ——	Էլրսու	Էլիսու
109	—— ,, ——	Շաղաթ	Շաղատ

Գինը 3 ռ. 50 կ.

17134

ԵՐԵՎԱՆ-ՄՈՍԿՎԱ